

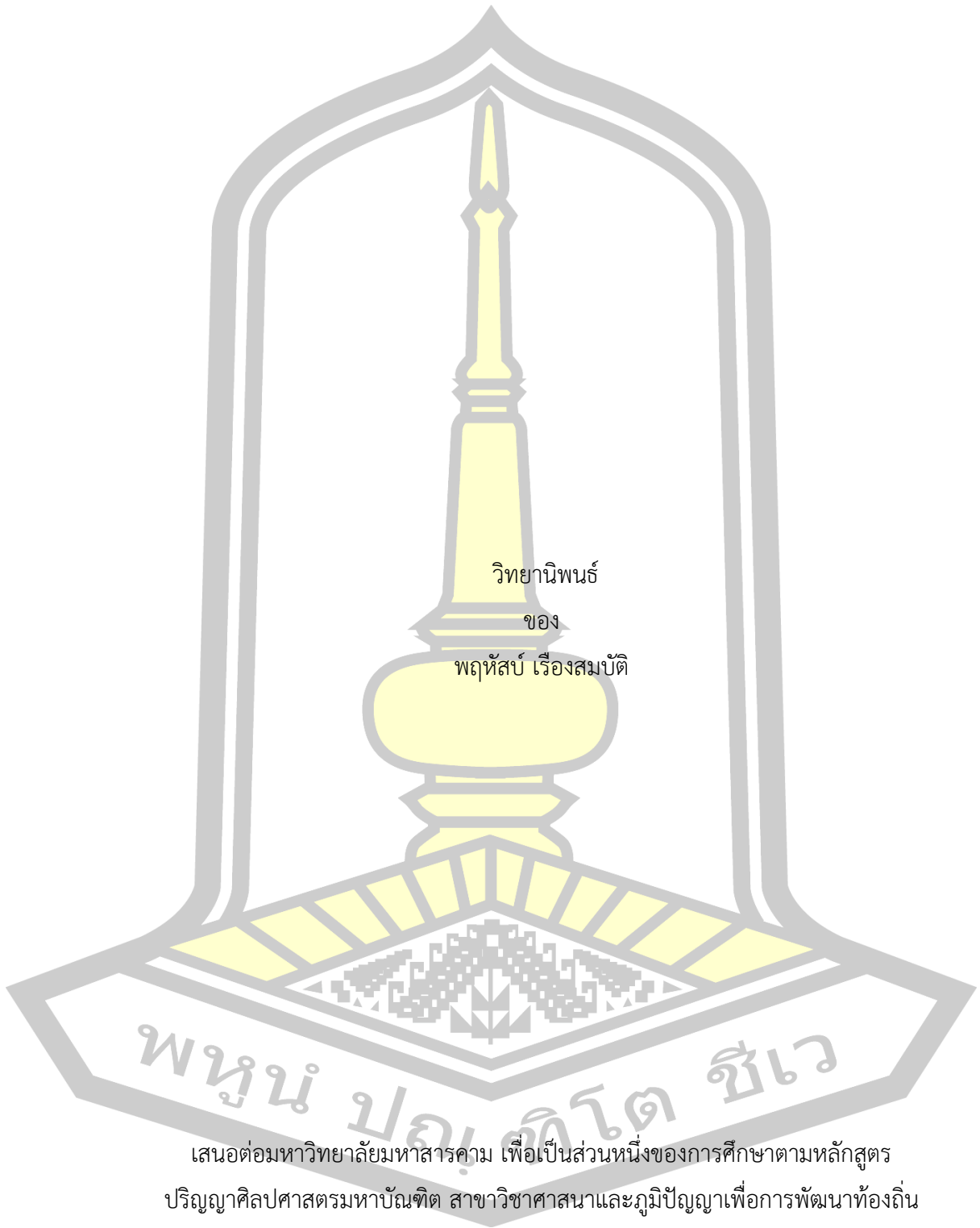
การเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพในชุมชนเมือง อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม

วิทยานิพนธ์
ของ
พฤษ์ สืบ เรื่องสมบัติ

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น
กรกฎาคม 2563

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

การเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพในชุมชนเมือง อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม

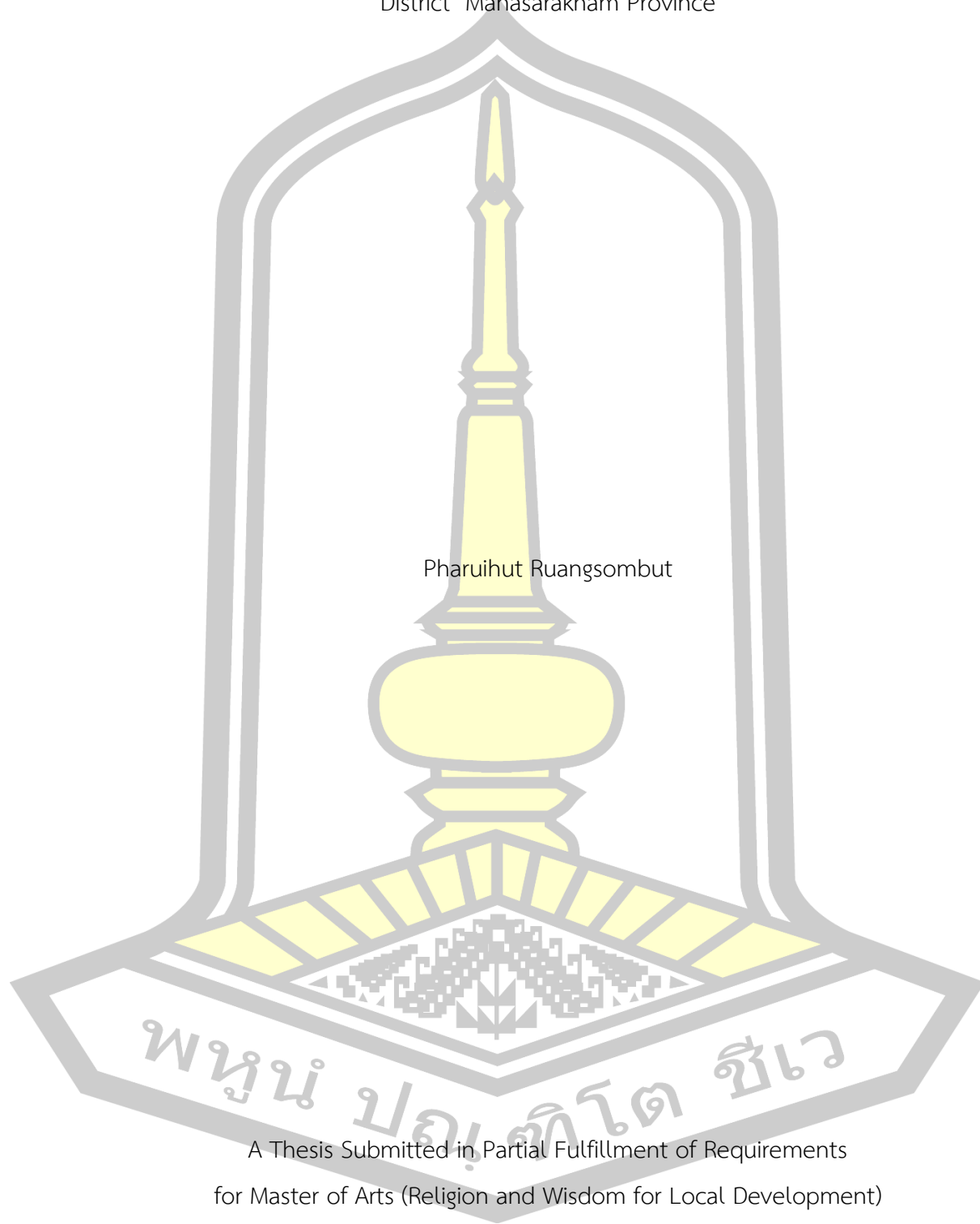

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น

กรกฎาคม 2563

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

The Change of Funeral Ritual in Urban Community Muang Maharakham
District Maharakham Province

Pharuihut Ruangsombut

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of Requirements
for Master of Arts (Religion and Wisdom for Local Development)

July 2020

Copyright of Maharakham University

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของพระมหาพฤหัสส์ เรื่อง
สมบัติ แล้วเห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

(รศ. ดร. จารุวรรณ ธรรมวัตร)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(ผศ. ดร. ชีระพงษ์ มีไธสง)

.....กรรมการ

(ผศ. ดร. เกียรติศักดิ์ บังเพลิง)

.....กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

(อ. ดร. ทักษิวัฒน์ เหล่าสุวรรณ)

มหาวิทยาลัยอนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ของ
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

.....
(รศ. ดร. นิตยา วรณกิติร์)

คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

.....
(รศ. ดร. กริสน์ ชัยมูล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ชื่อเรื่อง	การเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพในชุมชนเมือง อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม		
ผู้วิจัย	พศุทธิ์ สืบ เรื่องสมบัติ		
อาจารย์ที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ธีระพงษ์ มีไธสง		
ปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต	สาขาวิชา	ศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น
มหาวิทยาลัย	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	ปีที่พิมพ์	2563

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพในชุมชนเมือง อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีกลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้อาศัยอยู่ในชุมชนปฎิคมทัศน์ 1 และชุมชนปฎิคมทัศน์ 2 รวมถึงชุมชนใกล้เคียงและชุมชนอื่นๆ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ รวมจำนวน 52 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์และแบบสังเกต นำข้อมูลมารวบรวมและวิเคราะห์เนื้อหา นำเสนอเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพในชุมชนเมืองเกิดปัจจัยหรือเงื่อนไข 2 ส่วน คือ 1) ปัจจัยภายใน กล่าวคือ ความคิด ความเชื่อ และวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนที่กลายเป็นสังคมเมือง ส่งผลให้ความคิด ความเชื่อรวมถึงวิถีชีวิตแบบเดิมเปลี่ยนแปลงไป และ 2) ปัจจัยภายนอก คือ สังคม ซึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างชุมชนสู่ความเป็นชุมชนเมืองส่งผลให้ปฏิสัมพันธ์มีลักษณะเป็นปัจเจกนิยม เศรษฐกิจ จากเดิมเป็นเศรษฐกิจแบบชาวบ้านที่เน้นการพึ่งพา แต่ปัจจุบันมีธุรกิจเกี่ยวกับงานศพเกือบจะครบวงจร ส่วนการเมือง ผู้นำทางศาสนาและบ้านเมืองได้เข้ามาร่วมกันออกแบบการจัดงานศพโดยได้รับอิทธิพลจากส่วนกลาง ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงค่านิยมการจัดงานศพแบบเดิมที่ชุมชนต่างพึ่งพาอาศัยกันตามศักยภาพของเครือข่ายญาติพี่น้อง แต่ปัจจุบัน ได้หันมาจัดงานศพแบบเมืองอย่างเต็มรูปแบบ

คำสำคัญ : พิธีกรรมงานศพ, การเปลี่ยนแปลง, ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง, ชุมชนเมือง

TITLE	The Change of Funeral Ritual in Urban Community Muang Mahasarakham District Mahasarakham Province		
AUTHOR	Pharuihut Ruangsombut		
ADVISORS	Assistant Professor Theerapong Meethaisong , Ph.D.		
DEGREE	Master of Arts	MAJOR	Religion and Wisdom for Local Development
UNIVERSITY	Mahasarakham University	YEAR	2020

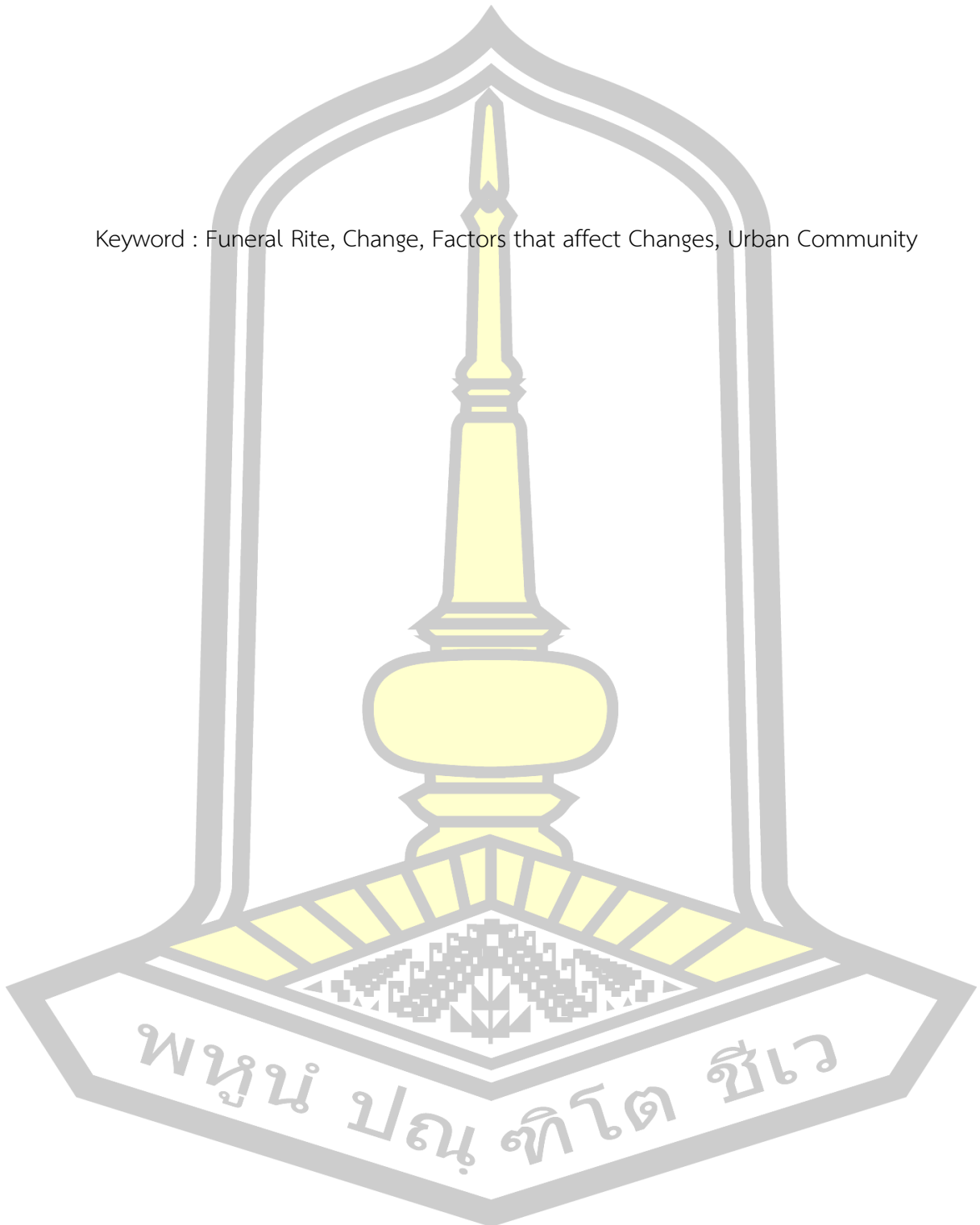
ABSTRACT

This research aims to study the factors affecting to the funeral ritual changing in urban community Muang Mahasarakham District Maha Sarakham Province. It is a qualitative research. The target group total of 52 persons those living in the Patchimmatad community 1, and Patchimmatad community 2, including nearby communities and other. The research instruments were interview and observation forms for collect the data and analyze the content. Presentation of descriptive analysis.

The results founded that The factors affecting the change of funeral rituals in urban communities are two factors or conditions which are 1) Internal factors are the idea, belief, and culture or way of life of people in the community that become urban society effect to change the ideas and beliefs including lifestyles and 2) external factors are societies which result from the change of community structure into urbanization, economy, previously it was a local economy that focused on dependency, But now there is almost complete funeral-related business. Political condition, Religious leaders and the politicians have collaborated to management funeral arrangements with central funeral influences. Traditional funeral ritual of communities is a dependency based on the potential of the network of relatives, But nowadays, the traditional funeral ritual has become central funeral management

completely.

Keyword : Funeral Rite, Change, Factors that affect Changes, Urban Community

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยความรู้และความช่วยเหลืออย่างสูงยิ่งจาก รองศาสตราจารย์ ดร.จรรุวรรณ ธรรมวัตร ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีระพงษ์ มีไธสง อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกียรติศักดิ์ บังเพลิง กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ อาจารย์ ดร.ทัชชวัฒน์ เหล่าสุวรรณ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก ที่ให้คำแนะนำและคอยให้กำลังใจในกระบวนการวิจัยทุกขั้นตอน อีกทั้งยังช่วยชี้แนะในการตรวจแก้วิทยานิพนธ์อย่างละเอียดด้วยความเมตตาและคร่ำครึ เพื่อให้เป็นต้นแบบที่ดีอย่างเป็นระบบและเป็นระเบียบอย่างประณีตแก่ลูกศิษย์ ผู้วิจัยจึงขอขอบพระคุณอย่างยิ่ง

ขอขอบพระคุณคณาจารย์ทุกๆ ท่านในสาขาวิชาศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ที่กรุณามอบความรู้ด้วยการให้ข้อเสนอแนะ ชี้แนะและให้คำปรึกษาทุกขั้นตอนในการทำงานวิจัยครั้งนี้ โดยเฉพาะประเด็นที่ผู้วิจัยได้ยกขึ้นนำเสนอเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพในชุมชนเมือง อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่ง

ขอกราบขอบพระคุณ พระครูศรีมหาชาภิณธ์ (ประเสริฐพร ฐิตินิธิ) เจ้าอาวาสวัดปัจฉิมทัศน์, พระสมุณฺห์ สุภทฺโท วัดปัจฉิมทัศน์ ที่ได้เมตตาให้ข้อมูลอย่างละเอียดอันเป็นประโยชน์อย่างสูงสุดในการทำงานวิจัยครั้งนี้

ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.จรรุวรรณ ธรรมวัตร อาจารย์ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก (สาขาวิชาภาษาไทย) คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ที่ได้เมตตาและให้ทุนการศึกษาเพื่อโอกาสอันดีในชีวิตของผู้วิจัยในการทำวิจัยครั้งนี้

ขอขอบพระคุณ คุณจารุณี เหล่าสุวรรณ ผู้จัดการ บริษัท ตักสิลากรู๊ป จำกัด มหาสารคาม และ อาจารย์ ดร.สุวิริยา สุวรรณโคตร ที่ได้ให้โอกาสทางการศึกษาทั้งการแนะนำ การค้นคว้า การจัดทำ และแรงบันดาลใจรวมถึงมอบทุนให้ในการทำวิจัยครั้งนี้

ขอขอบพระคุณ คุณแม่ฐิตติยา บุญกอบ ผู้เป็นอุบาสิกาที่มั่นคงในพระพุทธศาสนา ให้โอกาสในการศึกษาเพื่อต่อยอดความรู้ที่มีถือเป็นการพัฒนาชีวิตตนเองและผู้อื่นให้ถึงความสำเร็จตลอดถึงได้อนุเคราะห์มอบทุนในการทำวิจัยครั้งนี้

ขอขอบพระคุณทุกๆ ท่านที่มีได้กล่าวนามไว้ซึ่งท่านเหล่านั้นที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำวิจัยครั้งนี้ ทั้งกำลังใจและสิ่งดีๆ ที่ส่งมอบให้เกิดเป็นพลังในการเริ่มต้นสิ่งดีๆ ให้ชีวิต แม้บางครั้งจะประสบกับอุปสรรคนานาจนเกิดความท้อแท้ แต่สายใยแห่งกำลังใจนี้ช่วยพยุงและผลักดันให้ผู้วิจัยมีกำลังใจที่มุ่งมั่นในความสำเร็จนี้

ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีระพงษ์ มีไธสง อีกครั้งในการให้พลังใจเกิดกำลังใจที่เต็มเปี่ยมเพื่อฟันฝ่าสิ่งเลวร้ายที่วิกฤตเกิดขึ้นกับผู้วิจัยในระยะเวลาการทำงานของงานวิจัยนี้ นอกเหนือจากท่านจะเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลักแล้ว ยังเป็นเหมือนพ่อ เหมือนพี่ ที่คอยอยู่ข้างๆ ในการทำงาน เอาใจใส่ ดูแล ให้แนวคิด วิธีคิด และหลักคิดในการจัดการปัญหาต่างๆ ที่เข้ามาในช่วงหนึ่งของชีวิตผู้วิจัย ขอขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่ง

ขอขอบพระคุณครอบครัว ญาติ ทุกๆ คน ที่เอาใจช่วยและมอบความรักความห่วงใยให้ตลอดระยะเวลาในการทำงานวิจัย แม้บางครั้งจะเหนื่อยล้า ท้อแท้ แต่พลังแห่งดวงใจของท่านเหล่านี้สามารถสื่อถึงผู้วิจัยให้ได้มีกำลังใจในการต่อสู้กับปัญหาต่างๆ นานา จากเด็กที่ด้อยโอกาสทางการศึกษาคนหนึ่งได้รับพลังแห่งความรู้สึกนี้เป็นสิ่งที่มีค่ามหาศาลอันยิ่งใหญ่สำหรับผู้วิจัยที่ได้มีโอกาสศึกษาจนสำเร็จในครั้งนี้ ขอขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่ง

คุณค่าและสาระดีที่เป็นประโยชน์อันเกื้อกูลทั้งสิ้นในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยเขียนขึ้นด้วยความวิริยะ อุตสาหะ ขอมอบเป็นเครื่องสักการบูชาพระคุณ มารดา บิดา ผู้เป็นอาหุเนยยะของบุตรตลอดจนบูรพาจารย์ทั้งในกาลก่อนและกาลนี้ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้ทุกๆ ศาสตร์เพื่อเป็นวิทยาการอันจะเป็นเครื่องเลี้ยงชีพในอนาคต รวมถึงผู้มีพระคุณทุกๆ ท่านที่ได้เมตตาทุกๆ อย่างอันไม่สามารถพรรณนาได้หมดสิ้น ขอส่วนแห่งความดีทั้งหมด ทั้งปวง และทั้งสิ้นนี้ บันดาลประทานพรให้ท่านทั้งหลายที่กล่าวมาข้างต้น จงประสบในสิ่งที่พึงปรารถนาทุกประการด้วย ยศ ลาก เกียรติ สุข และสรรเสริญ สิ้นกาลนาน

พฤษ์ สบ ธิ์ สมบัติ

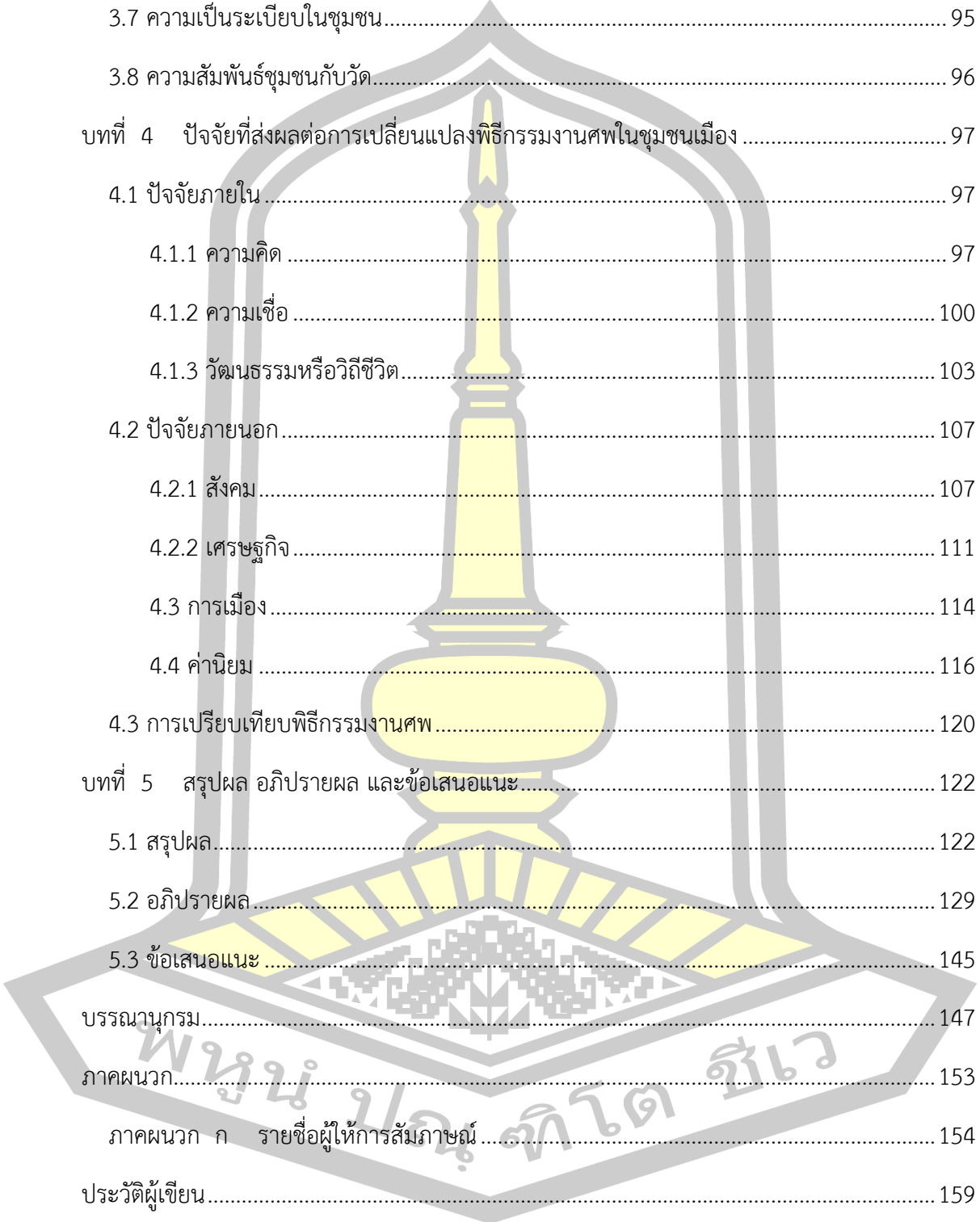
พหุ นั บณ ธิ์ โต ธิ์ เว

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ช
สารบัญ.....	ณ
สารบัญตาราง.....	ฎ
สารบัญรูปภาพ.....	ฐ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญ.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
1.3 ขอบเขตของการวิจัย.....	4
1.4 วิธีการดำเนินการวิจัย.....	5
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	6
1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ.....	6
1.7 กรอบแนวคิดของการวิจัย.....	7
1.8 แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	9
1.8.1 แนวคิด ทฤษฎี.....	9
1.8.2 เอกสารที่เกี่ยวข้อง.....	16
1.8.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	23
บทที่ 2 บริบทพื้นที่ศึกษา.....	29
2.1 ความเป็นมาของชุมชนปัจฉิมทัศน์.....	29
2.2 สภาพโดยทั่วไปของชุมชนปัจฉิมทัศน์.....	31

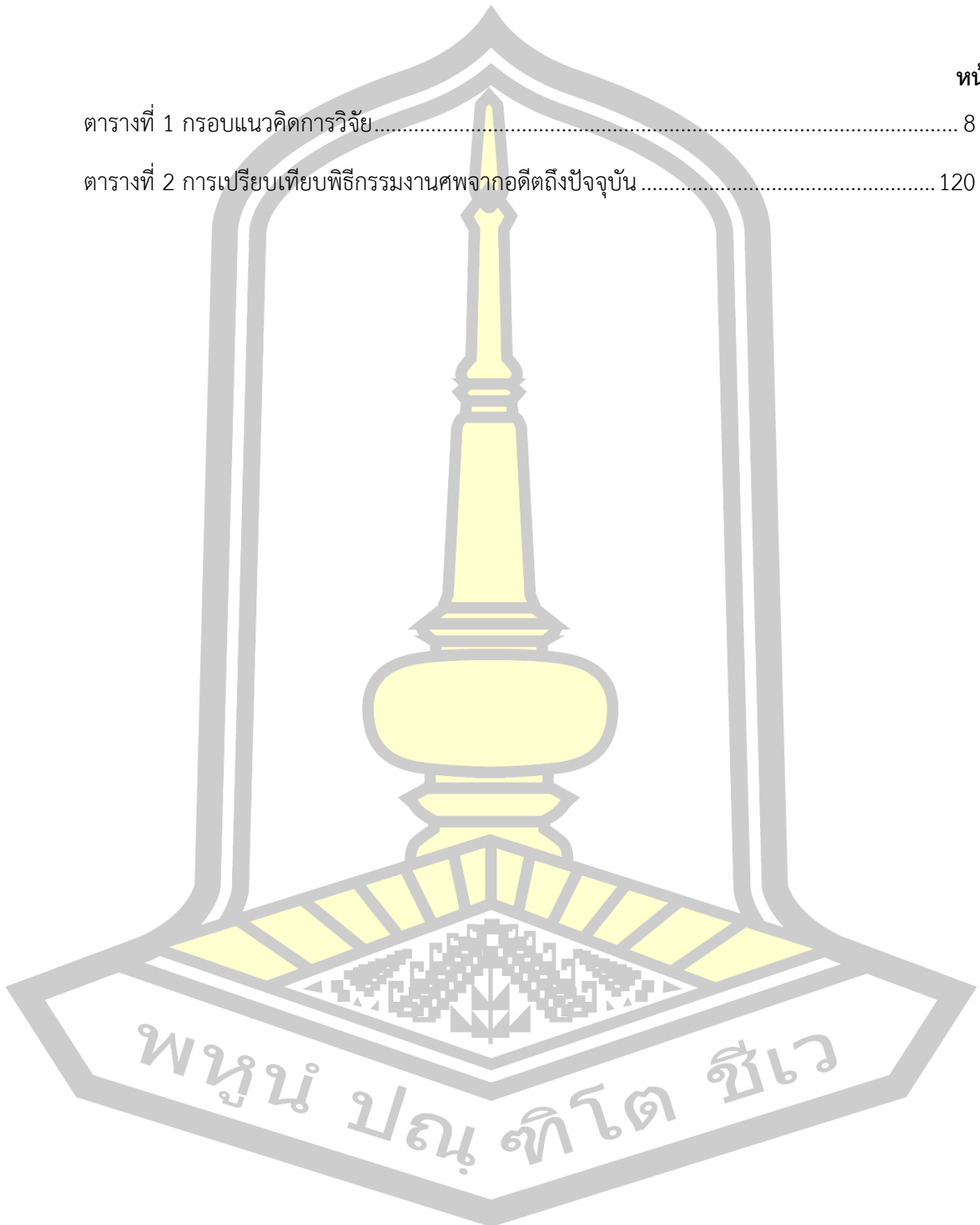
2.2.1	ชุมชนปัจฉิมทัศน์ 1.....	31
2.2.2	ชุมชนปัจฉิมทัศน์ 2.....	37
2.2.3	สภาพโดยทั่วไปของวัดปัจฉิมทัศน์.....	42
2.2.4	ชุมชนใกล้เคียงและชุมชนอื่นๆ.....	47
บทที่ 3	พิธีกรรมงานศพในชุมชนเมือง.....	53
3.1	พิธีกรรมการจัดงานศพในชุมชนปัจฉิมทัศน์สมัยก่อน พ.ศ. 2544.....	53
3.2	พิธีกรรมงานศพสามัญชนทั่วไป.....	61
3.2.1	การจัดพิธีกรรมศพประเภทตายดี.....	61
3.2.2	การจัดพิธีกรรมศพประเภทตายร้าย.....	62
3.3	พิธีกรรมงานศพในชุมชนปัจฉิมทัศน์ 1,2 ก่อน พ.ศ. 2545.....	65
3.3.1	พิธีกรรมก่อนตาย.....	65
3.3.2	พิธีกรรมตอนตาย.....	66
3.3.3	การฃาปนกิจศพหรือการเผาศพ.....	68
3.3.4	พิธีกรรมหลังตาย.....	69
3.4	การตั้งศพบำเพ็ญกุศลที่บ้านก่อนการเปลี่ยนแปลงของชุมชนปัจฉิมทัศน์ 1,2.....	70
3.4.1	พิธีกรรมงานศพในชุมชนปัจฉิมทัศน์ 1,2.....	71
3.5	การเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพในชุมชนปัจฉิมทัศน์ตั้งแต่ พ.ศ. 2545.....	72
3.5.1	การเปลี่ยนแปลงในชุมชน.....	72
3.5.2	การเปลี่ยนแปลงในวัดปัจฉิมทัศน์.....	73
3.5.3	มูลเหตุการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพ.....	74
3.6	ลักษณะการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพในชุมชนเมือง.....	76
3.6.1	การเตรียมสถานที่.....	76
3.6.2	การบำเพ็ญกุศล (ตั้งศพ).....	82
3.6.3	การฃาปนกิจศพหรือเผาศพ.....	86

3.6.4 พิธีกรรมหลังตาย (การเก็บกระดูก).....	92
3.7 ความเป็นระเบียบในชุมชน.....	95
3.8 ความสัมพันธ์ชุมชนกับวัด.....	96
บทที่ 4 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพในชุมชนเมือง	97
4.1 ปัจจัยภายใน	97
4.1.1 ความคิด	97
4.1.2 ความเชื่อ	100
4.1.3 วัฒนธรรมหรือวิถีชีวิต.....	103
4.2 ปัจจัยภายนอก.....	107
4.2.1 สังคม.....	107
4.2.2 เศรษฐกิจ.....	111
4.3 การเมือง.....	114
4.4 ค่านิยม	116
4.3 การเปรียบเทียบพิธีกรรมงานศพ.....	120
บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	122
5.1 สรุปผล.....	122
5.2 อภิปรายผล.....	129
5.3 ข้อเสนอแนะ.....	145
บรรณานุกรม.....	147
ภาคผนวก.....	153
ภาคผนวก ก รายชื่อผู้ให้การสัมภาษณ์.....	154
ประวัติผู้เขียน.....	159

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย.....	8
ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบพิธีกรรมงานศพจากอดีตถึงปัจจุบัน	120

สารบัญรูปภาพ

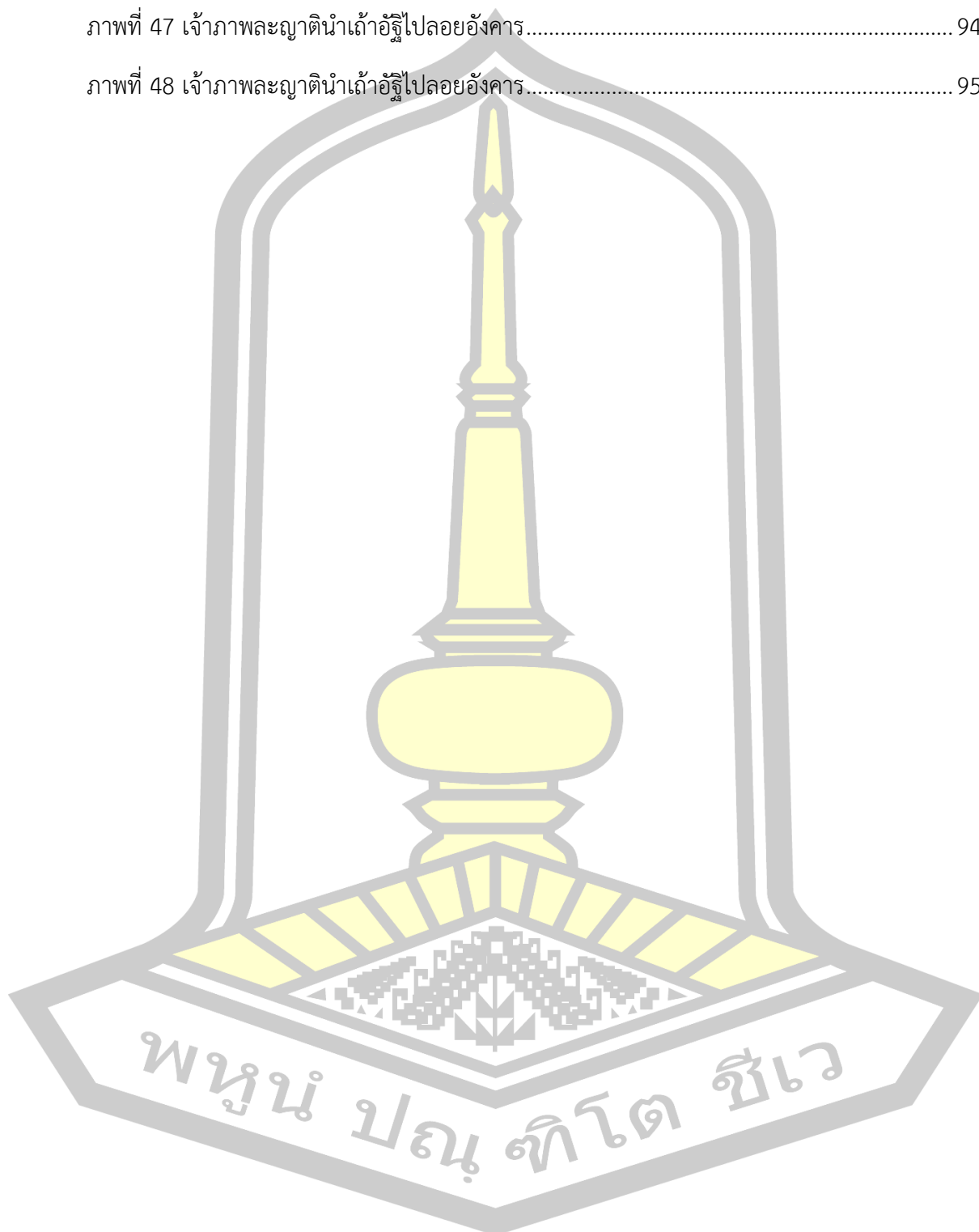
	หน้า
ภาพที่ 1 แผนที่ชุมชนปิจฉิมทัศน์ 1	32
ภาพที่ 2 สำนักงานทางหลวงที่ 8 จังหวัดมหาสารคาม	33
ภาพที่ 3 โรงพยาบาลสุทธาเวช คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	34
ภาพที่ 4 ปิมน้ำมัน	34
ภาพที่ 5 แผนที่ชุมชนปิจฉิมทัศน์ 2	37
ภาพที่ 6 มหาวิทยาลัยมหาสารคาม เขตในเมือง (ม.เก่า)	38
ภาพที่ 7 ตลาดห้าแยก มมส (เก่า)	39
ภาพที่ 8 แผนที่ชุมชนปิจฉิมทัศน์ 1 และชุมชนปิจฉิมทัศน์ 2	40
ภาพที่ 9 แผนที่เดินดินขอบเขตพื้นที่ชุมชนปิจฉิมทัศน์ 1 และ 2	41
ภาพที่ 10 แผนที่ตั้งวัดปิจฉิมทัศน์	42
ภาพที่ 11 อุโบสถวัดปิจฉิมทัศน์	43
ภาพที่ 12 ศาลาการเปรียญวัดปิจฉิมทัศน์	43
ภาพที่ 13 ศาลาบำเพ็ญกุศลวัดปิจฉิมทัศน์	44
ภาพที่ 14 ฌาปนสถานวัดปิจฉิมทัศน์	45
ภาพที่ 15 ห้องสุขาวัดปิจฉิมทัศน์	45
ภาพที่ 16 แผนที่แสดงการแบ่งเขตชุมชนเทศบาลเมืองมหาสารคาม	48
ภาพที่ 17 ประกาศเรื่องการตั้งศพบำเพ็ญกุศล	74
ภาพที่ 18 การจัดเตรียมห้องบำเพ็ญกุศลศพภายใน	77
ภาพที่ 19 การจัดเตรียมศาลาบำเพ็ญกุศลศพด้านนอก	77
ภาพที่ 20 การตกแต่งศพเมื่อถึงสถานที่วัด	78
ภาพที่ 21 คายในการเบิกโลงหรือหีบไม้ด้านในโลงเย็น	79

ภาพที่ 22 การเบิกโลงหรือหีบไม้ด้านในโลงเย็น.....	79
ภาพที่ 23 การรดน้ำศพ.....	80
ภาพที่ 24 การทำพิธีขอมาศพก่อนการบรรจุ.....	81
ภาพที่ 25 การบรรจุศพลงหีบไม้หรือหีบรองใน.....	81
ภาพที่ 26 การบรรจุศพใส่โลงเย็นเพื่อบำเพ็ญกุศล.....	82
ภาพที่ 27 การจัดตกแต่งดอกไม้หน้าหีบศพ.....	83
ภาพที่ 28 การนำพวงหรีดมาร่วมไว้อาลัย.....	83
ภาพที่ 29 การจุดรูปเคารพศพด้านนอก.....	84
ภาพที่ 30 การจุดรูปเคารพศพด้านใน.....	84
ภาพที่ 31 การแสดงพระธรรมเทศนาก่อนสวดพระอภิธรรม.....	85
ภาพที่ 32 การสวดพระอภิธรรม.....	85
ภาพที่ 33 การขอบคุณแขกที่ร่วมงานจากเจ้าภาพ.....	86
ภาพที่ 34 พิธีการบวชสามเณรหน้าไฟและการขอมาศพก่อนเคลื่อนสู่ฌาปนสถาน.....	87
ภาพที่ 35 การเคลื่อนศพสู่ฌาปนสถาน.....	87
ภาพที่ 36 การเวียนรอบฌาปนสถาน.....	88
ภาพที่ 37 การตั้งศพบนฌาปนสถาน.....	88
ภาพที่ 38 การแสดงพระธรรมเทศนาหน้าศพ.....	89
ภาพที่ 39 การล้างหน้าศพก่อนเผา.....	89
ภาพที่ 40 การนำหีบศพเข้าเตาเผา.....	90
ภาพที่ 41 การเผาศพ.....	90
ภาพที่ 42 การขุดหลุมทำกลวงฝังในกรณีตายร้าย.....	91
ภาพที่ 43 การบิณฑบาตศพเพื่อนำไปเผา.....	92
ภาพที่ 44 รวมน้ำอัฐิและเถ้ากระดูกรอการเก็บ.....	93
ภาพที่ 45 พระสงฆ์เก็บอัฐิ.....	93

ภาพที่ 46 เจ้าภาพละมุนติเก็บอัฐิ..... 94

ภาพที่ 47 เจ้าภาพละมุนตินำเข้าอัฐิไปลอยอังคาร..... 94

ภาพที่ 48 เจ้าภาพละมุนตินำเข้าอัฐิไปลอยอังคาร..... 95

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญ

การอยู่ร่วมกันของสังคมเป็นครอบครัวมีส่วนร่วมสร้างความอบอุ่น เมื่อสูญเสียไปก็ต้องสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้โดยมีหลักธรรมพระพุทธศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ การสูญเสียของมนุษย์ที่หลีกเลี่ยงไม่ได้เป็นการสูญเสียอาจเกิดขึ้นโดยไม่คาดการณ์ได้ เช่น การสูญเสียบิดามารดา ญาติพี่น้อง เพื่อนสนิท คนรัก ความสูญเสียก็มีผลต่อภาวะตั้งเครียด โศกเศร้า คับข้องใจ (เรณูการ์ ทองคำรอด, 2553: 29-30) ความตายเป็นความเชื่อทางศาสนา ก่อนพุทธกาลและร่วมสมัยว่า เห็นว่าตายแล้วเกิด เชื่อว่ามีตัวตนที่เที่ยงแท้ไม่แตกดับ เห็นว่าตายแล้วสูญ เชื่อว่าชีวิตไม่มีอะไรเหลืออยู่หลังความตายเมื่อร่างกายแตกสลายสภาพจิตก็แตกสลายไปด้วย ไม่มีวิญญาณ ไม่มีอดีตหรือตัวตน ไม่มีการเกิดขึ้นอีก (อภิญวณณ์ โพธิ์สาน, 2551: 18) จึงเชื่อว่า การอยู่ร่วมกันและการตายจากกันเป็นสัจธรรมที่คนทุกคนต้องประสพอย่างหลีกเลี่ยงได้

ความตายคือสภาวะของผู้ที่ตายแล้วถือว่าเป็นสภาวะที่ทุกคนย่อมมีความตายเกิดขึ้นกับทุกชีวิตที่บุคคลคนหนึ่งกำลังประสพในการเป็นไปสู่ความตายที่เรียกว่าใกล้ตายหรือเฮือก การตายเรียกว่า มรณะ 4 อย่าง คือตายเพราะสิ้นอายุไขย ตายเพราะสิ้นไปแห่งบุญและบาป ตายด้วยการสิ้นไปแห่งเหตุสองอย่างคือสิ้นอายุและสิ้นกรรม และตายด้วยถูกอันตรายเบียดเบียนให้ชีวิตขาดรอน สิริคุดตภิกขุ (เสาร์ ชันธรักษา) (พระ), (2547: 39) เมื่อความสูญเสียเกิดขึ้นมนุษย์สามารถนำความรู้นั้นมาพัฒนาสติของตนได้เช่นกัน ทำให้สุขภาพจิตมีความสมบูรณ์เข้มแข็งและเกิดความเป็นปกติในที่สุด หลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนาได้อธิบายความจริงของชีวิตและโลกได้อย่างมีหลักการและเหตุผล ซึ่งพื้นฐานแนวคิดประการหนึ่งที่สำคัญคือทุกสิ่งทุกอย่างย่อมมีที่มาคือเกิดแต่เหตุ สอนให้ทำกรรมดี ละเว้นความชั่ว และทำจิตใจให้ใสบริสุทธิ์ (สุวัฒน์ จันทระจำนงค์, 2547: 55) ถือได้ว่าความตายคือความสูญเสียที่เกิดขึ้น เป็นสิ่งที่มีมาตั้งแต่คนเกิดมาบนโลกแห่งนี้ จะต้องมี การจัดการความตายตามแต่ละความเชื่อของแต่ละตนเอง

เมื่อความตายเกิดขึ้นจริงต้องมีการบริหารจัดการกับความตายเรียกว่า การจัดการงานศพ และการบำเพ็ญกุศลศพให้เป็นไปในรูปแบบทางพิธีกรรมของศาสนานั้นๆ ในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งมีการใช้ ภูมิปัญญาที่เป็นแนวคิดแตกต่างกันออกไปส่งผ่านการแสดงออกด้านพฤติกรรมให้ปฏิบัติร่วมกันอาจ เรียกว่า วัฒนธรรม หลังจากนั้นการเผาร่างกายให้สลายไม่ให้เกิดความน่าสะพรึงกลัวในสรีระนั้น

(เนียพรธณ วรณศิริ, 2550: 47-48) ด้วยเหตุนี้ชีวิตจึงเป็นเหมือนสะพานที่ไม่สามารถยึดถือสิ่งที่มีได้อย่างถาวร ในคราวต้องสูญเสียสิ่งอันเป็นที่รักไปมีความทุกข์จากการพลัดพราก การมาร่วมงานศพ เป็นความเป็นจริงของชีวิตที่จะเกิดขึ้นในลักษณะอาศัยกันและกัน จึงมีการประกอบพิธีกรรมงานศพ เช่น การรดน้ำศพที่มีมือ การนำดอกไม้มาร่วมไว้อาลัย การจุดธูปเคารพศพ การฟังพระสวดพระอภิธรรม เป็นต้น การมาร่วมงานศพเป็นการมาปลงให้เข้าใจในสังขารที่จะเกิดขึ้นกับชีวิตให้เป็นข้อเตือนใจไว้พิจารณาเพื่อความไม่ประมาทของชีวิต (ปัญญานันทภิกขุ, 2540:5-22) ซึ่งความเชื่อหลังความตายที่จะเกิดขึ้นนั้นคือการจัดการกับความตายที่เรียกว่าการทำให้ร่างกายของคนตายสลายสิ้นไป

ในพุทธศาสนาเชิงปฏิบัติของคนไทยอีสานกล่าวว่า การบริหารจัดการงานศพถือเป็นการพัฒนาจากแนวคิดที่เคยมีมาก่อนในทางศาสนาที่ดี เป็นการบูรณาการเชิงปฏิบัติปรับปรุงให้เหมาะสมอยู่เสมอทั้งในบริบทของชุมชนเมืองชุมชนท้องถิ่น ให้เข้ากับศาสนพิธีของแต่ละศาสนานั้นๆ อย่างสัมพันธ์กันอีกด้วย (ยุคิโอะ ฮายาชิ, 2554: 191) ส่วนประเพณีเกี่ยวกับการตาย คนอีสานมีคำขวัญอยู่บทหนึ่งว่า “โลกมันตั้งเที่ยงหมั่นแต่ เกิด แก เจ็บ ตายแท้หนา” แสดงให้เห็นความเชื่อของคนอีสานว่า “เกิด แก เจ็บ ตาย” เป็นสิ่งที่ทุกคนต้องพบพานหลีกเลี่ยงไม่ได้ (สุนันท์ เพชรเลื่อน, 2544: 264) ซึ่งความตายเป็นสิ่งที่จะต้องมีการปฏิบัติกับผู้ตายให้ถูกต้องตามวัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้นๆ

ในอดีตพิธีกรรมต่างๆ ชาวบ้านภายในชุมชนก็จะมาช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกัน มีการช่วยเหลือเหมือนอยู่ครอบครัวเดียวกัน สิ่งไหนไม่ถูกต้องจะมีข้อแนะนำปฏิบัติให้ถูกต้องตามพิธีกรรมประเพณีนั้นๆ เกิดพลังแห่งการสร้างสามัคคีในชุมชนให้มีความสัมพันธ์กันอย่างเหนียวแน่นทำให้สังคมและวิถีการดำเนินชีวิตมีความสงบสุขร่มเย็นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จึงกล่าวได้ว่าเมื่อมีคนเสียชีวิตลงในสังคมชนบทถือว่าเป็นงานใหญ่สำหรับชุมชน ทุกคนต้องมีส่วนร่วมช่วยกันรับผิดชอบช่วยเหลือกัน โดยจัดงานศพให้เรียบร้อยดีงามตามจารีตประเพณีของแต่ละชุมชน การจัดงานศพในอดีตนั้นไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกเหมือนสมัยปัจจุบัน เพราะห่างไกลจากความเจริญ เครื่องมือสื่อสารต่างๆ ก็ไม่มีมาก ใครมีความรู้ความสามารถหรือพอที่จะช่วยเหลือกันได้ก็มาช่วยกัน (ชรินทร์ สันประเสริฐ, 2540, อ้างใน อ้างใน พิพัฒน์พงษ์ ฐานวุฑโฒ (ใจกว้าง) (พระอธิการ), 2555: 1) ย่อมจะสามารถดำรงสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อให้พิธีกรรมงานศพของท้องถิ่นเป็นไปตามยุคสมัย

ส่วนพิธีกรรมต้องมีความสัมพันธ์กับความเชื่อ เพราะพิธีกรรมต้องมีความเชื่อเป็นพื้นฐานของการกระทำไม่ว่าจะเป็นความเชื่อต่อสิ่งใด พิธีกรรมในสังคมไทยมีอยู่ 2 ประเภท คือ พิธีกรรมส่วนรวมซึ่งมีแบบแผนการกระทำคล้ายคลึงกันทั่วประเทศ และพิธีกรรมเฉพาะถิ่นที่มีแบบแผนการกระทำเป็นลักษณะเฉพาะถิ่นใดถิ่นหนึ่ง แต่องค์ประกอบของพิธีกรรมจะเหมือนกันคือมีความเชื่อเป็นรากฐานการกระทำ (จารูวรรณ ธรรมวัตร, 2530: 190-192) เพราะพิธีกรรมเป็นวัฒนธรรมที่คนในสังคมได้สร้างขึ้น เพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงทางจิตใจ มีความหวังและเชื่อว่าพิธีกรรมทำให้เกิด

ความเป็นสวัสดิมงคล อยู่เย็นเป็นสุข พิธีกรรมจะมีความสัมพันธ์กับความเชื่อ ไม่ว่าจะเป็ความเชื่อด้านใด ความเชื่อนั้นชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้กำหนดขึ้นจนเป็นประเพณีดั้งเดิมสืบต่อกันมา มีแบบแผนการกระทำเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นจนเป็นที่ยอมรับของสังคมทั่วไป (ถาวร ดำเนตร, 2545: 122) พิธีกรรมย่อมจะสามารถดำรงให้ประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่นมีความสัมพันธ์มั่นคงต่อไป

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อเจ้าภาพว่าจะจัดงานศพให้ยิ่งใหญ่แค่ไหนและจะเลือกจัดวัดไหนขึ้นอยู่กับสาเหตุหลายๆ ประการ ได้แก่ ปัจจัยทางสังคม เจ้าภาพมีฐานะร่ำรวยสถานะภาพสังคมสูงก็จะจัดงานให้สมเกียรติกับตัวเอง ส่วนปัจจัยระดับบุคคล กล่าวคือเจ้าภาพมีส่วนกำหนดเลือกจัดงานศพ เจ้าภาพที่มีฐานะยากจนก็จะจัดงานให้เสร็จสิ้นโดยเร็วที่สุด สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด (สุเมธ ต้นสกุล, 2536: 8) นอกจากนั้นการจัดงานศพของชาวไทยเปลี่ยนไปจากเดิมมากและแต่ละท้องถิ่นก็จัดงานศพที่แตกต่างกันออกไปตามธรรมเนียมความนิยมและฐานะของเจ้าภาพ เป็นเหตุให้สิ้นเปลืองของทรัพย์สินเงินทองเป็นจำนวนมากเกินความจำเป็น (สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2540: 3) การจัดงานศพในปัจจุบันมีความสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายโดยไม่จำเป็นในเรื่องต่างๆ ด้วยเงินจำนวนมาก อาจจะมีหมายถึงว่ามีส่วนที่เกินความจำเป็นเพิ่มเข้ามาปะปนในงานศพที่จัดขึ้นมา

สำหรับวัดปัจฉิมทัศน์ ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม ได้มีการพัฒนาการจัดการเกี่ยวกับพิธีกรรมงานศพมาอย่างต่อเนื่องจากที่มีปัญหามาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 โดยมี พระเดชพระคุณพระราชปริยัตยาทร (น้อย ฐานวุฑโฒ) เป็นเจ้าอาวาสวัดปัจฉิมทัศน์และดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะจังหวัดมหาสารคาม ได้สร้างแนวปฏิบัติให้ชาวชุมชนได้มีส่วนร่วมในบทบาทหน้าที่ของตนซึ่งเป็นการสร้างพันธกิจร่วมกันในรูปแบบของระเบียบวิธีปฏิบัติ การตั้งศพบำเพ็ญกุศล โดยตั้งเป็นระเบียบที่พึงปฏิบัติในข้อกำหนด เมื่อมีการนำศพมาประกอบพิธีกรรมที่วัดไม่อนุญาตให้มีการนำเครื่องตีที่มีแอลกอฮอล์มารับรองแขกที่มาร่วมงาน ไม่อนุญาตให้เล่นการพนัน และไม่อนุญาตให้ญาติอนเฝ้าศพในช่วงประกอบพิธีเสร็จแล้วในแต่ละคืน วิธีปฏิบัติเหล่านี้ได้นำมาใช้และเป็นผลสัมฤทธิ์ที่น่าพอใจในชุมชนกับกลุ่มคนที่ได้จัดพิธีกรรมศพเป็นบางส่วน แต่อีกส่วนยังมีกัลด้านโดยมีคติความเชื่อในการจัดการงานศพแบบเดิม คือมีการเลี้ยงรับรองแขกด้วยเครื่องตีที่มีแอลกอฮอล์ มีการละเล่นการพนันเป็นเพื่อนเจ้าภาพเพื่อนอนเฝ้าศพ จนถึงการเปลี่ยนการปกครองวัดปัจฉิมทัศน์ ในปี พ.ศ. 2552 ซึ่งพระราชปริยัตยาทร ได้ย้ายไปปกครองที่วัดมหาชัย พระอารามหลวง มีการแต่งตั้งให้พระมหาประเสริฐพร ฐิติสิริ มาเป็น เจ้าอาวาสปกครองแทน เมื่อการเปลี่ยนถ่ายเกิดขึ้นการสืบทอดเจตนารมณ์ก็ไม่หยุดยั้งขับเคลื่อนไป แต่ทว่าการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนได้ลดน้อยลงอาจเกิดจากปัจจัยที่เปลี่ยนถ่ายผู้ปกครองใหม่ จึงเกิดการคลอนแคลนเป็นบางกลุ่มในชุมชน เมื่อมีการตายเกิดขึ้นหากนำศพมาตั้งบำเพ็ญกุศลที่วัดปัจฉิมทัศน์ ให้ปฏิบัติตามระเบียบที่ทางวัดตั้งไว้เพื่อเป็นการยึดถือรูปแบบในการจัดการพิธีกรรมงานศพ

เมื่อพิจารณาบริบทพื้นที่สภาพและสังคมในวัดปัจฉิมทัศน์ ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม ในปัจจุบันไม่อาจปฏิเสธได้ว่าการเปลี่ยนแปลงต่างๆ มากมายในหลายด้าน โดยเฉพาะวัฒนธรรม ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ที่เคยมีอยู่ในชุมชนปัจฉิมทัศน์ ภาพเก่าๆ ที่เคยช่วยเหลือกันก็เริ่มจะจางหายไปไม่เพียงแต่การช่วยเหลือในเรื่องข้าวของเงินทองเท่านั้น แม้แต่เรื่องของประเพณี บางสิ่งบางอย่างก็เริ่มหายไปด้วยทั้งนั้นเพราะระบบการศึกษาและระบบเทคโนโลยีที่เจริญมากขึ้นคนในชุมชนก็มีวิถีชีวิตที่แตกต่างไปจากเดิม ส่วนในปัจจุบันการประกอบพิธีกรรมงานศพเพื่อส่งดวงวิญญาณ มีการปรับเปลี่ยนพิธีกรรมจากปรากฏการณ์ทางสังคมและค่านิยมของผู้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเมืองของสังคม ซึ่งขั้นตอนในพิธีกรรมบางอย่างได้ถูกลดทอนและทำให้หายไป เช่น การแต่งตัวศพ การหิวหมศพ การเอาเงินใส่ปากศพ การมัดตราสังข์ เป็นต้น

จากเหตุที่กล่าวมานี้ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพในชุมชนเมือง อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งจะเป็นประโยชน์สำหรับชุมชนอื่นๆ เพื่อประกอบพิธีทางศาสนาและนำวิธีการจากแนวปฏิบัติมาพัฒนาตามยุคสมัยได้

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพในชุมชนเมือง อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาเรื่อง การเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพในชุมชนเมือง อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม มีขอบเขตของการวิจัยดังนี้

1.3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

1.3.1.1 ศึกษาเอกสาร แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพตั้งแต่ก่อน พ.ศ. 2544 และตั้งแต่ พ.ศ. 2545 จนถึงปัจจุบัน จากแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้อง สมาคมหน่วยงานเทศบาล องค์กรต่างๆ และ จากการสัมภาษณ์ ในการจัดการงานศพ

1.3.1.2 ศึกษาเอกสาร แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพที่ปรับเปลี่ยนไปตามปรากฏการณ์และเงื่อนไขทางสังคม ทั้งปัจจัยภายในชุมชนและปัจจัยภายนอกชุมชน ดังนี้ 1) แนวคิดโลกาภิวัตน์ เป็นการศึกษาความเปลี่ยนแปลงในยุคไร้พรมแดนทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง รวมไปถึงการอยู่ร่วมกันในสังคมท้องถิ่น 2) ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ศึกษาความเป็นอยู่ของสังคมวัฒนธรรมว่าได้มีการรับวัฒนธรรมจากที่อื่นนำมาใช้หรือเปลี่ยนแปลงในวัฒนธรรมของตนเอง และ 3) ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

ศึกษาการเปลี่ยนแปลงสังคมวัฒนธรรม เพื่อเสริมสร้างวิถีในการดำเนินชีวิตให้เจริญงอกงามในของคน สังคม

1.3.2 ขอบเขตพื้นที่ในการวิจัย

พื้นที่ของการวิจัยการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพในชุมชนเมือง อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยใช้พื้นที่ศึกษาดังนี้

1.3.2.1 วัดปัจฉิมทัศน์

1.3.2.2 ชุมชนปัจฉิมทัศน์ 1

1.3.2.3 ชุมชนปัจฉิมทัศน์ 2

1.3.2.4 ชุมชนใกล้เคียงและชุมชนอื่นๆ

1.3.3 ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

ผู้วิจัยใช้ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย ดังนี้

1.3.3.1 ประชากร ได้แก่ ชุมชนปัจฉิมทัศน์ 1 มีจำนวน 442 ครัวเรือน จำนวนประชากร 1,798 คน และชุมชนปัจฉิมทัศน์ 2 มีจำนวน 361 ครัวเรือน ประชากร 1,290 คน รวมจำนวนประชากรทั้งหมด 3,088 คน

1.3.3.2 กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ประชาชนที่อยู่อาศัยในชุมชนปัจฉิมทัศน์ 1 และชุมชนปัจฉิมทัศน์ 2 รวมถึงชุมชนใกล้เคียงและชุมชนอื่นๆ และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ที่ได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง จำนวน 52 คน จำแนกได้ดังนี้

1) ประชาชนทั่วไป เป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างจากผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดงานศพ ได้แก่ เจ้าภาพ แยกผู้มาร่วมงานและผู้รับจ้างในพิธีกรรมงานศพ จากชุมชนปัจฉิมทัศน์ 1 จำนวน 16 คน และชุมชนปัจฉิมทัศน์ 2 จำนวน 16 คน

2) ชุมชนใกล้เคียงและชุมชนอื่นๆ จำนวน 10 คน

3) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ประกอบด้วย พระสงฆ์ จำนวน 2 รูป ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 2 คน สัปเหร่อ จำนวน 2 คน มัคคนายก จำนวน 4 คน รวมจำนวน 10 คน

1.4 วิธีการดำเนินการวิจัย

1.4.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเพื่อดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ได้แก่

1.4.1.1 แบบสัมภาษณ์ชนิดกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structural Interview) โดยที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากกรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายทั้งหมด

1.4.1.2 แบบสังเกต (Observation) เป็นการสังเกตพฤติกรรมในการประกอบพิธีกรรม งานศพแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation)

1.4.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้ว่าการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการดำเนินการศึกษา ดังนี้

1.4.2.1 ขั้นตอนการรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

- 1) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2) ศึกษาข้อมูลจากภาคสนาม โดยการจดบันทึกข้อมูล (Field Note) ดังนี้

2.1) ใช้แบบสังเกตแล้วบันทึกข้อมูลตามแนวทางที่กำหนดไว้

- ขั้นตอนการจัดพิธีกรรมงานศพที่วัดปัจฉิมทัศน์
- ขั้นตอนที่เกี่ยวข้องกับศพคนตายก่อนเผาและหลังเผา

2.2) ใช้แบบสัมภาษณ์ที่มีประเด็นคำถามเป็นหลักในการดำเนินงานและ

บันทึกข้อมูลตามแนวทางที่กำหนดไว้

- 3) สรุปและวิเคราะห์ผลการวิจัย

1.4.3 การจัดทำข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยนำเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล จากการสังเกต การสัมภาษณ์แบบมีส่วนร่วม มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และจัดทำข้อสรุปแล้วนำเสนอ ผลการศึกษาเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.5.1 ได้ทราบถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพในชุมชนเมือง อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม

1.5.2 สามารถนำข้อมูลไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการจัดการพิธีกรรมงานศพในชุมชนเมือง และชุมชนท้องถิ่นได้ตามบริบทพื้นที่

1.6 นิยามศัพท์เฉพาะ

ผู้วิจัยได้นำความหมายของคำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย และสอดคล้องกับความหมาย ของในการวิจัย ดังนี้

การเปลี่ยนแปลง หมายถึง การปฏิบัติในพิธีกรรมงานศพมีการกระทำที่แตกต่างไปจากความคิด ความเชื่อ ที่เคยปฏิบัติมาแต่เดิมที่ส่งผลให้เกิดเป็นรูปธรรมโดยการแสดงออกทางพฤติกรรมของกลุ่มคน

ในการประกอบพิธีกรรมงานศพตั้งแต่ขั้นตอนการเริ่มประกอบพิธีกรรมงานศพจนสิ้นสุดพิธีกรรมในชุมชนเมือง อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม

พิธีกรรมงานศพ หมายถึง การปฏิบัติที่มีแบบแผนเกี่ยวกับคนตายซึ่งมีรากฐานมาจากความเชื่อเกี่ยวพุทธศาสนา โดยใช้แนวคิดในการถือปฏิบัติ เริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมงาน การบำเพ็ญกุศล (ตั้งศพ) การฃาปนกิจ (เผาศพ) และพิธีกรรมหลังตาย จนสิ้นสุดพิธีกรรมงานศพในชุมชนเมือง อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม

ชุมชนเมือง หมายถึง กลุ่มบุคคลทางสังคมที่อาศัยอยู่ในอาณาเขตบริเวณชุมชนปจฉิมทัศน์ ทั้ง 2 ชุมชน มีแนวคิดและความสนใจในการประกอบประเพณีและพิธีกรรมร่วมกัน มีความติดต่อสัมพันธ์กันด้านการสื่อสาร มีบรรทัดฐานด้านวัฒนธรรมและการปฏิบัติเป็นระเบียบทางสังคม แนวเดียวกัน

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง หมายถึง เงื่อนไขที่สัมพันธ์เกี่ยวกับการจัดงานศพ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประการ คือ 1) ปัจจัยภายใน ได้แก่ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับความคิด ความเชื่อ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน และ 2) ปัจจัยภายนอก ได้แก่ สิ่งที่มีสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และค่านิยมของผู้คนในชุมชน

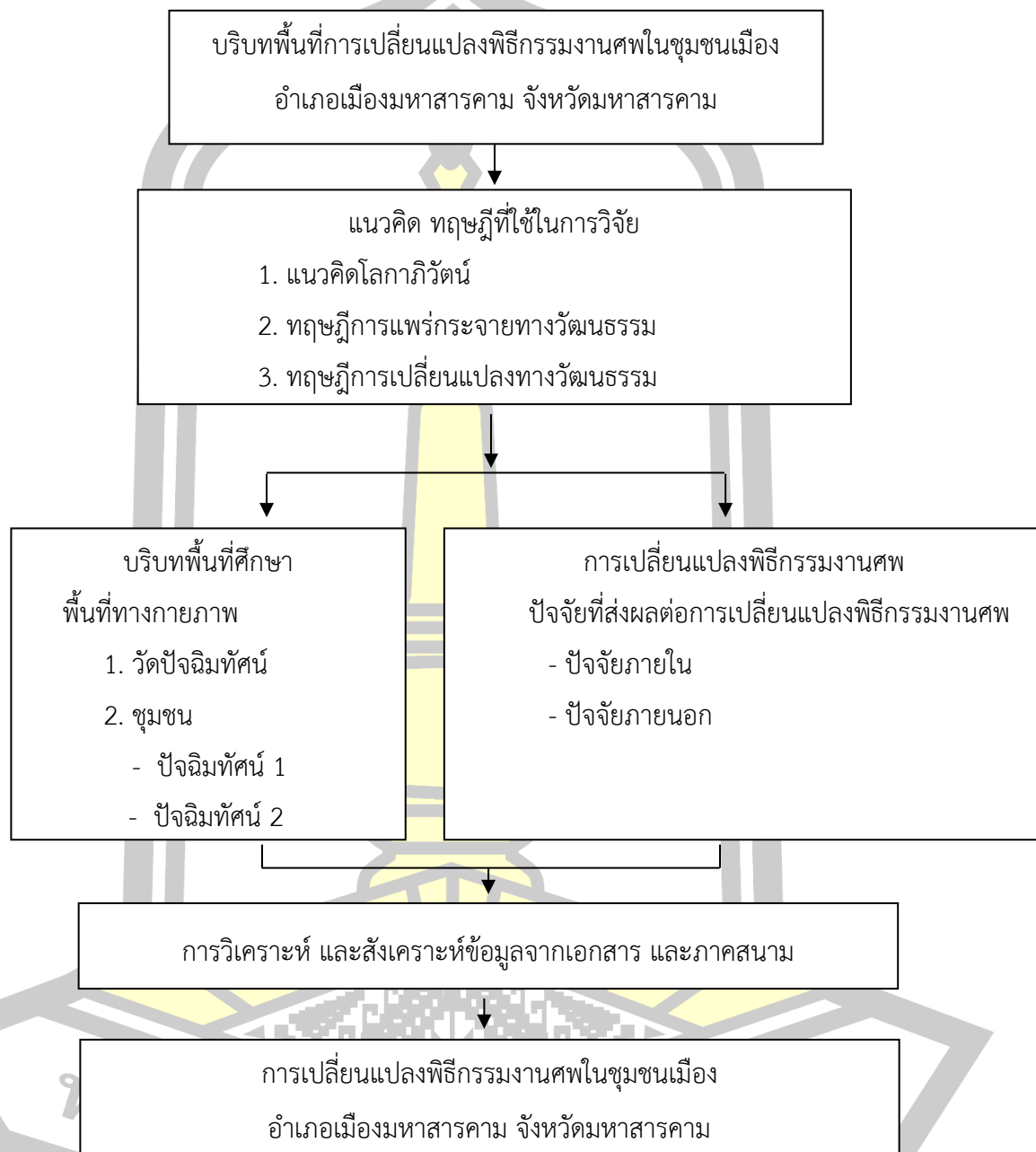
1.7 กรอบแนวคิดของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพในชุมชนเมือง อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยได้เสนอแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาใช้ในการวิจัย ซึ่งสามารถกำหนดเป็นกรอบแนวคิดได้ดังนี้

พหุ อนุ พิโต ชีเว

ตารางที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

การเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพในชุมชนเมือง อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม

ที่มา : พงษ์ศักดิ์ เรืองสมบัติ (2561)

1.8 แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง การเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพในชุมชนเมือง อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าทบทวนแนวคิด ทฤษฎี เอกสารงานวิจัย และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์ความหมายในประเด็นของงานวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1.8.1 แนวคิด ทฤษฎี

1.8.1.1 แนวคิดโลกาภิวัตน์ (Globalization Concept)

1.8.1.2 ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Cultural Diffusion Theory)

1.8.1.3 ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม (Cultural Change Theory)

1.8.2 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

1.8.2.1 เอกสารเกี่ยวกับพิธีกรรม

1.8.2.2 เอกสารเกี่ยวกับพิธีกรรมงานศพ

1.8.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.8.1 แนวคิด ทฤษฎี

1) แนวคิดโลกาภิวัตน์ (Globalization Concept)

คำว่า “โลกาภิวัตน์” หมายถึง การแพร่กระจายไปทั่วโลก (ของข่าวสาร) การที่ประชาคมโลก ไม่ว่าจะอยู่ ณ จุดใดสามารถรับรู้ สัมผัส หรือรับผลกระทบจากสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็วกว้างขวางสืบเนื่องมาจากการพัฒนาระบบสารสนเทศ ดังนั้น ยุคโลกาภิวัตน์จึงเป็นยุคข้อมูลข่าวสาร (Information Age) ที่ไร้พรมแดน อันเป็นยุคที่มีพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงอย่างมากทางด้านเทคโนโลยีสื่อสารและคมนาคม ทำให้ประเทศต่าง ๆ ได้เข้ามาใกล้ชิดกันมากขึ้น กระแสโลกทั้งในรูปของทุนและข้อมูลรวมทั้งค่านิยมบางประการ เช่น สิทธิมนุษยชนและสิ่งแวดล้อม ได้ขยายตัวครอบคลุมไปทั่วโลก (พรชัย ด่านวิวัฒน์, 2549: 1) ได้ให้ความหมาย “โลกาภิวัตน์” (Globalization) ว่าหมายถึงสภาพการณ์ของโลกที่มีการติดต่อสื่อสารกันทุกแห่ง อันทำให้เกิดการไหลเวียนของข้อมูลข่าวสารความรู้ และวัฒนธรรม ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าประเทศต่างๆ ไม่ว่าจะมีความใหญ่โตเท่าใด หรือศักยภาพทางเศรษฐกิจแตกต่างกันอย่างไรก็มีโอกาสที่จะลดความได้เปรียบที่ต่างมีต่อกันและกันลงจนกระทั่งเกือบเท่าเทียมกัน

เช่นเดียวกับ (นฤมล รอดเนียม, 2550: 7) ได้กล่าวว่า จากกระแสของโลกาภิวัตน์ที่พยายามที่จะเชื่อมโลกให้เป็นหนึ่งเดียวทั้งทาง ด้านความคิด มุมมอง และการกระทำ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ย่อมมีผลกระทบต่อการเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา วัฒนธรรมและวิถีชีวิต “โลกาภิวัตน์” จึงเป็นวาทกรรมการพัฒนา (development discourse) อันใหม่ล่าสุดต่อเนื่องมาจากคำว่า “การพัฒนา” “ความเจริญ” และ “การทำให้ทันสมัย” ที่ประเทศกลุ่มตะวันตกผู้นำระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม

และวัฒนธรรมแบบบริโภคนิยม ได้สร้างทำขึ้นจนเป็นกระแสเพื่อที่จะส่งเสริมการขยายตัวทางเศรษฐกิจของกลุ่มประเทศตน ซึ่งยังคงแฝงความหมายโดยนัยความหมายของการคุกคามประชาชนนอกกลุ่มประเทศเหล่านั้นโดยปริยาย จะเห็นได้ว่ากระแสโลกาภิวัตน์มีจุดเริ่มต้นมาจากชาติตะวันตก เราจึงเห็นได้ในปัจจุบันว่าโลกปัจจุบันถูกปรุงไปด้วยกระแสความคิด การเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและเทคโนโลยีของฝรั่งเป็นส่วนใหญ่ (วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 2559: 167) ให้ความหมายโลกาภิวัตน์ หมายถึง การแพร่กระจายไปทั่วโลก การที่ประชาคมโลกไม่ว่าจะอยู่ ณ จุดใดสามารถรับรู้ สัมพันธ์ หรือรับผลกระทบจากสิ่งที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว กว้างขวาง อันเนื่องมาจากการพัฒนาระบบสารสนเทศ โลกาภิวัตน์ เป็นคำศัพท์เฉพาะที่บัญญัติขึ้นเพื่อตอบสนองปรากฏการณ์ของสังคมโลก ทันทเหตุการณ์ทางเศรษฐกิจและการเมือง

นักวิชาการด้านวัฒนธรรม (สุภาวดี ขุนทองจันทร์, 2559: 161-168) ได้กล่าวถึงโลกาภิวัตน์ว่า สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในบางส่วนของโลก ส่งผลกระทบต่อส่วนอื่นของโลก (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2542: 5) ผลกระทบที่มาจากสภาพโลกาภิวัตน์ก่อให้เกิดแง่ดีและแง่ลบเพราะไม่ได้ก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าอย่างเดียวนอกจากนี้ยังทำให้เกิดความเสื่อมถอยตกต่ำทางด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมของประเทศไทย ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ส่งผลต่อมิติที่สำคัญ ซึ่งมีความสอดคล้องกับ (มานิตดา ชาญไชย, 2554: 1) ดังนี้ 1) การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจเป็นมิติที่เห็นได้ชัดเจนจากการที่รัฐหันมาให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านเศรษฐกิจมากกว่าด้านอื่นๆ โดยเน้นการเจริญเติบโตของภาคอุตสาหกรรมให้ความสำคัญกับภาคการเกษตรรองลงมาจากภาคอุตสาหกรรม แนวทางการพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศจึงเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อการยังชีพมาเป็นการผลิตเพื่อการค้าและการส่งออก 2) การเปลี่ยนแปลงด้านการเมืองโลกาภิวัตน์ ประชาธิปไตยและทุนนิยมเสรี เป็นสิ่งที่มีความเกี่ยวข้องและสนับสนุนซึ่งกันและกัน ประชาธิปไตยช่วยสนับสนุนเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและทำให้โลกาภิวัตน์เป็นสิ่งชอบธรรมในขณะที่ความเจริญทางเศรษฐกิจทำให้คนต้องการเสรีภาพในการประกอบธุรกิจ ซึ่งเป็นการสนับสนุนการปกครองแบบประชาธิปไตยและโลกาภิวัตน์เป็นผู้แพร่ขยายความคิด ความเชื่อและค่านิยมแบบประชาธิปไตยประเทศต่างๆ ทั่วโลกเชิดชูประชาธิปไตย แต่ไม่ได้หมายความว่าประชาธิปไตยของไทยจะเจริญเติบโตอย่างสมดุลจริงๆ เพราะมีปัจจัยหลายประการที่ยังเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประชาธิปไตย เช่น การศึกษาของประชาชนยังต่ำ การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไม่ได้ทำให้คนส่วนใหญ่มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น นักการเมืองของไทยส่วนใหญ่ยังไม่ใช่ว่ามีความเสียสละและต้องการทำงานเพื่อประเทศชาติอย่างแท้จริงจึงดูเหมือนว่าภาพประชาธิปไตยไทยจะออกมาในรูปแบบที่มีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น แต่เนื้อในของประชาธิปไตยไทยยังไม่พัฒนาไปเท่าที่ควร อย่างไรก็ตามแนวโน้มที่ดีด้านมิติการเมืองไทย

คือ การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนมีมากขึ้นเนื่องจากการเปิดรับข่าวสารจากสื่อต่างๆ ทำให้เกิดแนวความคิดใหม่ๆ และทำให้คนจำนวนมากเห็นคุณค่าของตนเองในการพัฒนาประชาธิปไตยมากขึ้นและพยายามพึ่งพาตนเองเข้าร่วมแก้ปัญหาทางสังคมมากขึ้นโดยไม่ได้มองว่าการเมืองนั้นเป็นเรื่องไกลตัว 3) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ต่อเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ พบว่าการหันมาพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นหลักทำให้สังคมเกษตรกรรมจำนวนมากในประเทศไทยล่มสลายเกษตรกรรายที่ดินและเดินทางเข้าสู่เมืองมากขึ้นในฐานะแรงงานรับจ้างราคาถูก ช่องว่างทางสังคมเพิ่มมากขึ้นและคุณภาพชีวิตตกต่ำลง เกิดปัญหาสังคมมากมาย เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาการศึกษา ปัญหาแรงงานต่างด้าวหลบหนีเข้าเมืองโดยผิดกฎหมายและปัญหาอาชญากรรม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยภายใต้ระบบกระแสโลกาภิวัตน์ อีกประการหนึ่งคือ การรับเอาแบบแผนการใช้ชีวิตแบบทุนนิยมและบริโภคนิยมเข้ามาใช้ชีวิตมากขึ้น ลัทธิบริโภคนิยมสอนให้คนใช้จ่ายและบริโภคให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้โดยไม่ได้คำนึงว่าสิ่งเหล่านี้จำเป็นหรือไม่ เงินจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตและคนส่วนมากใช้ชีวิตในการทำงานเพื่อหาเงินให้ได้พอเพียงกับความต้องการที่เกินพอของตนเอง ปัจจุบันค่านิยมการเก็บออมเป็นสิ่งที่มีคนเชื่อน้อยลง โดยพิจารณาจากสถิติการซื้อสินค้าฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็นมีมากขึ้น

ความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในกระแสโลกาภิวัตน์ทำให้พรมแดนของการเรียนรู้วัฒนธรรมและความเชื่อได้ถูกทำลายลงเข้าสู่ยุค Internet of Things ที่สิ่งต่างๆ รวมทั้งข้อมูลและบริการถูกเชื่อมต่อกับระบบอินเทอร์เน็ต (สำนักงานที่ปรึกษาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีประจำสถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงบรัสเซลส์, 2559: 2) จึงส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็วขาดการกั้นกรองข้อมูลข่าวสารแบบไร้ขีดจำกัด และส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเชื่อของคนไทย ถึงแม้ว่าวัฒนธรรมของแต่ละชนชาติคล้ายคลึงหรือแตกต่างกันในแต่ละภูมิภาคของโลก ความแตกต่างนี้ก่อให้เกิดทั้งโอกาสและอุปสรรคในการดำเนินธุรกิจหรือการติดต่อสื่อสาร (พิชาภพ พันธุ์แพ, 2552: 2) นำไปสู่การแสวงหาหลักยึดเหนี่ยวจิตใจตามความคิดความเชื่อและพฤติกรรมของตนเพื่อให้เข้ากับยุคโลกาภิวัตน์ เช่น ความเชื่อด้านโหราศาสตร์ชีวิตหลังความตาย และวิญญาณ

2) ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Cultural Diffusion Theory)

ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ผู้วิจัยได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมที่ศึกษา โดยลูดีคัสต์ เวชกามา (2553: 66-68) ได้มีการกล่าวถึงว่าสาเหตุของการแพร่กระจายเกิดขึ้นในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 แนวคิดกลุ่มนี้เน้นอิทธิพลของการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมต่อการเปลี่ยนแปลงโดกลุ่มนักคิดสามกลุ่ม ดังนี้ 1) สำนักอังกฤษ (British School) ปฏิเสธแนวคิดที่ว่าวัฒนธรรมต่างเกิดได้เองโดยไม่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและมีความเห็นว่าคนมีลักษณะทางชีวภาพพื้นฐานเหมือนกัน ดังนั้น ถ้าคนจะสร้างวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นที่

ต่างกันวัฒนธรรมก็จะต้องเหมือนกันในส่วนพื้นฐานแต่ความแตกต่างหลากหลายขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมที่ต่างกันและยังได้เสนอว่าอารยธรรมชั้นสูงมีจุดกำเนิดในประเทศอียิปต์แล้วจึงแพร่กระจายไปยังส่วนต่างๆ ของโลก กลุ่มและชนชาติต่างๆ ที่มีการติดต่อหรือค้าขายกับชาวอียิปต์ได้นำเอาความรู้ด้านเกษตรกรรม การทำภาชนะ การหลอมเหล็ก การทอผ้า และการก่อสร้างไปใช้ทำให้ศิลปวิทยาแขนงต่างๆ แพร่กระจายไปยังส่วนต่างๆ ของโลก 2) สำนักเยอรมัน (German School) มีแนวคิดที่ว่ามนุษย์ไม่ชอบสร้างวัฒนธรรมขึ้นเองแต่ชอบยืมวัฒนธรรมจากเพื่อนบ้าน วัฒนธรรมนั้นเมื่อแพร่กระจายไปวัฒนธรรมที่ปลายทางจะต้องเหมือนกับวัฒนธรรมต้นกำเนิดไม่มากก็น้อย อาจเหมือนในเชิงปริมาณหรือรูปลักษณะ ซึ่งอาจเกิดจากการอพยพย้ายถิ่นของผู้คนและเป็นแนวคิดที่เน้นการหยิบยืม (Borrowing) ทางวัฒนธรรมมากกว่าการสร้างวัฒนธรรมใหม่ (Invention) และได้เสนอว่าจุดศูนย์กลางของวัฒนธรรมนั้นมีได้มีเพียงจุดเดียว หากมีหลายจุดแต่ละจุดก็แพร่กระจายวัฒนธรรมของตนออกไปรอบๆ เป็นวงกลมเรียกว่า Cultural-Circle หรือ Kulturkreis โดยทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของทั้งสองกลุ่มนี้ได้ตั้งสมมติฐานว่า มนุษย์ส่วนใหญ่ในสังคมมักไม่ค่อยมีความคิดสร้างสรรค์ ไม่รู้จักคิดค้นสิ่งใหม่แต่มักคอยลอกเลียนแบบจากผู้อื่นอยู่เสมอ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวได้รับการโจมตีจากนักมานุษยวิทยาอเมริกันในเวลาต่อมาและเสื่อมความนิยม 3) สำนักอเมริกัน (American School) มีความเชื่อว่าวัฒนธรรมจะแพร่กระจายจากจุดศูนย์กลางไปตามพื้นที่เท่าที่มันจะไปได้ในเขตภูมิศาสตร์เดียวกันและยุคสมัยใกล้เคียงกัน ทำให้เราเห็นภาพวัฒนธรรมเป็นกลุ่มๆ และแพร่กระจายไปทุกๆ แห่งที่ไม่มีอุปสรรคทางภูมิศาสตร์ขวางกั้นตามสภาพภูมิประเทศที่มนุษย์สามารถเดินทางไปถึงได้ รูปแบบการกระจายจึงไม่ใช่วงกลมโดยวิธีการแพร่กระจาย มีดังนี้ 3.1) ใช้หลักภูมิศาสตร์ 3.2) ใช้หลักประวัติศาสตร์สืบย้อน 3.3) การขุดค้นทางโบราณคดี และ 3.4) ศึกษาวินัยการของวัฒนธรรม

(ทรงคุณ จันทจร, 2553: 64-70) ได้สรุปแนวคิดของ ฟรานส โบแอส Franz Boas) ไว้ว่า กลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมคล้ายกันจะเป็นกลุ่มชนที่มีความสนิทสนมและมีความสัมพันธ์กันมาก่อน วัฒนธรรมหรือระบบสัญลักษณ์แพร่กระจายออกไปเพราะคนย้ายถิ่นและนำเอาวัฒนธรรมเก่าติดตัวไปด้วยหรือเพราะคนจากถิ่นอื่นมาติดใจวัฒนธรรมของคนกลุ่มนี้ และชอบยืมวัฒนธรรมไปใช้ไม่เชื่อว่าคนสองกลุ่มที่อยู่ระหว่างไกลกันต่างคิดค้นวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงเหล่านี้ขึ้นเอง การแพร่กระจายจะแพร่กระจายทุกทิศทุกทางจากจุดศูนย์กลางหรือจุดกำเนิดวัฒนธรรม ลักษณะวัฒนธรรมที่แพร่กระจายไปได้รับอิทธิพลจากลักษณะภูมิศาสตร์ วัฒนธรรมที่แพร่กระจายไปไกลที่สุดจากจุดกำเนิดจะมีอายุเก่าแก่ที่สุดมีองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ 1) ลักษณะทางวัฒนธรรม (Cultural Trait) 2) หน่วยรวมวัฒนธรรม (Cultural Complex) และ 3) เขตวัฒนธรรม (Cultural Area)

สวาน โครเบอร์ (Kroeber, 1952: 52) กล่าวว่ารูปแบบวัฒนธรรม (Cultural Pattern) นั้นสำคัญที่สุด สิ่งประกอบของวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้สนใจเกี่ยวกับสาเหตุของการเกิด

วัฒนธรรมบุคคลหรือวัฒนธรรมเป็นเหตุให้เกิดอารยธรรมบุคคลอาจจะเป็นเหตุให้เกิดอารยธรรมได้แต่เฉพาะตัววัฒนธรรมเองก็มีความสำคัญเหมือนกัน ทั้งนี้เพราะจุดของความเจริญและความก้าวหน้าของอารยธรรมคือช่วงระยะเวลาที่ส่วนประกอบของวัฒนธรรม (แนวคิด วิถีชีวิต และค่านิยม) มีลักษณะที่เหมาะสมและเข้ากันได้อย่างสอดคล้องที่สุด เชื่อว่าวิวัฒนาการของวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่เกิดขึ้นเองในลักษณะเฉพาะสำหรับแต่ละสังคมและแต่ละชุมชน กลุ่มชนที่มีลักษณะวัฒนธรรมเหมือนกันก็รวมอยู่ในเขตวัฒนธรรมเดียวกันไม่สนใจในบทบาทของสภาพแวดล้อมที่มีต่อวัฒนธรรมอื่นและการกำหนดขอบเขตวัฒนธรรม กฎเกณฑ์ทางธรรมชาติที่ทำให้สังคมต่างๆ เปลี่ยนแปลงไปในลักษณะเดียวกันหรือมีระบบคล้ายกัน (Regularity) วัฒนธรรมไม่ได้เป็นตัวกำหนดลักษณะของสังคมแต่กฎเกณฑ์ทางธรรมชาติที่เป็นตัวกำหนดลักษณะของสังคมไม่ใช่วัฒนธรรม ซึ่งปัจจัยทางเศรษฐกิจไม่มีบทบาทต่อสภาพโครงสร้างของสังคมเพราะปัจจัยอื่นๆ ได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมพร้อมๆ กับปัจจัยทางเศรษฐกิจ จุดเริ่มของศูนย์กลางวัฒนธรรมขึ้นอยู่กับปัจจัยทางเชื้อชาติมากกว่าทางภูมิศาสตร์และการเลือกที่ตั้งของศูนย์กลางก็ไม่ได้มีกฎเกณฑ์อะไรแต่หลังจากนี้ได้มีการตั้งรกรากและปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมจากนั้นสภาพแวดล้อมจะเป็นตัวยึดเหนี่ยววัฒนธรรมให้มั่นคง สรุปว่าศูนย์กลางวัฒนธรรมมีเพียงแห่งเดียว การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเป็นสาเหตุให้วัฒนธรรมในที่ต่างๆ เหมือนกันได้ วัฒนธรรมแพร่กระจายออกจากจุดศูนย์กลางเป็นวงกลมซ้อน โดยที่จุดศูนย์กลางมีหลายจุดและชั้นของการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจะมีมากขึ้นอยู่กับความเจริญของสังคม

สำหรับการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม อมรา พงศาพิชญ์ (2551: 32) ได้กล่าวถึงทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Cultural Diffusion) ผ่านแนวคิดของ Franz Boas นักมานุษยวิทยาสมัยใหม่ชาวอเมริกัน ที่เสนอว่า การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่มีลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมหนึ่งที่แพร่กระจายไปสู่อีกวัฒนธรรมหนึ่งโดยปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมใหม่ เขาเชื่อในการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากจุดศูนย์กลางของสังคมหนึ่งและขยายวงกว้างออกไปยังชุมชนอื่นหรือสังคมอื่น เขาได้เสนอเพิ่มอีกว่า ให้มองวัฒนธรรมที่องค์ประกอบและดูว่าองค์ประกอบใดมีจุดศูนย์กลางอยู่ที่ใดและแพร่กระจายไปครอบคลุมบริเวณใดบ้าง นอกจากนี้ว่ามนุษย์เราจะถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่งแล้วมนุษย์เราอาจจะรับวัฒนธรรมบางส่วนจากสังคมข้างเคียงได้ แต่ทั้งนี้ย่อมหมายความว่า ส่วนของวัฒนธรรมที่รับมาจากสังคมข้างเคียงนั้นไม่ขัดกับค่านิยมหลักของสังคม ส่วนวัฒนธรรมของสังคมข้างเคียงที่รับมาจะต้องสอดคล้องกับของเดิมที่มีอยู่ เมื่อสอดคล้องกันได้ก็จะค่อยๆ รับกันไปและในที่สุดก็แยกไม่ออกว่าวัฒนธรรมส่วนใดเป็นของเดิม

ในส่วนของนิยพรรณ วรณศิริ (2550: 29) ได้กล่าวว่า ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีที่เน้นกระบวนการทางประวัติศาสตร์ที่ใช้อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เรียกว่า ลักษณะเฉพาะทางประวัติศาสตร์ (Historical Particularize) นักมานุษยวิทยาในแนวความคิดนี้คือ ฟรานซ์ โบแอส

(Franz Boas) เป็นนักมานุษยวิทยาชาวเยอรมันทำงานในตำแหน่งอาจารย์ในมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย ประเทศสหรัฐอเมริกา เน้นว่า “การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่มีลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมหนึ่งแพร่กระจายไปสู่อีกวัฒนธรรมหนึ่ง โดยปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมใหม่” นอกจากนั้นยังเป็นผู้สนับสนุนให้เกิดแนวคิดที่เชื่อว่า วัฒนธรรมสามารถวัดได้โดยนำวัฒนธรรมที่แตกต่างกันมาเปรียบเทียบกันและพิจารณาคุณลักษณะที่สูงกว่าหรือด้อยกว่าของแต่ละวัฒนธรรม แต่ยังคงเชื่อว่าวัฒนธรรมนั้นไม่มีวัฒนธรรมใดที่ดีกว่าหรือเลวกว่ากัน ซึ่งสรุปประเด็นสำคัญได้ดังนี้ 1) การแพร่กระจายวัฒนธรรมมีลักษณะการแพร่กระจายทุกทิศทางจากจุดศูนย์กลาง 2) การแพร่กระจายวัฒนธรรมมีลักษณะมีอิทธิพลจากลักษณะภูมิศาสตร์ 3) การแพร่กระจายวัฒนธรรมมีลักษณะอาณาเขตวัฒนธรรมจากจุดกำเนิดวัฒนธรรม

มีความเชื่อมโยงกับ ฟรานซ์ โบแอส Franz Boas (1858-1942) มีการกล่าวว่หลักของการแพร่กระจายวัฒนธรรมหนึ่งๆ จะแพร่กระจายไปยังแหล่งอื่นๆ ได้ต้องยึดหลักว่า วัฒนธรรม คือ ความคิดและพฤติกรรม (ผลของความคิด) ที่ติดตัวบุคคล บุคคลไปถึงที่ใด วัฒนธรรมก็จะไปถึงที่นั่น ดังนั้น การแพร่กระจายของวัฒนธรรมจะขึ้นอยู่กับปัจจัยต่อไปนี้ 1) หลักภูมิศาสตร์ ต้องไม่มีอุปสรรคทางภูมิศาสตร์ขวางกั้น เช่น ไม่มีภูเขาสูง ทะเลกว้าง ทะเลทราย หิมะ ป่าทึบ เป็นต้น เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นอุปสรรคต่อการเดินทางของคนที่มิ วัฒนธรรมติดตัว 2) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ การที่ผู้คนต้องเดินทางติดต่อไปมาหาสู่กันส่วนมากเนื่องมาจากปัญหาทางเศรษฐกิจ บ้างก็ต้องการไปเที่ยวเตร่ดูสิ่งแปลกใหม่ แต่ก็ต้องมีเงินทองจึงจะ ไปเที่ยวถิ่นอื่นได้ คนที่มีเศรษฐกิจดีจึงมีโอกาสนำวัฒนธรรมติดตัวไปสังสรรค์กับวัฒนธรรมอื่นได้ 3) ปัจจัยทางสังคม ได้แก่ การจงใจไปแลกเปลี่ยนวิธีการพฤติกรรมใหม่และความรู้ เป็นต้น การไปศึกษายังถิ่นอื่นจึงเป็นการไปแพร่กระจายวัฒนธรรมโดยตรง การรู้จักรักใคร่และการแต่งงานกับคนต่างวัฒนธรรม การไปร่วมปฏิบัติตามพิธีกรรมทางศาสนา และการอพยพ โยกย้ายถิ่นเพราะเกิดภัยทางสังคม เช่น เกิดสงครามและความขัดแย้ง การประสพภัยธรรมชาติ เช่น ข้าวยาก หมากแพง แห้งแล้ง และการยึดครองโดยผู้รุกราน เหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยให้เกิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมทั้งสิ้น 4) การคมนาคมที่ดี เป็นปัจจัยเอื้อต่อการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม เช่น ถนนดีพาหนะสำหรับการโดยสาร และการเดินทางในระยะทางไม่ไกลเกินไปนัก ล้วนแล้วแต่เป็นการเร่งการแพร่กระจายที่ดีอีกด้วย

จึงเห็นว่าการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเข้ามาย่อมจะดีกว่าที่ต้องยึดแต่วัฒนธรรมท้องถิ่นนั้นที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ส่วนท้องถิ่นที่มีความพร้อมที่จะยอมรับเอาวัฒนธรรมใหม่เข้ามาเพื่อให้สอดคล้องในการนำวัฒนธรรมที่มีความทันสมัยมาใช้ในชุมชนแต่วัฒนธรรมเดิมก็ไม่สูญหายจากชุมชนเช่นกัน

1.3 ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม (Cultural Change Theory)

ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม มีนักวิชาการที่สำคัญ (อคิน รพีพัฒน์, 2551: 111-117) ได้กล่าวว่า ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม (cultural change) นักคิดที่สำคัญ คือ Clifford Geertz (1973: 49) ในปี ค.ศ. 1926-2006 เป็นนักมานุษยวิทยาที่เสนอแนวคิดในด้านการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมว่า ความเชื่อและพิธีกรรมส่งเสริมสนับสนุนความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกและกลุ่มคน เพราะเกียร์ซให้ความหมายคำว่าวัฒนธรรมในสองมิติ กล่าวคือ มิติแรกเป็นเรื่องของการสืบทอดของคนกลุ่มหนึ่งหรือสังคมหนึ่งด้านโลกทัศน์ ค่านิยม และคุณสมบัติ มิติที่สองเป็นเรื่องของรูปแบบที่เกิดขึ้นจากการตีความหมายของอภิวสัยหรือความรู้สึกส่วนตัวในการกระทำที่แหวกแนวประเพณีต่างๆ อันจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมและวัฒนธรรมได้ เกิดเป็นความหลากหลายทางวัฒนธรรม อมรา พงศาพิชญ์ (2543: 96-97) กล่าวว่า ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นส่วนหนึ่งมาจากการรับรู้หรือมีความคิดเห็นสภาพรอบตัวที่เรียกว่า โลกทัศน์ ซึ่งเชื่อมโยงไปถึงค่านิยมเพราะทุกสังคมจะมีระบบค่านิยมของตนเองที่เป็นลักษณะเฉพาะและกลุ่มผู้คนจะยึดคุณค่าหรือค่านิยมคล้ายๆ กันแต่ไม่จำเป็นต้องมีนิสัยในคอเหมือนกัน ยิ่งเป็นสังคมสมัยใหม่มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมและการสื่อสารที่รวดเร็ว ทำให้อ่านิยมถูกควบคุมด้วยบรรทัดฐานหรือแนวทางปฏิบัติที่สมาชิกในสังคมพึงยึดถือร่วมกัน

เช่นเดียวกับสุริชัย หวันแก้ว (2547: 157-158) ได้กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในด้านต่างๆ ที่มนุษย์ประดิษฐ์และสร้างขึ้นโดยการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านค่านิยมบรรทัดฐานและระบบสัญลักษณ์ต่างๆ ในสังคมนั้นๆ ได้แยกการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมออกเป็นสองรูปแบบ ได้แก่ 1) การเปลี่ยนแปลงจากภายใน (Endogenous Change) อย่างเช่นจากการประดิษฐ์คิดค้นวิธีการผลิตใหม่ขึ้นในสังคมนั้นเองจากการต่อสู้ขัดแย้งระหว่างกลุ่มและกระบวนการในสังคมจากการริเริ่มการเปลี่ยนแปลงจากชนชั้นนำ เป็นต้น 2) การเปลี่ยนแปลงจากภายนอก (Exogenous Change) อย่างเช่นการรับเอาเทคโนโลยีหรือสิ่งประดิษฐ์มาจากภายนอกการล่าอาณานิคมซึ่งบางกรณีการเปลี่ยนแปลงที่มาจากภายนอกอาจเกิดขึ้นโดยความสมัครใจของผู้คนในสังคมหรือบางครั้งอาจโดยการใช้อำนาจบีบบังคับ ปัจจัยในการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม (Cultural Change) เกิดขึ้นในแต่ละสังคมน้อมมีอัตราที่แตกต่างกันไป ทั้งนี้อาจสรุปได้ว่า เกิดจากปัจจัยหลายประการ เช่น 1) สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เช่น ในบางสังคมอาจมีทรัพยากรธรรมชาติและสภาพภูมิประเทศ หรือภูมิอากาศที่เหมาะสมทำให้อัตราการเปลี่ยนแปลงเป็นไปอย่างรวดเร็วกว่าสังคมที่ขาดสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่เหมาะสม 2) การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างประชากร ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงขนาดหรือการกระจายตัวของประชากร ซึ่งมีผลการเปลี่ยนแปลงในสิ่งอื่นตามมา เช่น การปรับปรุงเทคนิคทางการเกษตร การขยายเมือง การเปลี่ยนแปลงในระบบของสถาบันสังคม เป็นต้น 3) การติดต่อกับ

สังคมภายนอก สังคมเปิดย่อมมีอัตราการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมในอัตราสูงกว่าสังคมปิด สังคมเมืองซึ่งติดต่อกับสังคมอื่นได้ง่ายจึงมีอัตราการเปลี่ยนแปลงสูงกว่าสังคมชนบท อารยธรรมโบราณจึงมักจะเกิดขึ้นในดินแดนที่ศูนย์กลางของการคมนาคมขนส่ง 4) โครงสร้างทางวัฒนธรรมดั้งเดิมของสังคม อัตราการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมย่อมขึ้นอยู่กับโครงสร้างและวัฒนธรรมดั้งเดิมของสังคม สังคมที่เป็นประชาธิปไตยย่อมมีการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตประจำวันของสมาชิกในอัตราสูงกว่าสังคมแบบคอมมิวนิสต์หรือเผด็จการ สังคมที่สมาชิกมีความผูกพันสูงย่อมมีอัตราการเปลี่ยนแปลงต่ำกว่าสังคมที่มีสมาชิกมีระบบความผูกพันอย่างหละหลวม ดังนั้นสังคมซึ่งประกอบด้วยกลุ่มคนที่แตกต่างกันในทาง วัฒนธรรม จึงมีการเปลี่ยนแปลงได้ง่ายกว่าสังคมที่ยึดถือวัฒนธรรมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน 5) ความจำเป็นทางสังคม การเปลี่ยนแปลงจะมีอัตราสูงเมื่อสมาชิกในสังคมรับรู้ว่าสิ่งดังกล่าวเป็นสิ่งมีค่า และสนองต่อความต้องการหรือความจำเป็นของตนและสังคม เช่น การจัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรมในระบบทุนนิยม ทำให้เกิดความจำเป็นต้องปรับปรุงกฎหมายแรงงาน การจัดตั้งกลุ่มสหพันธ์กรรมกรการประดิษฐ์รถยนต์ทำให้เกิดความจำเป็นต้องปรับปรุงผังเมือง การกำหนดกฎหมายการจราจรเพื่อรองรับ เป็นต้น 6) พื้นฐานทางวัฒนธรรม หมายความว่า อัตราการเปลี่ยนแปลงย่อมขึ้นอยู่กับการสะสมความรู้และเทคนิควิทยาการของสังคมนั้นว่ามีเพียงพอที่จะรับเทคโนโลยีใหม่ๆ ได้หรือไม่ ดังนั้น อาจกล่าวได้โดยสรุปว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในแต่ละสังคมอาจใช้ระยะเวลายาวนานไม่เท่ากันและปริมาณของการเปลี่ยนแปลงจะแตกต่างกันไป ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบที่สำคัญคือ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพของสังคม ลักษณะโครงสร้างของสังคม ลักษณะวัฒนธรรมพื้นฐานอันได้แก่ ค่านิยม คติความเชื่อ ที่สมาชิกปลูกฝังถ่ายทอดกันมา และผลประโยชน์ที่สมาชิกจะได้รับจากการเปลี่ยนแปลงนั้น ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

จึงสรุปได้ว่า การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเป็นการเปลี่ยนแปลงทางวิถีชีวิตค่านิยม ซึ่งแยกการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมออกเป็นสองรูปแบบคือการเปลี่ยนแปลงจากภายในและการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก การรับเอาวัฒนธรรมของสังคมอื่นมาในระยะแรกอาจเรียกว่าเป็นการยืมวัฒนธรรมแต่เมื่อนานๆ ไปการยืมก็จะกลายเป็นการรับวัฒนธรรมและการรับวัฒนธรรมนั้นเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่เป็นพิธีกรรมที่มีความสำคัญของท้องถิ่นนั้น ผู้วิจัยจึงได้นำเสนอเพื่อไปใช้ในการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมในพิธีกรรมงานศพของชุมชนปัจฉิมทัศน์ทั้งสองชุมชน

1.8.2 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้สำรวจเอกสารที่มีความสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมในชุมชนเมือง อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม โดยแยกออกเป็น ดังนี้

1) เอกสารที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมงานศพ

กาญจนา แก้วเทพ (2549: 11-38) ซึ่งเป็นนักวิชาการด้านวัฒนธรรม ศึกษาได้ว่า พิธีกรรมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการดำเนินกิจกรรมของสื่อประเพณีทุกประเพณี ดังนั้น สิ่งสำคัญที่คำนึงถึงในการศึกษาเกี่ยวกับพิธีกรรม คือการวิเคราะห์คุณลักษณะของพิธีกรรม เพื่อจะได้รู้จักและเข้าใจการดำเนินกิจกรรมของประเพณีให้มากขึ้น โดยพิธีกรรมมีคุณลักษณะที่สำคัญ ดังนี้ 1) ประเภทของพิธีกรรม การจัดประเภทของพิธีกรรมต่างกันออกไป เช่น มานุษยวิทยาจะจัดแบ่งประเภทพิธีกรรมออกเป็นสองกลุ่มใหญ่ๆ คือ พิธีกรรมที่ทำตามวัฏจักรของชีวิต (เกิด แก่ เจ็บ ตาย) และพิธีกรรมที่ทำอย่างเป็นประจำต่อเนื่อง (การทำบุญ 12 เดือน) หรือพิธีกรรมส่วนบุคคลกลุ่มคน เช่น พิธีกรรมอุทิศส่วนกุศล พิธีกรรมงานศพ เป็นต้น 2) ความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมกับบริบทชีวิตที่เป็นจริง แยกออกเป็น 2 โลก คือ โลกแห่งพิธีกรรม (Ritual World) และโลกแห่งความจริง (Real World and daily Life) 3) การตรวจสอบสถานภาพปัจจุบันของพิธีกรรม ประกอบด้วย พิธีกรรมอยู่ในสภาพสมบูรณ์ พิธีกรรมที่เข้มแข็งข้างนอกแต่ข้างในอ่อนแอ พิธีกรรมที่เริ่มอ่อนแอที่การประกอบพิธีกรรมไม่ครบ หรือผู้เข้าร่วมพิธีเริ่มจางหายไป พิธีกรรมที่อยู่ในสภาพมีแต่ทรงกับทรุด 4) ผู้ที่เกี่ยวข้อง (Stakeholder) พิธีกรรมเป็นการกระทำที่มีกรรมวิธีที่แน่นอนชัดเจน เช่น มีผู้เข้าร่วมพิธีกรรม 5) ระบบการแบ่งงานกันทำ พิธีกรรมเป็นการจัดระบบการแบ่งงานกันอย่างแน่นอนตายตัวว่าคนกลุ่มไหนจะต้องทำอะไร 6) ช่วงเวลา พิธีกรรมแต่ละอย่างจะมีความเข้มงวดหรือยืดหยุ่นในการระบุช่วงเวลาหรือกาละมากน้อยแตกต่างกัน พิธีกรรมอาจพิจารณาได้หลายแบบ ดังนี้ (6.1) ความต่อเนื่องหรือความสม่ำเสมอของการทำพิธีกรรม (6.2) ความเป็นช่วงเวลาปกติหรือพิเศษ และ (6.3) ศึกษาเหตุผลที่อยู่เบื้องหลังช่วงเวลาในการทำพิธีกรรม 7) พื้นที่หรือสถานที่ พิธีกรรมแต่ละอย่างจะมีความเข้มงวดหรือยืดหยุ่นในการกำหนดพื้นที่มากน้อยแตกต่างกัน ผู้ดำเนินพิธีกรรมจะต้องศึกษาว่าการใช้พื้นที่หรือการตกแต่งสถานที่หรือเทศะมีเงื่อนไขอะไรบ้าง มีความเข้มงวดมากน้อยแค่ไหนจะต้องมีการตกแต่งสถานที่อย่างไร ใช้อุปกรณ์แสงสีแบบไหนรวมทั้งมีเหตุผลเบื้องหลังในการตกแต่งสถานที่อย่างไร 8) สิ่งของและเครื่องเซ่นไหว้ในพิธี เช่น ปริมาณของสิ่งของในการประกอบพิธีกรรม ผู้จัดเตรียม ค่าใช้จ่าย และบทบาทของสิ่งของแต่ละอย่างในพิธีกรรม ประเด็นต่างเหล่านี้จะมีความหมายซ่อนอยู่เสมอ 9) อารมณ์หรือจังหวะ พิจารณาว่าการประกอบพิธีกรรมเป็นการแสดงแบบหนึ่ง ดังนั้นในพิธีกรรมก็ย่อมคลุกเคล้าไปด้วยอารมณ์ ความรู้สึกแบบต่างๆ ที่แสดงออกมาในแต่ละจังหวะขั้นตอนซึ่งจะส่งผลต่อจิตใจและอารมณ์ของผู้เข้าร่วมเป็นอย่างยิ่ง

ในส่วนของสิริคุตตภิกขุ (เสาร้ ชันธรักษา) (พระ) (2547: 43-49) กล่าวว่า นิमितหรือเครื่องหมายในการประกอบพิธีกรรมงานศพตามคติโบราณ มีการปฏิบัติตามคติความเชื่อเดิมที่แฝงไว้ด้วยปริศนาธรรมต่างๆ เป็น การสอนคนที่มีชีวิตอยู่ให้เข้าใจในหลักความจริงของชีวิตที่แปรเปลี่ยนไป

จำแนกออกได้ถึง 36 ประการ ที่ความเชื่อเดิมได้นิยามยึดถือแต่ปัจจุบันอาจจะไม่นำมาปฏิบัติจนครบทุกประการในบางชุมชนที่แตกต่างกันไปด้วยเขตพื้นที่ เช่น การผูก 5 เปาะ การคว่ำหม้อน้ำ การทำไม้คืบผ้า การใช้ไม้ข่มเหง การโยนไข่หาที่อยู่ (ที่เฒ่าหรือฝัง) การล้างเท้าพระ การปลุกหญ้า เป็นต้น ซึ่งขั้นตอนในนิมิตต่างๆ นี้ มีการปรับเปลี่ยนไปตามสภาพของชุมชน บางท้องถิ่นก็ยึดถือเป็นแนวปฏิบัติไว้จนครบแต่บางท้องถิ่นก็ลดขั้นตอนเหล่านั้นบางประการออกไป

ประชิด สกฤษณ์พัฒน์ (2546: 61) ได้กล่าวไว้ว่า โดยพิธีกรรมแล้วมีบทบาทหลักต่อวิถีชีวิตมนุษย์ 5 ประการคือ 1) เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เมื่อมนุษย์ประสบชะตากรรมเกี่ยวกับการตายจะเกิดความวิตกกังวล จึงต้องหาที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ 2) เป็นเครื่องควบคุมพฤติกรรมทางสังคม การจัดงานศพจะต้องดำเนินไปตามขั้นตอนและความเชื่อทางศาสนา โดยศาสนาจะเป็นผู้กำหนดบทบาทของแต่ละคนในสังคมว่าควรปฏิบัติอย่างไรในงานศพ 3) เป็นสัญลักษณ์ชี้แนะให้เข้าถึงสาระของชีวิต ในพิธีกรรมงานศพเป็นสัญลักษณ์ที่ซ่อนสาระทางปรัชญาชีวิตไว้ผ่านพิธีกรรม 4) เป็นเครื่องผูกพันให้เกิดความเป็นเอกภาพของคนในสังคม การจัดงานศพผ่านพิธีกรรม ผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมดจะปฏิบัติไปตามครรลองเดียวกันตามความเชื่อที่ปฏิบัติกันมาอย่างเป็นเอกภาพ 5) เป็นเครื่องผสมผสานความเชื่อที่หลากหลายเข้าด้วยกัน กล่าวคือ ท่ามกลางความหลากหลายทางความเชื่อ เมื่อมีการจัดงานศพทุกคนจะเข้าร่วมและปฏิบัติตามครรลองทางพิธีกรรมของแต่ละศาสนาอย่างพร้อมเพรียงกัน

สำหรับกาญจนา แก้วเทพ (2549: 54-60) ได้กล่าวถึง บทบาทและหน้าที่ของพิธีกรรมงานศพ ที่อธิบายความคงอยู่หรือการสูญหายของสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่าสิ่งอื่นที่เข้ามาทำหน้าที่ทดแทนพิธีกรรม ดังนี้ 1) หน้าที่ในการสร้างความอบอุ่น/ความมั่นคงทางจิตใจ เช่น การสวดพระอภิธรรมต่อหน้าศพ เพื่อให้ผู้ที่มาร่วมงานได้หลักคำสอนในพระพุทธศาสนา 2) หน้าที่ปลอบขวัญหรือคลายความกังวล ในช่วงเวลาที่ชีวิตของผู้คนชุมชนต้องเผชิญกับปัญหาหรือสภาวะวิกฤติ เช่น เจ็บไข้ได้ป่วย ประสบอุบัติเหตุตาย เผชิญกับภัยธรรมชาติ ชุมชนก็จะมีพิธีกรรมที่ทำหน้าที่ปลอบขวัญเพื่อให้เกิดความคลายทุกข์ 3) หน้าที่ให้แนวทางในการดำเนินชีวิต มีการจัดการสภาพแวดล้อมสถานที่ให้มีความสดชื่นสว่างใจสุขใจ 4) หน้าที่แสดงความรู้สึกร่วมกัน บุคคลใดบุคคลหนึ่งในชุมชนต้องพบกับเหตุการณ์ร้ายหรือดีทุกคนในชุมชนก็รู้สึกประหนึ่งว่าตนเองได้พบกับเหตุการณ์นั้นด้วย

สวิง บุญเจิม (2539: 505-528) ได้กล่าวไว้ว่า ในชีวิตของคนแม้จะมีฐานะที่ต่างต่างกันไปบางคนอาจร่ำรวยเพียงพร้อมด้วยทรัพย์สินหรือบางคนอาจยากจนเฉยใจก็ย่อมพบเจอการตายเป็นสิ่งสุดท้ายของชีวิต แต่ก่อนที่จะสิ้นใจเป็นการให้ความเตรียมพร้อมแก่ผู้ที่กำลังจะตายนั้น ให้ตั้งมั่นในสติแล้วรำลึกนึกถึงในส่วนของกุศลกรรมจากกุศลจิต เพื่อเป็นการนำทางที่จะไปในภพหน้าจากการดับแห่งจิตดวงสุดท้ายของชีวิต ครั้นเมื่อสิ้นลมหายใจแล้วก็มีวิธีปฏิบัติต่อศพของผู้ตายให้ดีที่สุดถือเป็นการครั้งสุดท้ายที่มีชีวิตได้ทำให้แก่กัน การปฏิบัติต่อศพมีวิธีการที่สอนธรรมะในลักษณะของขั้นตอนต่างๆ ถึง 38 ประการ ในทุกขั้นตอนนั้นมีหลักการปฏิบัติและเปรียบเทียบในสังขธรรม

ทั้งสิ้น เช่น การอาบน้ำศพ เป็นการสื่อให้รู้ว่าให้มีความบริสุทธิ์ก่อนจะทำสิ่งอื่นๆ เทียบกับคนตาย เมื่อจะไปสู่ภพภูมิเบื้องหน้าต้องมีความบริสุทธิ์ทางกาย การเอาเงินใส่ปากศพ เป็นการสอนให้รู้ถึงความจริงว่าเมื่อมีชีวิตอยู่แม้จะสะสมทรัพย์ไว้มากมายสุดท้ายเมื่อเกิดการตายแล้วก็ไม่สามารถนำไปด้วยเลย เป็นต้น ทั้งยังแนะนำในวันเผาศพว่าวันใดห้ามเผาและการอุปโลกน์เผาศพในกรณีศพนั้นเป็นการตายผิดปกติคือ ตายด้วยเหตุกลับและปัจจุบันทันด่วน

ดนัย ไชยโยธา (2538: 23) ได้กล่าวถึง การจัดงานศพของแต่ละเชื้อชาติที่มีความแตกต่างกันในส่วนของพิธีกรรมศพของชาวไทย ได้กล่าวถึงกระบวนการทำพิธีศพที่เป็นข้อปฏิบัติเกี่ยวกับพิธีกรรมศพทั้งในอดีตและปัจจุบัน โดยเริ่มตั้งแต่ก่อนตายจนถึงการเผาและหลังเผาเป็นการทำความเข้าใจในขั้นตอนพิธีกรรมศพโดยแยกแยะรายละเอียดเป็นข้อๆ เช่น การตระเตรียมเครื่องใช้ในงานศพเริ่มตั้งแต่การเตรียมเครื่องนุ่งห่มของเจ้าภาพที่เตรียมไว้ให้ศพ เป็นต้น รวมถึงเครื่องใช้ในงานพิธีศพตลอดถึงเครื่องใช้ในพิธีทำบุญหลังการเผาศพแล้วในขั้นตอนการเก็บอัฐินอกจากนี้ยังรวมไปถึงมารยาทในการไปร่วมงานศพที่ควรปฏิบัติ แบ่งเป็นประเภทไว้ เช่น มารยาทในการไปอาบน้ำศพ งานทำ บุญศพ งานเผาศพ จึงถือได้ว่าการจัดการงานศพเป็นสิ่งที่ต้องเตรียมในทุกๆ ด้าน เพื่อความพร้อมในการจัดทำพิธีศพ

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2530: 189-190) กล่าวถึง พิธีกรรมในสังคมประกอบด้วย พิธีกรรมส่วนรวมและพิธีกรรมจำเพาะถิ่นที่มีแบบแผนตามเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนั้นๆ อันเกิดจากสภาพปัญหาทางเศรษฐกิจ ภูมิศาสตร์และวัฒนธรรม จึงมีความแตกต่างกันไปตามลักษณะ พิธีกรรมจำเพาะถิ่น ได้แก่ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม พิธีกรรมที่เกี่ยวกับรักษาโรคภัยไข้เจ็บตามภูมิปัญญา และพิธีกรรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เพื่อจุดมุ่งหมายให้เป็นที่ยึดเหนี่ยวและแก้ปัญหาชีวิตของคนในชุมชน ส่วนพิธีกรรมส่วนรวม ได้แก่ พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและพิธีกรรมเกี่ยวเนื่องกับชีวิต เพื่อเป็นการสร้างกำลังใจให้มีความพร้อมต่อการดำเนินชีวิต พิธีกรรมทั้งสองส่วนมีความสัมพันธ์กับความเชื่อ เพราะพิธีกรรมที่เกิดขึ้นต้องมีความเชื่อ ความศรัทธาเป็นพื้นฐาน

2) เอกสารที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมงานศพ

พหล แก้วเขียว (2545: 33) ได้กล่าวว่า วันที่จะทำการประชุมเพลิงนั้นโบราณนิยมถือคติว่าข้างขึ้นให้เผาวันคี่ ข้างแรมให้เผาวันคู่ ห้ามเผาศพวันศุกร์ ถ้ามีพระสงฆ์ในวันเสาร์ก็ห้ามเผาในวันอังคาร โดยนัยนี้ ข้างขึ้นวันคี่ ข้างแรมวันคู่ เป็นวันคนเผาผี ส่วนข้างขึ้นวันคู่ ข้างแรมวันคี่ เป็นวันผีเผาคน การยึดถือสืบเนื่องมานั้นบางแห่งก็ได้ผลดีบางแห่งก็ได้ผลร้าย

สำหรับปรานี วงษ์เทศ (2534: 45) ได้กล่าวถึง พิธีกรรมงานศพในประเทศไทย โดยปรารภถึงความตายที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของคนในสังคมรวมถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ความรู้สึกของสมาชิกในสังคมและความเชื่อมโยงความเชื่อของมนุษย์กับวิญญาณผู้ตาย โดยอาศัยพิธีกรรมเป็นสื่อติดต่อความสัมพันธ์กันในส่วนประกอบพิธีกรรมศพนั้น ได้กล่าวถึงหลักฐาน

ทางโบราณคดีที่ทำให้ทราบถึงความเชื่อเรื่องวิญญาณหลังความตายของมนุษย์ในดินแดนที่เป็นประเทศไทยสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เช่น การพบเครื่องเซ่นในหลุมศพ การพบเครื่องประดับที่ทำจากเปลือกหอย ฯลฯ บางศพก็มีเครื่องประดับที่ใช้แตกต่างกันออกไป สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างในการแสดงออกต่อศพและความแตกต่างในด้านฐานะของคนตายในชุมชนนั้นด้วย นอกจากนี้ยังได้เชื่อมโยงถึงขั้นตอนการทำพิธีศพในปัจจุบัน ตั้งแต่การบอกหนทางให้แก่คนป่วยระยะสุดท้ายที่ใกล้ตาย พิธีอาบน้ำศพ พิธีตั้งศพบำเพ็ญกุศล พิธีฌาปนกิจศพหรือเผาศพ และพิธีเก็บอัฐิ เถ้ากระดูก รูปแบบ และพิธีกรรมก็มีการแตกต่างกันตามลักษณะชนชั้นของบุคคลในแต่ละชุมชน

ในส่วนของเทศศักดิ์ บุญยรัตพันธุ์ (2554: 267) ได้กล่าวไว้ว่า ภาครัฐต้องหันมาทบทวนบทบาทว่าสิ่งใดควรทำเองและสิ่งใดควรปล่อยให้ภาคเอกชนทำ แต่อย่างไรก็ตามภาครัฐควรเข้าไปควบคุมการจัดทำหรือดำเนินการต่างๆ เพราะหากปล่อยเสรีแล้วผู้ประกอบการภาคเอกชนอาจผูกขาดในกิจการนั้นๆ หรืออาจเรียกกร้องค่าตอบแทนสูงอย่างไม่เป็นธรรม อันจะทำให้ประชาชนในฐานะผู้บริโภคได้รับความเดือดร้อน ดังนั้นภาครัฐจึงควรเข้ามาควบคุมดูแลเพื่อให้ภาคเอกชนรับผิดชอบใน การผลิตสินค้าและการบริการที่มีคุณภาพและมีความเป็นธรรมต่อสาธารณชน อีกทั้งควรกำหนดราคาให้ผู้รับบริการมีความสามารถจะรับได้ซึ่งนอกจากจะเป็นการเสริมสร้างประโยชน์สุขให้กับประชาชนของประเทศแล้ว ยังเป็นการเพิ่มผลผลิตและโดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นการก่อให้เกิดรายได้ให้กับประเทศ ในแง่ของการเสียภาษีอากรที่ต้องจ่ายให้แก่รัฐด้วยนอกจากนี้กระแสสังคมสมัยใหม่ย่อมจะเห็นว่ามนุษย์มีการเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันที่ต้องการความสะดวกสบายในการรับบริการเพื่ออำนวยความสะดวกต่อชีวิตเพิ่มมากขึ้น

เช่นเดียวกับสุรพร เสียนสลาย (2554: 268) มีการกล่าวถึง การดำเนินการโดยภาครัฐหรือเปิดโอกาสให้เอกชนดำเนินการย่อมเป็นเรื่องที่ประชาชนมุ่งหวังทั้งนั้น อีกทั้งสังคมสมัยใหม่ภาคประชาชนได้เข้ามาตัดสินใจในการรับบริการสาธารณะทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตนและคนที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันด้วย และ ในการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันของมนุษย์ที่เป็นครอบครัว สังคม หมู่คณะ หน่วยงาน และองค์การดังกล่าว ในช่วงของชีวิตหนึ่ง เมื่อบุคคลในครอบครัวหรือคนที่ตนรู้จักเกี่ยวข้องกันถึงแก่ความตาย จึงทำให้เกิดภารกิจหรือกิจกรรมที่ควรทำต่อ คนตาย นั่นก็คือการจัดงานศพ ซึ่งจัดตามขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี เป็นพิธีกรรมตามความเชื่อของคนใน สังคมไทย และตามความเชื่อที่เป็นพิธีกรรมตามแนวทางของศาสนาที่ตนนับถือที่มีความผสมผสานกันและปฏิบัติสืบต่อกัน ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ จะประกอบไปด้วยรูปแบบขั้นตอนอันเป็นวิธีการที่เป็นลำดับ โดยในปัจจุบันการดำเนินการจัดงานศพมีองค์ประกอบที่ต้องทำในขณะที่มีการตายเกิดขึ้นไปจนถึงวันสุดท้ายของการจัดงานศพ ไม่ว่าจะเป็นการจัดการศพตามแนวทางของกฎหมาย รวมถึงการต้องหาสิ่งของที่ต้องใช้ในงานศพ อีกทั้งยังมีเรื่องของพิธีกรรมทางศาสนาและที่สำคัญหากมีการเปิดโอกาสให้มีการแข่งขันกันในการจัดหาสินค้าและการบริการที่เกี่ยวกับการจัดพิธีกรรม

งานศพแก่ประชาชนมากขึ้นเท่าใด ผลที่เกิดขึ้นจะทำให้ประชาชนมีทางเลือกมากขึ้นเท่านั้น กล่าวคือ เมื่อไม่พึงพอใจต่อการใช้บริการใดก็หยุดไปขอรับบริการนั้นและไปขอรับบริการจากหน่วยงานอื่นแทน

ในส่วนของสุเมธ ต้นสกุล (2536: 18-19) ให้ข้อสังเกตว่า รูปแบบของพิธีศพ ได้เปลี่ยนแปลงไปนับตั้งแต่มีการปฏิรูปเศรษฐกิจและการเมืองโดยเฉพาะสังคมไทยในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งระบบเศรษฐกิจได้เปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบบทุนนิยมแบบตะวันตกมากขึ้น โดยการเปลี่ยนแปลงนี้ นำไปสู่ความเชื่อที่ว่า การจัดงานศพเป็นพิธีการที่เจ้าภาพจัดขึ้นเพื่อต้องการแสดงให้เห็นถึงสถานภาพ และความมีหน้ามีตาทางสังคมโดยได้ให้เหตุผลไว้ 3 ประการ คือ ประการแรก คนกรุงเทพฯ มีรายได้เพิ่มขึ้นมาก โดยเฉพาะชนชั้นกลางมีรายได้เพิ่มขึ้นและมีเป็นจำนวนมากทำให้เจ้าภาพเหล่านั้น สามารถจัดพิธีศพให้หรูหราฟุ่มเฟือยได้ ตรงกันข้ามกับเจ้าภาพที่ยากจนที่ต้องการประหยัดค่าใช้จ่าย ในการจัดงานศพ รูปแบบของงานศพจึงแสดงให้เห็นถึงฐานะของเจ้าภาพ ประการที่สอง เจ้าภาพที่มีฐานะร่ำรวยสามารถได้กำไรจากการจัดงานศพ เนื่องจากอยู่ในสังคมคนรวยแขกที่มาร่วมงานจะให้เงินร่วมทำบุญกับเจ้าภาพมาก โดยกำไรจากการจัดงานนั้นเจ้าภาพที่มีฐานะร่ำรวยมักจะนำมาก่อตั้งมูลนิธิ ตามวัด หรือนำมาบริจาคเพื่อสร้างหรือซ่อมแซมถาวรวัตถุถวายวัดตามชื่อบุคคลที่มีพระคุณต่อ เจ้าภาพซึ่งสามารถสร้างความมีหน้ามีตาของเจ้าภาพนั้นๆ ได้ ประการสุดท้าย ค่านิยมในสังคมไทย ค่อนข้างนิยมชมชอบต่อพฤติกรรมการเล่นแบบทางด้านวัฒนธรรมและประเพณีของชนชั้นสูง และมีความเชื่อว่าการเลียนแบบกิจกรรมของชนชั้นสูงจะสามารถสร้างชื่อเสียงและเกียรติยศ ให้แก่ตนเองและวงศ์ตระกูล เจ้าภาพสามัญชนทั่วไปพยายามเลียนแบบพิธีการจัดงานศพที่ยิ่งใหญ่ จากประเพณีการจัดงานพระศพที่จัดในราชสำนักหรือเหล่าบุคคลชั้นสูงศักดิ์ในสังคมไทย เช่น พิธีงดเต็กสมเด็จพระนางเจ้าสุวัทนาฯ ได้ทำให้การทำบุญหน้าศพตามประเพณีเงินแพร่หลาย ไป ได้แก่การทำบุญครบ 7 วัน 50 วัน 100 วัน หรือการทำบุญหน้าศพทุกๆ วันนับจากวันมรณะ ไปจนครบ 7 วัน ซึ่งแต่เดิมการบำเพ็ญกุศลของประเพณีไทยมักจะสวดเพียง 3 วัน

เช่นเดียวกับบิดา โมสิกรัตน์ และจ้านงค์ ทองประเสริฐ (2543: 38-39) มีการกล่าวว่า แต่เดิมนั้นพิธีกรรมทำเฉพาะตัวบุคคลและภายในกลุ่มเล็กๆ ต่อมาได้จัดระเบียบแล้วกลายมาเป็น เรื่องของส่วนรวม คนในสังคมได้ประพฤติและถือปฏิบัติตามความคิดความเชื่อของตนและสังคม ทำให้เกิดเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิตอย่างเดียวกัน พิธีกรรมจึงเป็นประเพณีส่วนรวม ประเพณี ของสังคมได้ ผนวกเอาพิธีกรรมเข้ามารวมไว้เป็นแบบแผนการประพฤติปฏิบัติของหมู่คณะ ซึ่ง แตกต่างกันไปในท้องถิ่นแต่ละถิ่นประเพณีอาจประกอบด้วยประเพณีย่อยๆ ซึ่งมีความสอดคล้อง กับนิเทศ ดินณะกุล (2544: 3) ได้กล่าวว่า แนวคิดของการเปลี่ยนแปลงจะรวมถึงปรากฏการณ์ ทั้งหมดของสังคมซึ่งจะไม่สามารถศึกษาและเข้าใจความเปลี่ยนแปลงได้ หากปราศจากความรู้เกี่ยวกับ ที่มาหรือสถานที่ที่เกิดการเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นเปลี่ยนแปลงทางทัศนคติ (Attitudes) ความเชื่อ (Beliefs) ความปรารถนา (Aspirations) และแรงจูงใจ

ลักษณะเดียวกับถาวร ดำเนตร (2545: 122) กล่าวถึงว่า พิธีกรรมเป็นวัฒนธรรมที่คนในสังคมได้สร้างขึ้นเพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงทางจิตใจ มีความหวังและเชื่อว่าพิธีกรรมต้องนำไปสู่ผลที่คาดหวัง ทำให้เกิดความเป็นสวัสดิมงคล อยู่เย็นเป็นสุข พิธีกรรมจะมีความสัมพันธ์กับความเชื่อ เพราะพิธีกรรมต้องมาจากพื้นฐานของความเชื่อไม่ว่าจะเป็นความเชื่อด้านใด ความเชื่อนั้นชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้กำหนดขึ้นจนเป็นประเพณีดั้งเดิมสืบต่อกันมา มีแบบแผนการกระทำเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น จนเป็นที่ยอมรับของสังคมทั่วไป โดยได้แบ่งพิธีกรรมออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ พิธีกรรมส่วนบุคคลและพิธีกรรมของชุมชน

ในส่วนของนิเทศ ดินณะกุล (2549: 77-78) กล่าวไว้ในหนังสือ เรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมีอยู่ 2 อย่างคือ 1) ปัจจัยภายใน คือแต่ก่อนช่วยกันด้วยน้ำใจแต่ปัจจุบันเป็นการช่วยกันด้านผลประโยชน์มากกว่า 2) ปัจจัยภายนอก คือการหลั่งไหลเข้ามาของวัฒนธรรมตะวันตก ความเจริญและความทันสมัยไม่คำนึงรากฐานวัฒนธรรมท้องถิ่นและประเพณีดั้งเดิม เช่นเดียวกับ นิชพรธน วรรณศิริ. (2550 : 248-250) มีการศึกษาได้ว่าปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมนั้น กล่าวว่ามี 9 แนวทาง ได้แก่ 1) ขบวนการทางจิตวิทยา เป็นการรับรู้โดยไม่รู้ตัวและการรับรู้ที่รู้ตัว 2) ประสบการณ์ที่ผ่านมานานจนลืมไปแล้ว 3) การเรียนรู้ที่มาจากการเรียนรู้ประสบการณ์ต่างๆ 4) การเปลี่ยนแปลงนิสัยหรือพฤติกรรมโดยอัตโนมัติ 5) การเลียนแบบ 6) ความคิดเห็น 7) การโยกย้ายถิ่นโยกย้ายที่อยู่อาศัยไปยังแหล่งใหม่ 8) ภาวะจิตไร้สำนึก และ 9) การสร้างความรู้สึกร่วมและความผูกพันทางสังคม

ส่วนของอารดา ฉิมมากร (2550: 1) ได้กล่าวไว้ในงานเขียนเรื่อง ธุรกิจรับจัดงานศพออนไลน์ไว้ว่า เมื่อมีผู้เสียชีวิตลงสิ่งสำคัญที่ต้องดำเนินการต่อไปคือการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งแตกต่างกันไป ตามแต่ผู้นั้นจะนับถือศาสนาใด งานศพเป็นพิธีกรรมที่มีขั้นตอนยุ่งยาก ซับซ้อนญาติมิตรของผู้เสียชีวิตอาจไม่มีความสะดวกที่จะดำเนินการได้เองทั้งหมด กอปรกับอาจไม่มีความรู้ความสามารถเพียงพอในการดำเนินงานตามขั้นตอนต่างๆ ได้ เมื่อพิจารณาถึงข้อมูลดังกล่าวแล้ว กอปรกับการรวบรวมข้อมูล เพื่อวิเคราะห์หากวิถีในการสร้างตลาดของการประกอบงานศพไปสู่ความนิยมของผู้บริโภค พบว่ามูลค่าตลาดในการประกอบงานศพแบบทำเนียมไทย ตามหลักพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนานั้นมีมูลค่าสูงกว่า 400-1,000 ล้านบาทต่อปี จึงมองเห็นช่องทางการให้บริการและเป็นธรรมาดำเนินการจัดงานศพออนไลน์ให้แก่ผู้เสียชีวิตขึ้น โดยการนำกระบวนการด้านความรู้ความสามารถทางด้านการจัดพิธีกรรม ผสานกับการนำเทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัยมาประยุกต์ใช้สามารถจัดรูปแบบการให้บริการและขนาดของพิธีกรรมได้ตามวัตถุประสงค์ของลูกค้าหรือเจ้าภาพ

1.8.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้รวบรวมศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง การเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมในชุมชนเมือง อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม ที่ค้นพบได้ดังนี้

จิรวรรณ ชัยจันดี (2524: 5-17) ได้ศึกษาเรื่อง พิธีกับงานศพ จากการศึกษาทำให้ทราบถึงประเพณีที่เกี่ยวกับศพว่า เมื่อมีบุคคลสำคัญในครอบครัวได้เสียชีวิตลง จะมีการจัดการศพในลักษณะพิธีกรรมที่เป็นประเพณีอันสืบเนื่องมาจากคติ ความเชื่อ เพราะเป็นแบบแผนที่เคยทำมาก่อนและสืบทอดกันมารุ่นต่อรุ่นในการจัดการงานศพนั้นทางเจ้าภาพคือผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้ตายจะเป็นผู้จัดเตรียมสิ่งของทุกอย่างไว้และมีญาติที่ใกล้ชิดในวงศ์ตระกูลช่วยจัดเตรียม เพื่อเป็นการสร้างกำลังใจให้ผู้มีชีวิตอยู่ได้รู้สึกว่ามีชีวิตอยู่ไม่เดียวดายในการสูญเสียชีวิตของคนที่ยรักไป การจัดการงานศพนั้นเพื่อเป็นการเช่นไหว้ผู้ตายให้ได้รับความสุขจากบุญที่ทำอุทิศให้และยังมีความเชื่อว่าเป็นการปัดรังควานป้องกันผีร้ายมาทำอันตรายในครอบครัวนั้นๆ การจัดเตรียมมีการจัดสถานที่บ้าน ทำหีบใส่ศพ และหาพื้นเพื่อเผา เมื่อจัดเตรียมเสร็จก็บรรจุศพลงหีบแล้วตั้งศพเพื่อนิมิตพระมาสวดในการบำเพ็ญกุศลศพ การกำหนดบำเพ็ญกุศลศพไม่ได้กำหนดชัดเจนตามแต่ฐานะของเจ้าภาพ โดยลักษณะทั่วไปจะกำหนดสวดบำเพ็ญกุศลศพ 3 วัน แล้วทำพิธีฌาปนกิจคือการเผาศพ แล้วนำอัฐิที่เผามาทำบุญฉลองด้วยการสวดพระพุทธมนต์ที่บ้านเจ้าภาพ 3 คืน จึงนำอัฐิไปลอยอังคารและนำอัฐิที่เก็บไว้มาบรรจุใส่อนุสาวรีย์หรือธาตุที่เตรียมไว้

ส่วนของสมพิศ หงิมเพ็ง (2536: 38) ได้ศึกษาเรื่อง โลกทัศน์ต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายของชาวบ้านสิมูม อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาขั้นตอนพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายและโลกทัศน์ต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตาย ทำให้ทราบถึงขั้นตอนต่างๆ มากมาย ตั้งแต่พิธีกรรมก่อนตาย โดยทำพิธีตัดเวรตัดกรรม พิธีค้าโพธิ์ค้าไทร เป็นต้น จนถึงพิธีทำศพ มีการอาบน้ำศพ การแต่งหน้าศพ การเอาเงินใส่ปากศพ การนอนเฝ้าศพ พระสวดมาติกาบังสุกุล เป็นต้น และพิธีเผาศพด้วยการจูงศพ การหามศพรอบกองฟอนหรือเมรุ เป็นต้น ตลอดจนพิธีหลังเผาศพคือการเก็บอัฐิ การทำบุญแจกข้าว โลกทัศน์ต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายจึงเป็นโลกทัศน์ของมนุษย์ที่มีต่อมนุษย์ คือบุคคลทั่วไปมีการประกอบพิธีกรรมร่วมกัน มนุษย์มีต่อธรรมชาติ คือบุคคลทั่วไปมีความคิดตามธรรมชาติที่มีความสัมพันธ์กับพิธีกรรมเกี่ยวกับความตาย และมนุษย์มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ คือบุคคลทั่วไปมีความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณ เวรกรรม และศาสนา ในปัจจุบันพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมและเศรษฐกิจ ในการจัดการพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายจึงมีปัจจัยหลักอยู่ที่สถานะภาพของผู้ตายและฐานะของเจ้าภาพ พิธีกรรมบางอย่างจึงถูกลดทอนลงหรือเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมเพื่อความสะดวกในการถือปฏิบัติ

สำหรับธีระพงษ์ มีไธสง (2550: ง) ได้ศึกษาเรื่อง การปรับเปลี่ยนพิธีกรรมทางพุทธศาสนาเพื่อการปฏิบัติที่เหมาะสม กรณีศึกษาการจัดงานศพชุมชนบ้านท่าขอนยาง ตำบลท่าขอนยาง

อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม เพื่อศึกษาการจัดงานศพของชุมชนท่าขอนยางทั้ง 5 หมู่บ้าน ในประเด็นค่าใช้จ่าย สวัสดิการของพิธีกรรม และจัดทำคู่มือการจัดงานศพที่เหมาะสมให้เป็นต้นแบบ นำร่อง จากการศึกษาพบว่า การจัดงานศพของชุมชนท่าขอนยางมีลักษณะคล้ายกับวัฒนธรรมของคนอีสานทั่วไป แตกต่างการตั้งศพที่หันศีรษะไปทางทิศตะวันออกและนิยมตั้งศพไว้บำเพ็ญกุศลที่บ้าน ในการจัดงานศพแต่ละครั้งกรณีชาวบ้านทั่วไปจะหมดค่าใช้จ่ายที่เป็นตัวเงินต่ำสุดอยู่ที่ 70,000 บาท ส่วนกรณีผู้ตายเป็นข้าราชการหรืออดีตข้าราชการมีค่าใช้จ่ายที่เพิ่มมากขึ้นอีกที่ 200,000 บาท ซึ่งค่าใช้จ่ายส่วนมากหมดไปกับค่าอาหาร เครื่องดื่ม และเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ ที่จัดเตรียมไว้ รับรองญาติและแขกที่มาร่วมงาน ในประเด็นสวัสดิการแห่งพิธีกรรม ชาวบ้านส่วนมากไม่เข้าใจสาระของพิธีกรรมแต่เข้าใจเพียงว่าเป็นการทำบุญอุทิศให้ผู้ตายเท่านั้น สาเหตุอาจเนื่องมาจากขาดความรู้และความเข้าใจในสาระขั้นตอนพิธีของผู้นำประกอบพิธีกรรม ในการนำคู่มือไปใช้ในการปฏิบัติการ มีปัญหาที่ไม่สามารถดำเนินการได้เต็มที่เนื่องจากชาวบ้านยังไม่ตระหนักถึงปัญหาร่วมกันปล่อยให้ เป็นภาระของเจ้าภาพ มีเพียงบางกลุ่มคนที่เคลื่อนไหวกิจกรรมในการใช้คู่มือได้ หากจะเกิดเป็นประโยชน์ เต็มที่กับกลุ่มคนส่วนใหญ่ควรให้หน่วยงานในท้องถิ่นคือ องค์การบริหารส่วนตำบลให้ความสำคัญ บรรลุการจัดงานศพแบบพอเพียงไว้ในแผนพัฒนา จะเป็นการค่อยปรับเปลี่ยนให้ชุมชนเรียนรู้ร่วมกัน

เช่นเดียวกับทอไท กัสปะ (พระ) (2551: ค-ง) กล่าวไว้ว่า การปรับเปลี่ยนพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายมีการปรับเปลี่ยนด้านองค์ประกอบ เพื่อเกิดความสะดวกในการจัดหา เช่น เครื่องประกอบ พิธีบูชา บวงสรวง บางอย่างที่เคยกำหนดให้ใช้เป็นเครื่องพิธี เช่น บวงสรวง ปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ได้เจริญมากขึ้น จึงต้องปรับเปลี่ยนเพื่อให้เกิดความเหมาะสม จึงนำสิ่งที่มาทดแทนกันได้มาเป็นเครื่องประกอบพิธีบูชาบวงสรวงแทน บางอย่างเคยผลิตใช้เองก็จัดซื้อหาตามท้องตลาด การปรับเปลี่ยนด้านขั้นตอน การปรับเปลี่ยนด้านคติความเชื่อ มีการปรับเปลี่ยนไป ผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นเยาวชนบางคนไม่เชื่อและศรัทธาในการประกอบพิธีกรรม สาเหตุที่เข้าร่วมพิธีกรรมเพียงเป็นแขกที่ได้รับเชิญตามบัตรเชิญ หรือคำบอกเล่า แต่ผู้สูงอายุที่เชื่อศรัทธาในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการตาย เข้าร่วมพิธีเนื่องจากแสดงถึงความอาลัยแก่ผู้ล่วงลับและยังมีการสืบทอดพิธีกรรมนี้สืบทอดกันมา

ในส่วนของจรัญ จิตตสัโร (พระมหา) (2553: ก-ข) กล่าวไว้ว่า จากเดิมงานศพเป็นของญาติมิตร หมู่บ้านและชุมชนทั้งหมดกลายเป็นงานศพของธุรกิจขายโลงศพ ขายปราสาทศพ ขายพวงหรีด ธุรกิจของกลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์ และกิจกรรมซื้อขายการจัดพิธีกรรม พัฒนาการงานศพของชาว ล้านนา ในสังคมสมัยใหม่ โดยทั่วไปแล้วยังมีแนวโน้มการพัฒนารูปแบบ การทำทาย การประชันขันแข่ง การย่อส่วน การไม่กล้าปฏิเสธบรรทัดฐานหรือประเพณีเดิม อันเป็นลักษณะค่านิยมการใช้ปราสาทศพ และการลากปราสาทศพในการทำพิธีปลงศพอยู่ รวมทั้งยังมีการตานตูปหรือทานเหียนผีให้กับผู้ตาย มาจนถึงปัจจุบัน

ซึ่งยังสอดคล้องกับฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2553: 1-3) ได้กล่าวถึงว่า การที่ชนชั้นนำของไทยต้องการให้ประเทศไทยเข้าสู่การเป็นสมัยใหม่แต่การเป็นสมัยใหม่ของไทยนั้นมีลักษณะพิเศษคือการเป็นสมัยใหม่ทางเศรษฐกิจที่รับเทคโนโลยีและระบบทุนนิยม โดยเฉพาะทุนนิยมการค้ารับจากตะวันตก แต่ยังรักษารัฐและวัฒนธรรมแบบจารีตของไทยโบราณ เป็นเช่นนี้ตั้งแต่เปิดประเทศในราวช่วงกลางศตวรรษที่ 19 จนถึงปัจจุบัน นี่คือนิตยทางประเทศไทยในพัฒนาการเศรษฐกิจสังคมโลก คือ การเป็นสมัยใหม่ของไทย

เช่นเดียวกับบุญจันทร์ อันไฮ (พระอธิการ) (2553: ค-ง) ได้ศึกษาเรื่อง ประเพณีการทำฌาปนกิจศพของชาวมุขชนจังหวัดนครราชสีมา แสดงถึงความสัมพันธ์ของชีวิตตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของผู้คนในชุมชน มีการถ่ายทอด สั่งสม ปรับปรุง และเปลี่ยนแปลง จากบรรพบุรุษสู่ลูกหลาน ในปัจจุบัน ผลการวิจัยพบว่า ความเป็นมาในด้านความเชื่อ พิธีกรรมและรูปแบบในการจัดงานศพ แบ่งออกได้ 3 ด้าน คือ 1) ด้านความเชื่อเกี่ยวกับการจัดงานศพ มีความเกี่ยวข้องกับผีบรรพบุรุษ และเชื่อมโยงในพระพุทธศาสนาที่ส่ง ผลให้มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวมุขชนจังหวัดนครราชสีมา โดยผสมผสานในความเชื่อเรื่องการนับถือผีเพื่อให้คนในชุมชนมุ่งทำความดีเกิดความเอื้อเฟื้อต่อกัน 2) ด้านพิธีกรรมเกี่ยวกับการจัดงานศพ มี 3 ขั้นตอน ได้แก่ พิธีกรรมก่อนตาย พิธีกรรมตอนตาย และพิธีกรรมหลังความตาย 3) ด้านรูปแบบการจัดงานศพ ประกอบด้วยรูปแบบการจัดพิธีศพ รูปแบบของบทสวด รูปแบบการเตรียมงานฌาปนกิจ และรูปแบบของการปฏิบัติตนในการร่วมพิธี ทั้ง 3 ด้านนี้เป็นการให้ชุมชนมีส่วนร่วมส่งผลต่อเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม กล่าวคือ ด้านเศรษฐกิจ ไม่มีผลตอบแทนมากนักเพราะเป็นการมาร่วมทำบุญ เป็นการลงทุนที่ไม่เกิดรายได้ในปัจจุบันแต่ส่งผลในอนาคต ด้านสังคม เป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนนครราชสีมากับชุมชนอื่นได้ร่วมทำกิจกรรมร่วมกัน และด้านวัฒนธรรม เป็นพิธีที่สื่อผ่านความเชื่อเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ ศาสนาจารีต และประเพณี ที่ชาวบ้านได้สืบต่อกันมาอย่างยาวนาน

ในส่วนของฉวีวรรณ วงศ์ศรี (2555: 198-199) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพจากการวิจัยทำให้ทราบว่า เมื่อญาติพี่น้องหรือผู้ใกล้ชิดในครอบครัวได้เสียชีวิตลงจะมีการจัดพิธีกรรมศพเพราะเป็นพิธีที่เกี่ยวข้องสภาพจิตใจของบุคคลในครอบครัว พิธีกรรมเกี่ยวกับศพนั้นจัดตามประเพณีเพื่อให้เกิดความสบายใจ โดยรูปแบบพิธีกรรมเป็นวิธีการสื่อสารระหว่างกับคนกลุ่มใหญ่ อาจแบ่งเป็น 2 ลักษณะคือ พิธีราษฎร์กับพิธีหลวง มุ่งเน้นเพื่อบูชาอุทิศให้ผู้ตายเป็นหลัก ในการบำเพ็ญกุศลศพนั้นจะจัดขึ้น 3 วัน 5 วัน หรือ 7 วันตามแต่ฐานะของเจ้าภาพ ซึ่งในการประกอบพิธีกรรมศพนั้นต้องมีเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานเกี่ยวกับศพเพื่อไม่ให้เกิดความวุ่นวายสับสนในการปฏิบัติ เกิดผลสู่การเชื่อมโยงในด้านเศรษฐกิจเพราะถือเป็นชุมชนในเขตเมืองหลวงที่มีการเปลี่ยนแปลงในสังคมอย่างรวดเร็ว ในอดีตทางเจ้าภาพจะเป็นผู้จัดเตรียมงานและประสานงานกับเจ้าหน้าที่ที่ให้คำแนะนำ การจัดงานศพจึงเป็นไปด้วยความเร่งรีบและรวดเร็วเนื่องจากปัญหา

ในการประกอบอาชีพในวันต่อวัน ดังนั้นในปัจจุบันทางคณะเจ้าภาพจึงหันมาเลือกใช้บริการเกี่ยวกับการจัดงานศพที่ทางวัดอำนวยความสะดวกให้ แต่ก็ไม่ได้เลือกใช้บริการการจัดงานศพจากทางวัดทุกงานไป ดังนั้นทางเลือกในการรับบริการจัดงานศพที่ทางวัดมีเพื่อเป็นการปฏิบัติตามหลักศาสนา พิธีกรรมให้ครบถ้วนทุกขั้นตอน และเพื่อความเรียบง่าย ประหยัดทั้งยังได้ประโยชน์ที่เหมาะสม ในสภาวะและสถานะของเจ้าภาพ ยังมีความสอดคล้องกับ

เช่นเดียวกับพิพัฒน์พงษ์ ฐานวุฑโฒ (ใจกว้าง) (พระอธิการ) (2555: 35-39) การศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาความเปลี่ยนแปลงการจัดงานศพของชาวพุทธ กรณีศึกษาย่านบ้านหมูน ตำบลนาปรัง อำเภอปง จังหวัดพะเยา ผลการศึกษาวิจัยพบว่า พิธีศพในครั้งพุทธกาลจัดแบบเรียบง่ายขั้นตอนการจัดพิธีศพมีน้อยเน้นที่การสักการะศพด้วยของหอม มีการทำบุญอุทิศกุศลให้ผู้ล่วงลับและมีการละเล่นตามความเหมาะสมโดยมากเก็บศพไว้ไม่เกิน 7 วัน และใช้การเผาศพเป็นที่สุดเฉพาะพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพของของพระพุทธเจ้าเท่านั้นที่จัดอย่างมีแบบแผนส่วนพิธีศพชาวบ้านทั่วไปไม่ปรากฏภาพที่แบบชัดเจนในส่วนการจัดพิธีศพของชาวพุทธในล้านนานั้นแบ่งออกเป็น 3 ประเภทคือการจัดศพเจ้านายชั้นสูง พระสงฆ์และสามัญชน โดยงานศพเจ้านายและพระสงฆ์มีการเตรียมการระยะยาวและจัดพิธีอย่างยิ่งใหญ่ถือเป็นงานสำคัญ แต่พิธีศพของชาวบ้านเป็นไปอย่างเรียบง่ายและเร่งด่วน ในส่วนพิธีกรรมการจัดงานศพของบ้านหมูนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ผลการศึกษาวิจัยพบว่า มีภาพที่แบบพิธีกรรมที่คงเดิมและที่เปลี่ยนแปลงไปกล่าวคือภาพที่แบบและพิธีกรรมก่อนตายยังถือปฏิบัติอยู่ แต่สำหรับพิธีกรรมหลังการตายส่วนใหญ่เปลี่ยนแปลงไปโดยพบว่าพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนายังคงเนื้อหาสาระเดิมแต่ได้เปลี่ยนการปฏิบัติให้ถูกต้องตามระเบียบศาสนพิธีมากขึ้น ส่วนภาพที่แบบและพิธีกรรมของชาวบ้านถูกกระบวนการขจัดเกลารากเหง้าสังคมจัดให้มีระเบียบแบบแผนให้เป็นมาตรฐานอย่างเดียวกัน จากการวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงการจัดพิธีศพบ้านหมูน พบว่ามีสาเหตุมาจากการที่คนในชุมชนเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวมากขึ้น วิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้เกิดค่านิยมแบบใหม่ที่คำนึงถึงความสะดวกสบายมากกว่าความสามัคคี ส่วนในระดับชุมชนก็มีระบบการรวมกลุ่มเพื่อการจัดสรรผลประโยชน์จากการตายทำให้เกิดเงินทุนหมุนเวียนกับระบบการ ศึกษาที่เจริญขึ้นของพระสงฆ์รวมทั้งบทบาทของผู้นำชุมชนอันมีปัจจัยทางการเมืองเป็นเบื้องหลังและค่านิยมของเจ้าภาพที่งานศพที่ต้องการความทัดเทียมกับผู้อื่น จึงส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายตามประสบการณ์ที่ได้รับมาของผู้ที่มีหน้าที่ชี้แนะชุมชน นอกจากนี้ยังมีปัจจัยภายนอกที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมต่างท้องถิ่น และด้วยกระแสของโลกยุคทุนนิยมที่ทำให้เกิดระบบเศรษฐกิจแบบตัวแทนล้วนแต่เป็นสาเหตุทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงการจัดพิธีศพในบ้านหมูนทั้งสิ้น

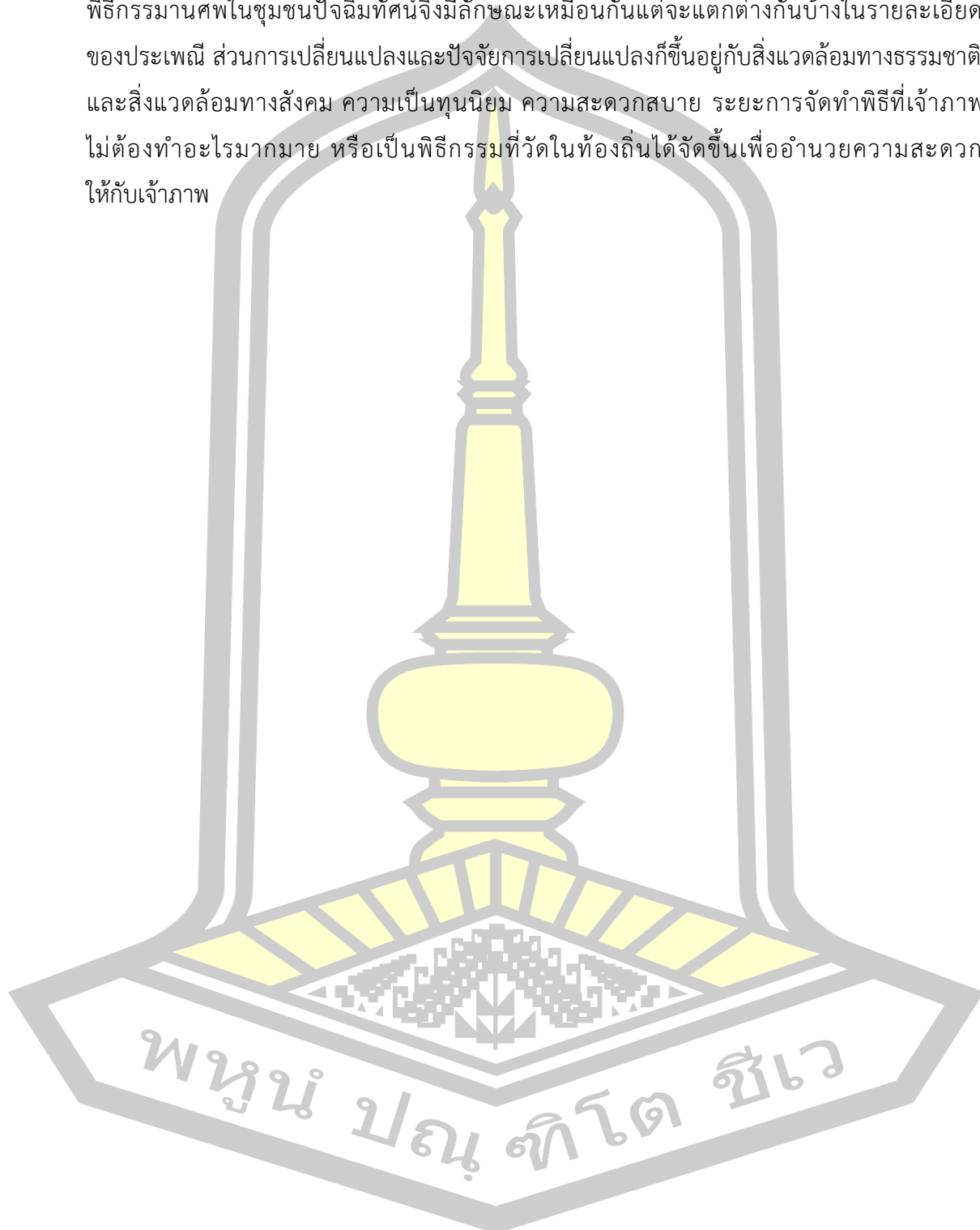
สำหรับสมบัติ ธมมานนโท (พระอธิการ) (2555: 42-44) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง พิธีกรรมฝังศพของชาวบ้านเชียงเหียน พบว่า มีพิธีกรรมในการปฏิบัติที่ละเอียดอ่อนหลายขั้นตอนเป็นพิธีกรรมที่ผสมผสานระหว่างความเชื่อด้านพระพุทธศาสนา พราหมณ์ ผี และไสยศาสตร์ เข้ามาเกี่ยวข้อง

การผสมผสานนี้ได้ยึดถือเป็นรูปแบบปฏิบัติจนกลายเป็นประเพณีที่ต้องปฏิบัติตาม การตายของบุคคลใดบุคคลหนึ่งถือเป็นเรื่องใหญ่ที่ต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบร่วมกันในชุมชนบ้านเชียงเหียน จึงได้มีการจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายคือการฝังศพ ซึ่งผู้ตายได้ตายแบบผิดปกติ เช่น ตายด้วยอุบัติเหตุ ไฟไหม้ ตาย ฆูกัดตาย แขนงคอตาย ฟ่าผ่าตาย นอนไหลตาย ถูกปืนยิงตาย จมน้ำตาย เป็นต้น พิธีกรรมฝังศพนี้จะประกอบขึ้นเฉพาะการตายผิดปกติเรียกว่าตายท่าตายโหง เพราะมีความเชื่อว่า สำหรับคนที่ตายในลักษณะนี้ห้ามเผาเด็ดขาดต้องฝังอย่างเดียว ถ้าเผามันจะผิดคะลำ หมายความว่า จะมีเหตุการณ์ไม่ดีเกิดขึ้นแก่ญาติผู้ตายและชาวบ้านในหมู่บ้านจะทำให้เกิดความเดือดร้อนจึงไม่นิยมเผา การนำไปฝังนั้นจะไม่เก็บศพไว้ค้างคืนต้องรีบนำไปฝังในป่าช้าของค้ำวันนั้น หากตายตอนกลางคืนก็จะนำไปฝังตอนกลางคืนโดยชาวบ้านจะช่วยกันนำไปฝังไม่มีพระภิกษุนำหน้าไปและไม่มีการสวดมาติกาบังสุกุลให้ หลังจากเสร็จพิธีฝังต้องรอไปอีก 3 ปีจึงจะขุดศพที่เหลือแต่อัฐิขึ้นมาทำการเผาแล้วจึงนำกระดูกหรืออัฐิไปประกอบพิธีบังสุกุลตามคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นการอุทิศส่วนกุศลส่งไปให้และแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทีที่นิยมประเพณีปฏิบัติสืบต่อกันมา

ส่วนของกานต์ทิศา สีหมาสูก (2558: จ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง วิเคราะห์ปัจจัยการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำ กรณีศึกษาเขตตำบลหนองปรัง อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ไทยทรงดำ ตำบลหนองปรัง เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับเรื่องผี ขวัญ ข้อปฏิบัติ ข้อห้าม และความเชื่อเกี่ยวกับมดมนต์ โดยมีผีบรรพบุรุษเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของไทยทรงดำมากที่สุด ความเชื่อในพิธีกรรมของไทยทรงดำ ตำบลหนองปรัง ในรุ่นปัจจุบัน แบ่งได้เป็น 6 เรื่อง ได้แก่ ความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการเกิด ความเชื่อในช่วงวัยเด็ก ความเชื่อในช่วงวัยรุ่น ความเชื่อในช่วงวัยผู้ใหญ่ ความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการเจ็บป่วย ความเชื่อในพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายและหลังการตาย ปัจจัยที่ทำให้ยังคงดำรงอยู่และเปลี่ยนแปลงไปมีทั้งสาเหตุที่มาจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายใน ที่ยังคงดำรงอยู่ได้แก่ ครอบครัว ระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ความสามัคคี การมีผู้นำชุมชนที่ใส่ใจกับความเป็นไทยทรงดำและระบบเศรษฐกิจ ส่วนปัจจัยภายนอกที่ยังคงดำรงอยู่ได้แก่ ระบบการปกครองของบ้านเมืองในแต่ละยุคสมัย ระบบการศึกษาในโรงเรียนเทคโนโลยีสื่อสารและการโทรคมนาคม ส่วนปัจจัยภายในที่ ทำให้เปลี่ยนแปลง ได้แก่ การปลูกฝังความเชื่อและค่านิยมในครอบครัว สภาพแวดล้อมของชุมชน สภาพแวดล้อมทางสังคม และเศรษฐกิจ ส่วนปัจจัยภายนอกที่ทำให้เปลี่ยนแปลง ได้แก่ เหตุการณ์บ้านเมืองในแต่ละยุคสมัย ความเจริญทางการศึกษา คติความเชื่อทางพุทธศาสนา ความเจริญทางการแพทย์และสาธารณสุข ความเจริญทางเทคโนโลยี ความเจริญทางด้านสังคมและชุมชน

สรุปได้ว่า พิธีกรรมงานศพเป็นประเพณีเกี่ยวกับความตายที่ปฏิบัติและจัดขึ้นเมื่อมีการตายเกิดขึ้นไม่มีการเตรียมการไว้ล่วงหน้า แต่ละท้องถิ่นมีการจัดเนื่องในประเพณีการตายแตกต่างกันนั้น ขึ้นอยู่กับความเชื่อ ศาสนา และประเพณี วัฒนธรรมในภูมิภาคหรือท้องถิ่นนั้นๆ กล่าวได้ว่า ในแต่ละ

ท้องถิ่นมีความเหมือนและแตกต่างกันเนื่องจากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคม พิธีกรรมานศพในชุมชนปัจฉิมทัศน์จึงมีลักษณะเหมือนกันแต่จะแตกต่างกันบ้างในรายละเอียดของประเพณี ส่วนการเปลี่ยนแปลงและปัจจัยการเปลี่ยนแปลงก็ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางสังคม ความเป็นทุนนิยม ความสะดวกสบาย ระยะเวลาจัดทำพิธีที่เจ้าภาพไม่ต้องทำอะไรมากมาย หรือเป็นพิธีกรรมที่วัดในท้องถิ่นได้จัดขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกให้กับเจ้าภาพ

บทที่ 2

บริบทพื้นที่ศึกษา

ผู้วิจัยจะได้ศึกษาบริบทพื้นที่ในชุมชนปัจฉิมทัศน์ 1,2 และบริบทพื้นที่ภายในวัดปัจฉิมทัศน์ เกี่ยวกับความเชื่อในพิธีกรรมงานศพ สภาพทั่วไป ความเชื่อพิธีกรรมงานศพก่อนถึงการเปลี่ยนแปลง จนถึง การเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพในชุมชนเมือง อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม มีรายละเอียดดังนี้

2.1 ความเป็นมาของชุมชนปัจฉิมทัศน์

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ยกบ้านลาดกุดยางใหญ่ ขึ้นเป็นเมืองมหาสารคาม เมื่อวันที่ 22 สิงหาคม พ.ศ. 2408 และโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ท้าวมหาชัย (กวด ภวภูตานนท์) เป็นพระเจริญราชเดช ดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองมหาสารคาม มีท้าวบัวทองเป็นผู้ช่วยขึ้นกับเมืองร้อยเอ็ด ต่อมาโปรดเกล้าฯ ให้แยกเมืองมหาสารคามขึ้นตรงกับกรุงเทพมหานคร เมื่อปี พ.ศ. 2412 และร้อยเอ็ดได้แบ่งพลเมืองให้อีกเจ็ดพันคน พลเมืองเดิมอพยพมาจากเมืองจำปาศักดิ์ ซึ่งท้าวมหาชัยและท้าวบัวทองนั้นเป็นหลานโดยตรงของพระยาขัติยวงศา (สีลัง) เจ้าเมืองคนที่ 2 ของเมืองร้อยเอ็ด เดิมกองบัญชาการของเมืองมหาสารคามตั้งอยู่ที่เนินสูงแห่งหนึ่ง ใกล้กุดนางใย ได้สร้างศาลเจ้าพ่อหลักเมืองและศาลมเหศักดิ์ขึ้นเป็นที่สักการะของชาวเมืองมหาสารคาม ต่อมาสร้างวัดดอนเมืองแล้วเปลี่ยนชื่อเป็นวัดข้าวฮ้าว (วัดธัญญาวาส) และได้ย้ายกองบัญชาการ ไปอยู่ริมหนองกระทุ่มด้านเหนือของวัดโพธิ์ศรีในปี พ.ศ. 2456

สำหรับเมืองมหาสารคามถือว่าเป็นแหล่งโบราณคดีที่สำคัญและยาวนานมาหลายร้อยปี เพราะได้พบหลักฐานทางโบราณคดีที่ได้รับอิทธิพลทางพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยคุปตะตอนปลายและ ปัลลวะของอินเดียผ่านเมืองพุกามมาในรูปแบบของศิลปะสมัยทวารวดี เช่น บริเวณเมืองกันทรวิชัย (โคกพระ) และเมืองนครจำปาศรี โดยพบหลักฐานเป็นพระยืนกันทรวิชัย พระพิมพ์ดินเผา ตลอดจน พระบรมสารีริกธาตุ นอกจากนั้นแล้วยังได้รับอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ผ่านทางชนชาติขอมในรูปแบบสมัยลพบุรี เช่น กู่สันตรัตน์ กู่บ้านเขว กู่บ้านแดง และกู่อื่น ๆ รวมไปถึงจนถึงเทวรูปและ เครื่องปั้นดินเผาของขอมอยู่ตามผิวดินทั่วไปในจังหวัดมหาสารคาม ซึ่งมีความสอดคล้องกับ เมธี พิริยการนนท์ (2558: 126) ได้ศึกษาประวัติเมืองมหาสารคามว่า มหาสารคามเป็นเมืองที่มี ประวัติความเป็นมาตั้งแต่ก่อตั้งเมืองจนถึงปัจจุบันรวมระยะเวลาเกือบ 15 ทศวรรษ โดยที่ คน เมืองมหาสารคามได้บ่มเพาะและสืบสานวัฒนธรรมให้คงอยู่ไว้มากมายซึ่งแสดงออกในด้านกายภาพ

เศรษฐกิจและสังคม เช่น ทางด้านที่อยู่อาศัย การค้าขายกิจกรรม และประเพณี วัฒนธรรมต่างๆ รวมทั้งการใช้พื้นที่สาธารณะซึ่งเป็นพื้นที่อุดมไปด้วยภูมิปัญญาทางด้านวัฒนธรรมมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมถึงการมีฐานข้อมูลทางด้านสังคมวัฒนธรรม และภูมิปัญญาภายในท้องถิ่นในเขตเทศบาลเมืองมหาสารคาม ซึ่งชุมชนผู้สืบสานวัฒนธรรมและภูมิปัญญา วิถีชีวิตดั้งเดิมจากอดีตจนถึงปัจจุบัน อันแสดงถึงความสอดคล้องกับพื้นที่ตั้งอันเป็นจุดกำเนิดชุมชนเมืองมหาสารคาม หลังจากนั้นก็เกิดการเกิดชุมชนแห่งแรกในเมืองมหาสารคาม ในปี พ.ศ. 2415 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ โปรดเกล้าฯ ให้มีตราตั้งเมืองมหาสารคามและหัวเมืองตะวันออกกว่าให้ยกเลิกธรรมเนียม ตั้งข้าหลวงกองสักที่มาสักเลขตามหัวเมืองและขอให้ไพร่บ้านพลเมืองไปอยู่ในความปกครองของเมืองใดก็ได้ตามใจสมัคร ในปีนี้พลเมืองของร้อยเอ็ดได้พากันอพยพมาขอขึ้นอยู่กับเมืองมหาสารคามอย่างมากทำให้เกิดการขยายตัวของเมืองมากขึ้น เดิมทีในปี พ.ศ. 2336 มีการตั้งบ้านโดยคนจากสุวรรณภูมิอพยพมาตั้งบ้านเป็นบ้านแมด บ้านนางไย บ้านสองและมิวัดนางไย (เปลี่ยนชื่อเป็นวัดใต้ และเปลี่ยนอีกครั้งเป็นวัดอุทัยทิศ ในปัจจุบัน) และขยายตัวเมืองโดยการตั้งบ้านจวนและวัดบ้านจวน (วัดกลางเปลี่ยนชื่อเป็นวัดอภิสิริทรีในปัจจุบัน) ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2412 จากนั้นสภาพภาพของเมืองมหาสารคามก็เปลี่ยนแปลง ไปกลายเป็นเมืองใหญ่เกิดขึ้น สำหรับชุมชนแห่งแรกในเขตเมืองมหาสารคามซึ่งเกิดจากการขยายตัวในเมืองมหาสารคามนั้น โดยที่ท่ามหาชัย (กวด) ได้พาผู้คนอพยพออกจากเมืองร้อยเอ็ดมาตั้งอยู่บริเวณ วัดดอนเมือง หรือ วัดข้าวฮ้าว (ปัจจุบันเป็นวัดธัญญาวาส) แล้วได้มีการตั้งศาลหลักเมืองและเกิดเป็นชุมชนขึ้น

จากนั้นในปี พ.ศ. 2412 เกิดชุมชนเมืองเป็นแห่งแรกคือชุมชนธัญญาวาส จึงได้มีการตั้งศาลหลักเมือง ด้วยเหตุที่ว่าอยู่ห่างไกลจากแหล่งน้ำในการอุปโภคบริโภคจึงได้เคลื่อนย้ายมาอยู่ระหว่างกุดยางใหญ่หนองทุ่ม (หนองกระทุ่มในปัจจุบัน) ซึ่งเป็นชุมชนเล็กๆ ที่มีวัดประจำหมู่บ้านอยู่แล้ว ได้แก่ วัดนางไย (วัดอุทัยทิศในปัจจุบัน) และชุมชนวัดบ้านจวน (วัดอภิสิริทรีในปัจจุบัน) เมื่อพระเจริณราชเดช (กวด) ได้มีการตั้งคุ้มเจ้าเมืองอยู่บริเวณที่ราบระหว่างกุดยางใหญ่กับห้วยคะคาง ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของหนองกระทุ่ม โดยได้สร้างโฮงเจ้าเมือง(บ้าน) เป็นที่ว่าราชการไปในตัว ด้านเหนือของโฮงเจ้าเมืองได้สร้างโรงพักตำรวจ ส่วนด้านใต้โฮงเจ้าเมืองได้สร้างเรือนจำ (คุกสำหรับขังนักโทษ) และยังสามารถสร้างวัดเหนือ (วัดมหาชัยในปัจจุบัน) ในปีเดียวกัน ต้องยอมรับว่าการเกิดชุมชนขึ้นมาย่อมต้องมีการค้าในเทศบาลเมืองมหาสารคาม ราษฎรได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ด้านทิศใต้ของโฮงเจ้าเมือง คือ บริเวณระหว่างวัดเหนือ (วัดมหาชัย) วัดกลาง (วัดอภิสิริทรี) จากนั้นมีการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจมีการค้าระหว่างเมืองต่างๆ โดยใช้เส้นทางห้วยคะคางเป็นเส้นทางคมนาคม โดยที่ทางตะวันตกของวัดอภิสิริทรี เป็นย่านการค้าเก่าแก่ เรียกว่า ตลาดสี่กั๊ก มีพ่อค้ามาค้าขายและได้พักอาศัยที่ศาลาวัดท่าแขก (วัดโพธิ์ศรีในปัจจุบัน) ได้มีการตั้งโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา

แห่งแรกของเมืองมหาสารคามที่วัดนี้ หลังจากนั้นได้ย้ายไปตั้งอยู่ทางตะวันตกของศาลากลาง คือโรงเรียนสารคามพิทยาคมในปัจจุบัน (เมธี พิริยการนนท์, 2556: 28-29)

จากบันทึกของ อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ (2544: 17-19) หลวงอภิสิทธิ์ตอนต้น กล่าวว่า ปี พ.ศ. 2408 ตามคำบอกเล่าในบันทึกนี้โดยพระครูสุวรรณดี อดีตเจ้าคณะใหญ่เมืองมหาสารคาม (ปัจจุบันคงเรียกเทียบเคียงว่าเจ้าคณะจังหวัดมหาสารคาม) เป็นเจ้าอาวาสวัดใต้และวัดบ้านจาน วัดที่ตั้งอยู่ที่บ้านนางโย สันนิษฐานว่าบ้านนางโยหรือบ้านใต้จะมีอยู่ก่อนการตั้งบ้านจาน คนอีสานสมัยก่อนจะอาศัยทิศทางการไหลของน้ำเป็นหลักในการตั้งถิ่นฐานหมู่บ้านและยึดเอาทิศทางน้ำไหลนี้ตั้งชื่อวัด วัดที่ทำมหาชัยตั้งขึ้นพร้อมๆ กับการตั้งเมืองมหาสารคาม ตั้งอยู่บนที่เนินสูง อยู่เหนือทางน้ำไหล จึงให้ชื่อวัดนั้นว่า วัดเหนือ ส่วนวัดที่อยู่ทางใต้น้ำไหลให้ชื่อว่า วัดใต้ ขณะนั้นวัดบ้านจานอยู่กึ่งกลางระหว่างวัดเหนือกับวัดใต้จึงตั้งชื่อให้ว่า วัดกลาง ต่อมาจึงเปลี่ยนชื่อวัดเหนือเป็น วัดมหาชัยและเปลี่ยนชื่อวัดกลางเป็น วัดอภิสิทธิ์ เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่หลวงอภิสิทธิ์สารคาม ผู้เป็นนายอำเภอคนแรกของเมืองมหาสารคามและเป็นผู้อุปถัมภ์วัดนี้ตลอดจนสิ้นอายุของท่าน ในลักษณะเดียวกันชาวบ้านหนองข่าและวัดหนองข่า หรือวัดปัจฉิมทัศน์ ก็อยู่ในหลักการนี้ คือ หมู่บ้านหนองข่าและวัดหนองข่า หรือวัดปัจฉิมทัศน์ ที่ตั้งขึ้นอยู่ทิศตะวันตกของทางน้ำไหลจากการยึดเอาวัดบ้านจานหรือวัดกลางเป็นศูนย์กลางจึงได้ตั้งชื่อตามทิศทางของน้ำไหล และเปลี่ยนชื่อเป็นชุมชนปัจฉิมทัศน์ พร้อมทั้งเปลี่ยนชื่อวัดตามชุมชนเพื่อให้มีความสอดคล้องสัมพันธ์กันในความเป็นอยู่ด้านขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรม

2.2 สภาพโดยทั่วไปของชุมชนปัจฉิมทัศน์

2.2.1 ชุมชนปัจฉิมทัศน์ 1

ชุมชนปัจฉิมทัศน์ 1 เบญจมาศ ศรีเกษ (2560: สัมภาษณ์) ซึ่งเจ้าหน้าที่อาสาสมัครในชุมชนปัจฉิมทัศน์ 1 ได้ให้ข้อมูลว่า ได้ตั้งอยู่บริเวณบ้านหนองข่า ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม เดิมชื่อชุมชนหนองข่า ต่อมาได้มีการเปลี่ยนชื่อขึ้นใหม่เป็นชุมชนปัจฉิมทัศน์ 1 เพราะชุมชนแห่งนี้ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของตัวเมืองมหาสารคาม บริบทในปัจจุบันเป็นชุมชนเมือง อายุของชุมชน 129 ปี มีพื้นที่รวม 184.44 ตารางกิโลเมตร โดยมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ต่างๆ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดกับ	ชุมชนธัญญา 1
ทิศใต้	ติดกับ	ชุมชนปัจฉิมทัศน์ 2
ทิศตะวันออก	ติดกับ	ชุมชนธัญญา 3
ทิศตะวันตก	ติดกับ	ชุมชนตักสิลา และชุมชนศรีสวัสดิ์ 1

1) จำนวนประชากร/ครัวเรือน

ชุมชนปัจฉิมทัศน์ 1 มีประชากรทั้งหมด 1,798 คน แบ่งเป็นชาย จำนวน 794 คน เป็นหญิง จำนวน 821 คน เด็กก่อนวัยเรียน จำนวน 34 คน วัยประถมศึกษา จำนวน 410 คน ผู้สูงอายุจำนวน 34 คน วัยทำงานประมาณ 914 คน จำนวนครัวเรือนทั้งหมดในชุมชนมี 442 ครอบครั้ว (เบญจมาศ ศรีเกษ, 2560 : สัมภาษณ์)

ภาพโดย google.com.6299j0j7

ภาพที่ 1 แผนที่ชุมชนปัจฉิมทัศน์ 1

2) ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่

ชุมชนปัจฉิมทัศน์ 1 ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตกของเมืองมหาสารคาม ในเขตเทศบาลเมืองมหาสารคาม ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม ชุมชนบ้านเรือนอย่างหนาแน่น ไม่มีป่าไม้ มีลำห้วยคະคาง เป็นเขตกั้นกับชุมชนตักสิลา อยู่ด้านทิศตะวันตกของชุมชน

(1) ทรัพยากรดิน เป็นดินร่วนปนทราย

(2) ทรัพยากรน้ำ มีลำห้วยคະคางไหลผ่านชุมชนในการเพาะปลูก

(3) ทรัพยากรป่าไม้ เพราะเป็นชุมชนตั้งอยู่ในเขตเมืองส่วนมากเป็นต้นไม้ที่ชุมชนได้ปลูกขึ้นมาเองของแต่ละคน ส่วนมากเป็นต้นไม้ให้ร่มเงาและต้นไม้ดอกเพื่อเป็นไม้ประดับให้ชุมชนมีความสวยงามตามสีของดอกไม้

(4) ทรัพยากรที่สร้างขึ้นเป็นแหล่งพักผ่อนออกกำลังกาย คือ สวนธารณะหนองข่า ตั้งอยู่ด้านทิศเหนือของชุมชนซึ่งปัจจุบันเป็นที่ตั้งสถานที่สำคัญ คือ อนุสาวรีย์พระเจริญราชเดช (กวด) เจ้าเมืองคนแรกของจังหวัดมหาสารคาม

3) สถานที่ราชการที่ติดกับชุมชน

- (1) สำนักงานทางหลวงที่ 8 จังหวัดมหาสารคาม อยู่ด้านทิศเหนือ (ภาพที่ 2)
- (2) องค์การบริหารส่วนจังหวัดมหาสารคาม อยู่ด้านทิศเหนือ
- (3) ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียน อยู่ด้านทิศเหนือ
- (4) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม เขตในเมือง (ม.เก่า) อยู่ด้านทิศตะวันตก
- (5) โรงพยาบาลสุทธาเวช คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม อยู่ด้านทิศตะวันตก (ภาพที่ 3)

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 2 สำนักงานทางหลวงที่ 8 จังหวัดมหาสารคาม

พูน ปณ ภิโต ชีเว

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 3 โรงพยาบาลสุทธาเวช คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

4) สภาพทางเศรษฐกิจ

(1) อาชีพของประชากรในชุมชน อาชีพค้าขาย 205 ครอบครัว อาชีพรับจ้างทั่วไป 442 ครอบครัว อาชีพรับราชการ 151 ครอบครัว อาชีพทำงานประจำบริษัทเอกชนหรือโรงงาน 30 ครอบครัว

(2) ปิมน้ำมัน 1 แห่ง (ภาพที่ 4)

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 4 ปิมน้ำมัน

5) รูปแบบการปกครอง

(1) คณะกรรมการชุมชน มีประธานชื่อ นางเบญจมาศ ศรีเกษ ซึ่งได้รับการคัดเลือกแต่งตั้งตามระบอบประชาธิปไตย โดยการกระจายอำนาจการปกครองในรูปแบบคณะกรรมการ จำนวน 10 คน มีหน้าที่เป็นผู้ประสานงานภายในชุมชนในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องร่วมกับชุมชนต่างๆ รวมทั้งแผนพัฒนาชุมชน ประธานกรรมการชุมชนเมื่อได้รับนโยบายการบริหารงานจากสำนักงานเทศบาลเมืองมหาสารคามจะมีการจัดประชุมชี้แจงและแจ้งข้อมูลต่างๆ ให้ประชากรในชุมชนได้รับทราบโดยทั่วถึง

(2) อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน มีประธาน ชื่อ นางเบญจมาศ ศรีเกษ และสมาชิกอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จำนวน 12 คน

6) ประเพณีและวัฒนธรรม ประชากรในชุมชนปัจฉิมทัศน์ 1 ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธร้อยละ 99% ศาสนาคริสต์ และศาสนาอื่นๆ 1% ในชุมชนมีการจัดบุญประเพณีตามฮีตสิบสองในพุทธศาสนา ดังนี้

เดือนมกราคม มีการทำบุญประเพณีขึ้นปีใหม่ ซึ่งมีความเชื่อว่าเป็นวันเอาฤกษ์เอาชัยในการเริ่มต้นศักราชใหม่ โดยมีการทำบุญเพื่อส่งท้ายความทุกข์ความโศกและปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในปีที่ผ่านมาให้หายไปกับปีเก่าเพื่อต้อนรับสิ่งใหม่ๆ ในปีใหม่ที่จะเข้ามาในชีวิต

เดือนกุมภาพันธ์ ในฮีต 12 เป็นบุญคุณลานหรือบายศรีสู่ขวัญข้าวเปลือกในชุมชนนี้ไม่มีการประกอบพิธีกรรมเหล่านั้น ทำให้บุญประเพณีเดือนนี้ได้เลือนหายไป เพราะส่วนหนึ่งชุมชนได้ปรับรตตัวเป็นชุมชนเมือง การทำเกษตรกรรมไม่ได้กระทำเหมือนแต่ก่อน พื้นที่ทุ่งนาได้ปรับตัวเป็นสถานที่ประกอบธุรกิจส่วนอื่นที่สอดคล้องกับสังคมเมือง

เดือนมีนาคม มีการทำบุญประเพณีบุญข้าวจี (บุญเดือนสาม) และบุญพระเวส (บุญเดือนสี่) เป็นบุญรวมกันเพื่อเป็นการสืบสานประเพณีในการให้ทานและเจริญภาวนาด้วยการฟังเทศน์มหาชาติชาดก อันเป็นเรื่องราวที่เล่าเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า เมื่อครั้งเสวยชาติเป็นพระเวสสันดร นัยยะเป็นการสื่อความหมายให้ขจัดความตระหนี่หวงแหนของอันเป็นที่รักออกไป เพื่อไม่ให้ชีวิตมีเครื่องร้อยรัดที่หนาแน่นจนเกิดความทุกข์ขึ้นมาได้ ถือเป็นกรอนุวัตบุญประเพณี 2 เดือนมารวมกัน

เดือนเมษายน มีการทำบุญประเพณีสงกรานต์และบั้งสุกุลรวมญาติ การรดน้ำดำหัวขอพรผู้ใหญ่ พระภิกษุสงฆ์ สามเณร บุญประเพณีเดือนนี้เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญู กตเวทิต์กับผู้มีชีวิตอยู่และผู้จากไป กล่าวคือ แสดงความกตัญญูต่อผู้มีชีวิตอยู่ด้วยการรดน้ำดำหัวขอพรผู้ใหญ่ ขอพรพระภิกษุสงฆ์ สามเณร แสดงออกความกตัญญูต่อผู้จากไปแล้วด้วยการทำพิธีบั้งสุกุลรวมญาติเพื่ออุทิศผลบุญให้ปัยชนคนอันเป็นที่รัก

เดือนพฤษภาคม มีการทำบุญประเพณีเบิกบ้าน ด้วยการนิมนต์พระภิกษุ สามเณร ไปเจริญพระพุทธมนต์ในหมู่บ้านให้ครบ 3 วัน แล้วถวายภัตตาหารเช้าในวันที่ 4

เดือนมิถุนายน ตามประเพณีโบราณในฮีต 12 บุญเดือนนี้คือบุญชำระหรือบุญชำระ นิยมประกอบพิธีทำบุญเบิกบ้านในชุมชน แต่ด้วยบริบทที่เปลี่ยนไปทำให้ปริวรรตบุญเดือนนี้ ย่นขึ้นไปเดือน 6 นับทางจันทรคติคือเดือนพฤษภาคม

เดือนกรกฎาคม มีการทำบุญประเพณีเข้าพรรษา กำหนดเอาวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 วันธัมมัสสวนะเป็นวันทำบุญ ด้วยการถวายผ้าอาบน้ำฝน ถวายเทียนพรรษาและเครื่องอุปโภคบริโภคแก่สมณะสาธุชนในการใช้สอย ทั้งยังมีการตักบาตรถวายในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 อีกครั้ง ด้วยการนำของใช้ที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน เช่น สบู่ ยาสีฟัน แปรงสีฟัน ผงซักฟอก เป็นต้น มาตักบาตรแก่พระภิกษุสงฆ์ สามเณร ที่วัดปัจฉิมทัศน์ในเวลา 16.00 น. ของทุกปี จึงเป็นการทำบุญที่สำคัญ 2 ครั้งในเดือนนี้

เดือนสิงหาคม มีการทำบุญข้าวประดับดิน กำหนดเอาวันแรม 14 ค่ำ เดือน 9 เป็นการทำบุญใหญ่ในชุมชน เพื่ออุทิศในสิ่งของที่นำมาถวายมีอาหารหวานคาวและของใช้อื่นๆ ให้แก่ญาติผู้ตายจากโลกนี้ไปแล้ว โดยจัดทำเป็นห่อข้าวน้อยที่ห่อด้วยใบตองเป็นรูปกรวยเรียวยาวไปถวายพระที่วัดในเวลาเช้าและแจกจ่ายวางไว้ตามพุ่มไม้ ต้นไม้ ภายในบริเวณวัด เพื่อให้ผีหรือดวงวิญญาณที่ล่องลับไปแล้วมารับเอาอาหารหวานคาวเหล่านั้นไป แล้วอุทิศบุญด้วยการกรวดน้ำตามด้วย

เดือนกันยายน มีการทำบุญข้าวสาก กำหนดเอาวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 เป็นวันทำบุญ เรียกอีกอย่างว่า บุญเดือนสิบ ลักษณะการทำบุญเดือนนี้คล้ายกับบุญเดือนเก้า ต่างตรงที่จะมีห่อข้าวน้อยและห่อข้าวใหญ่ ห่อข้าวน้อยเพื่ออุทิศให้ผู้ตายส่วนห่อข้าวใหญ่จะถวายพระภิกษุสงฆ์ สามเณร จะประกอบพิธีในเวลาพลคือ 11.00 น. นัยยะสำคัญเพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้บุคคลที่ล่องลับไปแล้ว ให้ได้รับความสุขและรับทราบถึงความกตัญญูกตเวทิต์ที่ลูกหลานได้พากันกระทำ ทั้งยังเป็น การสืบทอดประเพณีท้องถิ่นไว้อันเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสาน

เดือนตุลาคม มีการทำบุญประเพณีออกพรรษา กำหนดเอาวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 เป็นวันทำบุญตักบาตรเทโวโรหนและการถวายปัจจัย วัดภูพานด้วยเครื่องของบริโภคแก่สมณะสาธุชนแก่พระภิกษุสงฆ์ที่จำพรรษาตลอดไตรมาส 3 เดือน เรียกอีกอย่างว่าวันเทโวโรหน

เดือนพฤศจิกายน มีการทำบุญประเพณีทอดกฐิน ระยะเวลาที่ประกอบพิธีบุญกฐินได้เริ่มตั้งแต่ แรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึง ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ซึ่งในแต่ละชุมชนจะมีพิธีการทอดกฐินปีละครั้งในระยะเวลาที่กำหนดอาจไม่ได้ตรงกันทุกปี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความพร้อมเพรียงของประชากรในชุมชนแต่ไม่ให้เกินระยะเวลาที่กำหนดไว้คือ 30 วัน นับจากวันออกพรรษา และในเดือนนี้ มีการจัดประเพณีลอยกระทงที่มีการร่วมขบวนแห่รอบเขตเทศบาลเมืองมหาสารคาม

เดือนธันวาคม ในเดือนนี้หากนับทางจันทรคติจะถือเป็นเดือนคาบเกี่ยวระหว่าง เดือน 12 กับเดือนอ้าย (1) การประกอบบุญประเพณีจึงนิยมกระทำในช่วงต้นเดือน เพราะอยู่ในเขต

เดือน 12 เป็นเขตภูมิกาล ประมาณครึ่งเดือนหลังจึงมิได้ประกอบพิธีเกี่ยวกับบุญใดๆ รอนจนกว่าจะหมดเขตเดือนที่นับทางสุรยคติจึงจะประกอบพิธีบุญปีใหม่

2.2.2 ชุมชนปัจฉิมทัศน์ 2

ทิวศิลป์ โพรธิศรี (2560 : สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นผู้นำชุมชน ได้ให้ข้อมูลว่า เดิมชื่อ บ้านหนองข่า หลวงอุดมย้ายมาตั้งถิ่นฐาน เมื่อ พ.ศ. 2429 คนโบราณสมัยก่อนชอบตั้งบ้านเรือนใกล้ๆ หนองน้ำ เพื่อเป็นการสะดวกในการทำมาหากิน หนองน้ำธรรมชาติแห่งนี้มีต้นข่าขึ้นเต็มพื้นที่ ตั้งอยู่ใกล้หนองข่าที่เป็นแหล่งน้ำธรรมชาติ ปัจจุบันหนองข่ายังคงเหลืออยู่ ทางเทศบาลเมืองมหาสารคาม ได้พัฒนาปรับปรุงเป็นสวนสาธารณะ ต่อมาเมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้นจึงแยกออกเป็น 2 ชุมชน ชุมชนปัจฉิมทัศน์ 2 ได้แยกออกจากชุมชนปัจฉิมทัศน์ 1 เมื่อวันที่ 25 เดือนตุลาคม พ.ศ. 2547 โดยแผนพัฒนาผังเมืองของเทศบาลเมืองมหาสารคาม ซึ่งมีนายทิวศิลป์ ประสพสันต์วัฒนา เป็นนายกเทศมนตรี ในขณะนั้น อายุของชุมชน 13 ปี มีพื้นที่รวม 181.25 ตารางกิโลเมตร โดยมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ต่างๆ ดังนี้ (ภาพที่ 5)

ทิศเหนือ	ติดกับ ชุมชนปัจฉิมทัศน์ 1
ทิศใต้	ติดกับ ชุมชนธัญญา 4 และชุมชนศรีสวัสดิ์ 3
ทิศตะวันออก	ติดกับ ชุมชนธัญญา 3
ทิศตะวันตก	ติดกับ ชุมชนศรีสวัสดิ์ 1 และชุมชนศรีสวัสดิ์ 2

ภาพโดย google.com.6299j0j8

ภาพที่ 5 แผนที่ชุมชนปัจฉิมทัศน์ 2

1) จำนวนประชากร/ครัวเรือน

ประชากรทั้งหมด 1,290 คน เป็นชาย จำนวน 539 คน เป็นหญิง จำนวน 751 คน ผู้สูงอายุ จำนวน 190 คน จำนวนทั้งหมดในชุมชนมี 361 ครอบครั (ทวีศิลป์ โพธิ์ศรี, 2560: สัมภาษณ์)

2) ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่

(1) ทรัพยากรดิน เป็นดินร่วนปนทราย

(2) ทรัพยากรป่าไม้ เพราะเป็นชุมชนตั้งอยู่ในเขตเมืองส่วนมากเป็นต้นไม้ที่ชุมชนได้ปลูกขึ้นมาเองของแต่ละคน ส่วนมากเป็นต้นไม้ให้ร่มเงา และต้นไม้ดอกเพื่อเป็นไม้ประดับให้ชุมชนมีความสวยงามตามสีของดอกไม้

(3) ทรัพยากรที่สร้างขึ้นเป็นแหล่งพักผ่อนออกกำลังกาย คือ สวนธารณะหนองข้าตั้งอยู่ด้านทิศเหนือของชุมชนซึ่งปัจจุบันเป็นที่ตั้งสถานที่สำคัญ คือ อนุสาวรีย์พระเจริญราชเดช (กวด) เจ้าเมืองคนแรกของจังหวัดมหาสารคาม

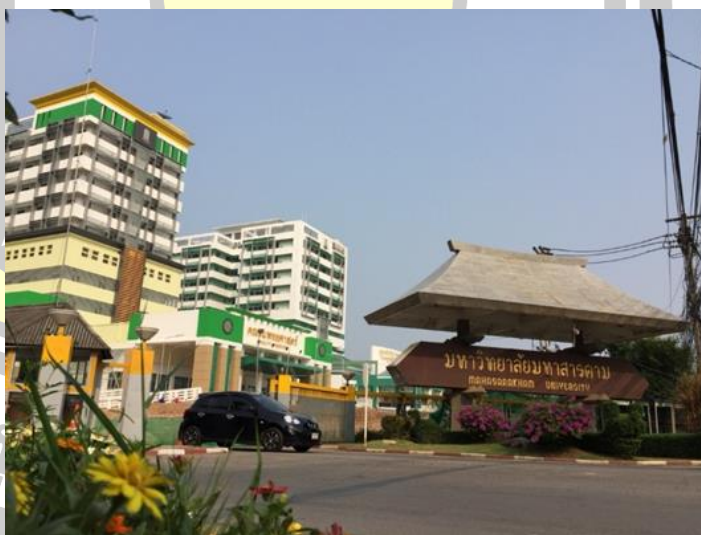
3) สถานที่ราชการที่ติดกับชุมชน

(1) โรงเรียนเทศบาลศรีสวัสดิ์วิทยา อยู่ด้านทิศใต้

(2) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม เขตในเมือง (ม.เก่า) อยู่ด้านทิศตะวันตก (ภาพที่ 6)

(3) โรงพยาบาลสุทธาเวช คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม อยู่ด้าน

ทิศตะวันตก

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 6 มหาวิทยาลัยมหาสารคาม เขตในเมือง (ม.เก่า)

4) สภาพทางเศรษฐกิจ

(1) อาชีพของประชากรในชุมชน

อาชีพค้าขาย เพราะมีตลาดอาหารตั้งแต่เช้าจรดเย็น หรือเรียกว่า ตลาดห้าแยก มมส ซึ่งติดกับมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เขตในเมือง เฉลี่ยรายได้ร้านค้าประกอบธุรกิจวันละ 3,500-5,000 บาท ต่อวัน (9.00-00.00 น.) ซึ่งไม่รวมรายได้ในช่วงเทศกาลสำคัญต่างๆ (ภาพที่ 7) (นางนิลวรรณ ศรีเกษ. 2560: สัมภาษณ์)

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 7 ตลาดห้าแยก มมส (เก่า)

5) การปกครอง

(1) คณะกรรมการชุมชน มีประธานชื่อ นายทวีศิลป์ โพธิ์ศรี ซึ่งได้รับการคัดเลือกแต่งตั้งตามระบอบประชาธิปไตย โดยมีการกระจายอำนาจการปกครองในรูปแบบคณะกรรมการจำนวน 10 คน มีหน้าที่เป็นผู้ประสานงานภายในชุมชนในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชนต่างๆ รวมทั้งแผนพัฒนาชุมชน ประธานกรรมการชุมชนเมื่อได้รับนโยบายการบริหารงานจากสำนักงานเทศบาลเมืองมหาสารคาม จะมีการจัดประชุมชี้แจงและแจ้งข้อมูลต่างๆ ให้ประชากรในชุมชนได้รับทราบโดยทั่วถึง

6) ประเพณีและวัฒนธรรม

มีการจัดลำดับรูปแบบบุญประเพณีเหมือนชุมชนปัจฉิมทัศน์ 1 เพราะประชากรเกือบทั้งหมดนิยมร่วมบุญประเพณีที่วัดปัจฉิมทัศน์ในการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งทั้งสองชุมชนมีพื้นที่ติดกันและเคยอยู่ร่วมกันฉันทันหนึ่ง (ภาพที่ 8)

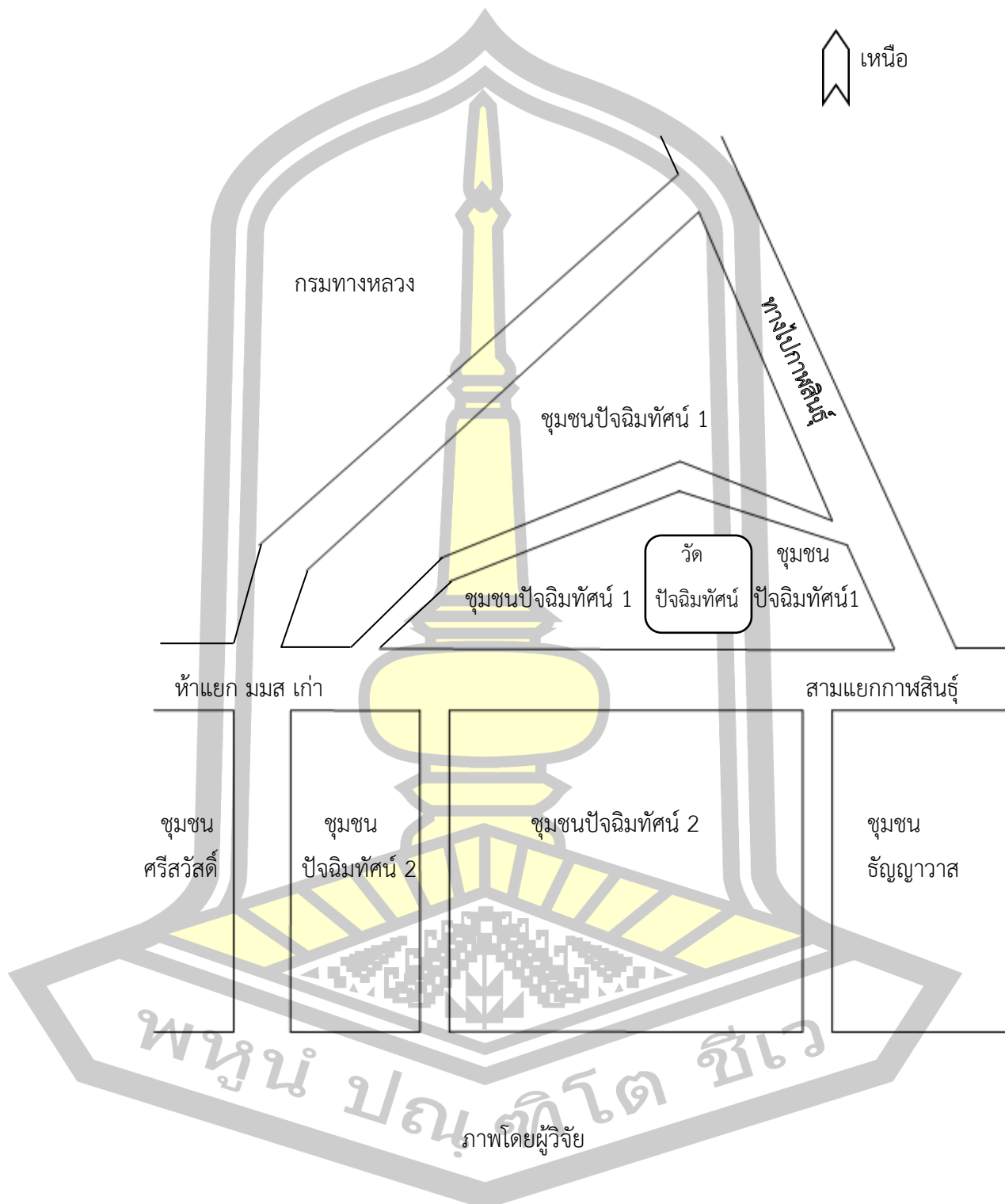
ภาพโดย google.com.6299j0j9

ภาพที่ 8 แผนที่ชุมชนปัจฉิมทัศน์ 1 และชุมชนปัจฉิมทัศน์ 2

สรุปได้ว่า ชุมชนปัจฉิมทัศน์ 1 เป็นชุมชนที่มีการตั้งมาก่อนวัดเมื่อชุมชนขยายเติบโตขึ้น การเป็นอยู่ก็เริ่มเจริญตามมาและทำให้ชุมชนได้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น บ้านเรือนก็เริ่มขยายมากขึ้น จึงได้มีการขยายเขตการปกครองออกมาเป็นชุมชนปัจฉิมทัศน์ 2 เพื่อให้การปกครองมีความคล่องตัวมากขึ้น แม้ความเจริญจะมีเข้ามาในชุมชนสิ่งหนึ่งที่ต้องมีควบคู่กันนั้นคือวัด ซึ่งวัดเป็นสถานที่รวมคนในชุมชนในมาทำพิธีกรรมต่างๆ ที่สำคัญของพระพุทธศาสนาสืบทอดกันมาจนถึงทุกวันนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าการที่ชุมชนได้มีวัดเป็นสถานที่ทำบุญทำพิธีกรรมต่างๆ แล้วนั้น สิ่งที่เขาได้ไม่ได้เลยคือเรื่องของพิธีกรรมงานศพซึ่งชุมชนในช่วงก่อนจะมีการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมเข้ามา การจัดทำพิธีย่อมที่จะต้องจัดตามรูปแบบเดิมที่คนในชุมชนได้ทำมาตลอดจนถึงทุกวันนี้ก็ยังคงอยู่ในพิธีกรรม เพื่อให้งานวิจัยได้สอดคล้องกับปัจจัยที่มีการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพ ผู้วิจัยจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องให้เห็นพิธีกรรมงานศพที่จัดขึ้นในชุมชนที่บ้านของผู้ตายเองนำมาเปรียบเทียบกับการจัดที่วัดปัจฉิมทัศน์ครั้งนี้

แผนที่เดินดินขอบเขตพื้นที่ชุมชนป้อมฉิมทัศน์ 1 และชุมชนป้อมฉิมทัศน์ 2

ภาพที่ 9 แผนที่เดินดินขอบเขตพื้นที่ชุมชนป้อมฉิมทัศน์ 1 และ 2

2.2.3 สภาพโดยทั่วไปของวัดปัจฉิมทัศน์

วัดปัจฉิมทัศน์ ตั้งเมื่อ พ.ศ. 2429 เดิมมีชื่อว่า วัดหนองข่า มีเพี้ยหลวงอุดมและเพี้ยไชยบุรี เป็นผู้สร้าง คำว่าเพี้ย หรือเพี้ย คือนามตำแหน่งเจ้านายที่เจ้าเมืองตั้งให้ถือเป็นตำแหน่งชั้นต้นๆ เทียบเท่าเสมียนบรรจุนใหม่ บริเวณหมู่บ้านและวัดนี้ตั้งอยู่ใกล้ๆ หนองข่าซึ่งเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติ ชาวบ้านเลยเรียกชื่อหมู่บ้านว่า บ้านหนองข่า เมื่อปี พ.ศ. 2429 โดยมีนายอุดม ใหม่คามิ เป็นผู้บริจาคที่ดินในการสร้างวัดและตั้งชื่อตามหลักภูมิศาสตร์ว่าวัดหนองข่า ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็นวัดปัจฉิมทัศน์ เพราะวัดนี้ตั้งอยู่ที่ตะวันตกของเมืองมหาสารคาม ซึ่งมีชื่อเรียกว่าทิศปัจฉิม ปัจจุบันหนองข่ายังคงหลงเหลืออยู่ เทศบาลเมืองมหาสารคาม จึงได้มีการปรับปรุงเป็นสวนสาธารณะหนองข่า เพื่อสร้างเป็นอนุสรณ์สาธารณประโยชน์ในเชิงอนุรักษ์ทรัพยากรของท้องถิ่น (อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ, 2544: 8)

1) สถานที่ตั้งของวัดปัจฉิมทัศน์

วัดปัจฉิมทัศน์ ตั้งอยู่เลขที่ 197 บ้านหนองข่า ถนนนครสวรรค์ ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ 14 ไร่ 2 งาน 40 ตารางวา โฉนดที่ดินเลขที่ 1435 โดยมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ต่างๆ ดังนี้ (ภาพที่ 10)

ทิศเหนือ ยาวประมาณ 2 เส้น 10 วา	ติดถนนฉิมพลีเจริญ
ทิศใต้ ยาวประมาณ 1 เส้น 10 วา	ติดถนนพมาศดำรง
ทิศตะวันออก ยาวประมาณ 4 เส้น 10 วา	ติดถนนดำเนินสะดวก
ทิศตะวันตก ยาวประมาณ 4 เส้น 15 วา	ติดที่ดินของนายสมจิต

ภาพโดย google.com.6299j0j9

ภาพที่ 10 แผนที่ตั้งวัดปัจฉิมทัศน์

2) อาคารเสนาสนะสถานสิ่งปลูกสร้าง

(1) อุโบสถ กว้าง 8 เมตร ยาว 12 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. 2518 (ภาพที่ 11)

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 11 อุโบสถวัดป่าจิมทศน์

(2) ศาลาการเปรียญ (หลังเดิม) กว้าง 16 เมตร ยาว 28 เมตร เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก สร้างเมื่อ พ.ศ. 2522 (ภาพที่ 12)

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 12 ศาลาการเปรียญวัดป่าจิมทศน์

(3) ศาลาบำเพ็ญกุศลวัดป่าจิมทศน์ กว้าง 20 เมตร ยาว 40 เมตร เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก สร้างเมื่อ พ.ศ. 2546 (ภาพที่ 13)

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 13 ศาลาบำเพ็ญกุศลวัดป่าจิมทศน์

(4) กุฏิสงฆ์ 4 หลัง เป็นอาคารปูนถืออิฐ ศาลาบำเพ็ญกุศล กว้าง 10 เมตร ยาว 40 เมตร เป็นอาคารปูนสร้างด้วยคอนกรีต บูรณะเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2556

(5) หอระฆัง 1 หลัง หอสมุด 1 หลัง

(6) ศาลาหอนั่ง กว้าง 12 เมตร ยาว 20 เมตร เป็นอาคารปูนสร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก สร้างเมื่อ พ.ศ. 2557

พหุบัน ปณ กิโต ชีเว

(7) เมรุเผาศพแบบเตาถ่าน 1 หลัง (ภาพที่ 14)

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 14 ฌาปนสถานวัดปัจฉิมทัศน์

(8) ห้องสุชา 30 ห้อง (ภาพที่ 15)

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 15 ห้องสุชาวัดปัจฉิมทัศน์

3) การปกครองวัดป่าจิมทัศน์

องค์การบริหารส่วนจังหวัดได้บันทึกข้อมูลไว้ว่า วัดป่าจิมทัศน์ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา (เขตที่พระราชทานแก่สงฆ์เพื่อใช้เป็นที่สร้างพระอุโบสถ) เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ. 2522 เขตวิสุงคามสีมา กว้าง 40 เมตร ยาว 60 เมตร ตั้งอยู่ระหว่างศูนย์กลางของพื้นที่วัดป่าจิมทัศน์ การบริหารปกครองมีเจ้าอาวาสเท่าที่ทราบนาม ดังนี้

- รูปที่ 1 พระอธิการแดง พ.ศ. 2429-2433
- รูปที่ 2 พระอธิการสอน พ.ศ. 2434-2440
- รูปที่ 3 พระอธิการโห พ.ศ. 2441-2461
- รูปที่ 4 พระอธิการศรีหา พ.ศ. 2462-2465
- รูปที่ 5 พระอธิการบัวศรี พ.ศ. 2466-2469
- รูปที่ 6 พระอธิการนนท์ พ.ศ. 2470-2475
- รูปที่ 7 พระอธิการศรี พ.ศ. 2476-2482
- รูปที่ 8 พระอธิการธีร์ พ.ศ. 2483-2488
- รูปที่ 9 พระอธิการมอน พ.ศ. 2489-2495
- รูปที่ 10 พระอธิการมาก ชูติโม พ.ศ. 2496-2518
- รูปที่ 11 พระครูสิริป่าจิมทัศน์ (มาก อินทวงโม) พ.ศ. 2518-2543
- รูปที่ 12 พระราชปริยัตยาทร (น้อย ญาณวฑฺฒโธ) พ.ศ. 2543-2552
- รูปที่ 13 พระครูศรีมหาชายาภิรมณ์ (ประเสริฐพร ฐิตสิริ) พ.ศ. 2552-ปัจจุบัน (องค์การบริหารส่วนจังหวัดมหาสารคาม, 2557: 7-8)

4) ภูมิศาสตร์ภูมิอากาศ

วัดป่าจิมทัศน์ ตั้งบนพื้นที่ราบไม่มีเนินสูงหรือป่าไม้และแม่น้ำสระน้ำ มีลักษณะภูมิอากาศอยู่ในเขตร้อนมี 3 ฤดู คือ ฤดูร้อนจะมีอากาศร้อนจัดเพราะมีพื้นถนนคอนกรีตและมีสนามหญ้าเป็นบางส่วน จะเริ่มตั้งแต่เดือนมีนาคมถึงเดือนมิถุนายน ฤดูฝนจะมีฝนตกหนักในบางปีอาจไม่ตรงตามฤดู เริ่มตั้งแต่เดือนกรกฎาคมถึงเดือนตุลาคม บางปีจะมีฝนหลงในช่วงเดือนพฤศจิกายน ฤดูหนาวจะเย็นปานกลางเพราะสภาพพื้นที่เป็นชุมชนแออัด เริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์

5) ความสัมพันธ์ในขนบธรรมเนียมประเพณี (จารีต)

การบริหารเปลี่ยนผ่านผู้ปกครองวัดหรือเจ้าอาวาส วัฒนธรรมต่างๆ ที่เป็นคุณค่าด้านความเชื่อของชุมชน ก็ยังคงรักษาแบบแผนไว้เช่นเดิมแม้กาลเวลาจะเปลี่ยนไป อาจมีแนวปฏิบัติบางอย่างเพิ่มเข้ามาตามแบบสมัยสากล ให้เป็นการประยุกต์เข้ากับสภาพการณ์ในบริบทของชุมชน เช่น บุญประเพณีบางเดือนได้ปรับให้เข้าร่วมกัน กล่าวคือ บุญเดือนสามข้าวจี บุญเดือนสี่

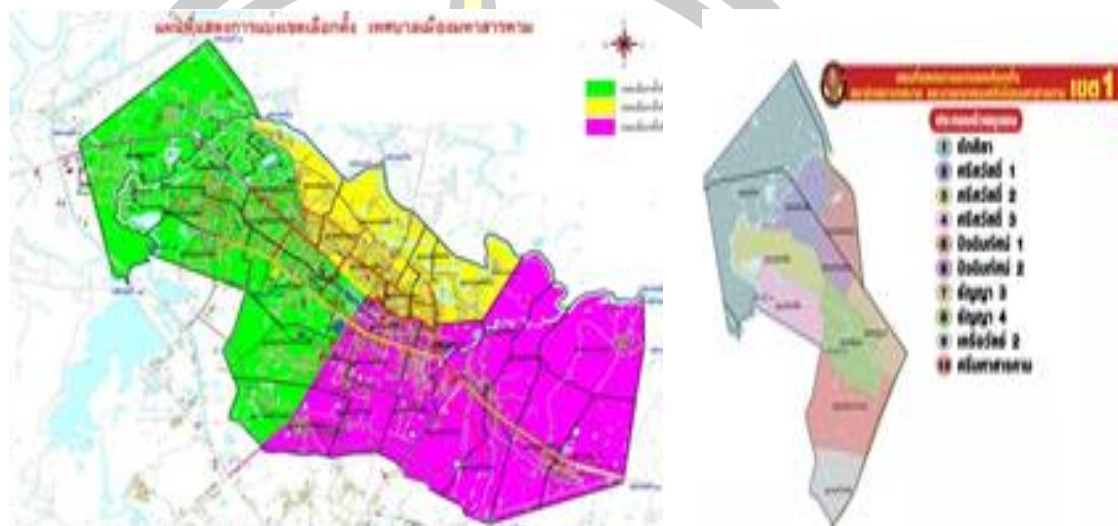
พระเวสสันดร มีการปรับมาเป็นวันที่ติดกันคือหลังจากฟังเทศน์บุญมหาชาติลำพระเวสสันดรชาดกจบ วันถัดมาก็เป็นบุญข้าวจี๋ แม้จะไม่ถูกต้องตามลักษณะของเดือนตามจารีตเดิม (ฮีต 12) แต่ยังคงรักษาความเป็นวัฒนธรรมนี้ไว้ให้คงอยู่ ทั้งนี้บุญประเพณีบางเดือนก็ถูกลดทอนในด้านปฏิบัติ เช่น บุญเดือนอ้าย เข้ากรรม บุญเดือนยี่ (บุญเดือน 2) คุณลาน เพราะด้วยสภาพของชุมชนปัจฉิมทัศน์ไม่เอื้อในการจัดบุญประเพณีเหล่านี้ ด้วยเหตุผลส่วนหนึ่งคือ เป็นชุมชนที่อยู่ในเขตกลางเมืองภูมิทัศน์ไม่สะดวกต่อการจัดบุญเข้ากรรม ไม่มีสถานที่รองรับที่เพียงพอ ในบุญเดือนยี่ (บุญเดือน 2) คุณลาน ด้วยหน้าที่รับผิดชอบของแต่ละคนในชุมชนแตกต่างกันออกไป ไม่ได้ทำเกษตรกรรมเหมือนเมื่อครั้งก่อน พื้นที่เพาะปลูกกลายเป็นสถานที่ประกอบธุรกิจจึงไม่สามารถดำเนินรอยจารีตนี้ให้คงอยู่ แต่กระนั้นก็ได้ให้ความสำคัญว่าจารีตประเพณีแบบเก่าได้ถูกลดความสำคัญลง ยังมีการแนะนำผ่านบุญประเพณีต่างๆ ให้ตระหนักถึงความสำคัญอยู่ แม้จะไม่ได้ปฏิบัติเป็นรูปธรรมตามรูปแบบก็ตาม ส่วนบุญประเพณีเดือนอื่นๆ ก็ยังยึดถือเป็นรูปแบบและวิธีการให้ประชากรในชุมชนปัจฉิมทัศน์ได้ปฏิบัติอย่างพร้อมเพรียงกัน ตามกาลและโอกาสของบุญเดือนนั้นๆ

กล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ในชนบทธรรมนิยมประเพณี (ตามฮีตคอง) วัดปัจฉิมทัศน์ และชุมชนยังตระหนักให้ความสำคัญจัดกิจกรรมด้านพิธีกรรมทางศาสนาให้รู้ถึงคุณค่าที่เป็นมรดกสืบทอดจากบรรพบุรุษ แม้ว่าความก้าวหน้าแห่งเทคโนโลยีสารสนเทศจะเข้ามามีบทบาทในวิถีของชาวชุมชน แต่ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อในด้านลบมาก กลับส่งเป็นผลในด้านสนับสนุนการประชาสัมพันธ์ในเชิงสร้างสรรค์ กล่าวคือ การประชาสัมพันธ์แจ้งข่าวงานบุญกุศลในประเพณีต่างๆ มีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเป็นสื่อผ่านในการประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ชาวชุมชนได้เตรียมตัวในการร่วมกิจกรรมดีๆ ที่สำคัญนั้นอย่างพร้อมเพรียงกัน เพราะการอยู่อาศัยของชาวชุมชนแยกกระจายกันอยู่ บางกลุ่มก็เชื่อเชียวญาติที่อยู่ทางไกลต่างจังหวัดมาร่วมกิจกรรมของวัดด้วย เช่น บุญประเพณีสงฆ์สร้างอัฐิ ช่วงสงกรานต์เดือนเมษายนที่เป็นการทำบุญรวมญาติ ทางวัดปัจฉิมทัศน์และชุมชนปัจฉิมทัศน์ปฏิบัติทุกๆ ปี เรียกว่า บังสุกุลรวมญาติ เป็นต้น เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณที่ล่วงลับไปแล้วและได้ทำบุญอุทิศให้ญาติผู้จากโลกนี้ไปซึ่งการกระทำเช่นนี้ถือเป็นมรดกที่เป็นคุณค่าด้านวัฒนธรรมของคนไทยทั้งยังเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของคนไทยอีกประการด้วย

2.2.4 ชุมชนใกล้เคียงและชุมชนอื่นๆ

ชุมชนปัจฉิมทัศน์ 1,2 และวัดปัจฉิมทัศน์ ซึ่งเป็นชุมชนใหญ่อยู่ในเขตเศรษฐกิจที่มีการค้าขายและความเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง มีเส้นทางการคมนาคมที่สะดวกและมีวัดปัจฉิมทัศน์เป็นศูนย์รวมแห่งความเชื่อและความศรัทธาทางพระพุทธศาสนาเป็นจุดรวมของชุมชนในบุญงานพิธีกรรมและประเพณีวัฒนธรรมที่เข้าร่วมทำกับวัด ต้องยอมรับว่าสิ่งหนึ่งที่ชุมชนปัจฉิมทัศน์ 1,2 และวัดปัจฉิมทัศน์ ต้องมีชุมชนใกล้เคียงไปมาหาสู่กันเป็นประจำ ไม่ว่าจะเป็นการค้าขาย การสัญจร

เส้นทาง การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นพบปะ การทำบุญร่วมกัน ในบันทึกชุมชนปัจฉิมทัศน์ ได้แยกออกมาจากชุมชนธัญญา ซึ่งเป็นชุมชนชนแรกที่มีการตั้งชุมชนขึ้นมา โดยภาพรวมยังมีชุมชนอื่นที่อยู่รอบๆ ซึ่งทางเทศบาลเมืองมหาสารคาม ได้แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 3 เขต โดยชุมชนปัจฉิมทัศน์ 1,2 มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันมากับชุมชนใกล้เคียงและชุมชนอื่น ดังนี้ (ภาพที่ 16)

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 16 แผนที่แสดงการแบ่งเขตชุมชนเทศบาลเมืองมหาสารคาม

1) ชุมชนธัญญา 4 เมื่อปี พ.ศ. 2549 ตั้งมาได้แล้ว 12 ปี เป็นชุมชนที่ได้แยกออกมาจาก ชุมชนธัญญา 3 (เดิมคือชุมชนธัญญา 2) ชุมชนธัญญา 4 มีการตั้งบ้านเรือนอยู่ตามตรอก ซอย และตามริมถนนต่างๆ ภายในชุมชนอยู่อย่างหนาแน่น มีพื้นที่ 593.7 ไร่ มีครัวเรือนทั้งหมด 610 ครัวเรือน จำนวนประชากร 1,845 คน แยกเป็นชาย 820 คน หญิง 1,025 คน อาณาเขตติดต่อกับทางบริบทพื้นที่

- ทิศเหนือ ติดกับ ชุมชนธัญญา 3 และชุมชนปัจฉิมทัศน์ 2
- ทิศใต้ ติดกับ ชุมชนศรีมหาสารคาม
- ทิศตะวันออก ติดกับ ชุมชนนาควิชัย 2
- ทิศตะวันตก ติดกับ ชุมชนศรีสวัสดิ์ 2

ในชุมชนส่วนมากนับถือศาสนาพุทธ มีความศรัทธาในขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมสืบทอดกันมา ส่วนการเมืองการปกครอง มีผู้นำชุมชนหรือประธานชุมชนชื่อ นายปฏิวัติ ตาหาญ และคณะกรรมการ จำนวน 10 คน ด้านสังคมวัฒนธรรม มีวัดธัญญาवासเป็นที่ยึดเหนี่ยว

ความศรัทธาของชุมชน ด้านเศรษฐกิจ มีเศรษฐกิจแบบพอเพียงพึ่งพากัน และมีอาชีพรับราชการ งานบริษัทและเอกชนเป็นส่วนใหญ่ ด้านการศึกษา มีโรงเรียนในชุมชน 3 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนหลักเมือง โรงเรียนสารคามพิทยาคม และโรงเรียนผดุงนารี (ปฏิวัติ ดาหาญ, 2561: สัมภาษณ์)

2) ชุมชนศรีสวัสดิ์ 1 เป็นชุมชนที่แยกมาจากชุมชนปัจฉิมทัศน์ ในปี พ.ศ. 2547 อายุชุมชน 14 ปี เป็นชุมชนที่มีอาณาเขตกว้างมีประชากรอาศัยอยู่อย่างหนาแน่นจึงได้มีการตั้งชุมชนออกมาอีก 3 ชุมชนเพิ่มขึ้นอีก มีครัวเรือนทั้งหมด 508 ครัวเรือน ประชากร 2,059 คน แยกเป็นหญิง 997 คน เป็นชาย 1,062 คน ยังไม่รวมกับประชาชนแฝงที่เข้ามาอาศัยทำมาหากินในชุมชนและนักศึกษาที่มาเช่าหอพัก อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ ติดกับ ชุมชนตักสิลา

ทิศใต้ ติดกับ ชุมชนศรีสวัสดิ์ 2

ทิศตะวันออก ติดกับ ชุมชนปัจฉิมทัศน์ 2

ทิศตะวันตก ติดกับ ชุมชนตักสิลา

ในชุมชนส่วนมากนับถือศาสนาพุทธ มีความศรัทธาในขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมสืบทอดกันมา ส่วนการเมืองการปกครอง มีผู้นำชุมชนหรือประธานชุมชนชื่อ นางรพีพรรณ บงสีดา และคณะกรรมการ จำนวน 10 คน ด้านสังคมวัฒนธรรม มีวัดธัญญาवासเป็นที่ยึดเหนี่ยวความศรัทธาของชุมชน ด้านเศรษฐกิจ มีเศรษฐกิจที่สูงและดี อาชีพส่วนใหญ่รับราชการ ค้าขาย ประกอบธุรกิจหอพัก ด้านการศึกษา ในชุมชนทุกครัวเรือนได้ส่งลูกหลานเรียนในระดับสูงๆ โดยมีโรงเรียนในชุมชนและมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม มหาวิทยาลัยมหาสารคามเขตในเมือง (รพีพรรณ บงสีดา, 2561: สัมภาษณ์)

3) ชุมชนศรีสวัสดิ์ 2 เดิมเรียกว่า บ้านโคกอีต้อย เป็นคนกลุ่มแรกที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานเป็นเครือญาติกันได้อพยพมาจากคุ้มวัดทุ่ง ซึ่งปัจจุบันเรียกว่าคุ้มวัดนาควิชัย คุ้มหนองข่า คุ้มวัดปัจฉิมทัศน์ มาตั้งถิ่นฐานที่โคกอีต้อย ซึ่งเป็นป่าหนาทึบที่ใกล้แหล่งน้ำเหมาะแก่การตั้งหมู่บ้าน ต่อมาจึงได้เปลี่ยนเป็นชื่อโนนศรีสวัสดิ์ เพราะเป็นที่ราบโนนสูง คุ้มศรีสวัสดิ์ เริ่มก่อตั้งมาประมาณ พ.ศ. 2476 อายุชุมชน 85 ปี จากนั้นชุมชนศรีสวัสดิ์จึงแยกชุมชนออกเป็น 3 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนศรีสวัสดิ์ 1 ชุมชนศรีสวัสดิ์ และชุมชนตักสิลา มีพื้นที่ 3 กิโลเมตร ครัวเรือนทั้งหมด 384 ครัวเรือน ประชากร 2,575 คน แยกเป็นหญิง 1,430 คน เป็นชาย 1,143 คน อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ ติดกับ ชุมชนศรีสวัสดิ์ 1

ทิศใต้ ติดกับ ชุมชนศรีสวัสดิ์ 3

ทิศตะวันออก ติดกับ ชุมชนชุมชนปัจฉิมทัศน์ 2

ทิศตะวันตก ติดกับ ชุมชนตักสิลา

ในชุมชนส่วนมากนับถือศาสนาพุทธ มีความศรัทธาในขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมตามฮีต 12 สืบทอดกันมา ส่วนการเมืองการปกครอง มีผู้นำชุมชนหรือประธานชุมชน ชื่อ นายสำราญ กางสำโรง และคณะกรรมการ จำนวน 11 คน ด้านสังคมวัฒนธรรม มีและวัดศรีสวัสดิ์ เป็นที่ยึดเหนี่ยวความศรัทธาของชุมชนและประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและพิธีกรรมงานศพ ด้านเศรษฐกิจ ประกอบอาชีพส่วนค้าขาย ร้านขายของชำ อาหารตามสั่ง ด้านการศึกษา ในชุมชนมีโรงเรียนเทศบาลศรีสวัสดิ์วิทยา ให้ลูกหลานเรียนในระดับประถมศึกษา และมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม (สำราญ กางสำโรง, 2561: สัมภาษณ์)

4) ชุมชนศรีสวัสดิ์ 3 เริ่มแรกตั้งเป็นคุ่มน้อย โดยมีนายบุญ นางสุจิตร์ เพชรชาธรรม ย้ายมาจากคุ่มห้าแยกชุมชนปัจฉิมทัศน์มาเป็นครอบครัวแรก จึงเรียกว่าคุ่มน้อยก่อน ในปี พ.ศ. 2514 อายุชุมชน 47 ปี จากนั้นชุมชนศรีสวัสดิ์และชุมชนธัญญาวาสได้ย้ายได้มาอยู่อาศัยตามที่อยู่ของตนเอง จึงทำให้เกิดเป็นชุมชนศรีสวัสดิ์ 3 มีพื้นที่ 3 กิโลเมตร ครัวเรือนทั้งหมด 376 ครัวเรือน ประชากร 1,410 คน แยกเป็นหญิง 692 คน เป็นชาย 719 คน อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ ติดกับ ชุมชนศรีสวัสดิ์ 1,2

ทิศใต้ ติดกับ ตำบลแก่งเลิงจาน บ้านโนนหัวฝาย

ทิศตะวันออก ติดกับ ชุมชนธัญญาวาส 4 และชุมชนปัจฉิมทัศน์

ทิศตะวันตก ติดกับ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม และวัดศรีสวัสดิ์

ในชุมชนส่วนมากนับถือศาสนาพุทธ มีความศรัทธาในขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมสืบทอดกันมา ส่วนการเมืองการปกครอง มีผู้นำชุมชนหรือประธานชุมชนชื่อ นายแดง วงษ์พิลาศ และคณะกรรมการ จำนวน 10 คน ด้านสังคมวัฒนธรรม มีวัดศรีสวัสดิ์เป็นที่ยึดเหนี่ยวความศรัทธาของชุมชนและประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและพิธีกรรมงานศพ ด้านเศรษฐกิจ ประกอบอาชีพส่วนค้าขาย ร้านขายของชำ อาหารตามสั่ง ด้านการศึกษา ในชุมชนมีโรงเรียนเทศบาลศรีสวัสดิ์วิทยา ให้ลูกหลานเรียนในระดับประถม และมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม เขตในเมือง (แดง วงษ์พิลาศ, 2561: สัมภาษณ์)

5) ชุมชนตักสิลา เดิมขึ้นอยู่กับชุมชนศรีสวัสดิ์ ในปี พ.ศ. 2547 อายุชุมชน 14 ปี จากนั้นชุมชนตักสิลาจึงได้แยกออกจากชุมชนศรีสวัสดิ์ มีพื้นที่ขนาดใหญ่ ครัวเรือนทั้งหมด 410 ครัวเรือน ประชากร 1,166 คน แยกเป็นหญิง 569 คน เป็นชาย 597 คน อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ ติดกับ บ้านวังยาว ตำบลแก้ง

ทิศใต้ ติดกับ ตำบลแก่งเลิงจาน

ทิศตะวันออก ติดกับ ชุมชนศรีสวัสดิ์

ทิศตะวันตก ติดกับ บ้านนาเลา ตำบลแก้ง

ในชุมชนส่วนมากนับถือศาสนาพุทธ มีความศรัทธาในขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมสืบทอดกันมา ส่วนการเมืองการปกครอง มีผู้นำชุมชนหรือประธานชุมชนชื่อ นางชวนพิศ อรรคชาติศรี และคณะกรรมการ จำนวน 10 คน ด้านสังคมวัฒนธรรม ชุมชนจะมีการจัดพิธีรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุในเทศกาลสงกรานต์ทุกปี มีวัดศรีสวัสดิ์เป็นที่ยึดเหนี่ยวความศรัทธาของชุมชนและประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและพิธีกรรมงานศพ ด้านเศรษฐกิจ ประกอบอาชีพส่วนค้าขาย ร้านขายของชำ อาหารตามสั่ง ด้านการศึกษา ในชุมชนมีสถานศึกษา 2 แห่ง ได้แก่ สถาบันการพลศึกษา วิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม (ชวนพิศ อรรคชาติศรี, 2561: สัมภาษณ์)

6) ชุมชนเครือข่าย 2 เดิมชื่อว่าบ้านโนนเมือง เพราะเป็นเมืองเก่า ประมาณ 2,500 ปี สมัยนั้นมีเจ้าเมืองเก่าชื่อว่า ท้าววรจักร มีภรรยาชื่อนางประทุมมา มีทหารใหญ่ผู้สำคัญชื่อว่า พ่อขุนพรหม จากนั้นได้เกิดโรคระบาดท้องร่วงตายกันจำนวนมากและได้นำศพมาฝังไว้ที่ศาลากลางบ้านในปัจจุบันนี้ คนที่ 2 ชื่อตาปู่ภูมินทร์ มาอยู่ที่บ้านคือน้อยปัจจุบันจึงเป็นชุมชนเครือข่าย 2 ได้ปลูกบ้านเรือนเป็นแนวยาวไปตามถนนคือน้อย ซึ่งมีประชากร 411 คน แยกเป็นหญิง 207 คน เป็นชาย 204 คน อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ ติดกับ ชุมชนศรีมหาสารคาม

ทิศใต้ ติดกับ คลองส่งน้ำชลประทานแก่งเลิงจาน

ทิศตะวันออก ติดกับ ชุมชนศรีสวัสดิ์

ทิศตะวันตก ติดกับ ชุมชนแก่งเลิงจาน

ในชุมชนส่วนมากนับถือศาสนาพุทธ มีความศรัทธาในขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมสืบทอดกันมา ส่วนการเมืองการปกครอง มีผู้นำชุมชนหรือประธานชุมชนชื่อ นายสุข ธรรมพิชัย และคณะกรรมการ จำนวน 10 คน ด้านสังคมวัฒนธรรม มีวัดบ้านค้อเป็นที่ยึดเหนี่ยวความศรัทธาของชุมชนและประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและพิธีกรรมงานศพ ด้านเศรษฐกิจ ประกอบอาชีพส่วนค้าขาย ร้านขายของชำ อาหารตามสั่ง ด้านการศึกษา ในชุมชนมีสถานศึกษา ได้แก่ โรงเรียนชุมชนบ้านค้อ ให้ลูกหลานได้รำเรียนในระดับประถมและมัธยมศึกษาตอนต้น และยังมีคริสตจักร 1 แห่ง (สุข ธรรมพิชัย, 2561: สัมภาษณ์)

7) ชุมชนศรีมหาสารคาม ได้แยกชุมชนออกมาจากชุมชนบ้านค้อ โดยการย้ายถิ่นฐานของประชาชนทั่วทุกภูมิภาค โดยการเข้ามาซื้อที่ดินสร้างบ้านเรือนเพื่อประกอบอาชีพ ตั้งอยู่ติดถนนผดุงวิถี สังกัดเทศบาลเมืองมหาสารคาม มีโรงงานอุตสาหกรรม มีพื้นที่ทั้งหมด 800 ตารางกิโลเมตร จำนวนครัวเรือน 344 ครัวเรือน ซึ่งมีประชากร 1,812 คน แยกเป็นหญิง 1,069 คน เป็นชาย 803 คน อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ ติดกับ โรงพยาบาลมหาสารคาม

ทิศใต้ ติดกับ ชุมชนเครือข่าย 2

ทิศตะวันออก ติดกับ ถนนผดุงวิถี

ทิศตะวันตก ติดกับ ที่นาและคลองส่งน้ำ

ในชุมชนส่วนมากนับถือศาสนาพุทธมีความศรัทธาในขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมสืบทอดกันมา ส่วนการเมืองการปกครองมีผู้นำชุมชนหรือประธานชุมชนชื่อ นายชวน จันทร์เจริญ และคณะกรรมการ จำนวน 11 คน ด้านสังคมวัฒนธรรม ชุมชนมีความเรียบง่าย มีความอบอุ่น ซึ่งมีวัดที่ทำบุญอยู่รอบๆ ชุมชน ได้แก่ วัดบ้านค้อ วัดปัจฉิมทัศน์ วัดธัญญาवास เป็นต้น ด้านเศรษฐกิจ ประกอบอาชีพรับราชการเป็นส่วนใหญ่ค้าขาย ร้านขายของชำ อาหารตามสั่ง ด้านการศึกษา ในชุมชนมีสถานศึกษาที่อยู่ใกล้กับชุมชน ได้แก่ โรงเรียนพระกุมาร โรงเรียนอนุบาล โรงเรียนสารคามพิทยาคม โรงเรียนผดุงนารี และวิทยาลัยเทคนิคมหาสารคาม ให้ลูกหลานได้ร่ำเรียนในระดับประถม และมัธยมศึกษาตอนต้นและระดับอาชีวศึกษาด้วย (ชวน จันทร์เจริญ, 2561: สัมภาษณ์)

สรุป จากการที่ได้ศึกษาบริบทพื้นที่วัดปัจฉิมทัศน์ เป็นสถานที่อยู่ติดกับชุมชนปัจฉิมทัศน์ทั้งสองชุมชน ทั้งวัดและชุมชนต่างมีปฏิสัมพันธ์อาศัยซึ่งกันและกัน พระสงฆ์ทำหน้าที่ให้สติ รวมถึงเป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับความเชื่อรวมถึงหลักปฏิบัติในชีวิตสำหรับชาวชุมชน โดยมีวัดปัจฉิมทัศน์เป็นศูนย์กลาง กล่าวโดยเฉพาะเมื่อมีผู้เสียชีวิตในชุมชนทั้ง 2 และบริเวณใกล้เคียง ชาวชุมชนมักเลือกนำศพมาประกอบพิธีกรรมเพื่อส่งผู้ตายไปสู่สัมปรายภพ ขณะที่คณะสงฆ์และวัดได้อำนวยความสะดวกในการทำพิธีกรรมงานศพให้กับทุกคนโดยไม่มีการแยกว่าเป็นศพประเภทใด ทางวัดก็จัดให้ตามที่ทางวัดได้ดำเนินการมาจนถึงปัจจุบัน จึงเห็นว่าวัดปัจฉิมทัศน์มีความสัมพันธ์กับชุมชนทุกชุมชนและชุมชนใกล้เคียง รวมถึงชุมชนอื่นๆ ที่อยู่รายรอบ โดยเฉพาะเมื่อชาวชุมชนประสบภาวะวิกฤติในชีวิตที่เกิดความสูญเสียญาติพี่น้องลง เจ้าภาพมักมาปรึกษาหารือทางวัดเพื่อจัดงานศพให้ถูกต้องตามประเพณี โดยมีเจ้าอาวาสวัดเป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับขั้นตอนพิธีกรรม รวมถึงการจัดการต่างๆ อย่างเหมาะสม

พหุ อนุ สก โตะ ชีเว

พิธีกรรมงานศพในชุมชนเมือง

ในบทนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาพิธีกรรมงานศพในชุมชนปทุมธานี 1,2 ตั้งแต่ก่อน พ.ศ. 2544 และตั้งแต่ พ.ศ. 2545 จนถึงปัจจุบัน ก่อนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนปทุมธานี ซึ่งเดิมเป็นสังคมกึ่งชนบทกึ่งเมือง แต่ปัจจุบันสภาพสังคมเปลี่ยนไปเป็นสังคมเมือง ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงมีนัยสำคัญอย่างน่าสนใจยิ่ง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงพยายามจะศึกษาข้อมูลพิธีกรรมงานศพในอดีตเพื่อเชื่อมโยงให้เห็นภาพของการเปลี่ยนแปลง โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.1 พิธีกรรมการจัดงานศพในชุมชนปทุมธานีสมัยก่อน พ.ศ. 2544

การสัมภาษณ์ข้อมูลจากปราชญ์ชุมชนปทุมธานี คุณพ่อปิ่น พรธนะ ได้กล่าวถึงการจัดการงานศพในสมัยก่อนในชุมชนปทุมธานีมีขั้นตอนการปฏิบัติต่อศพหลายประการซึ่งสอดคล้องกับ (กนกศักดิ์ ดวงแก้วเรือน และคณะ, 2552: 14) ดังนี้

1. อาบน้ำศพ ถ้าศพที่เกิดจากการตายโหง เช่น ถูกรถชนตาย ถูกยิงตาย ตกน้ำ หรือ ตกต้นไม้ตาย จะไม่นิยมอาบน้ำศพ แต่ถ้าตายตามธรรมชาติ เช่น แก่ตาย เจ็บป่วยไข้ตาย จึงจะมีการอาบน้ำศพ วิธีอาบน้ำศพก็ทำเสมือนอาบน้ำให้คนที่ยังมีชีวิตอยู่ เมื่ออาบน้ำด้วยน้ำอุ่นที่เจือด้วยน้ำอบน้ำหอมแล้วจึงใช้ผ้าสะอาดเช็ดเนื้อเช็ดตัวให้กับศพ เหตุที่ต้องมีการอาบน้ำให้ศพนั้น ในทางคติโลกถือว่าเป็นการชำระร่างกายให้สะอาด ปราศจากมลทิน สำหรับในทางคติธรรม สอนให้รู้ว่าขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ต้องใช้ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ชำระล้าง กาย วาจา และใจ ของตนให้สะอาดบริสุทธิ์อยู่เสมอ

2. หวีมศพ จะต้องใช้หวีใหม่หรือใช้หวีของผู้ตายเคยใช้ในการหวีม การหวีมต้องหวีจากครึ่งศีรษะ (ตั้งแต่กลางหัว) ไปข้างหน้า ส่วนผมที่เหลืออีกครึ่งศีรษะให้หวีไปข้างหลัง เป็นปริศนาธรรมสอนให้รู้ว่า เป็นการหวีมสำหรับคนเกิดครึ่งหนึ่งและสำหรับคนตายครึ่งหนึ่ง เมื่อหวีมเสร็จให้หักหวีเป็นสองท่อนแล้วทิ้งเสีย เพื่อเป็นการเตือนคนที่ยังมีชีวิตอยู่ให้รู้ว่าการเกิดและตายย่อมมีควบคู่กัน

3. นุ่งผ้าศพ ให้นุ่งเสื้อผ้าสีขาวสองชั้นโดยชั้นในให้ใส่กระดุมเสื้อผ้าหรือกางเกงกลับข้างกันกับเมื่อตอนมีชีวิตอยู่ คือการเอาชายพกไว้ข้างหลัง ส่วนชั้นนอกให้นุ่งผ้าเหมือนคนมีชีวิตอยู่ทั่วไป คือการเอาชายพกไว้ข้างหน้า เป็นปริศนาธรรมสอนให้รู้ว่า การนุ่งเอาชายพกไว้ข้างหลังเป็นการนุ่งผ้าให้ผี ส่วนการนุ่งเอาชายพกไว้ข้างหน้าเป็นการนุ่งผ้าของคน ในทางธรรมการนุ่งผ้าขาวให้ศพเป็นการสอนคนเป็นให้รู้ว่าเมื่อยังมีชีวิตอยู่ให้ใช้สุจริตธรรมเป็นเครื่องคุ้มครองตนในการดำเนินชีวิต

4. การรดน้ำศพ ให้นำศพนอนหงายบนเตียงหรือที่นอนที่เตรียมไว้ หันหัวของศพไปทางทิศตะวันตก นิยมนำน้ำผสมน้ำอบไทยมารดน้ำ รดตั้งแต่อกลงมาจนถึงปลายเท้าเพื่อให้ศพมีกลิ่นหอมและถือเป็นคนดีในการแสดงออกถึงความเคารพต่อบุคคลที่ควรเคารพ ปรีศนาธรรมนี้สอนให้รู้ว่าเป็นการแสดงออกความดีด้วยการรดน้ำผู้ตายและรู้จักสร้างความคิดดีดีในตัวเหมือนกลิ่นน้ำหอมที่ติดตัวศพ

5. การเอาเงินใส่ปากศพ เงินใส่ปากศพเดิมที่นิยมใช้ “เงินฮาง” (เงินตราโบราณทำด้วยเงินหนัก 6 ตำลึงกับ 6 สลึง มีตรารูปอักษรจีน 2 ตัว) เมื่อเวลาผ่านไปเงินฮางหายากจึงนิยมใช้เหรียญบาทแทน เหตุนี้ปรีศนาธรรมสอนว่า ในคติทางโลก ถือเป็นเสปียงในการเดินทางไปสู่ภพหน้า ส่วนคติทางธรรม ถือเป็นการสอนผู้ยังมีชีวิตอยู่ให้รู้จักใช้จ่ายเงินตามฐานะที่เหมาะสมกับสถานภาพของตน แม้เวลาตายไปเงินที่สะสมไว้ก็ไม่สามารถนำติดตัวไปได้ นายแห่งการนำเงินใส่ปากศพ เพื่อเป็นการให้ข้อคิดเตือนใจกับคนที่มีชีวิตอยู่บรรดาทรัพย์สมบัติที่ผู้ตายมีไม่ว่าจะน้อยหรือมากเพียงใดก็ตามเมื่อตายจากไปก็ไม่สามารถเอาติดตัวไปได้เลยรวมถึงทรัพย์สินที่มีอยู่

6. คำหมากใส่ปากศพ ถ้าผู้ตายชอบกินหมากเป็นประจำขณะเมื่อมีชีวิตอยู่ เมื่อถึงคราวตายผู้เป็นญาติจะนำคำหมากใส่ปากศพไว้ 1 คำ เป็นปรีศนาธรรมสอนให้รู้ว่า คติทางโลกเมื่อมีชีวิตอยู่ผู้ตายชอบกินอะไรก็จะเอาสิ่งนั้นไปเพื่อความสุข ส่วนคติทางธรรมสอนคนที่ยังไม่ตายให้รู้ว่าชีวิตของเราก็มีเพียงเท่านั้น เวลาตายจากไปชอบกินอะไรก็กินไม่ได้เหมือนเมื่อครั้งมีชีวิตอยู่ แม้แต่หมากที่ชอบกินคนมีคนเอาใส่ปากให้ก็ยิ่งเคี้ยวไม่ได้

7. ใช้ขี้ผึ้งปิดตาปิดจมูกปิดปากศพ ขี้ผึ้งที่นำมาใช้ทำเป็นแผ่นบางๆ และกลมใหญ่พอที่จะปิดตา (ทั้งตาซ้ายและตาขวา) พร้อมทั้งปิดจมูกและปิดปากให้มิด ทั้งนี้เพื่อเป็นปรีศนาธรรมคติทางโลกเพื่อป้องกันมิให้ลมผ่านเข้าร่างกายศพจนพองอืดเป็นที่อุจาดตาน่าเกลียดแก่ผู้คนที่พบเห็น เพราะบางศพตายตาค้าง ตายอ้าปาก จึงใช้ขี้ผึ้งปิดทวารเหล่านั้น ส่วนคติทางธรรมเพื่อสอนคนที่มีชีวิตอยู่ให้รู้จักสำรวมอินทรีย์ทั้ง 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ไม่ให้ถูกความหลงครอบงำจนเกิดความทุกข์เวทนาเพราะตาและปากของตนเอง

8. ทรายหรือมัดศพ ผูกศพให้เป็นเปลาะๆ ด้วยด้ายดิบเป็น 3 เปลาะ ดังนี้ มัดที่ลำคอ 1 เปลาะ มัดที่มือทั้งสองข้างเข้ารวมกันอีก 1 เปลาะ และมัดที่ข้อเท้าเข้าด้วยกันอีก 1 เปลาะ เป็นปรีศนาธรรมเพื่อสอนว่า ในคติทางโลกป้องกันมิให้ศพเหยียดมือเหยียดเท้าออกจากร่างกาย เมื่อเส้นเอ็นยึดตัวจนเป็นเหตุให้หนักแล้ว ส่วนคติทางธรรมเพื่อสอนให้รู้ถึงเครื่องร้อยรัดชีวิตของคนเรามี 3 ประการ คือ เปลาะที่หนึ่ง บุตรภรรยาสามีเป็นเครื่องร้อยรัดที่คอ เปลาะที่สอง ทรัพย์สินเงินทองเป็นเครื่องร้อยรัดที่ข้อมือ เปลาะที่สามสามีภรรยาเป็นเครื่องร้อยรัดที่ขา ซึ่งถือว่า 3 เปลาะนี้เป็นเครื่องพันธนาการพันผูกให้เกิดเป็นความห่วง

9. การดอยศพ วิธีการนำศพนอนเหยียดยาวไปตามความยาวของเรือน โดยหันศีรษะศพไปทางทิศตะวันตกแล้วใช้ผ้าขาวหรือผ้าไหมที่ทออย่างสวยงามปิดล้อมศพไว้ แล้วชิงผ้าที่ปิดล้อมไว้กับหลักไม้ไผ่ซึ่งอยู่ที่หัวศพและเท้าศพ การชิงผ้าต้องให้ตริ่งโดยให้ริมผ้าส่วนบนติดตริ่งตลอดแนว ส่วนล่างถ่างออกให้ชายผ้าทั้งสองปิดศพไว้ เป็นปริศนาธรรมสอนให้รู้ว่า คติทางโลกเพื่อมิให้ศพเกิดความน่าเกลียดโดยใช้ผ้าปิดล้อมศพไว้ คติทางธรรม เมื่อคนตายไปแล้วร่างกายก็เหมือนท่อนไม้ท่อนฟืนนอนแน่นิ่งหาประโยชน์ไม่ได้

10. เอาศพใส่โลง เมื่อทำโลงใส่ศพเสร็จแล้วให้เอาไม้ไผ่ 7 ซีก ยาวเท่ากับขนาดเดียวกันกับโลงศพ ใช้เชือกถักไม้ไผ่ 7 ซีกให้เป็นปากแล้วใช้ปากนี้ปูพื้นโลงศพก่อนนำศพใส่โลง การปูปาก 7 ซีกเพื่อสอนให้รู้ว่า ตามคติทางโลก การใส่ปากไม้ไผ่ไว้ใต้โลงศพเพื่อให้เปลวไฟในกองพอนลอดเข้าไปใต้โลงศพได้ง่าย ส่วนคติทางธรรม สอนให้คนที่มิชีวิตอยู่ปฏิบัติตนตามวิสุทธิมรรค 7 ก็จะถึงจุดหมายปลายทางชีวิตได้ง่าย (คุณพ่อปั้น พรรณษ. 2560: สัมภาษณ์)

เมื่อนำศพใส่โลงแล้วตามประเพณีนิยมจะมีการบำเพ็ญบุญหรือเรียกอีกอย่างว่าการบำเพ็ญกุศล พระสมบูรณ สุกทโท ได้ให้ข้อมูลในการตั้งศพบำเพ็ญกุศลเพิ่มเติมว่า

1. การตั้งศพ ในการตั้งศพนั้นต้องตั้งให้หัวศพหันไปทางทิศตะวันตกเท่านั้นไม่ว่าศพนั้นจะอยู่ในโลงหรือไม่มีโลงก็ตาม เพื่อจะสอนให้รู้ว่า ในคติทางโลก ถ้านอนหันหัวไปทางทิศตะวันตกถือว่านอนอย่างดีแต่ถ้าหันศีรษะไปทางทิศตะวันออกถือว่านอนอย่างคนและชาวบ้านถือว่านอนหันหัวไปทางทิศตะวันตกเป็นสิ่งคะลำ ในคติทางธรรม เป็นการสอนคนที่ยังไม่ตายให้รู้ว่าการตายเป็นการเสื่อมสิ้นไปประหนึ่งพระอาทิตย์ที่ลับขอบฟ้าไปทางทิศตะวันตกฉะนั้น

2. การหาพาข้าวให้ศพกิน ขณะที่ศพตั้งอยู่ที่บ้าน ครั้นถึงเวลารับประทานอาหารไม่ว่าจะเป็นอาหารมือเช้า อาหารมือเที่ยง อาหารเย็น ญาติพี่น้องของผู้ตายจะต้องจัดข้าวปลาอาหารใส่พาข้าวหรือสำรับพร้อมทั้งจัดก่องข้าวเหนียวหนึ่งก่อง ชันน้ำ และขันหมากพลูบูชาหรือตามแต่ผู้ตายตามชอบเมื่อยังมีชีวิตอยู่ไปวางไว้ทางหัวโลงศพ แล้วใช้มือเคาะโลงเพื่อปลุกให้คนที่นอนอยู่ในโลงศพตื่นขึ้นมากินข้าว การกระทำเช่นนี้เพื่อจะสอนให้รู้ว่า ในคติทางโลก เพื่อเป็นการหาข้าวปลาอาหารให้ผู้ตายรับประทานเหมือนเมื่อตอนมีชีวิตอยู่ ในคติทางธรรม เพื่อสอนคนที่ยังไม่ตายให้ทำมาหากินด้วยความสุจริตธรรมเพราะชีวิตของทุกคนย่อมมีความตายเป็นเบื้องหน้าครั้นเมื่อตายแล้วจัดหาอะไรมาให้ก็กินไม่ได้

3. การตามไฟศพ ขณะตั้งศพอยู่ที่บ้านจะจุดตะเกียงหรือเทียนเล่มใหญ่ไว้ที่หัวศพ และที่เท้าศพตลอดวันทั้งกลางวันและกลางคืน เป็นปริศนาธรรมสื่อว่า คติทางโลก การจุดไฟแทนธาตุของผู้ตายและจุดไฟเพื่อให้เกิดแสงสว่างช่วยขจัดความหวาดกลัว ในคติทางธรรม สอนคนผู้มีชีวิตอยู่ควรเป็นผู้ใช้ชีวิตด้วยปัญญาเพราะปัญญาดังแสงสว่างที่จะนำทางสู่การแก้ปัญหาในชีวิต สอดคล้องกับข้อมูลของเสถียร โกเศศ (2515: 13) ได้ให้ความหมายของการตามไฟปลายเท้าศพว่าเป็นเครื่องเตือนสติคน

เป็นให้หาทางไปเฉพาะที่สว่างคือ อุตสาหะประกอบบำเพ็ญกุศลบุญและอธิบายไว้ก็อภัยว่าการตามไฟไว้ปลายเท้าศพคือ เมื่อยังมีชีวิตอยู่ธาตุทั้ง 4 ยังมีครบ ครั้นเมื่อตายแล้วธาตุทั้ง 4 ก็แยกออกจากกัน จึงจุดไฟตามไว้เพื่อให้เป็นแสงส่องนำทางไปสู่ภพหน้า

4. การดับไฟศพ เมื่อพระภิกษุสวดมาติกาจบแต่ละครั้งจะมีการดับไฟที่ตะเกียงหรือเทียนที่จุดไว้ที่หัวและเท้าศพเป็นการดับชั่วคราวเสร็จพิธีแล้วก็จุดขึ้นใหม่ การตามไฟอยู่ตลอดเวลาทั้งกลางวันและกลางคืน เพื่ออธิบายปริศนาธรรมว่า ตามคติทางโลก การดับไฟคือการดับเสนียดจัญไร และความเป็นอัมภมฺคตต่างๆ ให้หมดสิ้นไป ส่วนคติทางธรรม การดับไฟเปรียบเสมือนการตายของชีวิต การจุดไฟขึ้นใหม่เปรียบเหมือนการเกิดของสัตว์ย่อมมีการเวียนว่ายตายเกิดอยู่เช่นนี้ตลอดไปที่สิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้

5. การงั้นเฮือนดี ชาวอีสานถือว่าถ้ามีคนตายในเฮือนในบ้านเรือนหลังใดเฮือนหลังนั้นจะมีความสุขเสียอย่างใหญ่หลวงญาติพี่น้องทั้งที่อยู่ในหมู่บ้านเดียวกันและที่ไปอยู่บ้านไกลก็จะนำข้าวสารตลอดจนอาหารตามแต่จะหามาได้มาช่วยเหลือในงานนั้น งั้นเฮือนดี เป็นการมาอยู่รวมกันเป็นเวลาค่าคืนหลังจากนำศพออกจากบ้านไปส่งสะการ เพื่อเป็นเพื่อนปลอบใจคนที่ยังมีชีวิตอยู่ในเฮือนหลังนั้นให้คลายโศกเศร้าลงไปบ้าง เวลางั้นเฮือนดีจะเริ่มหลังจากพระสงฆ์ตั้งมุงคุล (มุงคล) เสร็จแล้วเมื่อพระท่านกลับวัดญาติพี่น้องที่มาร่วมฟังสวดก็จะหาข้าวปลาอาหารเย็นมาเลี้ยงดูกันตามแต่อัถภาพของเจ้าภาพ ต่อจากนั้นจะมีกิจกรรมเกี่ยวกับการงั้นเฮือนดี หลายคนงั้นเฮือนดีจนถึงสว่างและจะงั้นเฮือนดีให้ครบ 3 คืน ในอดีตสังคมชนบทยังไม่มีไฟฟ้าชาวอีสานจะงั้นเฮือนดีด้วยกิจกรรมต่างๆ โดยแบ่งกลุ่มทำกิจกรรมตามวัยดังนี้ วัยผู้สูงอายุและวัยกลางคนขึ้นไปจะพากันอ่านหนังสือผูกซึ่งเป็นวรรณกรรมพื้นบ้านของชาวอีสาน หนังสือผูกเหล่านี้จะจารึกด้วยอักษรไทยน้อยโดยจารไว้ใบบลานแล้วใช้เชือร้อยรัดเป็นผูกๆ และเป็นเรื่องๆ ส่วนมากเป็นนิทานพื้นบ้าน เช่น จำปาสีตัน ผาแดงนางไอ่ ชูลุนางอ้าว ฯลฯ การอ่านหนังสือผูกดังกล่าวจะอาศัยแสงสว่างจากตะเกียงหรือไฟที่ดีที่สุดแต่จะหาส่วนคนอ่านๆ ที่ไม่อ่านก็จะพากันนั่งฟังเรื่องราวในวรรณกรรมนั้นๆ ถ้าคนอ่านผู้ใดเหนื่อยก็จะผลัดกันอ่านไปจนถึงรุ่งสาง ตกตอนดึกถ้าหิวก็จะมีการจัดหาข้าวปลาอาหารเลี้ยงกันอีกรอบในการอยู่เป็นเพื่อนงานศพแบบนี้ซึ่งไม่มีการเล่นการพนันใดๆ ต่อมาการงั้นเฮือนดีของพี่น้องชาวอีสานเปลี่ยนแปลงไป โดยมีพวกหนึ่งถือโอกาสในคืนวันงั้นเฮือนดีเล่นการพนันทุกชนิด เช่น ไพ่ โบก ไฮโล ฯลฯ ส่วนวัยหนุ่มสาวจะมางั้นเฮือนดีด้วยหวังจะได้อยู่ใกล้กันได้พูดคุยหยอกล้อกัน ดังนั้นกลุ่มหนุ่มสาวจึงพากันเล่นเสือกินหมูบ่าง เล่นหมากหมากบั้ง เล่นทายสนุกๆกันบ้าง ฯลฯ และสาวๆ บางส่วนก็จะช่วยกันทำอาหารเลี้ยงผู้สูงอายุที่จับกลุ่มกันอ่านหนังสือผูก

6. สวดมาติกา เจ้าภาพจะนิมนต์พระสงฆ์มาสวดมาติกาการบำเพ็ญบุญตอนกลางคืน การสวดมาติกาจะเริ่มด้วยเจ้าภาพจุดธูปเทียนแล้วอาราธนาศีล 5 จากนั้นจึงเอามือเคาะโลงศพ เพื่อเป็นการบอกให้ผู้ตายรับศีล เมื่อพระสงฆ์ให้ศีลจบแล้วจะเริ่มสวดมาติกาซึ่งเป็นการสวดธรรมะล้วนๆ

การสวดมาติกา ก็เพื่อจะสอนเรื่องต่อไปนี้ ในคติทางโลก การที่พระสงฆ์ให้ศีลและสวดมาติกา นั้นถือว่าเป็นการให้บุญผู้ตายแล้วผู้ตายจะได้บุญกุศลเพื่อไปสู่ภพหน้าที่ดีกว่า คติทางธรรม เพื่อสอนคนเป็นให้รู้จักศีลห้าเป็นประจำให้มีอยู่ในใจทุกวันตราบถึงวันตาย เพราะศีลห้าจะนำไปสู่การมีโภคทรัพย์นำไปสู่ความสุขและเป็นหนทางเบื้องต้นที่จะนำไปสู่พระนิพพาน ดังนั้นเวลาตายแล้วจะไม่มีโอกาสรักษาศีลได้อีกแม้จะปลุกให้มารับศีลก็ไม่ฟื้นตื่นขึ้นมาได้อีก

7. สวดยอดमुख เป็นประเพณีของชาวอีสาน ขณะที่พระสงฆ์สวดมาติกาจะนิมนต์พระภิกษุ อีก 2 รูป สวดยอดमुखโดยสวดไปพร้อมๆ กันกับมาติกาและจบลงพร้อมกัน ยอดमुखหรือยอดธรรมคือ การสวดพระอภิธรรมมัดละสังคหะที่เป็นธรรมะล้วนๆ เน้นเรื่องจิต (จิตใจ) เจตสิก (อารมณ์) รูป (สรรพสิ่งทั้งปวงที่มีรูปทรงสัณฐาน) นิพพาน (สภาวะที่จิตปราศจากความโลภ โกรธ หลง) ต่อมา การสวดยอดमुखในงานศพชาวอีสานจะสวดมาติกาก่อนจึงจะสวดยอดमुखหรือยอดธรรมหรืออภิธรรมภายหลัง เพื่อจะสอนให้รู้ว่า ในคติทางโลก การสวดมาติกาและสวดยอดमुखถือว่าเป็นการให้บุญแก่ผู้ตาย ส่วนทางคติธรรม อภิธรรมเป็นคำสอนของพระพุทธศาสนาฝ่ายปรมัตถธรรม เป็นธรรมชั้นสูงที่พระพุทธองค์ทรงแสดงโปรดพุทธมารดาที่ที่อยู่ในชั้นดาวดึงส์ซึ่งถือเป็นการทดแทนบุญคุณของผู้มีพระคุณและถือว่าเป็นการขอใช้พระคุณของแม่ด้วยการให้ธรรมะชั้นสูง

8. การจุดธูปขอขมาศพ ผู้ไปร่วมในงานศพต้องไปจุดธูปขอขมาศพ การจุดธูปขอขมาศพให้ จุดธูปดอกเดียว จึงปักธูปไว้ในกระถางและกราบศพ 1 ครั้ง โดยไม่แบ่มือเป็นการแสดงออกซึ่งความเคารพต่อศพ (พระสมบุรณ์ สุภทโท. 2560: สัมภาษณ์) ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลของพระครูสิริสุตาทิณธ์ (2545: 16) ได้กล่าวว่า เครื่องสักการะศพที่สำคัญซึ่งเรามักจะเห็นและจะปฏิบัติตามกันมา และจะมองข้ามไปไม่ได้ นั่น คือ ธูป หรือ เทียน มักจะนิยมจุดธูป 1 ดอกต่อหนึ่งคน ใช้สำหรับจุดด้วยเหตุ 3 ประการ กล่าวคือ 1) เพื่อเป็นเครื่องสักการบูชาต่อผู้ตายซึ่งอาจจะเป็นพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ญาติ พี่น้องของตน 2) เพื่อเป็นการขอขมาต่อผู้ตายเมื่อมีชีวิตอยู่ได้ทำผิดพ้องหมองใจด้วยกายกรรม วาจากรรม มโนกรรม จะได้ขอภัยให้แก่กันไม่มีบาปเวรต่อกัน 3) เป็นการตั้งสัตยาธิฐานถึงวิญญูณให้ผู้ตายให้ผู้ตายไปเกิดในสุคติภพด้วยแรงแห่งการทำบุญกุศล คุณความดี

เมื่อตั้งบำเพ็ญบุญที่บ้านจนครบกำหนดเวลาหรือตามความพร้อมของเจ้าภาพ ขั้นตอนถัดมาจึงนำร่างของผู้ตายไปเผาที่ป่าช้าหรือกองพอนที่เตรียมไว้เรียกว่า การส่งสะการ ก่อนที่จะเคลื่อนศพออกจากบ้านเรือนลูกหลานรวมทั้งภรรยาหรือสามีผู้ตายต้องจัดดอกไม้ธูปเทียนมาสักการะศพก่อนการกระทำเช่นนี้เรียกว่า ส่งสะการ (ส่ง-สะ-گان) สำหรับญาติพี่น้องคนอื่นๆ ที่ไม่ใช่ลูกหลานภรรยาหรือสามีผู้ตายให้นำเครื่องสักการะไปเคารพศพที่ป่าช้า เช่นเดียวกับเสฐียร โกเศศ (2539: 15) ได้อธิบายว่า เวลาหามศพไปตามทางจัดให้มีคนโปรยข้าวตอกดอกไม้ไปตลอดทาง เป็นปริศนาธรรมสอนว่า ข้าวตอกเมื่อหว่านลงพื้นแล้วไม่อาจอกขึ้นอีกฉันใด ผู้ที่ตายไปแล้วก็ไม่อาจฟื้นได้ฉันนั้น คุณพ่อทวีศิลป์ โพธิ์ศรี ได้ให้ข้อมูลเป็นลำดับว่า

1. เคลื่อนศพไปป่าช้า เมื่อเวลาจะเคลื่อนศพออกจากเรือนพอยกศพถึงพื้นดินแล้วให้ พลิกบันไดบ้านและคว่ำโอ่งน้ำ เหตุที่ทำเช่นนี้เพื่อสอนว่า ทางคติโลก เพื่อไม่ให้ผู้ตายจำบ้านเรือนของตนเองได้ ส่วนคติทางธรรม เพื่อสอนคนที่มีชีวิตอยู่ให้รู้ว่าชีวิตของเราไม่เที่ยงแท้แน่นอน ไม่ควรยึดมั่น ถ้อยมั่นในสิ่งต่างๆ

2. นิมนต์พระนำหน้าศพโดยวิธีจูงศพ คนอีสานที่นับถือพระพุทธศาสนานั้นเมื่อจะ เคลื่อนศพบจากบ้านไปป่าช้าหรือเมรุเผาศพ ต้องมีพระภิกษุจูงศพบจากบ้านไปจนถึงสถานที่ที่จะฝังหรือ เผาศพนั้นๆ ผู้ที่จูงศพบมักนิยมใช้ลูกชายหรือหลานชายบวชหน้าไฟจูง ถ้าไม่มีก็จะนิมนต์พระสงฆ์รูปใด รูปหนึ่งจูงนำหน้าแทน ทั้งนี้เพื่อจะสอนเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ว่า ในคติทางโลก ถ้อยกันว่าเกิดมาทั้งทีก็ไม่ เสียชาติเกิดเพราะได้พบพระพุทธศาสนา และครั้นเมื่อตายแล้วก็มีลูกมีหลานบวชจูงจนถึงหลุมศพที่ เผา ในคติทางธรรม เป็นการสอนคนที่ยังมีชีวิตอยู่ให้พิจารณาถึงการเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นสิ่งที่ทุกคน ต้องพบ วิธีที่จะหลุดพ้นจากวัฏวนเกิด แก่ เจ็บ ตาย คือ บวชเป็นพระภิกษุประพฤติพรหมจรรย์ สำหรับพระครูสิริสุตาภิรมย์ (2545: 15) ได้ให้ข้อมูลสนับสนุนเพิ่มเติมว่า ประเพณีสำคัญอย่างหนึ่ง คือการบวชจูงบางแห่งเรียกว่า บวชหน้าไฟ การบวชนี้เป็นการบวชแบบสามเณร คือ ให้ผู้บวชเป็น สามเณรถือถือศีลสิกขาบท 10 ประการ มีความหมายดังนี้ 1) เพื่อแสดงความกตัญญูตเวที 2) เพื่อ ส่งบุญกุศลให้ผู้ตาย 3) เพื่อปฏิบัติตามจารีตประเพณี 4) เพื่อสนองเจตนาของญาติผู้ใหญ่ 5) เพื่อเป็น เกียรติและศักดิ์ศรีแก่ผู้ตาย

3. การห้ามศพ ให้ใช้ไม้ไผ่ขนาดกลางไปถึงขนาดใหญ่จำนวน 2 ลำ เป็นการห้ามโดยใช้ ตอกไม้ไผ่ชันโลงให้ติดกับคานหามอย่างแน่นหนา ขณะที่หามต้องเอาเท้าศพออกก่อน ห้ามข้ามขอนไม้ ห้ามเปลี่ยนบ่า ห้ามหามผ่านนา ไร่ สวน และห้ามบ่นว่าหนัก

4. การหว่านข้าวสาร เมื่อมีการเคลื่อนศพออกจากบ้านให้หว่านข้าวสารไปตลอดทาง จนถึงจุดที่จะฝังหรือเผาศพ เหตุที่หว่านข้าวสาร เพื่อจะสอนเกี่ยวกับเรื่องในคติทางโลก เชื่อกันว่าผี ที่มาต้อนรับสมาชิกใหม่จะพากันเก็บเอาเมล็ดข้าวสารไปไว้กิน แต่หากไม่หว่านข้าวสารพวกผีที่มา ต้อนรับจะนั่งบนคานหามทำให้ศพบั่น ส่วนคติทางธรรม เพื่อสอนคนที่ยังไม่ตายให้รู้ว่าเมล็ดข้าวสาร คือ แก่นของข้าว แม้หว่านไปก็จะไม่งอกอีก หากคนเราได้ศึกษาถึงแก่นธรรมของพระพุทธศาสนา จนเข้าใจดีแล้วก็จะทำให้สิ้นกิเลสตัณหา

5. การหว่านข้าวตอกแตก หรือข้าวตอกแตกก็คือข้าวตอก เมื่อมีเคลื่อนศพออกจากบ้าน นอกจากจะหว่านข้าวสารแล้วต้องมีการหว่านข้าวตอกแตกไปจนถึงจุดที่จะฝังหรือถึงกองพอนที่จะเผา เพื่อสอนเรื่องต่างๆ ว่า ในทางคติโลก เชื่อกันว่าให้ผีที่อยู่บนคานหามลงไปเก็บกินจะได้หามศพไม่หนัก ในทางคติธรรม สอนให้คนที่ยังไม่ตายได้พิจารณาดูว่าคนตายนั้นรูปกับนามแตกออกจากกันเหมือน ข้าวตอก

6. การเสีงทายไข่ ก่อนจะนำศพไปฝังหรือเผาที่จุดใดของป่าช้านั้นก่อนจะถึงวันเคลื่อนศพไปป่าช้า ญาติพี่น้องของผู้ตายจะต้องไปจัดเตรียมสถานที่ที่จะฝังหรือที่จะก่อกองพอนเผาไว้ให้เรียบร้อยก่อน การหาจุดที่จะฝังหรือเผาศพนั้น ความเชื่อโบราณของคนอีสานใช้วิธีเสีงทายไข่ซึ่งกระทำโดยคณะผู้จัดเตรียมสถานที่ที่จะนำไข่ไ้สวดไปหนึ่งพอง พอถึงป่าชาก็จะอธิษฐานไปยังผู้ตายว่า ถ้าต้องการอยู่บริเวณใดหรือจุดใดของป่าช้าเมื่อโยนไข่ไปขอให้แตก ไข่แตกจุดใดก็จุดหลุมในกรณีที่จะฝังหรือตัดพื้นไม้แห้งมาก่อกองพอนในกรณีที่เผาที่จุดตรงนั้นแล้วถ่างหญ้าบริเวณรอบๆ หลุมศพ

7. การเวียนศพรอบกองพอน เมื่อหามศพไปถึงกองพอนที่ป่าช้าแล้วให้หามศพเวียนซ้ายรอบกองพอน 3 รอบ (คือให้กองพอนอยู่ทางซ้ายมือของคนเดินตลอดเวลา) เมื่อครบ 3 รอบแล้ว ให้ใช้โลงกระแทกกองพอน 3 ครั้ง ก่อนจะยกโลงขึ้นตั้งบนกองพอน เหตุที่ท่าเช่นนี้เพื่อจะสอนในเรื่องต่างๆ ว่า ในทางคติโลก เวียนซ้ายเพราะชาวบ้านชาวอีสานถือว่าตอนนี้ผู้ตายจะมาอยู่บ้านใหม่ ก่อนจะขึ้นอยู่บ้านใหม่ต้องเดินตรวจตราดูสถานที่ก่อน ในทางคติธรรม ที่เดินวน 3 รอบ หมายถึง กิเลส วัฏฏะ คือมีความอยากได้ กัมมะวัฏฏะ คือเมื่อเกิดความอยากได้ต้องลงมือทำ และวิปากะวัฏฏะ คือเมื่อลงมือกระทำไปแล้วต้องได้รับผลของกรรมที่ทำวนเวียนอยู่อย่างนี้ไม่มีที่สิ้นสุด สวนที่เอาโลงกระแทกกองพอน 3 ครั้ง เพื่อบอกให้คนรู้ว่ามิภพอยู่ 3 ภพ หมายถึง 1) กามภพ ได้แก่ ภพอันเป็นที่อยู่ของหมู่สัตว์ที่เสพกาม ได้แก่ อบายภูมิ 4 มนุษย์โลกหนึ่งและเทวโลกหนึ่ง 2) รูปภพ ได้แก่ ภพอันเป็นที่อยู่ของพวกพรหมที่มีรูปมี 16 ชั้น และ 3) อรูปภพ ได้แก่ ภพอันเป็นที่อยู่ของพวกพรหมไม่มีรูปมี 4 ชั้น

8. ล้างหน้าศพ ก่อนจะเผาศพประเพณีชาวอีสานต้องล้างหน้าศพก่อน โดยจะใช้น้ำมะพร้าวล้างหน้าศพ เหตุที่ท่าเช่นนี้ เพราะ ในทางคติโลก เชื่อกันว่าน้ำมะพร้าวเป็นน้ำสะอาดบริสุทธิ์ เมื่อใช้ล้างหน้าก็จะทำให้สะอาด ในทางคติธรรม สอนคนที่มีชีวิตอยู่ให้เป็นคนที่สะอาดบริสุทธิ์ ด้วยการรักษาศีล เจริญภาวนา

9. โยนผ้าข้ามโลง เมื่อล้างหน้าศพแล้วก็จะมีพิธีโยนผ้าข้ามโลง 3 ครั้ง ผ้าที่ใช้โยนส่วนมากใช้ผ้าที่ใช้ดอยศพซึ่งอาจใช้ผ้าแพรวาหรือผ้าซิ่นก็ได้ โดยจะม้วนผ้าให้เป็นก้อนกลมๆ และใช้คนโยน 2 คน อยู่ข้างกองพอนคนละด้าน คนหนึ่งอยู่ทางขวาอีกคนหนึ่งอยู่ทางซ้าย วิธีโยนให้คนที่อยู่ทางขวาโยนผ้าข้ามโลงศพไปหาคนที่อยู่ทางซ้าย โยนครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 ห้ามคนทางซ้ายรับผ้าต้องปล่อยให้ผ้าตกไปดินไปก่อนจึงหยิบขึ้นมาโยนกลับให้คนที่อยู่ทางขวา เมื่อโยนผ้าครั้งที่ 3 คนทางซ้ายจึงรับผ้าโดยไม่ให้ผ้าตกถึงดิน เมื่อรับผ้าที่โยนแล้วให้นำผ้าไปถวายพระสงฆ์ให้ท่านนั่งบนผ้าผืนนี้ถือว่าได้ล้างความไม่ดีไม่งามทั้งหลายหมดไปแล้ว ผ้าที่โยนข้ามศพนี้จะถวายวัดเป็นผ้าห่อใบลานก็จะได้บุญกุศลแรงหรือถ้าเป็นผ้าสำคัญประจำตระกูลเมื่อถึงวัดแล้วจะบูชาคืนก็ได้

10. ไม้ข่มเหง เมื่อเอาโลงศพวางบนกองพอนแล้วก่อนจะจุดไฟเผาจะต้องมีไม้ข่มเหงวางพาดบนโลงศพทั้งด้านซ้ายและด้านขวาซึ่งไม้ข่มเหงนี้จะตัดไม้สดๆ ขนาดเท่าต้นขาของคน

ยาวประมาณต้นละ 2-3 เมตร วางไขว้กันบนโลงศพ เหตุที่มีไม้ข่มเหงเพื่อกันไม่ให้โลงศพรวมทั้งศพที่กำลังถูกไฟไหม้อยู่ขึ้นปลิวตกลงมาจากกองฟอน

11. มาตีกาบังสุกุลศพ ก่อนที่จะนำเผาศพก็ให้มนต์พระสวดมาตีกาบังสุกุลศพโดยโยง ด้ายสายสิญจน์จากโลงศพไปถึงเครื่องบังสุกุล เมื่อพระท่านสวดมาตีกาบังสุกุลจบแล้วท่านก็จะให้พร จากนั้นจึงเผาศพ สิริสุตาทิมณฑ (พระครู) (2545: 17) กล่าวว่า ผ้าบังสุกุลเป็นเครื่องสักการะอย่างหนึ่งที่เจ้าภาพ ลูกหลาน จะต้องอุทิศส่วนบุญกุศลแก่บุพการีของตน เมื่อมีงานศพเจ้าภาพจะจัดไว้เป็น 2 ประเภท คือ 1) ผ้าบังสุกุล มีความหมายว่าผ้าเปื้อนฝุ่น ผ้ามลทิน ในสมัยพุทธกาลพระภิกษุสงฆ์ จะพากันแสวงหาตามป่าช้า ผ้าที่ชาวบ้านพันศพแล้วเอาออกพาดไว้กับกิ่งไม้แล้วนำมาข่มสืธรรมชาติ เย็บติดกันเป็นผ้าสบง ผ้าจีวร 2) ผ้ามหาบังสุกุล คือ ผ้าบังสุกุลใหญ่ เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นมาที่หลัง เจ้าภาพงานศพมีกำลังทรัพย์พอเพียงที่จะหาผ้าบังสุกุลครบชุดไตรจีวรก็ได้

12. การเผาศพ เมื่อศพถึงป่าช้าทำพิธีทางศาสนาเสร็จชาวบ้านจะทำพิธีการเผาศพมัก นิยมทำการเผาตอนเวลาเย็นเที่ยงวัน คือตั้งแต่เวลา 12.00 น. เป็นต้นไป จนถึงเวลาค่ำ แต่ถ้าเป็นงาน ศพพระสงฆ์จะนิยมเผาเวลากลางคืน ตั้งแต่เวลา 19.00 น. หรือเวลาที่พระจันทร์เริ่มส่องแสงสว่าง ศพ ที่เผาเสร็จมักจะนิยมเก็บกระดูกอัฐิในเวลา 3 วันหรือแล้วแต่เจ้าภาพ ศรีเลา เกษพรหม (2544: 18) กล่าวเพิ่มเติมว่า การส่งศพเสร็จแล้วชาวบ้านจะพากันกลับมาที่บ้านเจ้าภาพอีกครั้งเพื่อช่วยเก็บของ และส่วนอื่นๆ ที่สำคัญ พร้อมทั้งมีการบอกลาเจ้าภาพ

13. หวานกลปพฤกษ์ เมื่อมีการจุดไฟในกองฟอนแล้วไฟไหม้ไหม้ศพ จากนั้นเจ้าภาพ ก็จะหวานกลปพฤกษ์ถือว่าเป็นการโปรยทานให้แก่แขกที่มาร่วมเผาศพทุกคน เดิมกลปพฤกษ์เป็นเงิน เหรียญสตางค์แดงหรือเหรียญ 5 สตางค์ 10 สตางค์ เสียบลงไปในลูกมะนาวบ้าง ลูกหมากที่กินกับ หมากบ้าง แล้วหวานโปรย ต่อมาการหวานกลปพฤกษ์มักจะใช้เงินเหรียญบาทห่อด้วยกระดาษสีต่างๆ หวานไปในหมู่ญาติและแขกที่มาร่วมงานเพื่อเป็นเงินกันถุงที่ถือว่าผู้ตายได้แบ่งสมบัติให้

14. วันห้ามเผาศพ โบราณประเพณีห้ามเผาศพวัน (วันขึ้นหรือแรม 8 ค่ำ และ 15 ค่ำ) วันอังคารกับวันเก้ากอง เพราะถือเป็นวันทำพิธีสำคัญกิจกรรมของสงฆ์ วันที่ห้ามเหล่านี้มีความ สอดคล้องกับข้อมูลของสวิง บุญเจิม (2539: 525) กล่าวว่า วันดี วันเสีย งานเผาศพ ตามคำโบราณ เรื่องวันดี วันเสียไว้ว่า หากจะกระทำการมงคลใดๆ ให้หาวันดี เว้นวันเสีย การหาวันดี วันเสีย จะไล่ไป ตามจำนวนเดือน เช่น เดือน 1, 5, 9 วันเสียคือ วันอาทิตย์และวันจันทร์ เดือน 2, 6, 10 วันเสียคือ วันอังคารวันเดียว เดือน 3, 7, 11 วันเสียคือ วันเสาร์ และวันพฤหัสบดี เดือน 4, 8, 12 วันเสียคือ วันศุกร์และวันพุธ

15. การเก็บกระดูก เมื่อเผาศพไปแล้ว 3 วัน ไฟในกองฟอนก็มอดดับเหลือแต่เถ้าอัฐิ และ กระดูกที่เย็นแล้ว ญาติพี่น้องจึงจัดให้มีการเก็บกระดูก (เก็บกระดูก) โดยจะเก็บกระดูกตอนเช้ามีด ของวันที่ 4 หลังจากเผาศพ จะนิมนต์พระสงฆ์ 4 รูป ไปทำพิธีเก็บกระดูก พร้อมจัดสำรับกับข้าว คาว

หวาน 1 สำหรับ เมื่อถึงที่เผาศพให้นำข้าวปลาอาหารในสำหรับออกมาเลี้ยงผี (ผู้ตาย) แล้วเก็บกระดูกผู้ตายไว้ในห่อผ้าขาวที่เตรียมไป ส่วนที่ไม่ต้องการก็นำมารวมกับเถ้าถ่านและเถ้าอัฐิกองเป็นรูปคนนอนหงายหันศีรษะไปทางทิศตะวันตก สมมติว่า “ตาย” แล้วพระสงฆ์ก็ชักบังสุกุลตาย จากนั้นก็กลับรูปหุ่นคนหันศีรษะไปทางทิศตะวันออก สมมติว่า “เกิดใหม่” นิมนต์พระสงฆ์ชักบังสุกุลเป็น ถือเป็นเสร็จพิธี (ทวิศิลป์ โพธิ์ศรี, 2560: สัมภาษณ์)

3.2 พิธีกรรมงานศพสามัญชนทั่วไป

การจัดพิธีงานศพของสามัญชนทั่วไป คุณพ่อทวิศิลป์ โพธิ์ศรี ได้ให้ข้อมูลไว้แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ การตายดีและการตายร้าย มีลักษณะการจัดพิธีกรรมศพแตกต่างกันออกไป เช่นเดียวกับข้อมูลของศรีเลา เกษพรหม ได้ให้ความหมายว่า 1) ตายดี หมายถึง การตายเพราะหมดอายุขัยที่เรียกว่าตายเพราะหมดเวรหมดกรรม ถ้าเป็นคนที่มียุมากก็จะเรียกว่าตายด้วยโรคชรา การตายด้วยการป่วยไข้ต่างๆ เหล่านี้ คนโบราณเรียกว่าตายดี การตายดีจะมีการประกอบพิธีตามประเพณีได้อย่างครบถ้วน 2) การตายร้าย หรือตายโหง เป็นการตายที่เกิดขึ้นด้วยฉับพลันทันด่วน มีการตายด้วยอุบัติเหตุ การตายทั้งกลม การตายพราย ตกต้นไม้ตาย แขนงคอตาย ถูกเสือกัด หมี่ตะปบ ช้างฆ่า ม้าติด วัว ควายขวิด ไฟผ่า ตายด้วยโรคห่า ถูกปืน ถูกหอกดาบแทงตาย ไฟไหม้ตาย งูกัดตาย จมน้ำตาย ตายในเดือนดับ เดือนเพ็ญ นั่งตาย หลับตาย เรียกว่า นั่งตายนอนตาย เชื่อว่าผีมาฆ่าให้ตาย จึงจัดอยู่ในประเภทของการตายร้ายหรือตายโหง (ศรีเลา เกษพรหม, 2544: 91) รายละเอียดการตายดีตายร้าย ซึ่งจะมีพิธีกรรมและขั้นตอนที่แตกต่างกัน ดังนี้

3.2.1 การจัดพิธีกรรมศพประเภทตายดี

3.2.1.1 การอาบน้ำศพ ก่อนจะนำร่างผู้เสียชีวิตใส่โลงศพ ชาวบ้านจะเตรียมศพตามประเพณีนิยม คือการทำความสะอาดศพเป็นขั้นตอนแรกหลังจากผู้ตายสิ้นชีวิต การอาบน้ำศพพวงญาติจะช่วยกันนำร่างของผู้ตายไปอาบน้ำ เสร็จแล้วจึงนำเสื้อผ้าที่ผู้ตายชอบที่สุดสวมใส่ให้พร้อมทั้งแต่งหน้า ทาแป้งหรือหมักให้เรียบร้อยหลังจากนั้นจะนำศพไปวางไว้บนเสื่อ

3.2.1.2 การนำเงินใส่ปากศพ หลังจากที่เสร็จขั้นตอนการอาบน้ำศพเสร็จแล้ว ญาติของผู้ตายจะนำเงินใส่ลงไปในปากของผู้ตาย

3.2.1.3 การมัดตราสังศพ ก่อนจะมัดตราสังศพ ผู้ที่ทำพิธีจะมัดมือศพให้พนมไว้ที่อกโดยมีสวดยอดไม้ รูปเทียนอยู่ในมือแล้วผูกด้วยด้ายดิบจึงมัดตราสังศพด้วยฝ้าย จำนวน 3 เส้น เรียกว่าฝ้ายจรสาด คือสอดเข้าใต้เสื้อที่ศพนอนแล้วผูกตรงที่มือหนึ่งเส้น ตรงเอวหนึ่งเส้น และที่ตรงเท้าอีกหนึ่งเส้น หลังจากมัดศพแล้วก็จะหามศพนอนบนแคร่ไม้ไผ่ที่เรียกว่า ห่างลอย ซึ่งถักเตรียมไว้แล้วมีขนาดเท่าโลงศพจากนั้นก็นำศพไปนอนไว้ตรงชื่อ (กรณีที่ยังไม่ได้ใส่โลงศพ)

3.2.1.4 การนำศพใส่โลง ขั้นตอนสุดท้ายของการเตรียมศพก่อนที่จะตั้งศพบำเพ็ญกุศลคือการนำศพใส่โลงซึ่งโลงศพชาวบ้านช่วยกันประกอบขึ้นเองก่อนที่จะนำศพใส่โลงนั้นจะทำพิธีเบิกโลงโดยนำไปไม่มาปิดในโลง 3 ครั้ง พร้อมกับพูดว่า “ขวัญคนหนีขวัญผีอยู่” เสร็จแล้วจึงนำศพใส่โลง

3.2.1.5 การบำเพ็ญกุศลศพ ขณะที่ตั้งศพบำเพ็ญกุศลนั้นญาติผู้ตายจะจัดหาเครื่องสักการะตั้งไว้ใกล้ศพ ในการบำเพ็ญกุศลศพจะมีพิธีสวดพระอภิธรรมทุกคืน ในการสวดพระอภิธรรมนั้นก็จะมีการเทศน์ด้วยโดยมากพระสงฆ์จะเทศน์ตามคัมภีร์

3.2.1.6 การบำเพ็ญกุศลศพก่อนเผา เมื่อถึงวันปลงศพ พระและสามเณรที่ได้รับนิมนต์จะเดินทางไปที่บ้านศพในตอนบ่าย เมื่อไปถึงผู้นำพิธีกล่าวนำให้พระรับศีลแล้วยกเครื่องไทยทานถวายพระ พระสงฆ์ให้พร แล้วสวดมาติกา พระสงฆ์ 4 รูป สวดถอนศพ เมื่อทำพิธีถอนศพเสร็จพระสงฆ์ถือฝ้ายจูงผีที่ผูกต่อจากเชือกมัดเท้าศพ ผู้ชายที่แข็งแรงช่วยกันยกศพลงจากเรือนแล้วก็เคลื่อนไปยังป่า ขณะที่นำศพลงจากเรือนพื้นเรือนแล้วก็จะมีการโยนหม้อน้ำทิ้งให้แตกเพื่ออธิบายปรีศนาธรรม ได้แก่ สังขารที่ประกอบด้วยธาตุ 4 ชั้น 5 ที่ไม่จีรังยั่งยืน ในการเคลื่อนศพหรือจูงศพนั้น ขบวนหามศพไปสุป่าช้ามีคนแบกตุ้ง 3 หาง และอุ้งห่อข้าวเป็นผู้นำไปข้างหน้าตามด้วยพระสงฆ์และสามเณร ต่อจากนั้นก็มีผู้แบกไม้ค้ำหมุดต่อมาใช้หม้อไฟแทนเพื่อนำไปเผาศพนั้น เมื่อศพมาถึงป่าแล้วก็จะนำศพขึ้นบนเชิงตะกอน แล้วนิมนต์พระสงฆ์ชกผ้าบังสุกุล เมื่อพระสงฆ์ชกผ้าบังสุกุลเรียบร้อยแล้วก็จะทำการล้างหน้าศพด้วยน้ำมะพร้าว เสร็จแล้วก็ทำการเผาศพด้วยไฟที่นำมาจากบ้าน

3.2.1.7 การบำเพ็ญกุศลหลังการเผาศพ หลังจากที่ทำพิธีเผาศพเสร็จเป็นที่เรียบร้อยแล้วตั้งแต่คืนนั้นไป 3 หรือ 7 คืน เพื่อเป็นการปลอบขวัญให้ความอบอุ่นแก่เจ้าภาพ เมื่อครบกำหนดแล้วก็จะมีการทำบุญสวดสังคหะบ้าน การทำบุญสวดสังคหะบ้านคือการทำพิธีปัดรังควานหมายให้บ้านสะอาดหมดมลทิน ขับไล่สิ่งชั่วร้ายต่างๆ ออกจากบ้าน หลังจากการทำบุญสวดสังคหะบ้านแล้วยังมีการทำบุญอุทิศให้ผู้ตายอีกหลายครั้ง เช่น การทาน ชันข้าว การทานกระดุก (ทวิศิลป์ โพธิ์ศรี, 2560: สัมภาษณ์)

3.2.2 การจัดพิธีกรรมศพประเภทตายร้าย

คุณตาปิ่น พรรณะ ประชาญ์ชุมชนปัจฉิมทัศนได้กล่าวถึงการตายร้ายหรือตายโหงว่าเป็นการตายที่เกิดขึ้นฉับพลันทันด่วน เช่น การตายร้ายถือเป็นเรื่องใหญ่มากในสมัยโบราณ เป็นเวรเป็นกรรมทั้งคนตายและคนเป็น เมื่อเป็นผีแล้วยังดุร้ายกว่าผีที่ตายธรรมดาเสียอีก ถ้าไปตายนอกบ้านห้ามนำศพเข้ามาในบ้าน ห้ามเก็บศพไว้ค้างคืน เมื่อตายแล้วให้รีบนำไปเผาหรือฝังที่ป่าช้าในเวลาก่อนค่ำของวันนั้น ถ้าตายในเวลากลางคืนจะช่วยกันหาม จุดใต้จุดไม้แค่คุมกันไปฝังในคืนนั้น ต่อมาจึงอนุโลมให้เผาศพจนกว่าจะจนกว่าจะถึงเช้า จึงนำไปฝังคนที่ตายร้ายไม่มีการผูกเท้าผูกมือด้วยฝ้ายเหมือนคนที่ตายดี การนำศพไปฝังใช้คานหามทำด้วยไม้ไผ่ จำนวนคนหาม 4 คน ไม่มีพระสงฆ์นำหน้าจูงศพ

ไปป่าช้า ห้ามทำสังฆทานถวาย ห้ามถวายขันข้าวแด่พระสงฆ์ ทำบุญได้อย่างเดียวคือถวายข้าวดิบหรือข้าวสารที่ไม่ได้นึ่งหรือหุง การตายโหงต้องฝังอย่างเดียว ตายวันนั้นต้องนำไปฝังวันนั้น มีการตายร้ายบางกรณีเท่านั้นถ้าต้องการเผาจะต้องทำพิธีล่วงหน้าไว้ก่อน การเลือกที่ขุดหลุมฝังศพ เมื่อนำศพไปฝังป่าช้าแล้วผู้ประกอบพิธีจะนำไข่เสียบทโยนเพื่อหาที่ขุดหลุม ถ้าโยนไข่ยังไม่แตกก็จะเก็บโยนไปทางอื่นอีก เมื่อไข่แตกตรงไหนก็ให้ขุดหลุมตรงนั้น จะย้ายที่ไม่ได้แม้จะเป็นต่อไม่ใหญ่ก็ต้องขุดฝังตรงนั้น คติความเชื่อเรื่องการจัดศพคนตายร้ายนี้สามารถแยกประเภทของการตายได้ ดังนี้

3.2.2.1 ตายทั้งกลม คือคนที่ตายพร้อมกับลูกขณะที่ลูกยังอยู่ในท้อง การตายในลักษณะนี้ชาวบ้านถือว่าวิญญูณเฮี้ยนมาก จะต้องทำพิธีกรรมเฉพาะเสียก่อนจึงจะนำไปฝังได้ พิธีศพนั้นเริ่มตั้งแต่การนำศพผู้ตายลงจากบ้านทางใต้ถุนตรงที่ศพนอนแล้วนำศพใส่คานหามที่เตรียมไว้ ผูกศพติดคานหาม 3 แห่ง คือที่คอ เอว และที่เท้า เมื่อนำศพไปพ้นจากบ้านแล้ว ก็จะทำพิธีตัดขาดจากความ เป็นสามภรรยาแล้วจึงจะนำศพไปป่าช้า ผู้ทำพิธีจะนำกรวยดอกไม้ใส่ในมือศพ 1 กรวย และให้สามี 1 กรวย เสร็จแล้วจะนำด้ายสายสิญจน์ผูกมือศพแล้วโยงด้ายมาผูกกับมือผู้เป็นสามี จากนั้นจะเสกคาถาลงบนมิดหมอบและตัดด้ายสายสิญจน์ตรงกลางให้ขาดทีเดียว พอตัดสายสิญจน์ขาดแล้วผู้เป็นสามีจะรีบถอดเสื้อผ้าวิ่งเข้าไปอยู่ในวัดโดยไม่เหลียวหลัง ระยะเวลาอยู่วัดประมาณ 3-7 วัน บางคนก็ถือโอกาสบวชอุทิศกุศลให้ภรรยาที่เสียชีวิต หลังจากทำพิธีตัดแล้วก็นำศพไปป่าช้า การหามศพไปนั้น ผู้หามและผู้ร่วมขบวนศพไปป่าช้าจะต้องไม่เหลียวหลัง ขณะศพถึงทางแยกต้องหามศพหมุนวนรอบไปมาส่วนหมอบก็จะเสกมิดหมอบขีดเส้นขวางบนถนนที่ศพผ่าน เมื่อศพไปถึงบริเวณป่าช้าหมอบก็จะเสียบทโยนสถานที่ฝังศพด้วยการโยนไข่ไก่ถ้าไข่แตกตรงไหนก็ขุดหลุมฝังศพตรงนั้นและก่อนนำศพลงหลุมก็ต้องทำพิธีผ่าจานศพโดยจะนำเคียวเกี่ยวข้าวที่คมกริบมาแหวกหน้าท้องศพที่เดียวจากล่างขึ้นข้างบนแล้วนำศพทารออกมาฝั่งข้างๆ ศพมารดา หลังจากนั้นก็จะกลบดิน การทำพิธีกรรมทุกขั้นตอนนั้นหมอบจะต้องเสกคาถาอาคมทุกครั้งเพื่อสะกดวิญญูณผู้ตาย

3.2.2.2 ตายพราย การตายหลังจากคลอดลูกแล้วกำลังอยู่เดือนหรืออยู่ไฟ การทำพิธีศพก็เหมือนกับตายทั้งกลม แต่มีข้อแตกต่างก็คือ พิธีกรรมศพตายพรายที่มารดาสิ้นชีวิตแต่ลูกยังมีชีวิตอยู่หมอบจะต้องทำพิธีหลอกวิญญูณคนตายโดยตัดต้นกล้วยขนาดเท่าทารกที่เกิดแล้วจึงนำมาวางไว้ข้างศพพร้อมกับห่อยาสมุนไพรมะพร้าวซึ่งประกอบด้วย พริกไทย หัวไพล เทียนดำ อีก 1 ห่อ พร้อมกับบอกวิญญูณผู้ตายให้ทราบจำนวน 3 ครั้งด้วย หลังจากที่เอาท่อนกล้วยวางไว้ข้างศพแล้วหมอบต้องใช้เหล็กแหลมขีดที่อวัยวะเพศศพ 3 แห่งๆ ละ 3 ครั้ง ที่หัวแม่เท้า ท้อง และที่เอว หลังจากนั้นจึงนำเอาตาแหลวที่เตรียมไว้มาปิดหน้าศพแล้วจึงนำศพผูกคานหาม เช่นเดียวกับศพตายทั้งกลม การที่จะเอาศพตายพรายลงจากเรือนนั้นไม่ได้เจาะพื้นเอาศพลงทางใต้ถุนเหมือนคนตายทั้งกลม กล่าวคือ หมอบจะกลับบันไดเอาด้านล่างกลับขึ้นข้างบนแล้วนำบันไดเทียมซึ่งมี 3 ชั้นแต่ละชั้นผูกด้วยฝ้ายมาพาดทับไว้ เมื่อนำศพลงพื้นบันไดบ้านแล้วจะใช้มิดตัดแบ่งครึ่งบันไดเทียมแล้วนำไปป่าช้าพร้อมกับศพ ส่วนพื้น

ที่เป็นสามีนั่นต้องแต่งตัวด้วยเสื้อผ้าเก่าๆ ชนิดที่ขาดไม่มีชิ้นดีก่อนจะฝังศพนั้น ผู้เป็นสามีต้องทำพิธีกรรมอย่าขาดกันโดยกล่าวคำทำนองว่า ได้หย่าขาดกันแล้วจำนวน 3 ครั้ง หลังจากนั้นก็จะนำเอาท่อนกล้วยและท่อยาสุมไพรที่เตรียมไว้ข้างศพแล้วกล่าวมอบให้อีกที เสร็จแล้วจึงเปลี่ยนเสื้อผ้าใหม่พร้อมกับแบกดาบกลับบ้านโดยไม่เหลียวหลัง จากนั้นก็จะนำศพฝังหรือจะนำไปเผา (ถ้าไม่มีพิธีหย่าขาดจากกันห้ามเผาศพ) ส่วนคนที่ไปร่วมขบวนศพนั้นทุกคนจะต้องทยอยกันกลับบ้านโดยไม่เหลียวหลังก่อนที่จะนำศพลงหลุมฝังหรือเผาศพ สำหรับบริเวณที่เผาหรือฝังนั้นจะทำรั้วด้วยหนามล้อมรอบมีประตูออกเพียงประตูเดียว หน้าที่ของหมอผีต่อไปก็คือนำด้ายสายสิญจน์มาซึ่งปิดถนนจำนวน 3 แห่ง แต่ถ้าป่าช้าไกลจากหมู่บ้านมากก็ขึง 7 แห่ง (ปิ่น พรหมณะ, 2560: สัมภาษณ์) การตายร้ายนอกจากนี้ยังมีอธิบายเพิ่มเติมที่สอดคล้องกันกับ (จรัญ จิตตสัโร (พระมหา), 2553: 44-46)

3.2.2.3 ตกน้ำตาย ตามปกติศพของคนที่ตกน้ำตายต้องฝังในวันนั้น แต่ถ้าเจ้าภาพอยากที่จะเผาศพ โบราณจารย์ท่านให้ทำพิธีดังนี้ ให้เอาหัวขมิ้นตำผสมกับฝุ่นละลายน้ำให้เปียกแล้วเอาทาหัว ของศพ การทำให้เอามือขยำขมิ้นที่ตำนั้นแล้วลูบขึ้น 7 ครั้ง ลูบลง 7 ครั้ง ทำพิธีอย่างนี้แล้วจึงสามารถเผาศพได้ ศพคนที่ตกน้ำตายห้ามผู้ที่เป็นเจ้าภาพรับของที่ชาวบ้านนำมาบริจาค ห้ามมีการสวดสังคหะ ห้ามเอาพระพุทธรูปนำหน้าศพ ห้ามมีการถวายสังฆทาน

3.2.2.4 ตายด้วยฟ้าผ่า ให้ยกศพใส่รางหมู คือรางไม้สำหรับใส่อาหารให้หมูแล้วช่วยกันดึงรางหมูไปมา 3 ครั้ง บางท้องถิ่นระหว่างที่ชักรางหมูไปมานั้นให้ชักโดยแรงให้ศพตกลงดินแล้วหามศพเข้าใส่ใหม่ชักไปมาให้ศพตกอีกให้ตกลง 3 ครั้ง จึงให้อาบน้ำศพด้วยน้ำอุ่น ทำอย่างนี้แล้วจึงฝังศพได้ ห้ามเก็บศพคนที่ตายฟ้าผ่าไว้ค้างคืน ห้ามเจ้าภาพรับของที่ชาวบ้านนำมาบริจาค ห้ามสวดสังคหะ ไม่ควรมีการให้ศีล รับศีล ห้ามถวายสังฆทาน แต่ให้ถวายทานข้าวสารดิบที่ยังไม่ได้นึ่งตรงจุดที่คนนั้นตายได้

3.2.2.5 เสือกัดตาย ให้อาบน้ำศพด้วยน้ำอุ่นจึงจะเผาศพได้ ถ้าไม่อาบด้วยน้ำอุ่นห้ามเผาให้ฝังได้อย่างเดียว ห้ามเก็บศพไว้ค้างคืน ห้ามรับของที่ชาวบ้านนำมาบริจาค ห้ามถวายสังฆทาน แต่ให้ถวายข้าวสารเป็นทานตรงจุดที่ตายนั้นได้

3.2.2.6 ตกต้นไม้ตาย เมื่อมีคนตกต้นไม้ตาย ให้พ่อแม่ก็ดี พี่น้องก็ดี ผู้เฒ่า ผู้แก่ก็ดี ชีปะขาวหรือนักบวชก็ดี กระโดดข้ามศพไปมา 3 ครั้ง แล้วจึงนำไปเผาหรือฝังก็ได้ ห้ามเก็บไว้ข้ามคืน ห้ามรับของที่ชาวบ้านนำมาบริจาค ห้ามถวายสังฆทาน แต่ให้ถวายข้าวสารเป็นทานตรงจุดที่ตายนั้นได้

3.2.2.7 ตายแขวนคอ การตายแขวนคอนั้นถือว่าวิญญูณเฮี้ยนพอๆ กับการตายทั้งกลมหรือตายพราย ดังนั้นจึงมีพิธีกรรมที่เฉพาะเริ่มตั้งแต่หาหมอผีมาตัดเชือกที่แขวนคอ ส่วนศพนั้นให้ฝังได้อย่างเดียว และต้องฝังในท่ายืนต้องขุดหลุมลึกอย่างน้อย 2 เมตร แล้วหามศพลงยืนในหลุมให้หันหน้าศพไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ให้กลิ่นมของศพด้วยเอาหม้อดินครอบแล้วจึงถมดินแล้วให้ชีปะขาวหรือนักบวชใช้เผื่อคือคราดที่ใช้ทำนาและคราดอันนั้นต้องมี 7 ชี คราดหรือเผื่อไปมาบนหลุม

ฝังศพพร้อมกับกล่าวว่า “ให้ฝนดี น้ำไหลด้วยร่อง” ถ้าไม่ทำพิธีดังกล่าวนี้ห้ามฝังศพยืนแต่ถ้าไม่ฝังศพให้ยืนเชื่อว่าลูกหลานที่อยู่ข้างหลังจะพากันร้อนไหม้ ฉิบหายวายวอด ห้ามเก็บศพไว้ค้างคืน ห้ามเจ้าภาพรับของที่ชาวบ้านนำมาบริจาค ไม่ให้มีการให้ศีล รับศีล ห้ามสวดสังคหะ ห้ามเอาพระพุทธรูป นำขบวนหามศพ ห้ามถวายสังฆทาน ให้ถวายทานข้าวสารดิบตรงที่จุดที่ตายนั้นได้

3.3 พิธีกรรมงานศพในชุมชนปัจฉิมทัศน์ 1,2 ก่อน พ.ศ. 2545

ชุมชนปัจฉิมทัศน์ในอดีตเป็นชุมชนที่ยังไม่มีความเจริญมากนัก ยังคงเป็นชุมชนแบบชนบท อีสานทั่วไป การตั้งชุมชนมีลักษณะกระจายไปบริเวณรอบๆ วัด ในลักษณะชุมชนเล็กๆ ผู้คนมีปฏิสัมพันธ์กันแบบชนบทคือเป็นพี่น้องกัน เมื่อเกิดมีผู้ใดผู้หนึ่งเสียชีวิต การจัดงานศพก็เป็นการรวมญาติเพื่อช่วยเหลือกันไปตามฐานะ ส่วนพิธีกรรมงานศพก็จัดแบบไม่มีความสลับซับซ้อน (พระมหาประเสริฐพร จูตีสิริ, 2560: สัมภาษณ์)

3.3.1 พิธีกรรมก่อนตาย

เมื่อการเจ็บป่วยเกิดขึ้นที่ผู้ป่วยเตรียมพร้อมรับกับความตาย พี่น้องจะทำอะไรบ้าง และต้องเตรียมพร้อมอะไรบ้าง ชีวิตก็เหมือนกันต้องเตรียมพร้อมทุกขณะไม่ว่า เรื่องเกิด เรื่องตาย เรื่องร้ายหรือว่าเรื่องดี เราไม่ควรประมาท เวลาเจ็บป่วยไม่สบายก็ต้องรักษาไปหาหมอ ในสมัยก่อนวิทยาการทางการแพทย์ยังไม่เจริญ ชาวบ้านก็จะไปรักษาด้วยหมอพื้นบ้านและรักษาด้วยยาสมุนไพร หมอพื้นบ้านนั้นถือว่าเป็นภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น การรักษาด้วยหมอพื้นบ้านก็มีหลายแบบ ลักษณะเดียวกันกับชาคริต อนันทรามัน (2538: 31-37) ได้ให้ข้อมูลว่า พิธีกรรมเตรียมพร้อมรับกับความตายซึ่งนำเสนอไว้ ดังต่อไปนี้

3.3.1.1 การเทศน์คัมภีร์มหาวิบาก เป็นพิธีกรรมที่นิยมปฏิบัติกันมากเมื่อผู้ป่วยมีอาการทรุดหนัก ทรมาณ เยียววยรักษาไม่หาย จะตายก็ไม่ตาย จะหายก็ไม่หาย ญาติพี่น้อง ลูกหลานก็จะตกลงกันไปนิมนต์พระสงฆ์มาเทศน์คัมภีร์มหาวิบากให้คนป่วยฟัง เพราะเชื่อว่าเป็นเพราะวิบากกรรมที่ผู้ป่วยเคยทำไว้เจ้ากรรมนายเวรกำลังติดตามคอยอาฆาต การเทศน์คัมภีร์มหาวิบากส่วนมากนิยมประกอบพิธีในช่วงตอนเย็นเวลาประมาณ 16.00 น. เป็นต้นไป หรือตามความเหมาะสมของเหตุการณ์ การประกอบพิธีก็มีดังนี้คือ 1) เจ้าภาพไปนิมนต์พระสงฆ์ให้มาเทศน์คัมภีร์มหาวิบาก 2) จัดเตรียมเครื่องประกอบพิธี 3) กล่าวคำบูชาพระรัตนตรัย สมาทานศีล อาราธนาธรรม 4) พระสงฆ์อ่านคัมภีร์มหาวิบากให้คนป่วยฟัง 5) ประเคนเครื่องภัตเทศน์และรับพร การเทศน์คัมภีร์มหาวิบากนี้เป็นพิธีกรรมที่ท่าง่าย ไม่ยุ่งยากแต่ให้ผลทางด้านจิตใจมาก การเทศน์คัมภีร์มหาวิบากนี้บางครั้งก็เป็นความสมัครใจของผู้ป่วยเองที่ต้องการฟังเพราะความเจ็บป่วยมันทรมาณร่างกายและจิตใจจึง

ขอร้องให้ลูกหลานไปนิมนต์พระมาเทศนา ให้ฟังเพื่อว่าวิบากกรรมเวรหมัดก็จะได้หาย หากถึงเวลาตายก็จะตายอย่างสงบ เพราะไม่อยากที่จะทรมานตัวเองและลูกหลานผู้คอยดูแล

3.3.1.2 ขอขมาพระรัตนตรัย พิธีกรรมขอขมานี้เป็นพิธีกรรมที่ประกอบขึ้นเป็นครั้งสุดท้าย หรือพิธีสุดท้ายสำหรับผู้ป่วย กล่าวคือ พิธีกรรมนี้เป็นพิธีกรรมที่ชาวบ้านนิยมปฏิบัติกันมา เพราะว่ามีคนป่วยในระยะสุดท้ายที่คาดการณ์ว่าต้องเสียชีวิตแน่นอน ซึ่งชาวบ้าน ญาติพี่น้อง จะไปเฝ้าไข้ดูอาการ อยู่เป็นเพื่อนที่บ้านของคนป่วยหรือไปเยี่ยมที่โรงพยาบาล เมื่อเห็นว่ามีอาการไม่ดีแล้วก็จะปรึกษากันว่าสมควรที่จะไปขอขมาพระรัตนตรัยเสีย เพราะว่าขณะที่คนป่วยยังมีกำลังหรือระหว่างที่ดำเนินชีวิตที่ผ่านมาอาจล่วงเกินต่อพระรัตนตรัย หากเสียชีวิตไปก็กลัวว่าจะเป็นบาปติดตัวไปข้ามภพข้ามชาติหรือที่ป่วยและทรมานอยู่ในขณะนี้ก็อาจจะเป็นเพราะประมาทหรือล่วงเกินต่อพระรัตนตรัยก็ได้ สมควรที่จะไปขอขมาต่อพระรัตนตรัยที่วัด ในพิธีกรรมนี้ไม่ต้องเตรียมสิ่งของมาก และไม่ได้เสียค่าใช้จ่ายใดๆ เลยเพียงแต่หาดอกไม้ธูปเทียนและให้มรรคนายกหรือผู้ที่สามารถกล่าวคำขอขมาพระรัตนตรัยได้ เมื่อทุกสิ่งพร้อมก็ประกอบพิธีกรรมได้เลย ผลที่ได้รับจากการขอขมาพระรัตนตรัยนี้ส่วนมากจะเห็นได้จากญาติพี่น้องลูก หลานที่สามารถปลงได้และทำใจรับกับเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตอันใกล้ข้างหน้า

3.3.2 พิธีกรรมตอนตาย

เมื่อลูกหลานญาติพี่น้องทราบแน่ชัดแล้วว่าคนป่วยเสียชีวิตลงจะเกิดอาการโศกเศร้า เสียใจในการจากไปของญาติพี่น้อง ผู้นำชุมชนและปราชญ์ชุมชนจึงเป็นผู้ให้คำแนะนำหลัก ในการจัดเตรียมงานทุกอย่าง คุณตาปิ่น ปราชญ์ชุมชนปัจฉิมทัศน์ให้รายละเอียดในพิธีกรรมตอนตาย ดังนี้ (ปิ่น พรธนะ, 2560: สัมภาษณ์)

3.3.2.1 เริ่มจากการแจ้งข่าวการตายให้คนในชุมชนทราบ การตายในสมัยก่อนนั้นมีความยุ่งยากมากทั้งในเรื่องของการจัดงานศพเพราะว่าเงินทองที่จะใช้จ่ายนั้นหายากมาก ชุมชนจึงนิยมแจ้งข่าวการตายด้วยการจุดประทัดให้มีเสียงดังออกจากบ้านผู้ตายถือว่าการบอกกล่าวให้ได้รับรู้ว่ามีคนตายเกิดขึ้นในหมู่บ้านและถือเป็นการเชิญให้ไปร่วมงานศพ จากนั้นเจ้าภาพก็ไปแจ้งให้ประธานชุมชนได้รับทราบภายใน 24 ชั่วโมง ว่าที่บ้านมีคนตายและเพื่อให้เพื่อนบ้านมาช่วยงาน

3.3.2.2 การจัดเตรียมสถานที่และอุปกรณ์ที่ใช้ในงานศพ สำหรับผู้อาวุโสจะหาทิศทางที่เหมาะสมในการตั้งสิ่งของตามคติโบราณส่วนคนที่แข็งแรงไปที่วัดเพื่อไปเยี่ยมข้าวของที่จำเป็น อาทิ โต๊ะหมู่บูชา ตู้พระธรรม เสื่อและโต๊ะเก้าอี้ หรือที่วัดมีเต็นท์ก็จะเอามาด้วยเช่นกัน ถ้าไม่มีก็ต้องให้คนไปติดต่อเช่าเต็นท์และหาเครื่องเสียงมาพร้อมหลอดไฟมาประดับงานให้ครบทุกจุด ส่วนอีกกลุ่มก็จัดทำโลงบรรจุศพให้กับผู้ตาย จัดทำดอกไม้ประดับหีบศพ ฝ่ายหญิงก็ไปวัดเพื่อไปเยี่ยมเครื่องครัวมาทำอาหารไว้ต้อนรับแขกและเพื่อนบ้านที่มาช่วยงาน ส่วนอีกหลายคนก็ช่วยหาสิ่งของที่จำเป็น

นอกจากนี้แล้วจัดเตรียมช่วยงานให้กับเจ้าภาพไม่ให้โศกเศร้าไปมากกว่านี้เพื่อจะเป็นสถานที่ไว้ต้อนรับแขกที่มาร่วมไว้อาลัยกับเจ้าภาพ

3.3.2.3 การอาบน้ำศพ ก่อนจะนำร่างผู้ตายใส่โลงศพ ชาวบ้านจะเตรียมศพตามประเพณีนิยม คือการทำความสะอาดศพเป็นขั้นตอนแรก หลังจากผู้ตายสิ้นชีวิตลง การอาบน้ำศพ พวงญาติจะช่วยกันนำร่างของผู้ตายไปอาบน้ำพออุ่นๆ เสร็จแล้วจึงนำเสื้อผ้าที่ผู้ตายชอบที่สุดหรือเสื้อผ้าที่ลูกหลานเตรียมไว้สวมใส่ให้พร้อมกับแต่งหน้าทาแป้งหวีผมให้เรียบร้อยหลังจากนั้นจะนำศพไปวางไว้บนเสื่อ

3.3.2.4 การเอาเงินเหรียญใส่ปากศพ หลังจากที่เสร็จขั้นตอนการอาบน้ำศพเสร็จแล้วญาติของผู้ตายจะนำเงินเหรียญใส่ลงในปากของผู้ตาย โดยยึดคติความเชื่อที่ว่าเพื่อเป็นเงินนำไปซื้อทางที่จะไปข้างหน้าไม่ให้ลำบาก

3.3.2.5 การมัดตราสังศพ ก่อนจะมัดตราสังศพ ผู้ที่ทำพิธีจะมัดมือศพให้พนมไว้ที่อกโดยมีชวยดอกไม้ รูปเทียน อยู่ในมือแล้วผูกด้วยด้ายดิบจึงมัดตราสังศพด้วยฝ้ายจำนวน 3 เส้น เรียกว่าฝ้ายจรสาด สอดเข้าใต้เสื่อที่ศพนอนแล้วผูกตรงที่มีมือหนึ่งเส้น ตรงเอวหนึ่งเส้น และที่ตรงเท้าอีกหนึ่งเส้น หลังจากมัดศพแล้วก็จะหามศพนอนบนสื่อนอนพร้อมทั้งห่มผ้าคลุมหัวจรดเท้าซึ่งเตรียมไว้แล้วมีขนาดเท่าโลงศพ จากนั้นก็นำศพไปนอนไว้ตรงชื่อ (กรณีที่ยังไม่ได้ใส่โลงศพ) เรียกว่า ดอยศพ

3.3.2.6 การนำศพใส่โลง ขั้นตอนสุดท้ายของการเตรียมศพก่อนที่จะตั้งศพบำเพ็ญกุศล คือ การนำศพใส่โลง โลงศพของชุมชนปัจฉิมทัศน์ซึ่งมีชาวบ้านภายในชุมชนประกอบขึ้นเองบ้างหรือซื้อเป็นโลงสำเร็จบ้างตามแต่ฐานะของเจ้าภาพ ก่อนที่จะนำศพใส่โลงนั้นจะทำพิธีเบิกโลงโดยนำไปไม้มาปิดในโลง 3 ครั้ง พร้อมกับพูดว่า ขวิญคนหนีขวิญฝืออยู่ เสร็จแล้วจึงนำศพใส่โลง ขั้นตอนพิธีหลังจากนี้คุณแม่ละม้าย ผู้อาวุโสในชุมชนปัจฉิมทัศน์ ได้กล่าวรายละเอียดเพิ่มเติมในการบำเพ็ญกุศลให้ศพ

3.3.2.7 การบำเพ็ญกุศลศพ ขณะที่ตั้งศพบำเพ็ญกุศลศพนั้นญาติผู้ตายจะจัดหาเครื่องสักการะตั้งไว้ใกล้ศพ เครื่องสักการะนี้ประกอบด้วย ไฟยาม ตุง 3 หาง เชิงบาตร ถุงห่อข้าว ฝ้ายจุมพะพร้าวล้างหน้าศพ 3 ลูก ในการบำเพ็ญกุศลศพจะมีการสวดมาติกา บังสุกุล และสวดพระอภิธรรมทุกคืน ในการสวดอภิธรรมนั้นจะสวดนับตั้งแต่ตั้งศพคืนแรกจนถึงคืนสุดท้ายก่อนวันเผา นิยมตั้งไว้ 3 คืน ในตอนเย็นประมาณ 18.30 น. จะมีการนิมนต์พระสงฆ์ 4 รูป มาสวดมาติกาบังสุกุลและสวดพระอภิธรรม ซึ่งเป็นคำสอนทางพระพุทธศาสนาคือเพื่อให้ผู้ฟังได้ปัญญาในการดำเนินชีวิตและเป็นการสวดส่งวิญญาณผู้ตายไปสู่สวรรค์และเป็นการให้ผู้ตายได้ฟังเป็นครั้งสุดท้ายด้วย บางบ้านก็นิยมเคาะโถงบอกให้ผู้ตายฟังธรรม หรือให้มากินอาหารที่ลูกหลานได้จัดเตรียมให้กิน เมื่อสวดมาติกาบังสุกุลและสวดพระอภิธรรมแล้ว หลังจากที่พระสงฆ์ได้นิมนต์กลับวัดเจ้าภาพก็จัดเตรียมอาหารให้กับแขกผู้มาช่วยงาน โดยมีเหล่า อาหาร คาว หวาน ตามที่เจ้าภาพจัดเตรียมไว้ หลังจากนั้นก็จะมีการงันเฮือนดี ในการงันเฮือนดีนั้นเป็นอุบายของคนโบราณที่ให้ญาติอยู่เป็นเพื่อนเจ้าภาพจนถึงรุ่งเช้า

ของอีกวัน ซึ่งอาจมีการเล่นการพนัน ตั้งวงกินเหล้า เพื่อเป็นเพื่อนกับเจ้าภาพจนสว่าง การตั้งศพ บำเพ็ญกุศล เป็นหน้าที่ของลูกหลาน ญาติพี่น้อง และคนในชุมชนต้องมีส่วนร่วมและต้องถือเป็นธุระ ในการจัดการให้เรียบร้อยดังตามถูกต้องตามจารีตประเพณีนิยมของท้องถิ่น (ละม้าย, ฤทธิโคตร, 2560: สัมภาษณ์)

3.3.2.8 การบำเพ็ญกุศลศพก่อนเผา เมื่อถึงวันปลงศพ พระภิกษุและสามเณรที่ได้รับ นิมนต์จะเดินทางไปที่บ้านงานศพในช่วงเวลา 11.00 น. โดยนิมนต์พระภิกษุ สามเณรทุกรูปที่อยู่ ในวัดเพื่อไปรับถวายภัตตาหารเพลที่บ้านของเจ้าภาพ ให้ฉันต่อหน้าศพที่บ้านเจ้าภาพเสร็จแล้วจะ นิมนต์สวดมาติกา บังสุกุลต่อหน้าศพก่อนมีการยกศพออกจากเรือน เรียกว่ามาให้อุบุญและนิมนต์ พระสงฆ์มาบวชให้ลูกหลานผู้ตายเพื่อจะทำพิธีจูงศพ เมื่อถึงเวลาขณะยกศพออกพ้นเรือนก็จุดประทัด เป็นสัญญาณ เพื่อให้ชาวบ้านทั่วไปร่วมส่งสการศพโดยพร้อมเพรียงกัน (พระสมบุรณ์ สุภโท, 2560: สัมภาษณ์)

3.3.3 การฌาปนกิจศพหรือการเผาศพ

เมื่อนำศพที่ตั้งบำเพ็ญกุศลที่บ้านมาที่ศาสนสถานในการเตรียมที่จะเผา ตามคตินิยมจะมี ขั้นตอนปฏิบัติเพื่อเป็นการอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย คุณพ่อเจริญ ไชยแสน ได้อธิบายเพิ่มเติมใน รายละเอียด ดังนี้

3.3.3.1 การส่งสการศพ เป็นการนำศพออกจากบ้านมาที่ศาสนสถานเพื่อเผาศพ โดย เป็นการนำเครื่องสักการะคือ ดอกไม้ รูปเทียน ไปสักการะเคารพศพ เป็นประเพณีที่ตั้งมาเชื่อว่าเมื่อ เราได้ประมาท พลาดพลั้งกับผู้ตาย ถ้าเราเอาเครื่องสักการะไปทำความเคารพก็ถือว่าหมดโทษหมด ภัยต่อกัน

3.3.3.2 การจูงศพ ในช่วงนั้นการเคลื่อนศพมาที่วัดปัจฉิมทัศน์โดยใช้รถยนต์เคลื่อนศพ ซึ่งนำหีบศพขึ้นบนแท่นที่ตั้งไว้บนรถยนต์ เมื่อเคลื่อนศพไปถึงวัด จะมีการจูงศพโดยใช้ด้ายโยงไหมโยง จำนวนหลายทบขนาดใหญ่เป็นเชือกจูงเป็นเกียรติแก่ผู้ตายและเจ้าภาพ ถ้าผู้ตายมีลูกชายหลานชายก็ บวชเป็นสามเณรจูงศพ ในขบวนจูงศพจะมีพระสงฆ์จำนวนหนึ่งนำหน้า ผู้บวชจูงต่อ ผู้เคารพนับถือ และญาติมิตรจูงตามลำดับ ระหว่างจูงศพตามทางที่ผ่านมีการหว่านข้าวตอกหน้าการจูงศพตลอด ระยะทาง การหว่านข้าวตอกให้ผีลงมากับกินและสอนให้คนพิจารณาดูคนตายว่าเมื่อคนตายแล้วรูป กับนามแตกต่างกันเหมือนข้าวตอกแตกก็เป็นเช่นหลักการเปรียบเทียบ

3.3.3.3 การล้างหน้าศพ เมื่อตั้งศพบนฌาปนสถานเรียบร้อยแล้วจะมีการล้างหน้าศพ ในพิธีการมักเรียกว่ารดน้ำศพ ชุมชนปัจฉิมทัศน์นิยมเอาน้ำมะพร้าวล้างหน้าศพ โดยมีความเชื่อว่าเป็น น้ำสะอาดบริสุทธิ์ที่สุด เมื่อล้างแล้วจะทำให้สวยงามบริสุทธิ์ไปจนถึงชาติหน้าภพหน้า โดยมีพระสงฆ์ นำรตน์น้ำมะพร้าวก่อนจึงเป็นฝ่ายฆราวาสญาติมิตรตามลำดับ

3.3.3.4 การทำบุญทักษิณาทาน เป็นการทำบุญหน้าศพก่อนจะมีการเผา ซึ่งขั้นตอนพิธีส่วนนี้จะมีพิธีทางศาสนา เริ่มด้วยไหว้พระสมათานศีล กราบนิมนต์พระแสดงพระธรรมเทศนาหน้าศพ 1 กัณฑ์ สวดมาติกา บังสุกุล และถวายปัจจัยไทยธรรม รับพรแล้วอุทิศทักษิณาทานให้แก่ผู้ตายแล้วจึงทอดผ้าบังสุกุล

3.3.3.5 การทอดผ้าบังสุกุล เจ้าภาพจะจัดเตรียมผ้าบังสุกุลไว้เพื่อทอดถวายแก่พระภิกษุสงฆ์ ในการจัดเตรียมนั้นจะจำแนกผ้าบังสุกุลไว้ 2 ประเภท คือ 1) ผ้าบังสุกุล 2) ผ้าไตรบังสุกุล ในการทอดผ้าบังสุกุลจะเริ่มจากพิธีทำบุญทักษิณาทานเสร็จ โดยเริ่มจากผ้าบังสุกุลตามอายุของผู้ตายบ้าง หรือตามที่กำหนดไว้ว่าจะจัดหาตามฐานะของเจ้าภาพ 10 ผืนบ้าง 20 ผืนบ้าง แล้วจึงกราบนิมนต์พระภิกษุ 4 รูป ไปพิจารณาต่อหน้าศพบนเมรุ จากนั้นจึงมีการทอดผ้าไตรบังสุกุลเป็นชุดสุดท้ายโดยให้ประธานฝ่ายฆราวาสในงานเป็นผู้ทอดและกราบนิมนต์พระภิกษุที่เป็นประธานสงฆ์ในการพิจารณา

3.3.3.6 การเผาศพ เป็นขั้นตอนสุดท้ายในการประกอบพิธีเผาศพซึ่งผู้ทอดผ้าไตรบังสุกุลจะเป็นประธานฝ่ายฆราวาสในการเผาและวางดอกไม้จันทน์ ส่วนประธานฝ่ายสงฆ์จะเป็นพระภิกษุผู้เป็นประธานในการพิจารณาผ้าบังสุกุลนั้นและวางดอกไม้จันทน์ ผู้มาร่วมงานหรือผู้มาส่งสารทุกคนลุกขึ้นและทยอยกันขึ้นวางดอกไม้จันทน์บนเมรุเป็นการไม่ให้เป็นการไปเฝ้าร่างกาย เมื่อวางดอกไม้จันทน์เสร็จจะนำร่างของผู้ตายเข้าสู่เตาเผาโดยให้เท้าของผู้ตายเข้าด้านใน (ทิศตะวันออก) และหันศีรษะออกมาทางประตู (ทิศตะวันตก) โดยมีคติความเชื่อเดิมว่า ผู้ตายจะหันศีรษะไปทางทิศตะวันตกเปรียบดังชีวิตของมนุษย์ย่อมเคลื่อนคล้อยไปทุกๆ วันเหมือนพระอาทิตย์ที่ตกดินในเวลาเย็น จากนั้นจัดการเผาต่อไปเป็นอันเสร็จพิธีเผาศพ (เจริญ ไชยแสน, 2560: สัมภาษณ์)

3.3.4 พิธีกรรมหลังตาย

ขั้นตอนการบำเพ็ญกุศลหลังการเผาศพนี้เป็นขั้นตอนสุดท้ายที่ญาติจะได้ทำให้ผู้ตายอีกครั้งก่อนจะมีการเก็บกระดูกซึ่งการเก็บกระดูกนั้นจะนับจากวันเผา 3 วัน ญาติและคนในชุมชนจึงจะทำพิธีเก็บกระดูกเพื่อนำมาบำเพ็ญกุศลที่บ้านของเจ้าภาพ คุณพ่อทวีศิลป์ โพธิ์ศรี ได้ให้รายละเอียดเพิ่มเติม ดังนี้

3.3.4.1 การตั้งมุงคน หลังจากประกอบพิธีเผาศพเสร็จเจ้าภาพและญาติๆ จะกลับมาที่บ้านเพื่อจัดเตรียมสถานที่ในการสวดพระพุทธรูปมนต์เย็นซึ่งนิยมเรียกกันว่า การตั้งมุงคน (ตั้งมุงคล) จะมีการสวดให้ครบ 3 คืน เวลาในการสวดพระพุทธรูปมนต์ประมาณ 19.00 น. จะนิมนต์พระภิกษุสามเณรในวัดทุกรูปมาที่บ้านเจ้าภาพเพื่อทำพิธี ขั้นตอนของพิธีทำเหมือนการสวดพระปริตรทั่วไป พอถึงเวลาที่กำหนดมีการบูชาพระรัตนตรัย สมათานศีล อารธนาพระปริตร จากนั้นพระภิกษุสงฆ์ก็จะสวดพระพุทธรูปมนต์ตามคตินิยม จากนั้นเจ้าภาพถวายไทยทาน รับพร เป็นเสร็จพิธีของวันนั้น ก่อนจะ

ไปทำพิธีเก็บอัฐิเถ้าที่ฌาปนสถาน คดีความเชื่อในการตั้งมุงคุณ เพื่อความเป็นสิริมงคลให้แก่เจ้าภาพ ด้วยบทสวดพระพุทธรูปที่พระภิกษุสงฆ์ได้สาธยาย

3.3.4.2 เก็บกระดูก การเก็บกระดูกหรืออัฐิหลังจากเผาศพ จะทำในวันที่ 3 นับจากวันเผาศพ บรรดาลูกหลานและญาติมิตรของผู้ตายจะไปนิมนต์พระสงฆ์ไปยังที่เผาศพ จัดอาหารคาวหวานไปด้วย เมื่อไปถึงก็นำอาหารคาว หวานเลี้ยงผิคนตายตรงบริเวณที่เผาศพนั้น ลูกหลานจุดธูปเทียนบอกผีผู้ตายให้กินอาหารทิ้งไว้ให้ผู้ตายกินอิ่ม หลังจากนั้นบรรดาลูกหลานและญาติพี่น้องก็ช่วยกันเกลี่ยเศษกระดูกและขี้เถ้าบริเวณที่เผาให้เป็นรูปคนนอนหงายหันหัวไปทางทิศตะวันตก เรียกว่าตาย เสร็จแล้วนิมนต์พระสงฆ์ 4 รูป มาบังสุกุลตาย พระสงฆ์จะสวดบทว่า

“อะนิจจา วัตะ สังขารา อุปปาทวะยะธัมมิโน
อุปป์ชิตวา นิรุชฌันติ เตสัง วุปะสะโม สุโข ฯ”

พระสงฆ์จะสวด 3 รอบ จากนั้นจึงเกลี่ยรูปนั้นแล้วทำรูปใหม่ขึ้นอีกโดยหันหัวไปทางทิศตะวันออก เรียกว่าเกิด เสร็จแล้วลูกหลานและญาติพี่น้องช่วยกันโปรยดอกไม้ที่จัดเตรียมไว้ ประพรมน้ำหอมให้ทั่ว มีการใส่เสื้อผ้าชุดใหม่ ใส่รองเท้า ลงบนร่างกระดูก จึงนิมนต์พระสงฆ์มาบังสุกุลเป็นอีกครั้งหนึ่ง พระสงฆ์จะสวดบทว่า

“อะจิริง วัตะยัง กาโย ปะฐะวิงอะธิเสสสะติ
อุทโท อะปะตะวิญญาโณ นิรัตถัง วัตะ กะลิงคะรัง ฯ”

พระสงฆ์จะสวด 3 รอบเช่นกัน เมื่อเสร็จจากบังสุกุลแล้วพระสงฆ์จะเก็บก่อนต่อจากนั้นเป็นญาติช่วยกันเก็บกระดูกใส่ขวดโหลที่มีฝาปิดนำกลับไปไว้ทำบุญที่บ้านก่อน ส่วนที่เหลือเถ้าถ่านเอาไปลอยอังคารโดยรวบรวมห่อผ้าขาวนำไปลอยที่แม่น้ำเป็นอันเสร็จพิธีเก็บกระดูก

3.3.4.3 การทำบุญกระดูก ในส่วนอัฐิที่เก็บในขวดโหลลูกหลานและญาติพี่น้องจะนำมาทำบุญที่บ้านเจ้าภาพโดยนิมนต์พระภิกษุสงฆ์ สามเณร มาฉันจังหันที่บ้านเจ้าภาพ หลังจากเสร็จพิธีทางศาสนาญาติของผู้ตายจะมีการนำเถ้าถ่านที่ห่อผ้าขาวไว้ไปลอยอังคารที่แม่น้ำ ในการทำบุญกระดูกนี้บางเจ้าภาพจะกระทำขึ้นอีกครั้งในตอนแจกข้าวอุทิศส่วนกุศล เป็นทำบุญ 100 วัน เพราะมีความเชื่อว่าผู้ตายจะรอรับกองบุญที่ยิ่งใหญ่ที่ลูกหลานญาติพี่น้องจัดไปให้ จากนั้นลูกหลานจะเอากระดูกเก็บไว้กราบไหว้ที่บ้านบางส่วนและอีกส่วนนำไปไว้ที่ช่องบรรจุอัฐิที่วัดปัจฉิมทัศน์ (ทิวศิลป์ โพธิ์ศรี, 2560: สัมภาษณ์)

3.4 การตั้งศพบำเพ็ญกุศลที่บ้านก่อนการเปลี่ยนแปลงของชุมชนปัจฉิมทัศน์ 1,2

พิธีกรรมงานศพในอดีตของชุมชนปัจฉิมทัศน์ 1,2 จากที่เคยจัดกันชุมชนหรือพิธีกรรมที่บ้านของผู้ตาย เพื่อให้เห็นความเปลี่ยนแปลงในการประกอบพิธีกรรมงานศพกับทางวัดปัจฉิมทัศน์ได้ จัดพิธีงานศพให้กับผู้ตายที่ชุมชนได้จัดทำขึ้น โดยธรรมเนียมการตั้งศพบำเพ็ญกุศลที่บ้านโดยเป็น

หน้าที่ของลูกหลานญาติพี่น้องและคนในชุมชนต้องมีส่วนร่วมและต้องถือเป็นธุระในการจัดการให้เรียบร้อยดังงามถูกต้องตามจารีตประเพณีนิยมของท้องถิ่น พระสมบุรณ์ สุภทโท ได้อธิบายถึงพิธีกรรมการจัดงานศพกรณีที่ตั้งศพบำเพ็ญกุศลที่บ้านของชุมชนปัจฉิมทัศน์ ดังนี้

3.4.1 พิธีกรรมงานศพในชุมชนปัจฉิมทัศน์ 1,2

3.4.1.1 การตายเกิดขึ้น

เมื่อมีการตายเกิดขึ้นภายในชุมชนปัจฉิมทัศน์ 1,2 เจ้าภาพจะต้องไปแจ้งกับประธานชุมชน ภายใน 24 ชั่วโมง จากนั้นประธานชุมชนก็จะไปแจ้งให้ทางโรงพยาบาลมารับศพไปตรวจหาสาเหตุการตายของศพก่อน

3.4.1.2 การตกแต่งศพ

จัดทำที่โรงพยาบาล รวมทั้งการอาบน้ำ ใส่เสื้อผ้า ฉีดยาศพ จะไม่มีการรดน้ำศพ นำมาบรรจุหีบศพที่ได้จัดทำไว้ให้เรียบร้อยก่อนเคลื่อนย้ายศพ

3.4.1.3 การรับศพจากโรงพยาบาลมาที่บ้านผู้ตาย

จะนิมนต์พระสงฆ์ 1 รูป ไปจุณศพจากโรงพยาบาลมาที่บ้านของผู้ตาย

1) ศพถึงบ้าน เครื่องญาติพี่น้องจตุรูปขอขมาคนละ 1 ดอก นำศพที่บรรจุโลงศพจากโรงพยาบาลเข้าบรรจุในโรงศพเย็นอีกครั้งเพื่อเตรียมประกอบพิธีพระพุทธรศาสนา

2) การตั้งศพ หันศีรษะของผู้ตายไปทางทิศตะวันตกตามคติความเชื่อ เพราะมีคิตตามปราชญ์โบราณที่ว่าเหมือนพระอาทิตย์ตกไม่สามารถฟื้นคืนได้อีก

3.4.1.4 การประกอบพิธีกรรมในการบำเพ็ญกุศล

จะเริ่มเวลา 18.30 น. พระสงฆ์จำนวน 4 รูป ถึงบ้านงานศพ เริ่มประกอบพิธีทางพระพุทธรศาสนา โดยมีการจตุรูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย สมาทานศีล เรียงเชิญเจ้าภาพจตุรูปเทียนบูชาพระอภิธรรม และจตุรูปเคารพศพ 1 ดอก อาราธนาพระสงฆ์ 4 รูป สวดพระอภิธรรม ถวายปัจจัย และวัตถุธานอันมีนมเครื่องดื่ม พระพิธีธรรมก็จะอนุโมทนาเป็นภาษาบาลี ถือว่าเป็นอันเสร็จพิธีในการบำเพ็ญกุศลในแต่ละคืน (พระสมบุรณ์ สุภทโท. 2560: สัมภาษณ์)

3.4.1.5 การฌาปนกิจศพหรือเผาศพ

พิธีกรรมในขั้นตอนนี้จะเริ่มเวลา 12.00 น. ตั้งแต่กราบนิมนต์พระสงฆ์เข้าไปในบ้านเพื่อสวดมาติกา บังสุกุล จากนั้นเคลื่อนศพมาสู่ฌาปนสถานเพื่อประกอบพิธีเผา ในขั้นตอนการดำเนินการนั้นจะมีการทอดผ้าบังสุกุลตามคตินิยมเท่าอายุของผู้ตายเสร็จแล้วจะมีการนำเรียนประวัติและทอดผ้ามหาบังสุกุลเป็นขั้นตอนสุดท้าย โดยประธานที่เรียนเชิญมาให้เป็นผู้ทอดและกราบนิมนต์พระภิกษุที่เป็นประธานฝ่ายสงฆ์พิจารณา เมื่อเสร็จก็ล้างหน้าศพแล้วนำศพเข้าเตาเผา (ปิ่น พรรณะ, 2560: สัมภาษณ์)

รายละเอียดที่ได้นำเสนอไว้นั้นเป็นการบำเพ็ญกุศลศพตั้งแต่พิธีกรรมตอนตาย การบำเพ็ญกุศล (ตั้งศพ) การฃาปนกิจ (เผาศพ) และพิธีกรรมหลังตาย จนสิ้นสุดพิธีกรรมทั้งนี้เป็นการจัดการศพทั้งตายดีและตายร้าย ต่างตรงแต่ตายร้ายจะนิยมทำพิธีกลอุบายก่อนการฃาปนกิจ

3.5 การเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพในชุมชนปัจจุบันตั้งแต่ พ.ศ. 2545

การประกอบพิธีกรรมงานศพของชุมชนปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในบริบทพื้นที่ชุมชนและบริบทพื้นที่ในวัด ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่ผู้คนในชุมชนนำมาปรับใช้นั้นเป็นรูปแบบที่พัฒนามาจากส่วนกลางและรับเอาวัฒนธรรมจากส่วนกลางมาใช้เป็นหลักด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอรายละเอียดตั้งแต่ พ.ศ. 2545 เป็นต้นมา ดังนี้

3.5.1 การเปลี่ยนแปลงในชุมชน

ในรูปแบบการจัดทำพิธีกรรมงานศพและสถานที่ทางวัดได้รองรับได้อย่างดีและสะดวกและเป็นระบบที่ชัดเจน ซึ่งเป็นการจัดงานที่ทำให้ไม่ต้องมีความยุ่งยากในการจัดทำพิธีกรรมงานศพ นอกจากนี้ นางหนูพัด ม่วงพล (2561: สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นบ้านชุมชนปัจจุบัน 2 ได้กล่าวอีกว่า ขั้นตอนพิธีกรรมงานศพ ในการจัดรูปแบบนี้เป็นสิ่งที่ดี แต่โดยในความคิดเห็นส่วนตัว การนำศพไปตั้งบำเพ็ญกุศลที่วัดถึงจะสะดวกสบายก็ตาม ทำให้ขาดความสัมพันธ์จากญาติพี่น้อง เพราะในบางคนไปร่วมงานศพเพราะค่าเชิญหรือได้รับการ์ดเชิญเท่านั้น เหมือนแต่เดิมซึ่งแต่ก่อนการร่วมงานศพเป็นการร่วมญาติพี่น้องให้มาช่วยกันในทุกๆ ด้านทุกๆ ขั้นตอน ถ้าเป็นการนำศพไปตั้งบำเพ็ญกุศลไว้ที่บ้านภายในเครือญาติและผู้คนใกล้เคียงจะได้มีส่วนช่วยกันจัดเตรียมสิ่งต่างๆ ในงานศพ เช่น การทำอาหารร่วมกันโดยไม่ต้องจ้างร้านอาหาร การพับเหรียญโปรยก็จะต้องช่วยกัน โดยไม่ต้องไปซื้อจากที่ร้าน เป็นต้น

ส่วนของนางยวนใจ มาลี (2561: สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นบ้านชุมชนปัจจุบัน 2 ให้ข้อมูลว่าการประกอบพิธีกรรมงานศพในปัจจุบันมีการปรับไปมากเริ่มตั้งแต่ห้องบำเพ็ญกุศลจากเดิมเป็นศาลาโล่ง ในปัจจุบันเป็นศาลาห้องกระจกติดแอร์มีความทันสมัยมากขึ้น แต่ผลเสียคือบรรจุนคนในห้องได้ไม่มาก ทำให้ผู้คนที่เหลือต้องมานั่งที่เต็นท์ด้านนอก ส่วนในรูปแบบพิธีกรรมมีการฟังเทศน์ก่อนฟังพระสวดอภิธรรมถือว่าเป็นสิ่งที่ดีทำให้ได้แง่คิดในการร่วมบำเพ็ญกุศล

เช่นเดียวกับนางเพ็ญศรี บุษบาพันธุ์ (2561: สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นบ้านชุมชนปัจจุบัน 2 ผู้ให้ข้อมูลว่า เป็นการเอาวัฒนธรรมจากภาคกลางมาใช้มากเกินไปทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ขั้นตอนพิธีกรรมงานศพบางอย่างถูกลดลงไป ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนลดไปด้วย เพราะคนที่มาร่วมพิธีกรรมส่วนมากจะได้รับการ์ดเชิญถึงมาร่วมส่วนคนที่ไม่ได้รับการ์ดเชิญก็จะไม่มาร่วมพิธีกรรมงานศพในครั้งนี้

3.5.2 การเปลี่ยนแปลงในวัดปัจฉิมทัศน์

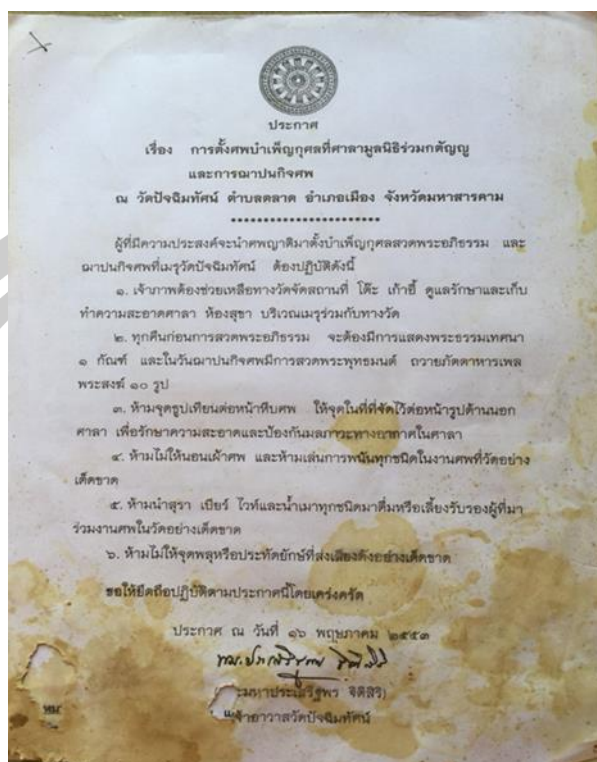
ช่วงเวลาการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพ พระราชปริยัตยาทร (น้อย ญาณวฑฺฒโธ) พ.ศ. 2545-2552 วัดปัจฉิมทัศน์เป็นจุดศูนย์กลางรวมในการประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนา หากจะกล่าวในด้านภูมิปัญญาในชุมชนปัจฉิมทัศน์ ยังเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นในวิถีปฏิบัติ กล่าวคือเป็นรูปแบบของการคิดสืบสานประเพณีในลักษณะเดิมที่บรรพบุรุษได้ถ่ายทอดไว้สำหรับการประกอบพิธีในการทำบุญ อาจมีเพิ่มเติมปลีกย่อยขึ้นแต่ยังไม่เป็นภูมิปัญญาที่แตกต่างจากเดิมและโดดเด่นเท่าที่ควร แต่ในบางอย่างก็มีการปรับเปลี่ยนให้เป็นการเข้ากับสภาพปัจจุบันอย่างเห็นได้ชัดเจน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 ได้มีการเปลี่ยนแปลงการจัดพิธีกรรมงานศพอยู่ที่บ้านผู้ตายให้นำศพมาบำเพ็ญกุศลอยู่ที่ศาลาพักรศพภายในวัดปัจฉิมทัศน์ ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา (พระครูศรีมหาชายาภิณธ์, 2561: สัมภาษณ์)

สำหรับระเบียบปฏิบัติพิธีกรรมงานศพภายในวัดปัจฉิมทัศน์ พิธีกรรมงานศพให้ยึดระเบียบปฏิบัติของวัด โดยทางวัดเป็นผู้กำหนดรูปแบบหรือขั้นตอนพิธีให้ทำตามที่ทางวัดได้ปฏิบัติกันมา จะมีเพิ่มเติมได้จากเจ้าภาพก็สามารถทำโดยแต่ต้องคงรูปแบบของวัดเสมอ โดยมีประกาศเรื่องการตั้งศพบำเพ็ญกุศล เป็นระเบียบปฏิบัติที่ทางวัดได้จัดทำขึ้น ดังนี้ (ภาพที่ 17)

1. เจ้าภาพต้องช่วยเหลือทางวัดจัดสถานที่ โต๊ะ เก้าอี้ ดูแลรักษาและเก็บทำความสะอาดศาลา ห้องสุขา บริเวณเมรุร่วมกับทางวัด
2. ทุกคืนก่อนการสวดพระอภิธรรม จะต้องมีการแสดงพระธรรมเทศนา 1 กัณฑ์ และในวันฌาปนกิจศพมีการสวดพระพุทธรูป ถวายภัตตาหารเพล พระสงฆ์ 10 รูป
3. ห้ามจุดธูปเทียนต่อหน้าหีบศพ ให้จุดในที่ที่จัดไว้ต่อหน้ารูปด้านนอกศาลา เพื่อรักษาความสะอาดและป้องกันมลภาวะทางอากาศในศาลา
4. ห้ามไม่ให้นอนเฝ้าศพ และห้ามเล่นการพนันทุกชนิดในงานศพที่วัดอย่างเด็ดขาด
5. ห้ามนำสุรา เบียร์ ไวน์และน้ำเมาทุกชนิดมาดื่มหรือเลี้ยงรับรองผู้ที่มาร่วมงานศพในวัดอย่างเด็ดขาด
6. ห้ามมิให้จุดพลุหรือประทัดยักษ์ที่ส่งเสียงดังอย่างเด็ดขาด

(พระครูศรีมหาชายาภิณธ์, 2561: สัมภาษณ์)

พหุ น บณ สก โธ สบ

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 17 ประกาศเรื่องการตั้งศพบำเพ็ญกุศล

3.5.3 มลเหตุการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพ

3.5.3.1 ด้านพิธีกรรม มีการเปลี่ยนแปลงมาหลายครั้ง การนำศพถึงป่าเผาอย่างเดียว ยังคงมีการทำเหมือนเดิม ไม่มีการเทศน์ ไม่มีพิธีกรรมรดน้ำศพ หลังจากนั้นก็ได้รับอิทธิพลจาก ส่วนกลางเข้ามา มีการติดต่อสื่อสารการไปการมา มีความสะดวกมากขึ้นก็นำเอารูปแบบการจัดงานศพ จากที่อื่นมาประยุกต์ใช้ โดยเฉพาะรูปแบบการเทศน์ที่วัดชลประทานรังสฤษฎ์ ของหลวงพ่อบัญญา นันทภิกขุ จะมีการสวดพระอภิธรรม 4 จบ ให้สวดบทปาฐกถาธรรม 1 จบ จึงเอาแนวคิดมาใช้และใช้ เวลาสวดเท่าเดิม ส่วนการทำศพมีการรักษาไว้บางอย่าง แต่ปัจจุบันให้ลูกหลานส่งพ่อแม่เข้าหีบเข้า เต้าเผาศพเอง ให้เจ้าภาพมีส่วนร่วมทุกอย่าง ส่วนรูปแบบอื่นก็รักษาไว้อย่างเดิม ต่อจากนี้ไปจะให้มีการอธิบายความหมายของปริศนาธรรมไปพร้อมหรือเป็นการสอนคนไปด้วย เว้นการมัดตราสังข์ มุ่งเน้นให้ความหมายขั้นตอนพิธีกรรมงานศพ การเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดเจนคือ การจำกัดเวลาในการทำพิธีกรรมงานศพ (พระครูศรีมหาชายาภิณฐ์, 2561: สัมภาษณ์)

3.5.3.2 ความสะอาดด้านสถานที่

- 1) ทำหลังคาเปิดโล่งแทนการกางเต็นท์
- 2) ศาลาสำหรับประธานสงฆ์ ประธานฆราวาส จะมีการแยกออกจากกัน และแขกผู้ที่มาร่วมงานจะมีการต้อนรับอีกศาลาหนึ่ง รวมทั้งเป็นที่รับประทานอาหารของผู้มาร่วมงาน
- 3) ปรับภูมิทัศน์ภายในบริเวณวัดเป็นที่จอดรถ
- 4) มีการเพิ่มไฟฟ้าให้แสงสว่างทั่วถึงทุกบริเวณวัด
- 5) ในปี พ.ศ. 2563 จะได้ดำเนินการสร้างห้องน้ำเพิ่มใหม่อีก 20 ห้อง ตามจุดต่างๆ ไม่ให้อยู่ที่จุดเดียวจะสร้างตามแนวกำแพงวัด
- 6) ในปี พ.ศ. 2563 มีโครงการจะสร้างเมรุเผาศพแบบไฟฟ้า ซึ่งประโยชน์หลักคือลดมลภาวะทางอากาศ โดยใช้เวลาเผาศพไม่เกิน 1 ชั่วโมง เพื่อลดมลภาวะอันเกิดจากกลิ่นและเขม่าควันในชุมชนปัจฉิมทัศน์และชุมชนใกล้เคียง (พระครูศรีมหาชายาภิณธ์, 2561: สัมภาษณ์)

3.5.3.3 ความสำคัญการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพ

- 1) เป็นกุศโลบายในการบำเพ็ญเพิ่มกุศล
- 2) ได้มาแสดงน้ำใจไมตรี ผู้ที่มาได้ประโยชน์จากการฟังเทศน์ มีระบบระเบียบในการจัดพิธีกรรมให้เกิดปัญญา
- 3) เป็นการเพิ่มพูนปัญญาในสารัตถะพิธีกรรมงานศพ
- 4) เป็นการอำนวยความสะดวกให้กับชุมชน ไม่ได้ระบุค่าใช้จ่าย แต่ให้เจ้าภาพบริจาคด้วยกำลังศรัทธา เพื่อเป็นการบำรุงวัด
- 5) คนที่ไร้ญาติหรือคนฐานะยากจน ทางวัดจะจัดอนุเคราะห์ทุกอย่างทั้งเงินทั้งของใช้ในพิธีกรรมจนแล้วเสร็จพิธีกรรม
- 6) มีการจดบันทึกทะเบียนฌาปนกิจศพในการบำเพ็ญกุศลศพที่วัด เพื่อเป็นการเก็บสถิติในทุกๆ ปี เพื่อประกอบเอกสารส่วนต่างๆ สถิติที่รวบรวมไว้ได้รวบรวมมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2553 จำนวน 42 ศพ, พ.ศ. 2554 จำนวน 43 ศพ, พ.ศ. 2555 จำนวน 21 ศพ, พ.ศ. 2556 จำนวน 29 ศพ, พ.ศ. 2557 จำนวน 31 ศพ, พ.ศ. 2558 จำนวน 28 ศพ, พ.ศ. 2559 จำนวน 28 ศพ และ พ.ศ. 2560 จำนวน 29 ศพ ตามลำดับ ด้วยสถิติที่ลดลงเพราะชุมชนวัดธัญญาวาสได้สร้างเมรุไฟฟ้าในปี พ.ศ. 2555 ขึ้นมาใหม่จึงทำให้มีการนำศพไปเผาที่ธัญญาวาสบางส่วน โดยเมื่อก่อนชุมชนปัจฉิมทัศน์และชุมชนธัญญาวาสได้นำศพมาเผาที่เดียวกันที่วัดปัจฉิมทัศน์ (พระครูศรีมหาชายาภิณธ์, 2561: สัมภาษณ์)

3.6 ลักษณะการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพในชุมชนเมือง

การประกอบพิธีกรรมงานศพของชุมชนได้มีการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย ปัจจุบันได้มีรูปแบบการจัดงานศพโดยทางเจ้าภาพนำศพมาตั้งบำเพ็ญกุศลที่วัดและทางวัดปัจฉิมทัศน์ได้จัดขึ้นซึ่งแตกต่างจากอดีต ในการประกอบพิธีกรรมงานศพนี้ได้จำเพาะเจาะจงเฉพาะกลุ่มคนที่นับถือพุทธศาสนา ยังเปิดรับการประกอบพิธีสำหรับกลุ่มคนต่างศาสนาทุกศาสนาแต่ต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่ทางวัดได้จัดวางรูปแบบไว้ ผู้วิจัยจะได้อธิบายรายละเอียดตั้งแต่ พ.ศ. 2545 เป็นต้นมา ซึ่งจำแนกออกเป็น 4 ขั้นตอนหลักๆ ในการประกอบพิธีกรรมงานศพ ดังนี้

3.6.1 การเตรียมสถานที่

เมื่อมีสมาชิกในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงได้เสียชีวิตลง ทางเจ้าภาพจะเดินทางมาติดต่อประสานงานกับพระเจ้าหน้ำที่ของวัดในการที่จะนำศพมาตั้งบำเพ็ญกุศลและรับฟังระเบียบปฏิบัติที่ทางวัดได้แนะนำในการประกอบพิธีกรรมงานศพ ซึ่งทางเจ้าหน้ำที่ของวัดทั้งบรรพชิตและฆราวาสจะดูแลงานช่วยจนเสร็จพิธี โดยไม่มีค่าใช้จ่ายที่ทางวัดได้ตั้งไว้ให้เจ้าภาพได้ทำบุญบารุงวัดตามกำลังศรัทธาที่มี หากเจ้าภาพรับในคำแนะนำก็จะนำศพมาตั้งบำเพ็ญกุศล

3.6.1.1 การตายเกิดขึ้น

เมื่อมีการตายเกิดขึ้นภายในชุมชนปัจฉิมทัศน์ 1,2 เจ้าภาพจะต้องไปแจ้งกับประธานชุมชน ภายใน 24 ชั่วโมง เพื่อให้ประธานชุมชนได้แจ้งให้อำเภอบอกใบมรณบัตรให้กับญาติผู้ตายนำไปใช้ในการประกอบเอกสารในทางราชการที่ญาติผู้ตายหรือผู้ตายได้ทำธุรกรรมต่างๆ จากนั้นเจ้าภาพมีความประสงค์ที่จะนำศพมาทำพิธีกรรมงานศพภายในวัด ต้องมาแจ้งที่วัดปัจฉิมทัศน์เพื่อขอใช้สถานที่ประกอบพิธีกรรมงานศพ ในการจัดเตรียมสถานที่นั้นทางวัดจะมีเจ้าหน้าที่ช่วยเหลือและจัดทำความสะอาดไว้ในห้องที่จะตั้งบำเพ็ญกุศลศพ ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็นพระภิกษุ สามเณรในวัดช่วยเป็นธุระในส่วนนี้ (ภาพที่ 18,19)

พหุ อนุ สกิต ชีเว

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 18 การจัดเตรียมห้องบําเพ็ญกุศลศพด้ายใน

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 19 การจัดเตรียมศาลาบําเพ็ญกุศลศพด้านนอก

3.6.1.2 การตกแต่งศพ

การตกแต่งศพจัดทำที่โรงพยาบาล รวมทั้งการอาบน้ำ ใส่เสื้อผ้า ฉีดยาศพ จะไม่บรรจุผู้ตายลงในโลงศพที่เป็นหีบไม้ชั้นในจากโรงพยาบาล ไม่มีการมัดตราสังผู้ตาย จากนั้นนำศพนอนบนรถมาที่วัด โดยระหว่างทางมีการโปรยเหรียญบาท เหรียญ 5 บาท เหรียญ 10 บาท ตามทางแยกต่างๆ เพราะมีคตินิยมในการทำแบบนี้ด้วยความเชื่อว่าเป็นการซื้อทางหรือเบิกทางให้แก่ผู้ตายเดินทางมาจนถึงวัดด้วยความเรียบร้อย (ภาพที่ 20)

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 20 การตกแต่งศพเมื่อถึงสถานที่วัด

3.6.1.3 การเบิกโลงศพ

เมื่อนำศพมานอนไว้ที่เตียงเพื่อรอการบรรจุลงหีบไม้ทางเจ้าภาพจะเป็นผู้ติดต่อหีบไม้มาไว้รอที่ศาลาบำเพ็ญกุศลเพื่อบรรจุศพก่อนการบรรจุใส่โลงเย็น หีบไม้ไม่ได้มีการช่วยกันประกอบขึ้นเหมือนดังก่อนซึ่งทางเจ้าภาพได้ติดต่อกับร้านขายหีบศพเองและให้ทางร้านบริการส่งที่วัด ขั้นตอนพิธีกรรมส่วนนี้จะเป็นหน้าที่ของหมอปราหมณ์หรือหมอธรรมประจำชุมชน โดยก่อนจัดทำพิธีเบิกโลงนั้นทางเจ้าภาพจะแต่งกายเพื่อเป็นคำครุของหมอธรรม ในคายนั้น ได้แก่ ด้าย 3 สีคือ สีดำ สีแดง และสีขาว ไขไก่ 1 ฟอง เหล้าขาว 1 ขวด มีด 1 ด้าม เงิน 6 สลึง และขัน 5 (อันประกอบด้วยดอกไม้ 5 คู่

เทียนเล็ก 5 คู่) และใบตอง 1 ก้าน (ตัดมาทั้งก้านตั้งแต่โคนโดยไม่ต้องเลาะใบออกจากก้าน) สิ่งของเหล่านี้เป็นเครื่องที่ใช้ในการเบิกโลงศพ (ภาพที่ 21,22)

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 21 คายในการเบิกโลงหรือหีบไม้ด้านในโลงเย็น

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 22 การเบิกโลงหรือหีบไม้ด้านในโลงเย็น

3.6.1.4 การรดน้ำศพ

ทางวัดจะเตรียมสถานที่เพื่อรดน้ำศพ น้ำศพนอนที่เตียงในการรดน้ำศพโดยมีคติความเชื่อตามท้องถิ่นเดิมคือการตอยศพ ในการรดน้ำศพจะเริ่มจากญาติของผู้ตายจากนั้นค่อยเป็นแขกผู้มีเกียรติผู้ที่เคารพนับถือแก่ผู้ตาย โดยมีการรดน้ำศพที่มีมือข้างขวาห้อยมือขึ้นและมีขั้นตอน ดังนี้

1) ก่อนการบรรจุศพเข้าโลงเย็น ไม่มีการมัดตราสังข์ ไม่มีการเอาเงินใส่ปากผู้ตาย ไม่หวิมกลับด้าน ไม่ใส่เสื้อกางเกงกลับด้าน จะใส่เหมือนคนที่ไม่ตาย มีการพรมน้ำหอมใส่หีบศพของผู้ตายโดยญาติของผู้ตายจะเป็นคนช่วยยกศพลงหีบไม้แล้วนำเงินที่เป็นธนบัตรหรือเหรียญวางบนศพ แทนการนำเงินใส่ปากศพ

2) การบรรจุศพ ก่อนการบรรจุศพเพื่อบำเพ็ญกุศลนั้นทางเจ้าภาพที่เป็นสมาชิกในครอบครัวและญาติๆ จะทำพิธีรดน้ำศพ โดยรดที่มีอแทนร่างกายแล้วกล่าวคำขอขมาศพก่อนซึ่งจะจุดธูปคนละ 1 ดอก และกล่าวคำขอขมาแล้วบรรจุศพโดยใช้โลงเย็นที่ทางวัดได้จัดเตรียมไว้ให้ (ภาพที่ 23,24,25,26)

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 23 การรดน้ำศพ

พหุบัน ปณ กิ ไต่ ชีเว

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 24 การทำพิธีขอมาศพก่อนการบรรจุ

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 25 การบรรจุศพลงหีบไม้หรือหีบรองใน

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 26 การบรรจุศพใส่โลงเย็นเพื่อบำเพ็ญกุศล

3.6.2 การบำเพ็ญกุศล (ตั้งศพ)

3.6.2.1 การจัดตกแต่งประดับดอกไม้หน้าศพ

ทางเจ้าภาพจะมีการจัดตกแต่งดอกไม้หน้าศพโดยจะติดต่อทางร้านดอกไม้สดให้ดูแลในส่วนนี้ ในการจัดตกแต่งดอกไม้หน้าศพนั้นมีทั้งดอกไม้สดและดอกไม้แห้งตามแต่ความประสงค์ของเจ้าภาพซึ่งค่าใช้จ่ายส่วนนี้ไม่ได้รวมกับปัจจัยที่ทางเจ้าภาพถวายบำรุงวัด ทั้งนี้ในการจัดประดับตกแต่งดอกไม้ให้ไปเป็นไปตามความต้องการของเจ้าภาพซึ่งนอกเหนือจากการดูแลและให้คำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ของวัดและรวมถึงพวงหรีดดอกไม้สดที่ทางญาติของเจ้าภาพนำมาไว้อาลัย โดยเจ้าหน้าที่ของวัดที่ดูแลงานช่วยเจ้าภาพจะประสานงานเป็นธุระในการนำขาตั้งพวงหรีดมาให้เจ้าภาพเพื่อแขวนตามแต่ผลงานที่มีญาตินำมาไว้อาลัย (ภาพที่ 27,28)

พหุณฺ์ ปณฺุ สกัโตะ ชีเว

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 27 การจัดตกแต่งดอกไม้หน้าหีบศพ

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 28 การนำพวงหรีดมาร่วมไว้อาลัย

พูน บัญชี

3.6.2.2 การจตุรปูเคราะห์ศพ

ในการประกอบพิธีจตุรปูเคราะห์ศพนั้น ระเบียบปฏิบัติของวัดห้ามมิให้นำรูปไปจุดต่อหน้าศพในห้องบำเพ็ญกุศลแต่ให้เจ้าภาพและญาติๆ ที่มาร่วมงาน ให้มีการจตุรปูด้านนอกห้องบำเพ็ญกุศลที่ทางวัดได้จัดเตรียมไว้ให้แล้วเข้าไปกราบศพด้านในต่อหน้าศพ ทั้งนี้ในการจตุรปูเคราะห์ศพจะจุดเพียง 1 ดอก ต่อหน้าศพในการประกอบพิธีบำเพ็ญกุศลสวดพระอภิธรรมตอนเย็นคือเวลา 19.00 น. โดยทางเจ้าหน้าที่ของวัดจะเป็นผู้จัดเตรียมไว้ให้ทุกคืน (ภาพที่ 29,30)

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 29 การจตุรปูเคราะห์ศพด้านนอก

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 30 การจตุรปูเคราะห์ศพด้านใน

3.6.2.3 การประกอบพิธีกรรมทางสงฆ์

1. พิธีกรรมในช่วงเช้า จะเริ่มเวลา 11.00 น. นิมนต์พระภิกษุ 4 รูป สวดบังสุกุล มีการถวายภัตตาหารเพลแก่พระภิกษุสงฆ์ สามเณรทุกวันจนกว่าถึงวันเผา
2. พิธีกรรมในช่วงเย็น จะเริ่มเวลา 19.00 น. โดยแต่ละคืนการบำเพ็ญกุศล จะมีการแสดงพระธรรมเทศนา ก่อน 1 กัณฑ์ แล้วจึงนิมนต์พิธีกรรมสวดพระอภิธรรม
3. การจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย จุดเทียนส่องธรรมแล้วกราบนิมนต์ (พระธรรมกถึก) แสดงพระธรรมเทศนา 1 กัณฑ์ ใช้เวลาประมาณ 15-20 นาที แล้วจุดธูปเทียนบูชาพระอภิธรรม และจุดธูปเคารพศพ 1 ดอก จากนั้นนิมนต์พระพิธีธรรม 4 รูป สวดพระอภิธรรมตามลำดับ
4. การถวายปัจจัยและไทยทาน เมื่อมีการถวายเสร็จแล้วเจ้าภาพและแขกผู้มาร่วมงานจึงรับพรเป็นภาษาบาลี ถืออันเป็นเสร็จพิธีทางสงฆ์ (ภาพที่ 31,32)

ภาพโดยพระศรารุธิชัย ศิริปัญญา

ภาพที่ 31 การแสดงพระธรรมเทศนา ก่อนสวดพระอภิธรรม

ภาพโดยพระศรารุธิชัย ศิริปัญญา

ภาพที่ 32 การสวดพระอภิธรรม

3.6.2.4 การประกอบพิธีทางฆราวาส

การประกอบจะเริ่มหลังจากเสร็จพิธีทางสงฆ์แล้ว โดยเจ้าภาพจะดำเนินการต้อนรับแขก เจ้าภาพจะเรียนเชิญผู้มาร่วมบำเพ็ญกุศลรับประทานอาหารที่วัด เพื่อเป็นการขอบคุณแขกผู้มาร่วมเป็นกุศล โดยมีคติความเชื่อตามเดิมว่า การถวายอาหารให้แก่พระสงฆ์ และการรับรองแขกผู้มาร่วมงาน ผู้ตายจะได้รับส่วนแห่งกุศลนี้ โดยการรับรองแขกจะไม่มีเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์มาเลี้ยงรับรองแขกและไม่มีการเล่นเกมหรือการพนันเหมือนคติความเชื่อเดิม (ซึ่งมีการเล่นเกมอยู่เป็นเพื่อนกับเจ้าภาพและศพผู้ตาย) ศพที่ตั้งบำเพ็ญกุศลในวัดปัจจุบันที่ศน์จะไม่ให้ญาติหรือแขกนอนเฝ้าศพ เจ้าภาพต้องกลับไปพักผ่อนที่บ้าน หลังจากนั้นทางวัดจะเป็นผู้ดูแลศพจนรุ่งเช้า ซึ่งเป็นการถือปฏิบัติต่อศพจนแล้วเสร็จพิธี แม้จะตั้งศพไว้ 3 วัน 5 วัน หรือ 7 วัน ตามลำดับก็ตาม (ภาพที่ 33)

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 33 การขอบคุณแขกที่ร่วมงานจากเจ้าภาพ

3.6.3 การฌาปนกิจศพหรือเผาศพ

3.6.3.1 กำหนดการและพิธีกรรมขั้นตอนการเผาศพในกรณีที่ตายปกติ มีดังนี้

- 1) เวลา 11.00 น. นิมนต์พระสงฆ์ 4 รูป ถวายภัตตาหารเพลเป็นที่เรียบร้อยแล้ว
- 2) เวลา 12.00 น. บวชสามเณรหน้าไฟที่เจ้าภาพได้เตรียมลูกหลานเพื่อบวชชงจำนวนขึ้นอยู่กับเจ้าภาพ (ภาพที่ 34)

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 34 พิธีการบวชสามเณรหน้าไฟและการขอมาศพก่อนเคลื่อนสู่ฌาปนสถาน

3) เวลา 13.00 น. เคลื่อนศพจากศาลาบำเพ็ญกุศลสู่ฌาปนสถานตั้งบนเมรุ (ภาพที่ 34,35,36)

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 35 การเคลื่อนศพสู่ฌาปนสถาน

ภาพโดยพิจิตร ชัยโย

ภาพที่ 36 การเวียนรอบฉาปนสถาน

พหุมนุ ปณฺ พิจิต ชัยโย

ภาพที่ 37 การตั้งศพบนฉาปนสถาน

4) เวลา 14.30 น. แสดงพระธรรมเทศนา 1 กัณฑ์ (ภาพที่ 36)

ภาพโดยพิจิตร ชัยโย

ภาพที่ 38 การแสดงพระธรรมเทศนาหน้าศพ

5) เวลา 15.00 น. สวดมาติกาบังสุกุล ถวายปัจจัยไทยธรรมเป็นเสร็จพิธีทางสงฆ์

6) เวลา 15.30 น. เริ่มพิธีฆราวาส มีการทอดถวายผ้าไตรบังสุกุลเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย มีการอ่านประวัติผู้ตาย การวางดอกไม้จันทน์และนิมนต์พระสงฆ์ 1 รูปพร้อมทั้งสามเณรที่บวชจูงมาล้างหน้าศพ โดยใช้น้ำมะพร้าวและน้ำอบไทยพอเสร็จก็เชิญคณะญาติของผู้ตายล้างหน้าศพ

7) เวลา 16.00 น. ประชุมเพลิง (ภาพที่ 39,40,41)

ภาพโดยพิจิตร ชัยโย

ภาพที่ 39 การล้างหน้าศพก่อนเผา

ภาพโดยพิจิตร ชัยโย

ภาพที่ 40 การนำหีบศพเข้าเตาเผา

ภาพโดยพิจิตร ชัยโย

ภาพที่ 41 การเผาศพ

8) เวลา 18.30 น. เจ้าภาพนิมนต์พระสงฆ์ 9 รูป สวดพระพุทธรูปหลังการฌาปนกิจศพ เป็นการสวดเพื่อเป็นสิริมงคล เพราะมีความเชื่อว่างานศพเป็นงานอวมงคลคืองานไม่ดี การได้ฟังสวดพระพุทธรูป ถือว่าเป็นงานมงคลคือส่วนที่ดี

3.6.3.2 ในกรณีการเผาศพของผู้ที่ตายแบบผิดปกติ เช่น อุบัติเหตุ ตายไม่ทราบสาเหตุ กำหนดการและพิธีกรรมตามขั้นตอนการเผาศพนั้น ตั้งแต่ ข้อ 1) ถึง 2) ให้ประกอบขั้นตอนตามปกติ ส่วนข้อ 3) ให้ผู้เป็นสมาชิกในครอบครัวและญาติหามศพมาที่หน้าฌาปนสถานแล้วทำกลวงด้วยการขุดหลุมที่จะฝังศพแล้วกราบนิมนต์พระสงฆ์มา 1 รูป เพื่อจะขบิณฑบาตศพนั้นทำพิธีการเผา โดยให้พระท่านถามก่อนว่า “คุณโยมท่านทั้งหลายจักพากันทำเหตุอันใดหรือ?” แล้วโยมผู้เป็นสมาชิกในครอบครัวกล่าวตอบท่านว่า “ท่านพระคุณเจ้า พวกข้าพเจ้าทั้งหลายจะทำพิธีฝังศพอันน่าเกลียดนี้” จากนั้นพระสงฆ์ท่านจะกล่าวคำขบิณฑบาตว่า “ท่านทั้งหลาย โดยธรรมชาติร่างกายนี้ย่อมเสื่อมสลายไปตามกาลเวลาแม้การตายจะแตกต่างกันทุกคนย่อมหลีกเลี่ยงไม่ได้ อาตมาขอขบิณฑบาตร่างกายอันปราศจากวิญญูณนี้ไปเผาเถิด” โยมทั้งหลายก็รับพร้อมกันว่า “สาธุ สาธุ สาธุ ขอกราบนิมนต์ตามสะดวกเถิด พระเจ้าข้าฯ” แล้วจึงนำหีบศพนั้นขึ้นตั้งบนเมรุและประกอบพิธีตามขั้นตอนต่างๆ จนถึง ข้อ 8) ดังเช่นศพที่ตายตามปกติ (ภาพที่ 42,43)

ภาพโดยพิจิตร ชัยโย

ภาพที่ 42 การขุดหลุมทำกลวงฝังในกรณีตายร้าย

ภาพโดยพิจิตร ชัยโย

ภาพที่ 43 การบิณฑบาตศพเพื่อนำไปเผา

3.6.4 พิธีกรรมหลังตาย (การเก็บกระดูก)

โดยมีขั้นตอนพิธีการ ดังนี้

3.6.4.1 ปั่นหุ่นกระดูก เวลา 05.30 น. พนักงานฌาปนกิจศพจะนำกระดูกและขี้เถ้าที่เผาแล้วมาปั่นหุ่นคนเตรียมไว้ให้พระสงฆ์มาทำพิธี จากนั้นนิมนต์พระสงฆ์ 4 รูป เก็บกระดูกของผู้ตาย ซึ่งในการเก็บกระดูกจะไม่ใช้ไม้คีบเหมือนแต่เดิมคือช่วง พ.ศ. 2545 ปัจจุบันได้ใช้มือพระสงฆ์จับกระดูกของผู้ตายเข้าโกฏิที่เจ้าภาพได้เตรียมไว้ พอพระสงฆ์เก็บกระดูกบางส่วนเสร็จ เจ้าภาพก็จะเก็บกระดูกส่วนที่ต้องการต่อจากพระสงฆ์จนพอแล้ว พระสงฆ์นำน้ำอบน้ำหอมสรงกระดูก เจ้าภาพสรงกระดูกตามจนครบทุกคนที่มา จากนั้นพระสงฆ์สวดบังสุกุลตาย จะหันหัวรูปปั้นหุ่นคนไปทางทิศตะวันตก เสร็จแล้วจะหมุนรูปปั้นเวียนไปทางขวาหันหัวขึ้นทางทิศตะวันออก พระสงฆ์สวดบังสุกุลเป็น เสร็จแล้วเจ้าภาพถวายปัจจัยบังสุกุลแก่พระสงฆ์ พระสงฆ์ให้พรเป็นเสร็จพิธีกรรมในการเก็บกระดูกของผู้ตาย (ภาพที่ 44,45,46)

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 44 รวมอัฐิและถ้ำกระตุกรอการเก็บ

ภาพโดยพิจิตร ชัยโย

ภาพที่ 45 พระสงฆ์เก็บอัฐิ

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 46 เจ้าภาพละญาติเก็บอัฐิ

3.6.4.2 การทำบุญฉลองอัฐิ เวลา 07.00 น. นำกระดูกที่เก็บเข้าในโกฏิมาประกอบพิธีทำบุญฉลองอัฐิ (กระดูก) ที่ศาลาฉัน มีการนิมนต์พระบังสกุล ถวายภัตตาหารเช้าเพื่ออุทิศแก่ผู้ตาย ถวายปัจจัยบังสกุล พระสงฆ์อนุโมทนารับพรเป็นอันเสร็จพิธี จากนั้นเจ้าภาพและแขกผู้มาร่วมงานรับประทานอาหารที่วัดเสร็จแล้ว จึงได้นำซี้เถ้าและกระดูกส่วนที่เหลือห่อผ้าขาวนำไปลอยอังคารตามที่เจ้าภาพเห็นสมควร ส่วนกระดูกที่เก็บไว้ในโกฏิเจ้าภาพจะต้องนำกลับไปไว้ที่บ้านก่อน 100 วัน เมื่อครบทำบุญร้อยวันก่อนค่อยนำมาบรรจุที่ช่องที่เจตีย์ในวัดปัจฉิมทิศต่อไปเป็นอันเสร็จพิธีกรรมหลังตาย (ภาพที่ 47,48) (พระครูศรีมหาชายาภิรมณ์, 2561: สัมภาษณ์)

ภาพโดยพิจิตร ชัยโย

ภาพที่ 47 เจ้าภาพละญาตินำเถ้าอัฐิไปลอยอังคาร

ภาพโดยผู้วิจัย

ภาพที่ 48 เจ้าภาพละพญาตินาเก้าอัฐิไปลอยอังคาร

จะเห็นได้ชัดว่า ปัจจุบันสังคมและวิถีชีวิตของคนในชุมชนปัจฉิมทัศน์กำลังมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสแห่งสังคมที่ใหญ่ขึ้น ธุรกิจที่ไม่มีขีดจำกัด อุตสาหกรรมเมืองที่ทันสมัยตามยุค 4.0 ทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ต่างๆ เปลี่ยนแปลงไปสู่วิถีชีวิตแบบสังคมเมืองสมัยใหม่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ความผูกพันระหว่างคนเป็นกับคนตายเริ่มขยับห่างออกไปตามระบบการให้คุณค่าแก่ชีวิตแบบใหม่ ความผูกพันระหว่างผู้คน ครอบครัว เครือญาติ เพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมงาน วัด ชุมชน หมู่บ้าน พิธีกรรมการจัดงานศพเป็นพิธีกรรมที่ทุกคนจะหลีกเลี่ยงไม่ได้จำเป็นต้องประสบ จึงได้รับผลจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมตามไปด้วย ในบทนี้ ดังได้กล่าวถึงการประกอบพิธีกรรมงานศพตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 จนถึงปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพในชุมชนปัจฉิมทัศน์ โดยอาศัยความร่วมมือของคนในชุมชนและวัดเป็นหลัก เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปคนในชุมชนเริ่มมองเห็นความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพ จากที่เคยจัดทำที่บ้านมาจัดพิธีกรรมงานศพที่วัดปัจฉิมทัศน์แทน จึงเป็นผลที่เชื่อมโยงสำคัญๆ และสอดคล้องกับชุมชนเมือง

3.7 ความเป็นระเบียบในชุมชน

นายสุปัน วิลัยสุทธ์ (2561: สัมภาษณ์) ซึ่งชาวบ้านชุมชนปัจฉิมทัศน์ 1 ได้ให้ข้อมูลว่า ความเป็นระเบียบด้านความขัดแย้งจากที่ได้นำศพไปจัดทำพิธีกรรมงานศพภายในวัดแล้ว ความขัดแย้งในชุมชนก็ลดน้อยลงกับบ้านที่อยู่ใกล้กันกับบ้านที่จัดงานศพ ไม่มีเสียงดังมากในการพักผ่อนของคน

ในชุมชนมีความไว้วางใจทางวัดที่จัดได้เป็นมาตรฐาน ทำให้เจ้าภาพได้ปฏิบัติตามถือว่าเป็นรูปแบบที่คนในชุมชนได้ใช้บริการกับทางวัดตลอดมา

เช่นเดียวกับคุณตาปิ่น พรรณะ (2561: สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้านชุมชนปัจฉิมทัศน์ 1 ได้ให้ข้อมูลว่า การจัดงานศพในวัดปัจฉิมทัศน์ถือว่าการดีในเรื่องของการทะเลาะวิวาท ที่เจ้าภาพไม่ต้องซื้อเหล้า สุรา เบียร์ มาต้อนรับแขกที่มาร่วมงาน จึงทำให้ไม่มีสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้น คนที่มาที่บ้านก็มาเพื่อถามถึงความเห็นนอกเห็นใจกันให้กำลังใจกัน ผู้มาร่วมงานบางคนมากินข้าวกับเจ้าภาพแล้วก็กลับ การต้อนรับแขกผู้มาร่วมงานเลยไม่มีเหล้า สุรา เบียร์ จึงไม่มีการทะเลาะวิวาทตามมา เป็นการลดความสูญเสียได้อย่างถูกต้อง

ในส่วนของนางสุภาณี มาลี (2561: สัมภาษณ์) ซึ่งชาวบ้านในชุมชนปัจฉิมทัศน์ 2 ได้ให้ข้อมูลว่าเป็นการทำให้ชุมชนมีระเบียบมากขึ้นนั่นก็คือการสัญจรการเดินทางของคนในชุมชนและคนสัญจรเส้นทางนี้เป็นประจำ เพราะเส้นทางสัญจรไม่ได้ถูกปิดหรือกั้นสำหรับบ้านที่ติดถนนเพื่อใช้ในการจัดตั้งเต็นท์ในการต้อนรับแขก จึงจำเป็นต้องปิดเส้นทางเดินรถทุกชนิดไม่ให้อ่านเส้นทางนี้ ส่วนรถคันไหนที่ไม่ทราบว่ามีรถปิดถนนเมื่อมาถึงก็ต้องกลับรถไปทางอื่น จึงเป็นการดีที่ได้มีการจัดพิธีกรรมงานศพภายในวัดการเดินทางไปมาบนทางถนนก็สะดวกเช่นเดิม

3.8 ความสัมพันธ์ชุมชนกับวัด

นายวิรัตน์ แสนบุ (2561: สัมภาษณ์) ซึ่งเป็นชาวบ้านชุมชนปัจฉิมทัศน์ 2 ผู้ให้ข้อมูลว่า ความสัมพันธ์ชุมชนกับวัดเป็นการดีที่ทางวัดได้มีการจัดพิธีกรรมงานศพ ทำให้ชุมชนได้รับความสะดวกมากขึ้นไม่ว่าพิธีกรรม สิ่งของ ที่จอดรถ ห้องน้ำ ตลอดจนข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ทางวัดก็จัดให้ทุกอย่างและไม่ได้เรียกร้องค่าใช้จ่ายตามที่วัดต้องการ เจ้าภาพมีจิตศรัทธาจะถวายให้วัดเท่าไรก็ได้ จึงทำให้ชุมชนมีความเหลือใจศรัทธาในความอนุเคราะห์ของเจ้าอาวาสและวัดปัจฉิมทัศน์เป็นอย่างมาก ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับวัดก็มีความผูกพันกันมากชุมชนก็ให้ความสำคัญกับวัดปัจฉิมทัศน์แห่งนี้เป็นอย่างมาก บุญงานต่างๆ ชุมชนก็มาร่วมด้วยความเต็มใจและให้ความเคารพศรัทธาเจ้าอาวาสและพระทุกรูปในวัดปัจฉิมทัศน์นี้

สรุปได้ว่า วัดกับชุมชนเป็นสิ่งที่ต้องอยู่ร่วมกัน การทำบุญประเพณี การทำพิธีกรรมต่างๆ จะต้องมีวัดเพื่อก่อให้เกิดการทำพิธีกรรมที่สมบูรณ์และถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา เช่นเดียวกับพิธีกรรมงานศพ ไม่ว่าจะจัดที่บ้านของผู้ตายหรือจัดที่วัดปัจฉิมทัศน์จะต้องมีการประกอบพิธีกรรมจากพระสงฆ์ทุกชั้นตอนจนเสร็จพิธีกรรม

บทที่ 4

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพในชุมชนเมือง

ชุมชนเมืองในเขตเทศบาลเมืองมหาสารคาม ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม มีความคิด ความเชื่อและรูปแบบในการประกอบพิธีกรรมงานศพที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและแบบแผนในการดำเนินชีวิต ความคิด ความเชื่อดังกล่าวนั้นได้มีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับยุคสมัยด้วยปัจจุบันสภาพสังคมมีการเปลี่ยนไปเป็นเพราะผลพวงที่เกิดจากปัจจัยหรือเงื่อนไขทางสังคม ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพในชุมชนเมืองจากความคิดและความเชื่อนั้น เป็นข้อมูลที่ผู้วิจัยได้เรียบเรียงจากข้อมูลภาคสนามในพื้นที่วิจัย แบ่งเป็นปัจจัยหลัก 2 ส่วนใหญ่ และจำแนกประเด็นได้ดังนี้

1. ปัจจัยภายใน

1.1 ความคิด

1.2 ความเชื่อ

1.3 วัฒนธรรมหรือวิถีชีวิต

2. ปัจจัยภายนอก

2.1 สังคม

2.2 เศรษฐกิจ

2.3 การเมือง

2.4 ค่านิยม

4.1 ปัจจัยภายใน

4.1.1 ความคิด

ความคิด เป็นความรู้สึกภายในซึ่งความรู้สึกภายในนั้นแสดงออกด้วยการอธิบายในลักษณะถ่ายทอดเป็นคำพูด การเขียน ที่สื่อผ่านการกระทำของผู้คนในชุมชน ซึ่งการแสดงออกนั้นจะต้องอาศัยพื้นฐานของความรู้ ประสบการณ์และพฤติกรรมของแต่ละบุคคล อาจมีความคิดเหมือนกันหรือต่างกันขึ้นอยู่กับเจตคติอันเป็นผลมาจากปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพในชุมชนเมือง เพราะการประกอบพิธีกรรมงานศพในสภาพปัจจุบันมีการปรับเปลี่ยนลักษณะการเผา สถานที่ ให้เข้ากับบริบททางสังคม ได้มีนางมีนา แสงฉายา ได้ให้ข้อมูลว่า “ในอดีตตั้งแต่ พ.ศ. 2500 - 2536 เป็นการเผาแบบกองฟอน (เชิงตะกอน) ในสถานที่กลางแจ้งซึ่งสามารถ

มองเห็นศพที่เผาไปด้วย โดยมีกลุ่มคนที่ยืนรายล้อมกองพอนั้นคือญาติทางสายโลหิตเป็นส่วนใหญ่ อีกส่วนเป็นญาติที่เคารพนับถือกันรวมถึงสัปเหร่อ ซึ่งในอดีตชุมชนปัจฉิมทัศนได้นำศพคนตายไป ประกอบพิธีเผาที่วัดป่าศุภมิตร ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ในเขตเทศบาลและเป็นวัดที่อยู่ใกล้ชุมชน ระยะทาง ห่างจากชุมชนปัจฉิมทัศนประมาณ 800 เมตร เมื่อวันเวลาผ่านไปมีการพัฒนามาเรื่อยๆ จนถึงนำศพ ไปเผาในเตาเมรุมาบนสถานที่อยู่วัดบ้านข้าวฮ้าวคือวัดธัญญาวาสในปัจจุบัน ระยะทางห่างจากชุมชน ปัจฉิมทัศนประมาณ 600 เมตร” (มินา แสงฉายา, 2560: สัมภาษณ์)

ละม้าย ฤทธิโคตร ถือเป็นอุบาสิกามีบทบาทสำคัญในวัดเป็นผู้ที่มีอายุมากในชุมชน หรือเรียกว่าเป็นปราชญ์ชุมชนด้านอุบาสิกามีประสบการณ์และรับรู้เรื่องราวในการเปลี่ยนแปลง พิธีกรรมต่างๆ พิธีกรรมงานศพก็เช่นกันให้ความคิดเห็นทำนองเดียวกันกับแม่มีนา แสงฉายา ว่า “เมื่อก่อนวัดบ้านหนองขาคือวัดปัจฉิมทัศนในปัจจุบันเป็นวัดในชุมชนเหมือนกับวัดประจำหมู่บ้าน ต่างๆ ที่ยังไม่มีความเจริญ พื้นที่โดยรอบเป็นทุ่งนาส่วนใหญ่ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกของเมืองมหาสารคาม ที่มีหนองน้ำสาธารณะและมีข้าขึ้นทั่วไปอยู่ทิศเหนือของชุมชนใกล้กับวัดป่าศุภมิตร จึงเรียกตามชื่อ หนองน้ำนั้นว่า บ้านหนองข่า ชุมชนนี้ไม่ใหญ่นักมีผู้คนอาศัยอยู่ไม่หนาแน่น เมื่อมีคนตายเกิดขึ้นก็จะ ช่วยเหลือกันในส่วนที่พอช่วยได้ เช่น การจัดแต่งบ้านให้มิดที่ตุงศพ การช่วยกันทำกับข้าว การช่วยอยู่ เป็นเพื่อนเจ้าภาพและมีการงันเฮือนดี เป็นต้น ลักษณะเช่นนั้นได้ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาเพราะมี แนวคิดเดียวกันว่า อยากให้ผู้ตายอยู่บ้านตัวเองในวาระสุดท้ายก่อนจะนำร่างไปเผา เมื่อเวลาผ่านไป จนถึง พ.ศ. 2545 เจ้าอาวาสวัดปัจฉิมทัศน คือ หลวงพ่อเจ้าคุณน้อย (พระราชปริยัตยาทร ปัจจุบัน เป็นพระเทพสิทธิธารจารย์) ได้แนะนำให้เอาศพผู้คนในชุมชนมาตั้งบำเพ็ญกุศลที่วัด เพราะสถานที่ ที่วัดกว้างขวางสะดวกเหมาะแก่การจัดงานบำเพ็ญกุศล ผู้คนในชุมชนก็ปฏิบัติตามเจ้าภาพที่นำศพ มาตั้งบำเพ็ญกุศลก็ดูแลกันเหมือนดั่งตุงศพอยู่ในบ้าน แต่มีข้อห้ามคือ ไม่ให้นอนเฝ้าศพและไม่ให้ นำเหล้าและของมีเนมาดื่มและต้อนรับแขกในศาลาบำเพ็ญกุศลและบริเวณวัด ซึ่งตอนนั้นยังไม่มี ระเบียบปฏิบัติที่เข้มงวดจึงทำให้เจ้าภาพบางงานไม่ยึดถืออย่างเคร่งครัดเกิดเป็นปัญหาในการควบคุม จนเวลาผ่านไปจนถึง พ.ศ. 2553 ท่านได้ย้ายไปจำพรรษาที่วัดมหาชัย ได้เสนอแต่งตั้งเจ้าอาวาสรูปใหม่ คือ พระมหาประเสริฐพร ฐิตีสิริ หรือมหาน้อย หลังจากได้รับแต่งตั้งเป็นผู้ทำหน้าที่เจ้าอาวาส จึงได้ สร้างรูปแบบปฏิบัติที่เป็นข้อห้ามในการนำศพมาตั้งบำเพ็ญกุศลขึ้นเรียกว่า ระเบียบปฏิบัติ ซึ่งเป็น ประกาศเรื่องการตั้งศพบำเพ็ญกุศลที่ศาลามูลนิธิร่วมกตัญญูและการฌาปนกิจศพ ชาวบ้านในชุมชน ปัจฉิมทัศนก็ยึดเอารูปแบบนั้นมาปฏิบัติใช้จริง ทำให้ชุมชนอื่นที่อยู่ใกล้เคียงเห็นวิธีการว่าเป็นระบบ ระเบียบจึงนำเอาศพญาติมาตั้งที่นี้ด้วยและไม่ได้จำกัดว่าศพที่ตั้งบำเพ็ญกุศลที่วัดปัจฉิมทัศนจะเป็นคน ในชุมชนเท่านั้นยังรวมไปถึงชุมชนอื่นด้วย เช่น ชุมชนธัญญาวาส ชุมชนศรีสวัสดิ์ ชุมชนนาควิชัย ชุมชนสามัคคี เป็นต้น” (ละม้าย ฤทธิโคตร, 2560: สัมภาษณ์)

ละม้ายเล่าเพิ่มเติมอีกว่า “ประสบการณ์ตรงที่ประสบกับตัวเองนั่นคือ ได้นำศพของ บุตรธิดาที่เสียชีวิตมาตั้งบำเพ็ญกุศลที่นี่ถึง 2 ครั้ง และศพหลานชาย 1 ครั้ง รวมเหตุการณ์ได้ 3 ครั้ง เห็นรูปแบบขั้นตอนที่เปลี่ยนไปมากซึ่งมีทั้งข้อดีและข้อเสีย ในส่วนของข้อเสียมีการยกเลิกขั้นตอน บางอย่างออก เช่น การเอาเงินใส่ปากศพ การแต่งตัวให้ศพ เป็นต้น ก็ใช้ว่าจะทำให้เกิดความเสียหาย ร้ายแรงเพียงแต่เป็นการยกเลิกขั้นตอนที่มีปริศนาธรรมสอนผู้คนไม่ให้ประมาทในการดำเนินชีวิต ในส่วนของข้อดีมีการจัดวางขั้นตอนในรูปแบบแต่ละวันให้ลงตัวด้านเวลาและมีข้อพิเศษคือมีการแสดง ธรรมเทศนาก่อนพระสวดพระอภิธรรมทุกคืนถือเป็นสิ่งที่ดีมากให้ผู้มาร่วมงานได้ทั้งบุญคือตั้งใจมาร่วม ไว้อาลัย ได้ทั้งกุศลคือมีข้อคิดจากเทศนาธรรม อีกส่วนเป็นค่าใช้จ่ายในการบริจาคให้วัดไม่ได้ตั้ง กำหนดราคาแต่ให้บริจาคตามกำลังศรัทธาที่พอทำได้ โดยรวมจากที่กล่าวมานี้ถือเป็นการพัฒนา ในทางที่ดีให้ญาติโยมได้พึ่งพาวัดเมื่อยามคับขันของชีวิตที่เกิดขึ้นทุกครอบครัว” (ละม้าย ฤทธิโคตร, 2560: สัมภาษณ์)

แม้วันเวลาจะเปลี่ยนไป การประกอบพิธีกรรมงานศพก็เปลี่ยนไปตามแต่ความคิดของ กลุ่มผู้คนในชุมชนยังคงมีแนวคิดเหมือนเดิมบางประการในการร่วมพิธีกรรมงานศพ สมาน ได้กล่าวว่า “เมื่อก่อนชาวบ้านจะมีการร่วมพิธีกรรมงานศพภายในบ้านผู้ตายเพราะนำศพตั้งบำเพ็ญกุศลที่บ้าน มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีข้าวของหรือสิ่งของที่พอจะใช้ในงานศพได้ก็นำมารวมกันเป็นประเพณี สืบทอดต่อกันมา จนถึง พ.ศ. 2545 ทางผู้ปกครองวัดได้แนะนำให้นำศพมาตั้งบำเพ็ญกุศลที่วัด เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับญาติผู้ตาย ผู้คนในชุมชนก็ปฏิบัติตามยังมีการปฏิบัติตามรูปแบบเดิม บางประการ คือ การมาร่วมแสดงออกถึงความอาลัยกับผู้ตายและแสดงถึงความมีน้ำใจกับญาติผู้ตาย แม้จะไม่มีการ์ดเชิญด้วยการนำพวงหรีดมาร่วมไว้อาลัย มีการช่วยเหลือในด้านสถานที่บางส่วน เช่น การจัดโต๊ะ เก้าอี้ เพื่อต้อนรับแขกที่จะมาร่วมงานในการเป็นเจ้าภาพสวดพระอภิธรรมของแต่ละคืน แต่สิ่งที่ต่างออกไปไม่ได้มีการนำข้าวของหรือสิ่งของที่ใช้นในงานศพมาร่วมเหมือนเดิมโดยให้เจ้าภาพ เป็นคนจัดซื้อเอง” (สมาน แสนฟู, 2560: สัมภาษณ์)

เมื่อการประกอบพิธีกรรมงานศพได้มีการปรับเปลี่ยนไป พัฒนาการด้านบริหารจัดการ ในระบบของ บวร คือ บ้าน วัด โรงเรียนหรือหน่วยงานราชการ ก็มีการพัฒนาตามไปด้วย ผศ.อรกานต์ ได้อธิบายเพิ่มเติม กล่าวคือ “การจัดพิธีกรรมงานศพที่เห็นได้ชัดเจนขึ้นซึ่งหมายถึงระบบโครงสร้าง ที่เป็นขั้นตอนในระเบียบปฏิบัติที่ทางวัดได้วางไว้ ถึงแม้ขั้นตอนพิธีกรรมบางอย่างจะถูกตัดทอนลง เมื่อเปรียบเทียบกับการจัดการงานศพแบบเก่าที่ผ่านมาแต่ก็มีรูปแบบปฏิบัติบางอย่างเข้ามาทดแทน ให้เป็นการเสริมสร้างคุณภาพในด้านการคิดวิเคราะห์ชีวิต คือมีการฟังเทศน์อาณิสสหน้าศพก่อนฟัง พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมและนิมสวดพระอภิธรรมในรอบเดียวหรือจบเดียวในแต่ละคืน ทั้งนี้ เจ้าภาพก็ได้รับคำแนะนำรายละเอียดในขั้นตอนของพิธีกรรมงานศพจากพระเจ้าหน้าที่ ที่กล่าวเช่นนี้ เพราะได้นำศพของสามีมาตั้งบำเพ็ญกุศลที่วัดปัจฉิมทัศน์ จึงพอรวมวามได้ว่าทางวัดได้จัดรูปแบบ

ให้เป็นแนวปฏิบัติไว้ดีมาก เรียกได้ว่าไม่ทิ้งของเก่าเพิ่มของใหม่ในขั้นตอนตอนให้ร่วมสมัยมากขึ้น” (อรกานต์ แวงวรรณ, 2560: สัมภาษณ์) ลักษณะความคิดเช่นนี้สอดคล้องกับบุญเลี้ยง อันทรินทร์ ซึ่งเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนใกล้เคียงได้นำศพของสามีมาตั้งบำเพ็ญกุศลที่นี่ ได้กล่าวว่า “ในส่วนของงานไปร่วมงานศพส่วนมากจะไปร่วมเป็นแขกที่ทางเจ้าภาพได้เชิญทั้งวันตั้งบำเพ็ญกุศลศพ และวันฌาปนกิจศพที่วัดศรีสวัสดิ์เป็นส่วนมาก ขั้นตอนพิธีกรรมงานศพก็มีลักษณะคล้ายคลึงกันกับวัดปัจฉิมทัศน์ แต่ได้เห็นความแตกต่างเมื่อนำศพผู้เป็นสามีมาตั้งบำเพ็ญกุศลที่นี่ ที่วัดปัจฉิมทัศน์ได้วางรูปแบบเป็นขั้นตอนตั้งแต่ญาติที่มาติดต่อกับทางวัด โดยทางวัดมีระเบียบปฏิบัติที่อธิบายให้ญาติฟังก่อนแล้วตกลงร่วมกันในเรื่องไขจึงนำศพมา ตั้งแต่วันที่นำศพมาและตั้งบำเพ็ญกุศลจนถึงวันสุดท้าย หลังพิธีการเผาศพเป็นการทำบุญฉลองอัฐิและนำเก้าอี้ไปลอยอังคาร กล่าวได้ว่า เป็นขั้นตอนที่เรียบง่าย ไม่ยืดเยื้อเวลาและที่สำคัญมีการแสดงธรรมเทศนาก่อนสวดพระอภิธรรมทุกๆ คืน ได้แนวคิด ได้วิธีคิด ได้ความรู้จากองค์แสดงพระธรรมเทศนาถือเป็นสิ่งที่ดีมาก” (บุญเลี้ยง อันทรินทร์, 2560: สัมภาษณ์)

การเปลี่ยนแปลงในด้านความคิดผู้คนในชุมชนเมืองถือเป็นปัจจัยภายในที่ทำให้คนในชุมชนเกิดความคิดที่จะรับสิ่งเหล่านี้เข้ามา ทั้งด้านเทคโนโลยี เครื่องมือ เครื่องจักร รวมถึงการเปลี่ยนแปลงของประชากรในการเพิ่มขึ้นและการลดลงซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนเมือง แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของชุมชนผู้คนมีความต้องการให้เกิดขึ้นจึงส่งผลต่อด้านวัฒนธรรมเพราะส่วนหนึ่งเป็นการเลียนแบบและการขยายตัวของวัฒนธรรมจากพื้นที่อื่นเข้ามามีส่วนในชุมชนเมืองด้วย

ความคิดจึงมีความสำคัญในการแสดงออกด้านความรู้สึกนึกคิดของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ภายใต้พื้นฐานของการรับรู้ ประสบการณ์และรวมไปถึงสภาพแวดล้อมของบุคคลนั้นๆ ความคิดเหล่านี้จึงมีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพในชุมชนเมือง

4.1.2 ความเชื่อ

ความเชื่อ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเฉพาะปัจเจกบุคคล แต่ละบุคคลมีความเชื่อที่แตกต่างกันในชุมชนความเชื่อเป็นสิ่งที่คล้ายๆ กันเพราะเป็นสิ่งที่ประสบพบเจอร่วมกันในงานพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งความเชื่อนี้เป็นผลสะท้อนจากความคิดในเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นจึงถือเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต เพราะผู้คนในชุมชนเมืองใช้ชีวิตแบบผสมผสาน กล่าวคือ ดำเนินชีวิตในการใช้พิธีกรรมร่วมลักษณะแบบพราหมณ์ พุทธ และผี แม้บริบทโดยรวมจะเปลี่ยนเป็นชุมชนเมืองแล้วก็ตามยิ่ง โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับการตายยังใช้วิธีการผสมผสานในการประกอบขั้นตอนพิธี บุคคลผู้ตายจากไปนั้นเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องด้วยความสัมพันธ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น สมาชิกในครอบครัว ถือเป็น

ทางตรงจากสายโลหิตและบุคคลที่เคารพนับถือ ถือเป็นทางอ้อมจากองค์กรหรือชุมชนที่ดำเนินชีวิตไปร่วมกัน

4.1.2.1 ด้านพิธีกรรมงานศพ ปิ่น พรหมะ ปราชญ์ประจำชุมชน เล่าว่า “คนรุ่นเก่าเชื่อในเรื่องการประกอบพิธีศพเพราะศพที่จัดบำเพ็ญกุศลให้ นั้นเป็นบุคคลอันเป็นที่รักในครอบครัว ต้องจัดและประกอบพิธีให้สมเกียรติสมฐานะ จะทำให้วิญญาณของผู้ตายได้รับอันสงส้อย่างเต็มที่ และได้รับความสุขในภพเบื้องหน้า งานศพจึงสำคัญที่สุดเพราะเป็นการได้รวมญาติที่เป็นสมาชิกในครอบครัวแม้จะอยู่แสนไกลก็ต้องมาร่วมงานเป็นเป็นเจ้าภาพการจัดงานร่วมกันเพื่อให้วงศ์ตระกูลได้อยู่ครบพร้อมทั้งได้เสนอแนะและออกความคิดเห็นร่วมกันให้จัดงานศพออกมานั้นอย่างดีที่สุดตามที่ตามกำลังในฐานะของเจ้าภาพ ซึ่งหากทำให้ดีแล้ววิญญาณผู้ตายจะปกป้องคุ้มครองทายาทในวงศ์ตระกูลนั้นๆ เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไปการประกอบพิธีบางอย่างก็ย่อมมีปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคมแต่ต้องมุ่งเน้นให้เกิดประโยชน์สูงสุดเพื่อผู้ตาย วัดปัจฉิมทัศน์มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบให้ร่วมสมัยมากขึ้นทั้งอาคาร สถานที่ตั้งบำเพ็ญกุศลศพ และรูปแบบของขั้นตอนรวมถึงการประกอบพิธีกรรมให้เป็นรูปแบบเมือง ส่วนของข้อดีเกิดประโยชน์เพื่อชุมชนและญาติของผู้ตาย ในส่วนของข้อเสียเป็นการล้มล้างความเชื่อเดิม เช่น แต่เดิมมีการห้ามเผาศพในวันพระแต่ปัจจุบันให้เผาศพในวันพระได้ตามเจ้าภาพสะดวก ซึ่งความเชื่อเดิมนั้นการเผาศพในวันพระจะทำให้ดวงวิญญาณของผู้ตายได้รับความทุกข์ทรมาน” (ปิ่น พรหมะ, 2560: สัมภาษณ์)

ด้วยหลักความเชื่อดังกล่าวเป็นการจัดขึ้นเพื่อสนองหรืออ่อนวอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่หมายถึงดวงวิญญาณของบุพการีให้ปกป้องคุ้มครองวงศ์ตระกูลจากสิ่งเลวร้ายต่างๆ แม้พระพุทธศาสนาจะไม่สนับสนุนการประกอบพิธีในลักษณะเทวนิยมหรือลักษณะเทพเจ้าก็ตามก็ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าความเชื่อเหล่านั้นไร้ความหมายและไม่มีความสำคัญ เพราะการประกอบพิธีกรรมงานศพเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อผ่านความเชื่อด้านศาสนาซึ่งระบบความเชื่อด้านศาสนานั้นย่อมรวมถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือภูตผีปีศาจด้วย โดยพิธีกรรมเหล่านั้นเป็นระบบความเชื่อที่สัมพันธ์กันในลักษณะส่งเสริมและเชื่อมโยงซึ่งกันและกันเป็นขั้นตอนย่อยที่มีความหมายในเชิงปริศนาธรรม ทวีศิลป์ เล่าว่า “การนำศพผู้ตายใส่โลงศพในช่วงอดีตหมอธรรมจะมีการทำพิธีเบิกโลงศพก่อน การเบิกโลงศพ เป็นพิธีกรรมของพราหมณ์ที่กระทำในลักษณะการแสดงความเป็นเจ้าของ ให้สัญญาว่าผู้เป็นเจ้าของสิ่งนี้ โดยการตอกตะปูใส่มุมโลงศพ 7 มุม พร้อมด้วยน้ำตาย 3 สีคือ สีดำ สีแดง และสีขาว ไข่ไก่ 1 ฟอง เหล้าขาว 1 ขวด มีด 1 ด้าม เงิน 6 สลึง และขันธ 5 (อันประกอบด้วยดอกไม้ 5 คู่ เทียนเล็ก 5 คู่) และใบตอง 1 ก้าน (ตัดมาทั้งก้านตั้งแต่โคนโดยไม่ต้องเลาะใบออกจากก้าน) สิ่งของเหล่านี้เป็นเครื่องที่ใช้ในการเบิกโลงศพ ปัจจุบันพิธีกรรมเหล่านี้ยังสืบทอดมาจากอดีตที่นำมาประกอบพิธีในการเบิกโลงศพ แต่ให้หมอพราหมณ์หรือกะเจ้าประจำชุมชนทำพิธีแทนหมอธรรม ซึ่งความเชื่อนี้ถือว่าการซื้อบ้านหลังใหม่และหลังสุดท้าย

ให้ผู้ตาย จากนั้นให้สมาชิกในครอบครัว ลูก หลาน และญาติ จุดธูปต่อหน้าศพคนละ 1 ดอก เพื่อเป็นการกล่าวคำขอขมาด้วยวาจา เรียกว่า กระทำด้วยวิกรรม จากนั้นตามด้วยกล่าวคำขอขมาศพว่า

ปีตะเร (มาตะเร, ญาตะเก*) ปะมาเทนะ

ทวารัตตะเยนะ กะตัง สัพพัง อะปะราธัง

ขมะตุ โน ภัันเต ฯ ขะมามะ ภัันเต ฯ

คำแปล กรรมทั้งหลายที่ข้าพเจ้าทั้งหลายได้กระทำแล้ว โดยความประมาท ด้วยกายก็ดี ด้วยวาจาก็ดี ด้วยใจก็ดี ต่อหน้าก็ดี ลับหลังก็ดี เจตนาก็ดี ไม่เจตนาก็ดี ขอกรรมทั้งหลายนั้น จงยกเป็นอโหสิกรรมให้แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ข้าพเจ้าทั้งหลายขอขมาต่อท่านคุณพ่อ.....(คุณแม่)..... โปรดจงรับรู้ด้วยญาณวิถีทุกประการด้วยเถิดฯ (*หากผู้ตายเป็นมารดาให้เปลี่ยนเป็น มาตะเร และหากเป็นญาติให้เปลี่ยนเป็น ญาตะเก)

เมื่อกล่าวคำขอขมาจบแล้ว ลูก หลาน และญาติ ชว่นนำศพผู้ตายลงในหีบศพ หมายถึง ให้คนในครอบครัวและญาติเป็นผู้เก็บศพเป็นครั้งสุดท้าย ขั้นตอนการขอขมาศพนี้จะกระทำหลังพิธีรดน้ำศพซึ่งเป็นขั้นตอนสุดท้ายก่อนบรรจุศพลงหีบ” (ทวิศิลป์ โพธิ์ศรี, 2560: สัมภาษณ์) ที่แสดงออกเช่นนี้เพราะผู้คนในชุมชนมีความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ ความเชื่อเหล่านี้จึงยังเป็นความเชื่อแบบเดิมของคนในชุมชน เบญจมาศ กล่าวเพิ่มเติมว่า “ผู้คนส่วนมากเชื่อว่าผีหรือวิญญาณมีจริง การจัดพิธีกรรมงานศพที่สมบูรณ์และเป็นไปตามประเพณีตามคตินิยมที่เคยกระทำมาจะทำให้ผีพ่ผีแม่มีความสุขและจะดลบันดาลในสิ่งดีๆ ให้แก่ผู้เป็นทายาทด้วยการปกป้องคุ้มครองภัยอันตรายต่างๆ ไม่ให้เกิดขึ้น ทั้งยังสอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สอนให้เราตระหนักถึงคุณธรรมในข้อ กตัญญูกตเวทินฐานะที่เรานับถือพระพุทธศาสนา จึงพอจะอธิบายความได้ว่าการกระทำเช่นนี้แสดงออกถึงการทำความดียอมได้ดี ทำความชั่วยอมได้รับผลชั่วตาม ซึ่งชีวิตของเราย่อมมีความเกี่ยวพันกันเป็นดั่งห่วงโซ่หรืออาจพูดโดยรวมว่า เชื่อในเรื่องของกรรมที่เป็นการกระทำที่ยึดความเชื่อเดิมที่มีอยู่แล้วพัฒนาเข้ากับรูปแบบในปัจจุบัน” (เบญจมาศ ศรีเกษ, 2560: สัมภาษณ์)

4.1.2.2 ด้านความศรัทธาพระสงฆ์ในวัด วัดเป็นจุดศูนย์รวมของผู้คนในชุมชนจึงสามารถเป็นสถานที่ให้ผู้คนในชุมชนมาประกอบพิธีกรรมด้านศาสนา เพราะผู้คนมีความผูกพันแน่นแฟ้นกับวัดในวิถีชีวิตซึ่งวิถีการดำเนินชีวิตตั้งแต่เกิดจนตายล้วนต้องพึ่งพาอาศัยวัดเพื่อเป็นแหล่งหลอมรวมคุณเครื่องแห่งความดีให้เกิดขึ้นในชีวิต วัดจึงมีบทบาทสำคัญในพระพุทธศาสนาและองค์ประกอบสำคัญหลักใหญ่ๆ ของพระพุทธศาสนานั้นคือ 1) ศาสดา 2) ศาสนธรรม 3) ศาสนบุคคล 4) ศาสนสถาน และ 5) ศาสนพิธี กลุ่มบุคคลผู้อยู่ในวัดที่เป็นตัวแทนของวัดนั้นย่อมหมายถึงพระภิกษุสงฆ์เป็นหลัก ถือเป็นศาสนบุคคล ซึ่งพระภิกษุสงฆ์มีหน้าที่หลักพึงปฏิบัติอันประกอบไปด้วย 5 ด้าน คือ การปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ หน้าที่เหล่านี้เป็นการสร้างการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาและเป็นการสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในลักษณะ บวร บ้าน วัด

โรงเรียนและหน่วยงานราชการ โดยให้มีความอนุเคราะห์สงเคราะห์ซึ่งกันและกัน นั้นหมายถึง เอื้อประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นร่วมกัน ทั้งนี้บทบาทที่มีของพระภิกษุสงฆ์ย่อมเกื้อกูลชุมชนที่อยู่ในอาณาบริเวณและรวมถึงบริเวณใกล้เคียงด้วย ทิพย์วิภา แสดงทัศนะว่า “ชาวบ้านในชุมชนปัจฉิมทัศน์ 1 และชุมชนปัจฉิมทัศน์ 2 รวมถึงชุมชนใกล้เคียงในเขตชุมชนเมือง เช่น ชุมชนธัญญาวาส ชุมชนศรีสวัสดิ์ ชุมชนสามัคคี เป็นต้น เมื่อนำศพมาตั้งบำเพ็ญกุศลที่วัดปัจฉิมทัศน์ได้ปฏิบัติตามคำแนะนำของพระภิกษุสงฆ์ในการประกอบพิธีกรรมเรื่องงานศพและคำแนะนำอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นด้วยความศรัทธาตามองค์กร เพื่อให้งานศพนั้นราบรื่นไปด้วยดี ตั้งแต่การบรรจุศพจนถึงการทำบุญฉลองอัฐิหลังวันเผา และอีกส่วนหนึ่งเกิดความศรัทธาด้วยเฉพาะบุคคล เพราะพิธีกรรมที่สื่อผ่านการกระทำนั้นมีความอบอุ่นใจว่า ได้ทำเพื่อผู้ตายอย่างถูกต้องตามคติแบบแผนประเพณี” (ทิพย์วิภา นาราชจรรยาทรัพย์, 2560: สัมภาษณ์)

ความเชื่อจึงเป็นฐานของความคิดในการกระทำสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตตั้งแต่การเกิดจนถึงการตายจากไป แม้บางครั้งจะเป็นความเชื่อเฉพาะตัวบุคคลหรือความเชื่อตามวาทกรรม แต่ความเชื่อนั้นก็เป็นการสร้างบรรทัดฐานทางสังคมในการประกอบพิธีกรรมเพราะกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ร่วมกันนั้น ส่วนหนึ่งย่อมมีความเชื่อเหมือนกันและอีกส่วนหนึ่งจะมีความเชื่อที่แตกต่างอาจเพราะด้วยเหตุที่ประสบพบเจอไม่เหมือนกันเรียกว่า พบเจอต่างกรรมต่างวาระเท่านั้น จึงไม่ผิดที่จะกล่าวว่า ความเชื่อเป็นพื้นฐานของชีวิตในการสร้างบรรทัดฐานร่วมกันในสังคมผู้คนชุมชนเมือง

4.1.3 วัฒนธรรมหรือวิถีชีวิต

พิธีกรรมงานศพในวัดปัจฉิมทัศน์เป็นวัฒนธรรมรากฐานที่ผสมผสานกับวัฒนธรรมร่วมให้ เกิดเป็นรูปแบบหลังสมัยใหม่ กล่าวคือ มีวัฒนธรรมในการประกอบพิธีกรรมที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นในชุมชนที่เป็นวัฒนธรรมเดิมแล้วผสมผสานกับวัฒนธรรมสมัยใหม่โดยมีการประยุกต์ขั้นตอนต่างๆ ในพิธีกรรมงานศพให้เป็นรูปแบบปฏิบัติของวัดปัจฉิมทัศน์ ซึ่งส่วนหนึ่งรับมาจากวัฒนธรรมร่วมของชุมชนอื่นในลักษณะการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเพื่อให้เป็นรูปแบบที่ชัดเจนขึ้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม พิธีกรรมเหล่านี้ถูกประกอบขึ้นจากความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลและกลุ่มบุคคลอาจทำให้มองได้สองมิติคือ มิติแรกถือเป็นเรื่องของการสืบทอดความเชื่อต่างๆ ส่งผ่านวัฒนธรรมของคนกลุ่มหนึ่งด้านโลกทัศน์และค่านิยมส่วนในมิติที่สองถือเป็นเรื่องของรูปแบบที่เกิดขึ้นจากการตีความหมายของความรู้สึกส่วนตัวในการกระทำที่ทำให้แปลกแหวกไปจากประเพณีเก่าๆ อันส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิต ธีระพงษ์ มีไธสง ให้เหตุผลสนับสนุนว่า “โดยธรรมชาติกลุ่มบุคคลหากจะกระทำพิธีกรรมต่างๆ ต้องมีเหตุและผลมาตอบโต้ภัยกับสิ่งที่กำลังกระทำ ซึ่งเหตุผลเหล่านี้เป็นปัจจัยพื้นฐานของมนุษย์เพราะเป็นการใช้ความสามารถในการคิดการวิเคราะห์เพื่อแยกแยะให้เกิดการเรียนรู้จากสภาพแวดล้อมและบริบทของพิธีกรรมต่างๆ

เพื่อเกิดความเข้าใจในการใช้มุมมองตามโลกทัศน์ที่กว้างออกไปให้เราสามารถปรับแนวคิดเข้ากับบริบทของพิธีกรรมซึ่งเริ่มจากกระบวนการสัมพันธ์ที่สอดคล้องกับครอบครัว ความเชื่อ ศาสนา วัฒนธรรม และค่านิยม ให้เกิดเป็นบรรทัดฐานทางสังคมโดยการแสดงออกด้านวัฒนธรรมด้วยความสงบเรียบร้อย จึงมีความจำเป็นที่จะต้องกำหนดกฎเกณฑ์ ข้อตกลง หรือระเบียบแบบแผนบางอย่างในแนวปฏิบัติต่อกัน ทั้งนี้เพื่อเป็นการควบคุมความประพฤติของสมาชิกในชุมชนให้มีแนวปฏิบัติร่วมกันและเป็นแบบแผนในการปฏิบัติด้านวัฒนธรรม” (ธีระพงษ์ มีโรตอง, 2561: สัมภาษณ์)

4.1.3.1 การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม การจัดงานศพในยุคปัจจุบันมีการรับเอาวัฒนธรรมร่วมจากพื้นที่ชุมชนต่างๆ เข้ามาประยุกต์ให้เข้ากับบริบทพื้นที่ของตนให้เกิดเป็นพิธีกรรมแบบสากลมากขึ้น เยาวภา ได้เล่าเรื่องราวว่า “ในอดีตศพได้ทำการเผาแบบกองฟอน มีการมองเห็นศพที่เผาด้วย จากนั้นมีการพัฒนารูปแบบการเผาศพ จนมาถึงปัจจุบันถ้าศพที่ตายที่โรงพยาบาลก็ให้ทางโรงพยาบาลจัดทำศพให้ก็เป็นสิ่งที่ดี แต่ถ้ามีศพตายในบ้านก็อยากให้ทางญาติ พี่น้อง บุตรหลาน ได้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดทำศพให้กับผู้ตาย เช่น การอาบน้ำ การแต่งตัวก็อยากให้ใส่ชุดที่ผู้ตายชอบ และนำเงินมาใส่ในปากของผู้ตายด้วย ที่เป็นความเชื่อมาตั้งแต่อดีต จึงควรปรับมาเป็นการเอาเงินใส่กระเป๋าเสื้อของผู้ตายหรือใส่ไว้ในโลงศพแทน จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงการนำเงินใส่ปากศพเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน” (เยาวภา พงษ์พยัคฆ์, 2561: สัมภาษณ์) ในทัศนะที่คล้ายๆ กันกับของแม่มีนา แสงฉายา ได้กล่าวเพิ่มว่า “ในอดีตการสวดพระอภิธรรมในบ้านของผู้ตายไม่มีการแสดงพระธรรมเทศนาหน้าศพก่อน การเปลี่ยนแปลงที่จัดขึ้นภายในวัดจึงมีการเทศน์หน้าศพก่อนสวดพระอภิธรรมแล้วถวายภัตตาหารจะระบุเจาะจงสิ่งของที่จะนำมาถวาย น้ำปลา เสื้อ ข้าวสาร น้ำตาล สบู่ ยาสีฟัน ซึ่งเป็นการยากต่อการจัดหาและจัดทำ ส่วนปัจจุบันมีการถวายนมกล่อง กระจ่างแบรนต์ และยังมีการจัดเอาผ้าขาวห่อโดยข้างในมีสิ่งของต่างๆ ที่สำหรับอุปโภคบริโภค เรียกว่า ห่อบังสุกุล พร้อมยังมีปัจจัยร่วมอยู่ด้วย” (มีนา แสงฉายา, 2561: สัมภาษณ์) ในขณะเดียวกันภูมิพัฒน์ ได้แสดงทัศนะจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเพิ่มเติมว่า “โดยมาตุภูมิเป็นคนจังหวัดบุรีรัมย์ การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเริ่มมีการไหลเข้ามาจากจังหวัดกรุงเทพมหานครและนำเข้าสู่จังหวัดบุรีรัมย์ โดยการจัดงานเกี่ยวกับพิธีกรรมงานศพทุกงานเจ้าภาพจะมองในลักษณะให้มีความสอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ ฐานะ และหน้าที่การงาน ซึ่งในปัจจุบันแขกผู้มาร่วมงานส่วนใหญ่มีหน้าที่รับราชการเป็นส่วนมาก การที่เชิญแขกมาร่วมพิธีทุกครั้งก็เป็นเวลาที่ยังทำงานอยู่พอมาถึงพิธีก็เป็นช่วงเวลาวางดอกไม้จันทน์หรือเสร็จทั้งพิธีทางสงฆ์และฆราวาสแล้ว จึงทำให้กลุ่มผู้คนจังหวัดบุรีรัมย์บางชุมชนได้มองเห็นถึงความต้องการของแขกผู้มาร่วมงาน จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมบางช่วงเวลา และพิธีกรรมงานศพที่สามารถให้แขกผู้มาร่วมงานได้เข้าพิธีได้ตั้งแต่ต้นจนถึงพิธีฌาปนกิจ จึงได้เริ่มมีการจัดพิธีกรรมงานศพในช่วงเวลา 17.00 - 20.00 น. จึงมีผลทำให้แขกผู้มาร่วมงานได้มาร่วมงานพิธีกรรมมากขึ้น แต่ในส่วนกรณีการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมพิธีกรรมงานศพในวัดปัจฉิมทัศน์นั้น

อาจกระทำได้อย่างต่างบริบทกันกับชุมชนที่จังหวัดบุรีรัมย์เพราะการเปลี่ยนแปลงในพิธีกรรมงานศพนี้ ต้องผ่านความเห็นชอบจากทุกฝ่าย ถ้าเริ่มการเปลี่ยนแปลงในทันทีจะต้องมีผลกระทบจากสภาพสังคมเมืองอย่างแน่นอนแต่ก็เชื่อว่าวัดป่าจิมทศน์จะไม่สามารถปรับเปลี่ยนพิธีกรรมนี้ได้ทั้งนี้ทั้งนั้นก็ย่อมขึ้นอยู่กับ การอธิบายความหมายให้ญาติโยมเข้าใจจากผู้เป็นเจ้าของาวาสในการปกครอง และเผยแผ่งานของวัด” (ภูมิพัฒน์ นาราชจรรยาทรัพย์, 2561: สัมภาษณ์)

4.1.3.2 การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ขั้นตอนพิธีกรรมงานศพในด้านวัฒนธรรมที่มีการปรับเปลี่ยนไปสู่การเปลี่ยนแปลงนั้นในยุคปัจจุบันมีการลดทอนขั้นตอนบางอย่างลง และเพิ่มขั้นตอนบางอย่างขึ้น พระสมบุรณ์ ท่านเป็นพระจำพรรษาในวัดป่าจิมทศน์มาหลายสิบปี ท่านได้เล่าว่า “ช่วงเวลาการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพ พระราชปริยัติยาทร (น้อย ญาณวุฑฺโฒ) พ.ศ. 2545 - 2552 ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาสวัดป่าจิมทศน์ซึ่งถือได้ว่าวัดป่าจิมทศน์เป็นจุดศูนย์รวมในการประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนาต่างๆ ทั้งงานมงคลและงานอวมงคลหากจะกล่าวในด้านภูมิปัญญาในชุมชนป่าจิมทศน์ ยังเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นในวิถีปฏิบัติ กล่าวคือเป็นรูปแบบของการคิดสืบสานประเพณีในลักษณะเดิมที่บรรพบุรุษได้ถ่ายทอดไว้สำหรับการประกอบพิธีในการทำบุญ อาจมีเพิ่มเติมปลีกย่อยขึ้นแต่ยังไม่เป็นภูมิปัญญาที่แตกต่างจากเดิมและโดดเด่นเท่าที่ควรแต่ในบางอย่างก็มีการปรับเปลี่ยนให้เป็นการเข้ากับสภาพการณ์ปัจจุบันอย่างเห็นได้ชัดเจน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 ได้มีการเปลี่ยนแปลงการจัดพิธีกรรมงานศพจากอยู่ที่บ้านผู้ตายให้นำศพมาบำเพ็ญกุศลอยู่ที่ศาลาบำเพ็ญกุศลภายในวัดป่าจิมทศน์ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาและได้มีการสร้างระเบียบปฏิบัติขึ้น เพื่อให้ใช้ในวัดสำหรับการประกอบพิธีกรรมงานศพ” (พระสมบุรณ์ สุภทโท, 2560: สัมภาษณ์)

สำหรับระเบียบปฏิบัติพิธีกรรมงานศพภายในวัดป่าจิมทศน์ พระครูศรีมหาชาภิมณท์ ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า พิธีกรรมงานศพให้ยึดระเบียบปฏิบัติของวัดโดยทางวัดเป็นผู้กำหนดรูปแบบหรือขั้นตอนพิธีให้ทำตามที่ทางวัดได้ปฏิบัติกันมาจะมีเพิ่มเติมได้จากเจ้าภาพก็สามารถทำได้บางอย่างแต่ต้องครบแบบของวัดเสมอ โดยมีระเบียบปฏิบัติที่ทางวัดได้จัดทำขึ้น ดังนี้

1. เจ้าภาพต้องช่วยเหลือทางวัดจัดสถานที่ โต๊ะ เก้าอี้ ดูแล รักษา และเก็บทำความสะอาดศาลา ห้องสุขา บริเวณเมรุร่วมกับทางวัด
2. ทุกคืนก่อนการสวดพระอภิธรรมจะต้องมีการแสดงพระธรรมเทศนา 1 กัณฑ์ และในวันฉาปนกิจศพมีการสวดพระพุทธรูปมณฑลถวายภัตตาหารเพลพระสงฆ์ 10 รูป
3. ห้ามจุดธูปเทียนต่อหน้าหีบศพ ให้จุดในที่ที่จัดไว้ต่อหน้ารูปด้านนอกศาลาบำเพ็ญกุศลเพื่อรักษาความสะอาดและป้องกันมลภาวะทางอากาศในศาลา
4. ห้ามไม่ให้นอนเฝ้าศพและห้ามเล่นการพนันทุกชนิดในงานศพที่วัดอย่างเด็ดขาด
5. ห้ามนำสุรา เบียร์ ไวน์ และน้ำเมาทุกชนิด มาดื่ม หรือเลี้ยงรับรองผู้ที่มาร่วมงานศพในวัดอย่างเด็ดขาด

6. ห้ามมิให้จุดพลุหรือประทัดยักษ์ที่เสี่ยงดังอย่างเด็ดขาด

ระเบียบปฏิบัติตามขั้นตอนนี้ก็เพื่อป้องกันความเสียหายอันจะทำให้เป็นที่ไม่เจริญศรัทธาในการบำเพ็ญกุศลซึ่งอาจเกิดแต่จากญาติและแขกผู้มาร่วมงานทั้งยังป้องกันวินาศภัยต่างๆ อันจักเกิดขึ้นได้โดยง่าย” (พระครูศรีมหาชาภิณธ์, 2560: สัมภาษณ์) “นอกจากนั้น ผศ.อรกานต์ ได้ให้ข้อมูลสนับสนุนว่า การจัดพิธีกรรมงานศพในวัดปัจฉิมทัศน์ทุกๆ เจ้าภาพจะต้องมีการตกลงถึงละเอียดของการจัดงานศพกับทางวัดทุกครั้งเพื่อเป็นการปรึกษาในคำแนะนำจากพระเจ้าหน้าที่ เช่น การทอดผ้าบังสุกุลต้องดำเนินงานได้อย่างเรียบร้อยเป็นระเบียบ ไม่มากเกินไปให้เชื่อมโยงกับคำแนะนำของเจ้าหน้าที่จากทางวัด การรื้อหน้าไฟควรมีการจัดเวลาให้เหมาะสม เพื่อให้เกิดความสมดุลและสอดคล้องเกี่ยวกับพิธีการอย่างอื่นอย่างพอเหมาะสมควรแต่ให้ยึดโครงสร้างรูปแบบการจัดพิธีกรรมงานศพให้ครบทุกขั้นตอน ยิ่งเฉพาะในวันฉาปนกิจหรือวันเผาควรต้องจัดลำดับเวลาให้กระชับมากที่สุดเพื่อเป็นการไม่เียนเยื้อสำหรับแขกผู้มาร่วมงาน” (อรกานต์ แวงวรรณ, 2560: สัมภาษณ์)

ในส่วนของขั้นตอนพิธีการอื่นๆ ก็มีการปรับเปลี่ยนไป เบญจมาศ ได้ให้ข้อมูลว่า “การมัตตราสังข์กับไม่มัตตราสังข์ โดยมีความเชื่อว่าการมัตตราสังข์ศพ ลูกหลาน ชาวบ้านคิดว่าทำให้ความรู้สึกที่มีต่อศพผู้ตายเป็นการอึดอัด จึงไม่อยากให้มีการมัตตราสังข์ ซึ่งจะเห็นได้ว่าในปัจจุบันศพผู้ตายไม่มีการมัตตราสังข์ ในลักษณะเดียวกันเพื่อให้ดูว่าผู้ตายเหมือนเป็นคนนอนหลับธรรมดา โดยจะทำให้ศพน่ากลัวเกินไป” (เบญจมาศ ศรีเกษ, 2560: สัมภาษณ์) บุญเรือง ได้กล่าวถึงผลที่เกิดว่า “พิธีกรรมงานศพในวัดปัจฉิมทัศน์มีผลต่อสังคม เป็นปัจเจกบุคคลที่มองว่า สิ่งหลังหรือภูมิหลังของผู้ตายเรามองด้วยความเป็นจริง เป็นกลาง ทุกอย่างย่อมมีการเปลี่ยนแปลงในการพัฒนาพิธีกรรมที่ถูกต้องเพื่อให้สอดคล้องกับชุมชน ซึ่งเป็นการเปลี่ยนมาในทางที่ดีหลายที่หลายทาง ส่วนวัดอื่นในพื้นที่ชุมชนเมืองมหาสารคาม มีการจัดงานศพยังไม่ชัดเจนเท่ากับวัดปัจฉิมทัศน์ เช่น การเทศน์ก่อนสวดพระอภิธรรมเป็นสิ่งที่ดี เพราะเป็นการสาธยายเพื่อให้เกิดธรรม เป็นช่วงเวลาที่เหมาะสม มีบรรยากาศห้องแอร์ เป็นพื้นที่เป็นสัดส่วน ทำให้แขกผู้ร่วมงานมีความสนใจ ส่วนเวลาได้จัดเวลาพอดีและลงตัวมีคนดูแลระบบแบ่งส่วนกันทำหน้าที่อย่างเหมาะสมแบ่งส่วนงานกันได้ดี” (บุญเรือง แสนผุ, 2560: สัมภาษณ์) บุญเลี้ยง ผู้มาใช้บริการในวัดปัจฉิมทัศน์ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมการจัดงานศพของวัดปัจฉิมทัศน์ว่า “เป็นการเชื่อมโยงมาจากคติความเชื่อโดยเชื่อมโยง 2 ส่วนคือ เป็นการทำตามวัฒนธรรมเดิมที่เป็น การสืบทอดมาจากบรรพบุรุษด้วยส่วนหนึ่ง และอีกส่วนเป็นการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมมาจากพื้นที่อื่นโดยการไปร่วมพิธีกรรมงานศพจากชุมชนอื่นแล้วจึงมีการนำมาปรับเปลี่ยนพิธีกรรมงานศพในวัด วัฒนธรรมจึงมีผลเสียต่อพิธีกรรมงานศพ ในเรื่องของประเพณีงานศพจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ไม่ควรจะมีการเปลี่ยนแปลง เพราะบางอย่างควรธำรงไว้ให้ควบคู่กับพิธีการถึงขั้นตอนนี้บางอย่างจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงไปก็ตามแต่ที่กล่าวมาก็เพื่อมีความต้องการทำให้ดีที่สุดสำหรับวาระสุดท้ายของผู้ตาย” (บุญเลี้ยง อันทรินทร์, 2561: สัมภาษณ์) ขั้นตอนที่แตกต่างกันมีจึงการเปลี่ยนแปลง

ให้เข้ากับบริบทในแต่ละชุมชน “จากที่ได้ไปร่วมงานศพกับพื้นที่อื่น วัดอื่นที่อยู่ในชุมชนเมืองมหาสารคาม ได้เห็นวัฒนธรรมเกี่ยวกับพิธีกรรมงานศพที่แตกต่างกันออกไป วัดแต่ละวัดมีการจัดงานตามหลักการของวัดนั้นส่วนหนึ่งมาจากแนวคิดของเจ้าอาวาสที่ประยุกต์ให้วัดของตนมีลักษณะเด่นแต่ส่วนมากจะมีขั้นตอนและพิธีกรรมในการจัดงานคล้ายๆ กัน เช่น วัดศรีสวัสดิ์ ในการทำพิธีตั้งแต่ต้นจนเสร็จสิ้น มีขั้นตอนและพิธีการตรงเวลาไม่กินเวลามาก ส่วนวัดนาควิชัย มีรูปแบบต่างกันไป ยึดลำดับขั้นตอนพิธีกรรมเป็นหลักประกอบพิธีตามฐานะของเจ้าภาพและบางวัดไม่มีการแสดงพระธรรมเทศนาหน้าศพ มีการทอดผ้าบังสุกุลมากเกินไปซึ่งยึดตามจำนวนอายุของผู้ตายเป็นเกณฑ์ โดยให้ความหมายในความเชื่อว่า หากทอดผ้าบังสุกุลตามอายุของผู้ตายแล้ว ผู้ตายนั้นจะได้รับส่วนแห่งบุญอย่างเต็มเปี่ยม ทำให้ส่งผลต่อเวลาที่มีการคลาดเคลื่อนออกไป จึงอาจกล่าวได้ว่าส่วนมากวัดที่อยู่ในเขตเทศบาล มีการใช้เวลาเกินที่วัดกำหนดมากไป” (บุญเรือง แสนมุ, 2560: สัมภาษณ์) “พิธีกรรมงานศพในปัจจุบัน ปัจจัยต่างๆ มีผลต่อการเปลี่ยนแปลง การจัดงานที่บ้านผู้ตายเป็นการจัดงานที่ต้องมีการเตรียมสถานที่เพื่อรองรับแขกผู้มาร่วมงาน โดยเฉพาะสถานที่ที่ต้องการกางเต็นท์เพื่อเป็นพื้นที่รับแขกและเป็นร่มเงา กันแดดกันฝนแต่สิ่งทีตามมาคือ การปิดกั้นเส้นทางจราจรทำให้การสัญจรไม่สามารถที่จะผ่านไปมาได้ จำเป็นต้องอ้อมไปเส้นทางอื่นจึงทำให้มีผลเสียในเรื่องของเวลาและความไม่สะดวกสบายสำหรับบางคนที่ใช้เส้นทางนี้เป็นประจำ เพราะถนนสัญจรในชุมชนเมืองเป็นซอยที่ไม่กว้างมากพอให้รถยนต์ได้สวนกันได้นั่น” (อรกานต์ แวงวรรณ, 2561: สัมภาษณ์)

วัฒนธรรมจึงเป็นรูปแบบ ที่แสดงออกทางการกระทำด้วยกระบวนการทางความคิด ความเชื่อ ส่งผลสู่วัฒนธรรม แม้รูปแบบของวัฒนธรรมจะไม่กำหนดตายตัวแต่สิ่งที่สื่อสารผ่านกระบวนการสร้างคิด สร้างทำนั้น เป็นรูปแบบเดียวกันในแต่ละชุมชนนั้นๆ เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชุดของรูปแบบความคิดและสร้างวิถีคิดร่วมกันให้เป็นไปในแนวเดียวกันในชุมชนเมือง

4.2 ปัจจัยภายนอก

4.2.1 สังคม

สังคมคือส่วนต่างๆ ที่ประกอบกันขึ้นทั้งจำนวนประชากรและรูปประเพณี คติความเชื่อ และวัฒนธรรม Herbert Spencer สุนทรศาสตร์ จันทวานิช (2555: 140-141) ได้อธิบายส่วนต่างๆ ที่ถือเป็นมวลรวมเปรียบเสมือนระบบอินทรีย์ของร่างกายมนุษย์ที่ประกอบกันขึ้นด้วยกลุ่มก้อนจุลินทรีย์ต่างๆ ทำให้เกิดการประสานงานกันและก่อตัวกันขึ้น ทั้งนี้ยังได้จำแนกองค์ประกอบหลักของสังคมไว้ซึ่งถือเป็นโครงสร้างที่ประกอบกันขึ้นด้วยสถาบันสังคมและมีหน้าที่ทำงานต่างกันไป กล่าวคือ

- 1) สถาบันครอบครัว ทำหน้าที่ผลิตและเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัว
- 2) สถาบันพิธีกรรม ทำหน้าที่ควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์
- 3) สถาบันการเมือง ทำหน้าที่ควบคุมระเบียบแบบแผนของผู้คนในสังคม
- 4) สถาบันศาสนา ทำหน้าที่มอบหลักคำสอนให้ปฏิบัติตามทางจริยธรรม
- 5) สถาบันอาชีพ ทำหน้าที่

จัดโครงการในการแบ่งงานกันเป็นส่วนๆ และ 6) สถาบันเศรษฐกิจ ทำหน้าที่กระจายรายได้แก่ผู้คนในสังคม

สังคมไทยในปัจจุบันเป็นยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วเข้าสู่ความเป็นสังคมไร้พรมแดนที่เรียกว่า โลกาภิวัตน์ ทั้งนี้เพราะได้รับอิทธิพลความเจริญก้าวหน้าของวิทยาการสมัยใหม่ มนุษย์สามารถติดต่อกันได้ทั่วโลก โดยใช้ระบบเครือข่ายที่เราเรียกว่า “อินเทอร์เน็ต” ทำให้ข้อมูลข่าวสารจากประเทศหนึ่งถูกส่งไปยังอีกประเทศหนึ่งอย่างรวดเร็ว เป็นผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงชีวิตรวมถึงความเป็นอยู่ของผู้คนไม่ว่าจะเป็นคนที่อาศัยอยู่ในเมืองหรืออยู่ในชนบท วิถีชีวิตของคนในชุมชนเดิมเป็นการดำเนินไปแบบเรียบง่ายไม่ซับซ้อน การติดต่อสื่อสารก็เป็นการไปพบปะกันไปแจ้งข่าวต่อกันจึงเป็นความสัมพันธ์แบบพึ่งพากัน ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน แต่เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไป วัฒนธรรมแบบดั้งเดิมก็เริ่มที่จะจางหายไปด้วยในสภาพสังคมก็มีการเปลี่ยนแปลงด้วยการนำระบบเทคโนโลยีเข้ามาปรับใช้ให้เป็นไปตามกระแสแห่งสังคมธุรกิจ การประกอบพิธีกรรมงานศพจึงปรัวรลดเริ่มก้าวไปสู่วิถีชีวิตสังคมแบบเมืองสมัยใหม่มากยิ่งขึ้น จึงมีการปรับเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว เพราะการเข้ามาของวัฒนธรรมตะวันตกหรือวัฒนธรรมสมัยใหม่ที่มีความรวดเร็วไม่ผ่านกระบวนการคิดพิจารณา ความผูกพันแบบเชื่อมโยงจึงค่อยๆ เลือนหายไป ส่งผลให้เกิดการเปรียบเทียบกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนท้องถิ่นจึงเป็นผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้วยวิวัฒนาการจากความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การสื่อสาร การปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคม ค่านิยมที่ปรับเปลี่ยน การประชันแข่งขันในสังคม เหตุเหล่านี้มีส่วนทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมของชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย โดยเฉพาะพิธีกรรมงานศพซึ่งเป็นพิธีกรรมที่มีมาตั้งแต่เดิมในครั้งก่อนนั้นเป็นพิธีกรรมที่ซับซ้อน ละเอียดอ่อน เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมจึงมีผลต่อการจัดงานศพเพราะว่างานศพเดิมนั้นเป็นเรื่องของญาติ มิตร ชุมชน วัด ต้องร่วมแรงร่วมใจกันในการประกอบพิธีกรรม เมื่อก้าวโดยภาพรวมเป็นเช่นนั้นวัดที่ตั้งอยู่เป็นจุดศูนย์กลางของชุมชนจึงถือเป็นสถานที่สำคัญในการประกอบพิธีกรรมงานศพ ฉัตรมงคล ได้กล่าวถึงสังคมในชุมชนปัจฉิมทัศน์ว่า “เป็นสังคมเครือญาติกัน โดยมีปู่ย่า ตายาย พ่อแม่ ลูกหลาน ร่วมกันเป็นกลุ่มใหญ่มีความสัมพันธ์กันแบบพึ่งพาอาศัยกันมีงานอะไรก็จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ให้ความเคารพผู้หลักผู้ใหญ่ มีผู้นำชุมชนที่คอยดูแลความสงบเรียบร้อยในชุมชนให้เกิดความสามัคคีกันและช่วยประสานงานที่สำคัญเกี่ยวกับชุมชนให้ได้รับรู้ร่วมกัน” (ฉัตรมงคล มูรดา, 2560: สัมภาษณ์) เมื่อช่วงแห่งวันเวลาปรับเปลี่ยนไปแผนผังการพัฒนาเมืองได้จัดรูปแบบขึ้น “การพัฒนาบ้านเมืองที่ทางเทศบาลได้มีนโยบายให้มีการปรับโครงสร้างการพัฒนาเพิ่มขึ้นของชุมชนจึงทำให้มีชุมชนมากถึง 30 ชุมชน ชุมชนปัจฉิมทัศน์จึงเป็นชุมชนหนึ่งที่เป็นชุมชนเมืองในเขตเทศบาลและมีอัตราที่เพิ่มขึ้นของประชากรในชุมชนทุกๆ ปี จึงทำให้ชุมชนนี้มีความต้องการเปลี่ยนแปลงการจัดพิธีกรรมงานศพเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่

และฐานะความเป็นอยู่ของตนเองให้ตอบสนองความสะดวกสบายและความต้องการของสังคม” (เบญจมาศ ศรีเกษ, 2561: สัมภาษณ์)

4.2.1.1 ด้านประชากร เมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้นจากการพัฒนาอย่างต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลานานจากอดีตสู่ปัจจุบัน ส่งผลให้ชุมชนเมืองเป็นแหล่งรวม ประเพณี ความเชื่อ พิธีกรรม ตลอดจนวัฒนธรรมต่างๆ โดยเฉพาะพิธีกรรมงานศพที่สืบทอดมาให้เห็นจนถึงปัจจุบัน โดยมีวัดปทุมทัศน์เป็นศูนย์กลางของชุมชนและเป็นที่พักทางจิตใจ ผศ.ดร.ประภัสสร ได้แสดงทัศนะว่า “การปรับเปลี่ยนรูปแบบในการจัดพิธีกรรมงานศพแบบประยุกต์ให้เกิดเป็นผลสู่การเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพในชุมชนนี้เกิดขึ้นเพราะส่วนหนึ่งมีการเพิ่มขึ้นของประชากรในชุมชนและชุมชนอื่นที่อยู่ใกล้เคียงสืบเนื่องจากปัจจัยทางประชากรขนาดและองค์ประกอบทางประชากรซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมตามสถิติถ้ามีประชากรมากเกินไปหรือมีอัตราการเพิ่มของประชากรอยู่ในระดับสูงอาจประสบกับปัญหาการพัฒนาเนื่องจากประชากรที่อาศัยอยู่ตามชุมชนอยู่รวมกันหนาแน่นเป็นเขตเมืองมากขึ้น การจัดบริการสาธารณะต่างๆ บางครั้งก็ทำได้ยากมากขึ้นและบางพิธีกรรมอาจไม่ตอบโจทย์ความต้องการของสังคมแต่การเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพในชุมชนนี้ถือเป็นแบบแผนที่ควรนำไปเป็นแบบอย่างได้ เพราะรายละเอียดบางขั้นตอนสามารถบูรณาการให้เข้ากับสภาพการณ์ปัจจุบันได้อย่างลงตัว” (ประภัสสร บุขหมั่น, 2560: สัมภาษณ์)

4.2.1.2 ด้านการเข้าสู่สังคมเมือง ก่อนปี พ.ศ. 2545 การประกอบพิธีกรรมงานศพในชุมชนปทุมทัศน์เป็นรูปแบบที่จัดในลักษณะดั้งเดิม คือ นำศพตั้งบำเพ็ญกุศลที่บ้านแต่เมื่อสภาพบริบทที่เปลี่ยนไปเกิดวิถีคิดรูปแบบใหม่ ผศ.อรกานต์ ได้ให้ข้อมูลว่า “ซึ่งเป็นที่ยอมรับว่าพิธีกรรมงานศพเป็นการจัดงานที่เกี่ยวข้องกับชีวิตถือเป็นกระบวนการหนึ่งที่มีความสำคัญทางด้านสังคม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชน รวมไปถึงระดับครอบครัวมีพัฒนาการจากพิธีกรรมแบบดั้งเดิมสู่พิธีกรรมแบบร่วมสมัยซึ่งได้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในทางบวกและทางลบ จากการจัดพิธีกรรมงานศพสู่การเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมงานศพในชุมชนเมือง อาจจำแนกได้ 3 ลักษณะ ดังนี้ 1) เปลี่ยนแปลงเพราะความต้องการของคนในสังคมเปลี่ยนไป มีการใช้เวลาในการประกอบพิธีกรรมที่เหมาะสมมากขึ้น เช่น ไม่มีขั้นตอนยุ่งยาก ไม่สลับซับซ้อน 2) เปลี่ยนแปลงไปเพราะไม่สามารถตอบสนองความต้องการของสังคมได้ เช่น ด้านพื้นที่ ด้านความสะดวก และด้านสถานที่ 3) เปลี่ยนแปลงไปเพราะการเปิดรับเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น การใช้เครื่องมือสื่อสารที่ทันสมัย โทรศัพท์มือถือ อินเทอร์เน็ต ซึ่งไม่อาจปฏิเสธได้ว่าการพัฒนาสู่การเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับสภาพบริบทพื้นที่นั้นต้องสอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบันด้วย” (อรกานต์ แวงวรรณ, 2560: สัมภาษณ์) บุญเลี้ยง ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า “การเข้ามาของประชากรในชุมชนเทศบาลเมืองมหาสารคาม เริ่มมีการขยายเขตเทศบาลออกเป็นชุมชนได้ 30 ชุมชน ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เทศบาลเมืองมหาสารคาม ได้รับวัฒนธรรม ประเพณี บางส่วนจากคนในพื้นที่อื่นเข้ามาบ้าง แม้พิธีกรรมในชุมชนเมืองยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปมาก

แต่ในบางส่วนของพิธีก็ได้ปรับเปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการของแต่ละชุมชนไปด้วยเช่นกัน” (บุญเลี้ยง อันทรินทร์, 2561: สัมภาษณ์) ในลักษณะใกล้เคียงกัน ภูมิพัฒน์ ให้ข้อมูลสนับสนุนว่า “ในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ ในวัดใหญ่ๆ ได้จัดพิธีกรรมงานศพ มีขั้นตอนพิธีกรรมเผาศพในเวลากลางคืน โดยได้นำรูปแบบมาจากวัดทางกรุงเทพมหานคร สาเหตุเพราะเรื่องของการเดินทางของผู้ที่มาร่วมในพิธีแต่เป็นที่ไม่นิยมกระทำกันในเขตชุมชนเมืองนี้เพราะยังมีคติความเชื่อในรูปแบบเดิมคือ การเผาศพตอนกลางคืนเป็นช่วงที่ผีตกฟาก หากกระทำในช่วงนั้นจะมีผลเสียต่อผู้เป็นทายาทในครอบครัว” (ภูมิพัฒน์ นาราชจรูญทรัพย์, 2561: สัมภาษณ์) ด้วยเหตุผลที่แตกต่างกันไปเช่นนี้พร้อมทั้งสภาพการณ์ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงในขั้นตอนพิธีกรรมในหลายด้าน เบญจมาศ ให้ข้อมูลสนับสนุนว่า “การเข้าสู่สังคมเมืองจากชุมชนขนาดเล็กเป็นชุมชนเมืองมากขึ้นมีเรื่องของการเสนอวิธีการทำเชิงธุรกิจมากขึ้น เดิมการจัดพิธีกรรมงานศพในชุมชน ไม่มีการจ้างการทำอาหารหรือการจ้างเรื่องอื่นใด ชุมชนจะมีการช่วยเหลืออาสาด้วยความเต็มใจ เพื่อให้เจ้าภาพงานศพได้คลายความทุกข์และอยู่เป็นเพื่อนกันด้วย ส่วนในปัจจุบันมีระบบธุรกิจแบบไม่ต้องให้เจ้าภาพได้จัดเตรียมสิ่งของอะไรเริ่มตั้งแต่ หีบศพ โลงเย็น ดอกไม้สด ดอกไม้แห้ง ดอกไม้จันทน์ อาหาร และของชำร่วย เจ้าภาพเพียงแต่เลือกว่าจะใช้จ่ายในระดับใดตามฐานะของตนก็สามารถประกอบพิธีกรรมงานศพให้แล้วเสร็จได้” (เบญจมาศ ศรีเกษ, 2561: สัมภาษณ์)

4.2.1.3 ด้านการศึกษา การศึกษาเป็นอีกกระบวนการหนึ่งที่มีการถ่ายทอดสาระดีและในการพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ รศ.จิระพรรณ ได้กล่าวว่า “การศึกษาเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมและเป็นการสร้างภูมิปัญญาให้แก่สังคมเป็นรากฐานและเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และจริยธรรมของกลุ่มผู้คนในชุมชน เมื่อคนส่วนใหญ่ในชุมชนมีการศึกษาที่สูงขึ้นก็ย่อมแสวงหาคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าโดยการเรียนรู้รูปแบบและวิธีการให้เข้าใจมากยิ่งขึ้นไป แต่การศึกษาในปัจจุบันมุ่งสอนแต่วิชาการทางตะวันตก ซึ่งมีผลกระทบต่อสังคมไทยด้านวัฒนธรรมเป็นอย่างมากอันมีผลทำให้มีการปรับการศึกษาของไทยเข้าสู่มาตรฐานสากล มีการมุ่งเน้นการศึกษาในรูปแบบการศึกษาภาษา ความคิดทางวิทยาศาสตร์ วิทยาการ ตลอดจนการสื่อสารสมัยใหม่ ผลที่ตามมาก็คือคนในชุมชนมองข้ามวัฒนธรรมท้องถิ่นอันเป็นฐานรากของชุมชนทิ้งไป การรับมาตรฐานการศึกษาสากลอาจไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ทุกอย่างโดยเฉพาะพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิต เพราะบางชุมชนเป็นลักษณะอนุรักษ์นิยมซึ่งการศึกษาอาจทำให้ขาดความเหมาะสมและไม่มีประสิทธิภาพในการเข้าใจพิธีกรรมอย่างชัดเจนยิ่งในปัจจุบันมีแนวโน้มที่จะให้ความสำคัญทางเศรษฐกิจมากกว่าการอธิบายความหมายทางด้านวัฒนธรรม” (จิระพรรณ สุขศรีงาม, 2560: สัมภาษณ์) ภูมิพัฒน์ แสดงทัศนะในส่วนของการศึกษาว่า “ผลของการศึกษาที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพนั้นมีความสำคัญ อดีตรับราชการครูฝ่ายบริหารจนถึงเกษียณอายุราชการ ในส่วนของการไปร่วมพิธีกรรมงานศพนั้นการศึกษาไม่มีผลต่อการที่จะไปร่วมงานหรือหน้าที่การงานก็ไม่มีผลต่อการไปร่วมงานศพ

เพราะในการจัดงานศพไม่ว่าจะเป็นงานศพจากลูกศิษย์ลูกหาจะใกล้ไกลก็ไปร่วมงานได้ซึ่งมีความเชื่อว่าการไปร่วมในพิธีกรรมงานศพให้กับผู้ตายนั้นเป็นเกียรติอย่างยิ่ง แต่หากจะมองในมุมที่กว้างของชุมชน การศึกษาเป็นส่วนสำคัญในการจัดการงานศพ เพราะการประกอบพิธีกรรมงานศพนั้นต้องใช้ความเข้าใจในสาระสำคัญของงานนั้นให้ชัดเจนที่ไม่ใช่การจัดการงานเพื่อให้แล้วเสร็จตามแบบการสืบทอดเท่านั้นแต่เพื่อให้เข้าใจและสามารถนำสิ่งที่ได้รับรู้นั้นไปอธิบายเป็นการกระทำที่เป็นแบบอย่างในทางบวก ยิ่งหากมีตำแหน่งหน้าที่การงาน เช่น รักราชการเป็นครู ยิ่งควรทำความเข้าใจในพิธีกรรมให้ชัดเจนยิ่งขึ้น” (ภูมิพัฒน์ นาราจจรูญทรัพย์, 2561: สัมภาษณ์) แต่ด้วยบริบทพื้นที่เป็นเขตชุมชนเมือง “การศึกษามีผลต่อการไปร่วมงานศพในบางกรณี เช่น ถ้าการจัดพิธีกรรมงานศพที่เป็นการจัดจากกลุ่มสมัยเรียนด้วยกันก็จะมีแต่เพื่อสมัยเรียนด้วยกันเท่านั้นแต่ถ้าหากการจัดพิธีกรรมงานศพอยู่ในชุมชนก็จะมีเฉพาะกลุ่มเพื่อนบ้านที่อยู่ในชุมชนซึ่งไม่เลือกระดับกลุ่มของการศึกษาไม่ว่าจะมีการศึกษาระดับไหนก็จะไปร่วมงานนั้นโดยไม่คำนึงถึงข้อจำกัด ส่วนกลุ่มที่จัดพิธีกรรมงานศพที่เป็นหน่วยงานราชการด้วยกันก็จะมีแต่กลุ่มนี้ที่มาร่วมงานเป็นส่วนมากซึ่งกลุ่มเหล่านี้เป็นกลุ่มที่มีบทบาทในการจัดพิธีกรรมงานศพว่ากลุ่มอื่นๆ จึงอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า การศึกษามีอิทธิพลถึงระบบความคิดและความเชื่อของกลุ่มคนในชุมชนแม้ความเชื่อบางอย่างเชื่อไปโดยไม่ได้คิดเพราะกระบวนการด้านความคิดบางอย่างได้รับการถ่ายทอดมาจากรุ่นเก่า ทั้งนี้การศึกษาก็มีผลต่อวัฒนธรรมในการประกอบพิธีกรรมงานศพโดยอาจจะมิตำแหน่งหน้าที่การงานในสังคมหรือไม่ก็ตามเพราะการศึกษาระดับสูงๆ อาจมีความคิด ความเชื่อตามกลุ่มคนในชุมชนซึ่งกลุ่มคนเหล่านั้นเป็นปราชญ์ของชุมชน มีวิธีการสืบทอดด้านวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน ตำแหน่งหน้าที่การงานและการศึกษาอาจสร้างความแตกต่างกันในชุมชนในบางส่วนแม้ระบบของการศึกษาจะมีอิทธิพลต่อกลุ่มคนในชุมชนต่อการจัดพิธีกรรมงานศพก็ตามซึ่งอิทธิพลนั้นก็ขึ้นอยู่กับสภาพฐานะของเจ้าภาพด้วยเพราะการจัดพิธีกรรมงานศพแต่ละคนย่อมจัดขึ้นให้เหมาะสมฐานะของตนเอง” (อรกานต์ แวงวรรณ, 2560: สัมภาษณ์)

การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นผลมาจากปัจจัยภายนอกในด้านสังคมที่มีปัจจัยที่ทำให้คนในชุมชนเกิดความคิดที่จะรับเอาสิ่งเหล่านี้เข้ามา ทั้งด้านประชากร ด้านการเข้าสู่สังคมเมือง และด้านการศึกษาแม้จะส่งผลการเปลี่ยนแปลงของชุมชนเมือง ส่วนหนึ่งนั้นเป็นการไหลลื่นทางวัฒนธรรมที่กลุ่มคนในชุมชนได้รับเข้ามา เพื่อตอบโต้กับชีวิตในด้านประกอบพิธีกรรมและปรับรูปแบบของการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น

4.2.2 เศรษฐกิจ

จากระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ที่เรียกว่าเศรษฐกิจแบบทุนนิยมนั้น เศรษฐกิจมีอิทธิพลต่อสังคมต่างๆ รวมทั้งชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงส่งผลให้ชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม กล่าวคือ คนในชุมชนมีการแข่งขันกันในฐานะความเป็นอยู่มา

ขึ้น ต่างคนก็อยากมีฐานะที่ดี คนมีฐานะดีย่อมมีความเป็นอยู่ที่ดีกว่า เมื่อคนมีฐานะดีเสียชีวิตลง การจัดพิธีกรรมงานศพก็ย่อมจัดได้ดีขึ้นตามฐานะ ดังนั้นเศรษฐกิจจึงเป็นตัวแปรที่สำคัญที่ทำให้พิธีกรรมงานศพเปลี่ยนแปลงไป เมื่อคนมีฐานะดีประสบความตายเกิดขึ้นก็จะมีพิธีกรรมงานศพให้สมกับเกียรติของผู้ตายหรือตามฐานะความเป็นอยู่ถือเป็นการจัดงานที่เป็นแบบอย่างที่ดี คนส่วนใหญ่ในชุมชนจึงถือเป็นมาตรฐานว่าถูกต้องดีงาม เป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เพราะการจัดงานศพทุกชั้นตอนต้องใช้จ่ายเงินเป็นปัจจัยหลัก พัฒนาการก่อนที่จะเข้าสู่สังคมเมืองของชุมชนปัจฉิมทัศน์ มีนา ได้เล่าว่า “อดีตชุมชนปัจฉิมทัศน์จะเรียกกันว่า คุ่ม ซึ่งหมายถึงกลุ่มครัวเรือนที่มีบ้านเรือนอยู่ใกล้ๆ กัน จะมากขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์กัน ยังเป็นพื้นที่มีที่นา ที่ไร่ มีอาชีพเกษตรกรรม เลี้ยงสัตว์ จากนั้นในปี พ.ศ. 2498 เป็นต้นมา ชุมชนในปัจจุบันไม่มีที่ไร่ ที่นา เพราะชุมชนได้มีการขยายตัวของประชากร จึงได้นำที่ไร่ ที่นา มาสร้างเป็นที่อยู่อาศัยให้กับลูกหลานที่เกิดมาในภายหลังทำให้เกิดเป็นสังคมเดี่ยว กลุ่มผู้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนปัจฉิมทัศน์ได้แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 2 ส่วนคือ ชุมชนปัจฉิมทัศน์ 1 และชุมชนปัจฉิมทัศน์ 2 ที่เป็นชุมชนเมืองมากขึ้น และไม่มีชุมชนอื่นหรือมีการย้ายถิ่นฐานมาจากที่อื่นเข้ามาอยู่อาศัยในชุมชนปัจฉิมทัศน์ หลังจากแยกเขตการปกครองได้มีการเปลี่ยนแปลงการประกอบอาชีพเป็นอาชีพค้าขายเป็นหลัก และลูกหลานก็มีอาชีพค้าขายมากขึ้น” (มีนา แสงฉายา, 2560: สัมภาษณ์)

4.2.2.1 ด้านการประกอบอาชีพ ปัจจุบันบริบทพื้นที่ชุมชนปัจฉิมทัศน์เป็นเขตชุมชนเมืองมีประชากรและหลังคาเรือนในอัตราที่เพิ่มขึ้นทำให้มีความหนาแน่นของกลุ่มคนและพื้นที่ส่วนหนึ่งติดสถานที่ราชการที่สำคัญ เช่น ศูนย์ราชการสำนักงานทางหลวงมหาสารคาม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม (ม.เก่า) มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม เบญจมาศ ได้กล่าวถึงอาชีพของผู้คนในชุมชนว่า “การประกอบอาชีพของคนในชุมชนปัจฉิมทัศน์ทั้งสองชุมชนจึงเป็นการเอื้ออำนวยซึ่งกันและกัน ถ้าบ้านไหนติดถนนก็จะเปิดเป็นร้านขายของชำ ร้านซักผ้าหยอดเหรียญ ร้านอาหาร ส่วนบ้านที่อยู่ลึกเข้าไปก็ประกอบธุรกิจหอพัก การค้าขายอาหารเป็นหลักซึ่งเป็นพื้นที่เขตชุมชนปัจฉิมทัศน์ 2 จะประกอบอาหารขายในช่วงเวลาเย็น จนถึงหกทุ่มให้กับคนในชุมชนเมืองมหาสารคาม” (เบญจมาศ ศรีเกษ, 2561: สัมภาษณ์) หนูพุด ให้ทัศนะที่ใกล้เคียงกันอีกว่า “คนที่ไปค้าขายในตลาดห้าแยก ม. เก่านั้น มีทั้งสองชุมชน เมื่อถึงเวลาจะไปเปิดร้านตามที่ดินเองถนัด เช่น ส้มตำ ไก่ทอด อาหารสำเร็จ ทั้งอาหารไทย และอาหารอีสาน ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน การขายก็จะขายตามราคาที่ตกลงกัน ไม่ขายแพงเกินไป ไม่ขายถูกกว่าคนอื่น ไม่เหลื่อมล้ำกัน เพื่อให้ร้านอื่นได้ขายเช่นกัน ถ้ากล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงสำหรับการประกอบอาชีพกับพิธีกรรมงานศพในชุมชน ก็เป็นส่วนดีที่ไม่ได้นำศพไปตั้งบำเพ็ญกุศลที่บ้านแต่มีการแนะนำให้นำศพมาตั้งบำเพ็ญกุศลที่วัด เพื่อเป็นการให้ชุมชนได้มีเวลาค้าขายมากขึ้น” (หนูพุด ม่วงพล, 2561: สัมภาษณ์) จึงกล่าวได้โดยรวมว่า ชุมชนปัจฉิมทัศน์มีการประกอบอาชีพค้าขายเป็นหลักซึ่งมีตลาดห้าแยก มมส. เก่า เป็นจุดศูนย์กลางในการค้าขาย

อาจมีอาชีพอื่นเป็นรอง เช่น รับราชการ ฯลฯ เมื่อมีการสูญเสียของคนในชุมชนในยุคสมัยใหม่ไม่นิยมตั้งศพบำเพ็ญกุศลที่บ้าน แต่นิยมนำศพมาตั้งบำเพ็ญกุศล เพื่อประกอบพิธีกรรมงานศพทางศาสนา ในวัด ชัยวุฒิ ไวยาวัจจกรวัดกล่าวว่า “การจัดพิธีกรรมงานศพเป็นประเพณีอีกประเภทหนึ่งที่เป็น การสืบทอดรุ่นต่อรุ่น ในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงค่าใช้จ่ายมากมายเพราะเจ้าภาพนิยมตั้งศพไว้บำเพ็ญ กุศลหลายคืนหลายวัน ที่สิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมากมักเสียไปกับเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องกับบุญกุศล เช่น การนำเครื่องต้มสุรา หรือเปียร์มารับรองแขก การประดับประดาตกแต่งหีบศพด้วยดอกไม้สด การนำพวงหรือดอกไม้สดมาไว้อาลัย เป็นต้น (ชัยวุฒิ เศวต, 2561: สัมภาษณ์)

ด้วยระบบเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไปในชุมชนเกิดปรากฏการณ์รูปแบบใหม่ในลักษณะ ทุนนิยมเข้ามามีบทบาทมากขึ้น ลอ อ จึงแสดงทัศนะว่า “ความเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจสมัยก่อน งานศพไม่สิ้นเปลืองเหมือนกับในปัจจุบันอาศัยการช่วยเหลือกันของเพื่อนบ้าน มีการใช้จ่ายบ้างเป็น บางส่วน เช่น อาหาร เครื่องดื่ม แต่ในปัจจุบันนี้มีการจัดงานแบบระบบทุนนิยมทุกชั้น ตอนตั้งแต่ การประดับตกแต่งหีบศพ และฌาปนสถาน รวมถึงสินค้ามีราคาแพงขึ้นรายการค่าใช้จ่ายในพิธีกรรม งานศพก็มากขึ้น กรณีบางรายถ้าไม่มีทุนทรัพย์มากก็ต้องยืมหนี้สินจัดงานศพก็มีหากไม่ทำเช่นนั้น ก็ไม่สามารถจัดงานศพได้บางอย่างก็สิ้นเปลืองไปโดยไม่ได้ประโยชน์เท่าที่ควร” (ละออ เศวต, 2561: สัมภาษณ์) ในทัศนะของเยาวภา ได้กล่าวว่า “เงิน สถานที่ เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง ในพิธีกรรมงานศพของชุมชนปัจฉิมทัศน์ กล่าวคือ เมื่อมีคนเสียชีวิตลงการจัดเตรียมสิ่งของที่ใช้ กับงานศพทุกชนิด เจ้าภาพแทบไม่ต้องจัดเตรียมอะไรเลย เพราะทางวัดได้บริการแนะนำในการจัดการ พิธีกรรมงานศพ เริ่มตั้งแต่เสื้อสำหรับใช้พันศพ ไปจนถึงปราสาทใส่ศพ ทำให้การช่วยเหลือกันในสังคม จางหายไปจากวิถีชีวิตกลายเป็นการซื้อขาย การจ้าง แทบทุกอย่างยิ่งถ้าเป็นงานศพข้าราชการหรือ ผู้มีฐานะดี มักจัดงานจึงทำให้ชุมชนได้รับความสะดวกสบายและที่สำคัญค่าใช้จ่ายก็ไม่บานปลาย และไม่ทำให้เจ้าภาพเดือดร้อนอีกทั้งยังเป็นหน้าตาอย่างสมเกียรติของเจ้าภาพและผู้ตายด้วย” (เยาวภา พงษ์พยัคฆ์, 2561: สัมภาษณ์) เมื่อระบบทุนนิยมเข้ามาเป็นตัวแปรในการประกอบพิธีกรรม งานศพ นางศิริลักษณ์ ได้กล่าวว่า “ความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ ทำให้ผู้จัดงานศพมีค่าใช้จ่าย มากขึ้นซึ่งทำให้การจัดงานศพมีความจำกัดในด้านค่าใช้จ่ายเพื่อให้จัดงานได้ตามระยะเวลาที่กำหนด และขั้นตอนในการดำเนินงานในส่วนของพิธีกรรมก็ต้องมีค่าใช้จ่ายทุกวันปัจจุบันค่าใช้จ่ายและขั้นตอน เหล่านี้ได้ทำให้ผู้จัดงานศพมีความจำเป็นที่ต้องจ่ายทุกวันแต่มีผลดีทำให้สะดวกมากขึ้นเมื่อทางวัดปัจฉิมทัศน์ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดพิธีกรรมงานศพ โดยให้นำศพมาไว้ที่วัดเพื่อให้ทางเจ้าภาพได้บำเพ็ญกุศล ตามศาสนาพิธีที่ทางวัดได้วางรูปแบบไว้ให้เป็นแนวปฏิบัติ จึงทำให้ค่าใช้จ่ายบางส่วนลดลง เช่น ค่าใช้จ่ายเรื่องเครื่องต้มแอลกอฮอล์ที่รับรองแขก เพราะทางวัดมีข้อปฏิบัติห้ามไม่ให้ญาติของผู้ตาย นำมาที่วัดรวมถึงห้ามเล่นการพนันทุกประเภทอันเป็นเหตุในอบายมุขต่างๆ และขั้นตอนพิธีกรรม ไม่ต้องยุ่งยากอีกเหมือนเช่นเดิม” (ศิริลักษณ์ ยาสมร, 2561: สัมภาษณ์)

4.2.2.2 ด้านฐานะรายได้ รูปแบบของพิธีกรรมงานศพได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามฐานะในการประกอบอาชีพ การจัดพิธีกรรมงานศพมีความเกี่ยวข้องกับฐานะและรายได้ของผู้ตาย รวมถึงรายได้ญาติพี่น้องของผู้ตายด้วย ผศ.ดร. ประภัสสร ไต่กล่าวเพิ่มเติมที่คณะว่า “พิธีการที่เจ้าภาพจัดขึ้น เพื่อต้องการแสดงให้เห็นถึงสถานภาพและความมีหน้ามีตาทางสังคม ด้วยเหตุผลคือ คนมีรายได้เพิ่มขึ้นมากทำให้เจ้าภาพสามารถจัดพิธีงานศพให้หรูหราฟุ่มเฟือยได้ รูปแบบของงานศพจึงแสดงให้เห็นถึงฐานะของเจ้าภาพในส่วนเจ้าภาพที่มีฐานะร่ำรวยสามารถได้กำไรจากการจัดงานศพเนื่องจากอยู่ในสังคมคนรวยแขกที่มาร่วมงานจะให้เงินร่วมทำบุญกับเจ้าภาพมาก การมีฐานะและรายได้สูง จึงมีผลต่อการจัดพิธีกรรมงานศพให้กับผู้ตายซึ่งจะต้องจัดเตรียมงานตั้งแต่รดน้ำศพ การแต่งตัวให้สมฐานะ และหน้าที่การงานของผู้ตาย ถ้าผู้ตายเป็นข้าราชการระดับสูงเจ้าภาพเป็นข้าราชการระดับสูงย่อมส่งผลให้การพิธีการต่างๆ มีความละเอียดและต้องสวยงามเรียบร้อยเพิ่มขึ้นไปอีก เช่น การจัดดอกไม้ การจัดสถานที่ การจัดอาหารต้อนรับแขก การจัดของชำร่วย รวมถึงสถานที่อื่นๆ ต้องมีความเรียบร้อย สวยงามสิ่งที่ตามมาคือค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้น ทั้งนี้ก็เป็นเหตุผลที่จำเป็นอย่างมากที่เจ้าภาพจะต้องจัดไว้ต้อนรับแขกผู้มาร่วมงานเพราะผู้มาร่วมงานเป็นคนที่มีความสำคัญมีหน้าที่การงานในระดับสูงเป็นส่วนมาก จึงจำเป็นต้องจัดรูปแบบเช่นนั้นทำให้การเปลี่ยนแปลงขั้นตอนบางอย่างในพิธีกรรมงานศพเกิดขึ้น เพราะต้องให้ความสำคัญสอดคล้องกับฐานะหน้าที่การงานและรายได้ของเจ้าภาพไปด้วย” (ประภัสสร บุขหมั่น, 2560: สัมภาษณ์) ด้วยฐานะและความเป็นอยู่ของผู้ตายและญาติผู้ตาย มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในเงื่อนไขทางสังคม “สำหรับเจ้าภาพที่มีฐานะดี มีหน้าที่การงานดี การเชิญแขกผู้มาร่วมงานต้องเป็นคนมีฐานะดี มีหน้าที่การงานที่สูง การที่แขกผู้มาเป็นประธานในพิธีจึงมีความสำคัญเป็นอย่างมาก ต้องเป็นบุคคลผู้มีฐานะทางสังคมที่คนยกย่องนับถือเป็นอย่างมากหรือเป็นบุคคลที่มียศตำแหน่งที่สูงกว่าผู้ตายและมีฐานะดี การจัดเตรียมพื้นที่ภายในงานต้องมีการจัดสถานที่ให้เหมาะสมกับแขกผู้จะเป็นประธานในพิธีกรรม จึงมีความเกี่ยวข้องกับการใช้ทุนทรัพย์จำนวนมากขึ้นในการจัดเตรียมงานนั้นไปด้วย” (ภูมิพัฒน์ นาราชจรรุญทรัพย์, 2561: สัมภาษณ์)

เมื่อเป็นเช่นนี้ เศรษฐกิจจึงส่งผลกระทบต่อชีวิตคนในชุมชนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านพิธีกรรมงานศพที่เปลี่ยนไปจากเดิมมาเป็นการดำรงชีวิตแบบวัตถุนิยมและบริโภคนิยมอาศัยระบบทุนนิยมเป็นที่ตั้งอันทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ไม่มีคงที่อีกต่อไป

4.3 การเมือง

4.3.1 บทบาทของผู้นำชุมชนและนักการเมืองท้องถิ่น เจ้าอาวาส ผู้นำชุมชนและนักการเมืองท้องถิ่น ถือว่าเป็นอีกกลุ่มบุคคลหนึ่งที่มีความสำคัญในการเปลี่ยนแปลงการจัดพิธีกรรมงานศพ เพราะเจ้าอาวาส ผู้นำชุมชน และนักการเมืองท้องถิ่น เป็นผู้ที่ชาวบ้านให้การยอมรับและอาสามาเป็นผู้รับใช้ชาวชุมชน ผู้นำจึงถือว่ามามีบทบาทที่สำคัญมากในการกระทำกิจกรรมต่างๆ เพราะผู้นำคือ

ผู้ประสานงานช่วยให้คนในชุมชนทั้งหลายรวมกันเพื่อไปสู่จุดหมายที่ตรงตามต้นตอแบบแผนของชุมชน พระสมบุรณ์ ได้กล่าวว่า “การจัดพิธีกรรมงานศพเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ พ.ศ. 2545 เป็นต้นมา ด้วยการที่เจ้าอาวาสรูปใหม่ได้ปกครองวัดมีการพัฒนาสิ่งต่างๆ ที่เป็นถาวรวัตถุรวมทั้งยังมีการบูรณาการพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องด้วยชีวิตให้มีความทันสมัยทันเหตุการณ์มากขึ้น จึงมีการปรับปรุงแก้ไขขั้นตอน วิธีการประกอบพิธีกรรมศพ ให้มีความกระชับขึ้น ทั้งยังมีการออกระเบียบหรือเงื่อนไขในการจัดพิธีกรรมศพสำหรับผู้ที่นำศพมาตั้งบำเพ็ญกุศลที่วัดให้เน้นไปที่การบำเพ็ญกุศลอย่างจริงจัง โดยไม่มีอบายมุขหรือการพนันเข้ามาเกี่ยวข้องแต่อย่างใด” (พระสมบุรณ์ สุภโท, 2560: สัมภาษณ์) เภยจมาศ ในฐานะเป็นผู้นำชุมชนได้กล่าวว่า “เมื่อบุคคลในครอบครัวได้เสียชีวิตลงซึ่งถือเป็นสมาชิกในชุมชน ในอดีตครอบครัวผู้ตายจะไปแจ้งการตายที่เทศบาลก่อนภายใน 24 ชั่วโมง จึงค่อยได้มาแจ้งที่ผู้นำหมู่บ้านหรือชุมชน ในส่วนของปัจจุบันครอบครัวผู้ตายแจ้งผลการตายกับผู้นำชุมชน และมีการลงลายมือชื่อร่วมกับใบแจ้งตายไว้เป็นหลักฐานก่อนจะดำเนินการส่วนอื่นซึ่งยังยึดโครงสร้างเดิมคือ ให้แจ้งกับผู้นำชุมชนภายใน 24 ชั่วโมง ไม่ต้องไปแจ้งที่เทศบาลเหมือนครั้งเก่า” (เบญจมาศ ศรีเกษ, 2560: สัมภาษณ์) ทวีศิลป์ ได้กล่าวสนับสนุนว่า เมื่อมีการสูญเสียชีวิตเกิดขึ้น “ผู้นำชุมชนและนักการเมืองท้องถิ่น ได้มีโอกาสไปร่วมพิธีกรรมงานศพในชุมชนอื่นๆ หรือในต่างถิ่นอยู่บ่อยครั้ง เมื่อเห็นพิธีกรรมจากท้องถิ่นอื่นที่เห็นว่าเหมาะสม บางขั้นตอนพิธีได้นำมาเสนอให้ทางวัดและให้ชุมชนได้รับทราบในรูปแบบข้อเสนอแนะเพื่อประยุกต์ใช้ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมเหล่านี้ ส่งผลกระทุงการเปลี่ยนแปลงอาจมีผลทำให้วัดปัจฉิมทัศน์ได้นำมาประกอบใช้ในพิธีกรรมงานศพ” (ทวีศิลป์ โปธิศรี, 2560: สัมภาษณ์) ครั้นผู้นำชุมชนได้รับทราบการสูญเสียสมาชิกของชุมชนไป ส.ท.บุญเรือง ได้กล่าวถึงบทบาทในการร่วมไว้อาลัยว่า “ในส่วนหน้าที่ของนักการเมืองท้องถิ่นที่ได้รับผิดชอบเมื่อมีผู้คนในชุมชนเขตเมืองได้เสียชีวิตลงผู้นำในชุมชนจะต้องมาแจ้งให้รับทราบ จากนั้นก็จะรับเรื่องดังกล่าวไปแจ้งให้นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองมหาสารคาม เพื่อให้ได้รับทราบและร่วมแสดงการไว้อาลัยด้วยการนำพวงหรีดมาร่วมพิธีกรรมงานศพไม่ว่าจะจัดอยู่ที่บ้านหรือที่ศาสนสถานก็ตาม” (บุญเรือง แสนผุ, 2561: สัมภาษณ์)

ความสำคัญในการแสดงออกต่อสิ่งที่รับผิดชอบนั้น เภยจมาศ แสดงทัศนะว่า “การมีบทบาทของผู้นำชุมชนอาจทำให้พิธีกรรมงานศพเปลี่ยนแปลงไปได้เป็นบางส่วนแต่การเปลี่ยนแปลงมาจากปัจจัยอื่นที่เห็นได้ชัดเจน คือ การยอมรับของชุมชนหรือเจ้าภาพที่ต้องการให้จัดพิธีกรรมงานศพในพื้นที่วัด ส่วนหน้าที่สำคัญของผู้นำชุมชนคือรับแจ้งจากลูกหลาน ญาติผู้ตายว่าได้มีการตายเกิดขึ้นแล้ว ในบ้านเลขที่นี้จากนั้นจึงได้นำเสนอแจ้งต่อนักการเมืองท้องถิ่นให้ดำเนินการต่อไป ส่วนหน้าที่อีกอย่างของผู้นำชุมชนคือถ้าจัดงานศพที่บ้านเจ้าภาพช่วยประสานงานในการจัดหาดอกไม้จันทูปกรณ์ของใช้ต่างๆ แล้วนำทำเนียบรายชื่อของคนในชุมชนให้กับเจ้าภาพเพื่อนำไปเขียนชื่อออกการ์ดเชิญให้มาร่วมงานในพิธีกรรมงานศพและยังได้พาเจ้าภาพเดินบอกกล่าวคนเฒ่าคนแก่เพื่อให้ทราบว่า

“ได้มีคนตายเกิดขึ้นแล้วเพื่อเป็นขวัญกำลังใจให้ญาติของผู้ตาย” (เบญจมาศ ศรีเกษ, 2561: สัมภาษณ์) เมื่อเราไม่สามารถปฏิเสธการสูญเสียสมาชิกของชุมชนได้ ดร.คมคาย นายกองค้การบริหารส่วนจังหวัด ได้กล่าวแสดงทัศนะว่า “สิ่งที่ผู้นำชุมชนและนักการเมืองท้องถิ่นจะกระทำได้คือ การแสดงออกด้วยน้ำใจ ถือเป็นหลักการของพระพุทธศาสนาในการอนุเคราะห์สงเคราะห์ซึ่งกันและกัน เพื่อให้ญาติของผู้ตาย มีกำลังใจในการเผชิญวิกฤติการณ์เช่นนั้น หากมีโอกาสที่อำนวยก็จะไปร่วมบำเพ็ญกุศล เพราะเป็นการได้ถวายเป็นกุศลในเรื่องราวต่างๆ ที่ชุมชนประสบปัญหา พิธีกรรมงานศพเป็นงานสุดท้ายของชีวิตที่มีความสำคัญในความรู้สึกของครอบครัวนั้นๆ ความเปลี่ยนแปลงในพิธีกรรมงานศพอาจเกิดจากสภาวะความคิดและประสบการณ์ของผู้นำในชุมชนเมือง โดยการไปร่วมงานในเขตพื้นที่อื่นๆ แล้วนำวิธีการเหล่านั้นมาปรับประยุกต์ จริงอยู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของชุมชนเมืองย่อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ในที่นี้เราอาจไม่มุ่งเน้นเอาวัตถุเป็นใหญ่ที่มาเป็นตัวกำหนดในการคิดที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องต่างๆ มาสู่ชุมชนเมือง แต่อาจมีการคิดต่อยอดในด้านคุณธรรมมาเป็นหลัก เพื่อเป็นการเสริมสร้างรูปแบบพิธีกรรมงานศพที่เป็นมาตรฐานดังเช่นในอดีต การที่ผู้นำจะเสนอการเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมต่างๆ ให้กลุ่มคนในชุมชนเมืองได้คล้อยตามตนเองต้องอาศัยประสบการณ์และความคิดสร้างสรรค์ ในการแสดงออกซึ่งบทบาทและหน้าที่ของผู้นำชุมชนและนักการเมืองท้องถิ่นนั้นต้องไม่ทำให้คนในชุมชนเมืองเกิดความขัดแย้งในการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพด้วย” (คมคาย อุดรพิมพ์, 2560: สัมภาษณ์)

จึงกล่าวโดยรวมได้ว่า ผู้นำชุมชนและนักการเมืองท้องถิ่นมีบทบาทที่สำคัญในการประสานงานพิธีกรรมงานศพของชุมชนเมืองให้เป็นไปในทิศทางที่ทางราชการได้กำหนดถูกต้องเพื่อให้เจ้าภาพหรือผู้ตาย ได้รับความถูกต้องทั้งทางด้านพิธีกรรม ทางด้านที่เกี่ยวข้องกับส่วนราชการหรือทางด้านหน้าที่การงานของผู้ตาย ให้ได้รับสิ่งที่จะได้ตามมาในภายหลัง เช่น เงินบำเหน็จ บำนาญ ในกรณีผู้ตายเป็นข้าราชการ ได้รับเงินประกันชีวิต หรืออื่นๆ ที่พึงจะได้รับ ผู้นำชุมชนและนักการเมืองท้องถิ่นจึงมีส่วนเกี่ยวข้องในเรื่องเอกสารต่างๆ ที่ต้องรับทราบในเรื่องเหล่านี้ด้วย

4.4 ค่านิยม

อมรา พงศาพิชญ์ (2543: 96-97) ได้กล่าวถึงค่านิยมว่า หมายถึงคุณค่างานบางอย่างที่สมาชิกในสังคมเห็นว่าดีหรือไม่ดี ทุกสังคมจะมีระบบค่านิยมของตนเองที่เป็นลักษณะเฉพาะและกลุ่มผู้คนจะยึดคุณค่าหรือค่านิยมคล้ายๆ กันแต่ไม่จำเป็นต้องมีนิสัยเหมือนกัน ยิ่งเป็นสังคมสมัยใหม่มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมและการสื่อสารที่รวดเร็ว ทำให้ค่านิยมถูกควบคุมด้วยบรรทัดฐานหรือแนวทางปฏิบัติที่สมาชิกในสังคมพึงยึดถือร่วมกัน การเปลี่ยนแปลงทางพิธีกรรมงานศพในชุมชนเมืองมีปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงหลายสาเหตุส่วนหนึ่งมาจากความคิด ความเชื่อ ศาสนา รวมถึงด้านสังคมและวัฒนธรรมที่มีการแพร่กระจายเข้ามาทั้งยังมีส่วนของระบบเศรษฐกิจเข้ามาประกอบด้วย แต่อีกส่วนที่

สำคัญคือ ค่านิยมที่รับมาจากวัฒนธรรมตะวันตก กระแสบริโภคนิยมเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 เป็นต้นมา พระครูศรีมหาชายาภิณฺฑ์ ในฐานะเป็นเจ้าของาวาสวัดปัจฉิมทัศน ได้กล่าวถึงการปฏิบัติร่วมกันจนเกิดเป็นค่านิยมว่า “เดิมทีการประกอบพิธีกรรมศพในชุมชนปัจฉิมทัศนนั้น ได้มีการจัดแบบประเพณีเดิม คือ ให้มีการนอนเฝ้าศพ ให้มีการเลี้ยงรับรองแขกด้วยแอลกอฮอล์ ให้มีการเล่นการพนัน เป็นต้น เมื่อมองถึงคุณค่าที่จะเกิดขึ้นไม่สอดคล้องกับงานบำเพ็ญกุศลจึงได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบให้เป็นสากลมากขึ้น ยอมรับว่าส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลมาจากส่วนกลางคือ วัดชลประทานรังสฤษฎ์ของหลวงพ่อบุญญานันทะ ขั้นตอนพิธีกรรมบางอย่างได้มีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับบริบททางชุมชน เช่น การแสดงพระธรรมเทศนาก่อนสวดพระอภิธรรม การสวดพระอภิธรรมจบเดียว การรดให้นอนเฝ้าศพ เป็นต้น ด้วยเหตุผลที่ว่า “ไม่ให้เกิดมีการพนันเกิดขึ้นในงาน ให้งานนั้นเป็นงานบำเพ็ญกุศลจริงๆ” (พระครูศรีมหาชายาภิณฺฑ์, 2560: สัมภาษณ์) วิรัช ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า “เพราะค่านิยมเช่นนี้เจ้าภาพได้มองเห็นว่า การจัดพิธีกรรมงานศพภายในวัดปัจฉิมทัศนมีความสะดวกสบาย ไม่สิ้นเปลืองเรื่องของเงินและเวลา มีสถานที่รองรับแขกได้มาก มีพื้นที่จอดรถอย่างพอเพียง จึงเป็นผลดีต่อชุมชนเมือง ถือเป็นความสอดคล้องกับกระแสโลกาภิวัตน์ในการจัดพิธีกรรมงานศพในปัจจุบัน สิ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงจะต้องมีการทำให้วัฒนธรรมบางอย่างได้หายไป ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินของพิธีกรรมเป็นไปตามกระแสนิยมมากขึ้นจึงจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนพิธีกรรมงานศพในรูปแบบเดิมให้มีการพัฒนาขึ้นสู่การเปลี่ยนแปลงในรูปแบบที่ร่วมสมัยเพื่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคมเมืองยังคงอยู่คู่กับพระพุทธศาสนาตลอดไป” (วิรัช แสนผุ, 2561: สัมภาษณ์)

4.4.1 ด้านกระแสโลกาภิวัตน์ หรือเทคโนโลยี การประกอบพิธีกรรมงานศพในยุคปัจจุบันเราไม่อาจปฏิเสธการติดต่อสื่อสารด้วยวิวัฒนาการทางเทคโนโลยีได้เพราะในความสัมพันธ์นี้ส่งผลดีในด้านการแจ้งข่าว การสื่อสาร ให้ทันทั่วทั้งในวันเวลา พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542: 3-4) ได้กล่าวถึงโลกาภิวัตน์ว่า เป็นผลกระทบที่มาจากการพัฒนาก่อให้เกิดแง่ดีและแง่ลบ เพราะไม่ได้ก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าอย่างเดียวนั้นแต่ในอีกแง่มุมหนึ่งทำให้เกิดความเสื่อมถอยตกต่ำทางด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง สังคมไทยได้เข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งเป็นยุคที่ความเจริญก้าวหน้าในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เชื่อมโยงสิ่งต่างๆ รวมถึงวัฒนธรรมให้ปรับเปลี่ยนไป เมื่อความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมีความเจริญก้าวหน้าไปอย่างไม่หยุดนิ่งกระแสความเปลี่ยนแปลงจึงไหลล้นเข้าสู่วิถีชีวิตของสังคมชนบทมากขึ้น ภูมิพัฒน์ ให้ทัศนะว่า “กระแสโลกาภิวัตน์สมัยใหม่มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการร่วมงานศพสำหรับคนที่เราเคารพ นับถือ จะต้องไปร่วมงานให้ได้ไม่ว่าจะใกล้ไกล โดยได้รับข่าวสารจากช่องทางการสื่อสารจากโซเชียลเน็ตเวิร์ค เช่น เฟสบุ๊ก ไลน์ ซึ่งเป็นเทคโนโลยีที่มีในปัจจุบันเป็นการส่งข่าวได้อย่างรวดเร็วของเพื่อนฝูงมากขึ้นเพราะบางคนอาจอยู่คนละสถานที่ซึ่งเป็นช่องทางเลือกที่มากกว่าการโทรติดต่อกันทางโทรศัพท์มือถือเท่านั้น กระแสโลกาภิวัตน์ถือเป็นส่วนที่ดีในช่องทางนี้

เพราะสามารถสร้างคุณประโยชน์ในการติดต่อประสานงานได้เช่นกัน ทั้งนี้การใช้โซเชียลเน็ตเวิร์คก็มีทั้งผลเสียเพราะหากไม่ทำความเข้าใจให้ชัดเจนจะทำให้หมกมุ่นอยู่กับสิ่งเหล่านั้นมากเกินไปจนเสียเวลาไปเปล่าๆ ในแต่ละวัน” (ภูมิพัฒน์ นาราชจรรยาทรัพย์, 2561: สัมภาษณ์) เมื่อการพัฒนาด้านวัตถุในช่องทางการสื่อสารเติบโตอย่างรวดเร็ว ผศ.อรกานต์ ได้แสดงทัศนะเพิ่มเติมว่า “การใช้เทคโนโลยีในการติดต่อสื่อสารเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกัชีวิตจึงถือเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันไปแล้วที่เป็ความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การแจ้งข่าวให้กับเพื่อนหรือญาติพี่น้องที่อยู่ต่างจังหวัดเป็นไปได้อย่างรวดเร็วและประหยัดค่าใช้จ่ายในการเดินทางเป็นอย่างมากทำให้เกิดความความสะดวกและรวดเร็วในการส่งข่าวสาร” (อรกานต์ แวงวรรณ, 2561: สัมภาษณ์)

4.4.2 ด้านประเพณีการไปร่วมงานศพ

วิถีชีวิตของกลุ่มผู้คนในชุมชนเมืองเปลี่ยนไปมีอาชีพต่างๆ เกิดขึ้นมากมาย ค่านิยมต่างๆ เกิดขึ้นมากมายตามไปด้วย ไม่อาจปฏิเสธได้ว่ากระบวนการในการจัดพิธีกรรมศพยังเป็นสิ่งสำคัญ “ในการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลจากส่วนกลางเข้ามา มีการติดต่อสื่อสารการไปการมา มีความสะดวกมากขึ้นก็นำเอารูปแบบการจัดงานศพจากที่อื่นมาประยุกต์ใช้ ที่วัดปัจฉิมทัศนนี้ได้นำขั้นตอนบางส่วนมาปรับใช้โดยเฉพาะรูปแบบการเทศน์ที่วัดชลประทานรังสฤษฎ์ของหลวงพ่อบัญญานันทภิกขุ จะมีการสวดพระอภิธรรม 4 จบ ให้สวดบทปาฐกถาธรรม 1 จบ จึงเอาแนวคิดมาใช้และใช้เวลาสวดเท่าเดิม ส่วนการทำศพมีการรักษาไว้บางอย่างเพิ่มเติมบางอย่าง แต่ปัจจุบันให้ลูกหลานส่งพ่อแม่เข้าหีบเข้าเตาเผาศพเอง ซึ่งเล็งเห็นความสำคัญว่าให้เจ้าภาพมีส่วนร่วมทุกอย่าง ส่วนรูปแบบอื่นก็รักษาไว้เหมือนเดิม” (พระครูศรีมหาชัยภิมณฑ์, 2561: สัมภาษณ์) ในเชิงสัญลักษณ์การติดต่อสัมพันธ์กันก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย ผู้คนต้องดิ้นรนเพื่อช่วยเหลือตนเองมากขึ้น วิถีชีวิตแบบใหม่อาจทำให้ปัญหาในการปรับตัวกลายเป็นความเหินห่างผูกพันกันแบบฉันทที่พี่น้องซึ่งปัญหาเหล่านี้ อาจเกิดจากปัญหาทางเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีทำให้เกิดการประดิษฐ์วิธีการสื่อสารจากเทคโนโลยีและเครื่องทุ่นแรงต่างๆ นิยมจัดพิมพ์เป็นการ์ดเชิญแทนการเชิญด้วยตนเอง นางละเอียด ได้กล่าวว่า “การไปร่วมพิธีกรรมงานศพในปัจจุบัน หากไม่ได้รับการโทรศัพท์ติดต่อสื่อสารจากญาติหรือไม่ได้รับการ์ดเชิญก็ไม่ทราบว่ามีพิธีสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รักไปจากครอบครัวนี้ เพราะต่างคนต่างมีเวลาจำกัดในการติดต่อสื่อสารด้วยอาจเป็นเพราะยุคสมัยใหม่ที่ต้องเร่งรีบแข่งขันกับเวลาในการดำเนินชีวิต การไปร่วมงานศพส่วนใหญ่จึงทราบจากการ์ดเชิญเป็นหลักและมักจะทราบข่าวการตายก่อนวันเผาหนึ่งวัน คือวันที่เจ้าภาพนำการ์ดไปเชิญถึงแม้เจ้าภาพจะตั้งศพบำเพ็ญกุศลไว้หลายวันแล้วก็ตาม” (ละเอียด มั่นหนัก, 2560: สัมภาษณ์) บุญเลี้ยง ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า “เกือบทุกเจ้าภาพที่นำศพไปตั้งบำเพ็ญกุศลที่วัดปัจฉิมทัศน การไปร่วมงานศพที่นั่นก็ทราบข่าวจากการได้รับการ์ดเชิญเช่นเดียวกัน เพราะอาศัยอยู่ในชุมชนธัญญาวาส 4 ซึ่งเป็นชุมชนใกล้เคียงในเขตพื้นที่แต่เมื่อมีการกระทำบุญต่างๆ ก็มาที่วัดแห่งนี้ ทุกครั้งที่มาร่วมพิธีกรรมงานศพก็จะมาในลักษณะเป็นแขกที่ได้รับเชิญไม่ได้มาในฐานะ

ของญาติเจ้าภาพ แต่ทุกครั้งที่มาร่วมบำเพ็ญกุศลจะบันทึกรายละเอียดต่างๆ ตามขั้นตอนพิธีไว้เพื่อทำ ความเข้าใจและบางโอกาสสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ เช่น การฟังพระแสดงธรรมเทศนาก่อนฟัง พระสวดอภิธรรมทุกคืน เป็นวิธีการนำคำสอนทางพระพุทธศาสนามาอธิบายความให้ไม่ประมาท ในชีวิตมากขึ้น แม้จะทราบข่าวจากการ์ดเชิญก็ยินดีที่จะมาร่วมไว้อาลัยและร่วมบำเพ็ญกุศล ให้แก่ผู้ตายด้วยตนเอง” (บุญเลี้ยง อันทรินทร์, 2560: สัมภาษณ์)

เมื่อมีการสูญเสียสมาชิกในชุมชนการแสดงออกด้วยน้ำใจต่อญาติของผู้ตายในยุค สมัยใหม่ กลุ่มผู้คนที่มานั้นนิยมนำพวงหรีดดอกไม้สดมาร่วมไว้อาลัย ดร.คมคาย ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า “เมื่อทราบข่าวว่ามีคนเสียชีวิตในเขตชุมชนเมืองมหาสารคามจะมอบกำลังใจด้วยการนำพวงหรีด ไปร่วมไว้อาลัยทุกเจ้าภาพที่แจ้งข่าวมาและไปร่วมเป็นเจ้าภาพในการประกอบพิธีบำเพ็ญกุศล ตอนกลางคืนตามโอกาสเหมาะสม ส่วนหนึ่งหากเป็นญาติที่ใกล้ชิดจะไปร่วมบำเพ็ญกุศลทุกคืน ถือเป็นการให้เกียรติแก่ผู้ตายและเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้ญาติของผู้ตาย เพราะดอกไม้แสดงออก ถึงความดีงาม ความไม่หมองเศร้า ให้บรรยากาศในงานไม่สลดหดหู่จนน่าใจหายมากเกินไป” (คมคาย อุตรพิมพ์, 2560: สัมภาษณ์) ประเพณีการไปร่วมงานศพส่วนใหญ่อาจคล้ายๆ กันแต่มีบางพื้นที่มี ข้อแตกต่างกัน ภูมิพัฒน์ ได้กล่าวถึงการไปร่วมพิธีกรรมงานศพที่จังหวัดบุรีรัมย์ว่า “ในการจัดงานศพ ส่วนมากของไว้อาลัยที่นำมามอบเป็นกำลังใจให้เจ้าภาพไม่ว่าจะเป็น พัดลม เครื่องใช้ไฟฟ้า หรือพวงหรีด ดอกไม้แห้ง ซึ่งเป็นสิ่งทดแทนพวงหรีดดอกไม้สดได้ ส่วนเวลาในการดำเนินพิธีการนั้นมีพระเลขานุการ เจ้าคณะจังหวัด ซึ่งมีความพิถีพิถันมากในลำดับพิธีการ ถ้ามีพิธีกรรมนอกที่เป็นญาติของเจ้าภาพ จะต้องหารือและได้รับนโยบายจากทางวัดให้สอดคล้องกับพิธีกรรมกับทางวัด โดยต้องมีการควบคุม เวลาเพราะไม่ให้ยืดเยื้อกว่าที่ทางวัดจัดให้ การอ่านประวัติผู้ตายต้องยึดเวลากับทางวัดที่จัดให้เป็นหลัก แล้วต้องให้ครอบครัวผู้ตายได้มายืนให้เกียรติกับแขกผู้มาร่วมงานแล้วจากนั้นก็กล่าวขอบคุณ ในส่วน สิ่งของที่แขกผู้มาร่วมงานได้นำมาร่วมทำบุญกับผู้ตายเมื่อทางวัดได้รับจากญาติผู้ตายแล้วก็จะมอบให้ กับสถานที่ราชการอื่นจนหมดแต่ในการรับของจริงต้องมารับหลังพิธีกรรมงานศพเรียบร้อยแล้ว เพื่อประหยัดเวลาในการประกอบพิธีกรรมงานศพนั้นๆ” (ภูมิพัฒน์ นาราชจรูญทรัพย์, 2561: สัมภาษณ์)

ค่านิยมจึงเป็นส่วนหนึ่งในปัจจัยภายนอกที่เป็นเงื่อนไขทางสังคมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ในพิธีกรรมงานศพ เพราะกลุ่มผู้คนที่ส่วนใหญ่รับเอาวัฒนธรรมการส่งผ่านกำลังใจจากตะวันตกมาเป็นหลัก และทั้งเป็นช่วงยุคสมัยใหม่การไปร่วมพิธีกรรมงานศพส่วนใหญ่ก็ไปด้วยการ์ดเชิญเป็นเพราะหน้า ที่ การงานและเรื่องขอเวลาที่ไม่พร้อมกัน ทว่าหากไปร่วมตามการ์ดเชิญนั้นจะสามารถกำหนดเวลาได้ โดยไม่ทำให้พลาดเวลาส่วนอื่นที่ต้องกระทำในวิถีชีวิตจริง แม้จะเป็นการปรับตัวจากขนบธรรมเนียม ประเพณีแบบเก่าบางอย่างแต่ก็ไม่ได้ขาดการไปร่วมงานในงานนั้นๆ

4.3 การเปรียบเทียบพิธีกรรมงานศพ

เพื่อการมองเห็นภาพที่ชัดเจนขึ้นสามารถเปรียบเทียบการประกอบพิธีกรรมงานศพจากตารางที่เปลี่ยนแปลงตามเงื่อนไขทางสังคมของวัดปัจฉิมทัศน์ ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบพิธีกรรมงานศพจากอดีตถึงปัจจุบัน

พิธีกรรมก่อนตาย		
สิ่งที่หายไป	สิ่งที่ยังคงอยู่	สิ่งที่เพิ่มเข้ามา
การจัดเตรียมสถานที่ที่บ้านเพื่อจัดการงานศพ	การขอขมาผู้ที่ใกล้สิ้นใจ	-การดูแลแบบประคับประคองแบบองค์รวมที่ร่วมกับทีมแพทย์
พิธีกรรมตอนตาย		
สิ่งที่หายไป	สิ่งที่ยังคงอยู่	สิ่งที่เพิ่มเข้ามา
-	การแจ้งข่าวการตาย	-การตายเกิดขึ้นแจ้งกับประธานชุมชน ภายใน 24 ชั่วโมง -เจ้าภาพมีความประสงค์ที่จะนำศพมาทำพิธีกรรมงานศพภายในวัด ต้องมาแจ้งที่วัดปัจฉิมทัศน์
การอาบน้ำศพที่บ้าน	-	-การอาบน้ำศพตกแต่งศพ จัดทำที่โรงพยาบาลจนแล้วเสร็จจะไม่บรรจุลงโลงศพจากโรงพยาบาล จากนั้นนำศพนอนบนรถมาที่วัด -ระหว่างทางมีการโปรยเหรียญตามทางแยกต่างๆ
การเอาเงินเหรียญใส่ปากศพ	-	-ทางวัดไม่มีการเอาเงินใส่ปากผู้ตายแต่ใส่โลงหีบแทน
การอาบน้ำศพ	การรดน้ำศพ	-ทางวัดจะเตรียมสถานที่เพื่อรดน้ำศพโดยรดที่มีอแทนการอาบ
การมัดตราสังศพ	-	-ทางวัดไม่มีการมัดตราสังให้กับศพผู้ตาย
-	การขอขมาผู้วายชนม์	

-	การนำศพใส่โลง	-บรรจุลงหีบไม้ก่อน -บรรจุใส่โลงเย็นที่ทางวัดได้ ประสานงานจัดเตรียมไว้ให้เพื่อ บำเพ็ญกุศล
-	การบำเพ็ญกุศลศพ	-มีการแสดงพระธรรมเทศนา 1 กัณฑ์ -พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม ทุกๆ คืน
-	การบำเพ็ญกุศลศพก่อนเผา -เทศน์อาานิสงส์หน้าศพ -สวดมาติกา บังสุกุล	-
-	การส่งสการศพ	-
-	การจูงศพ -บวชเณรหน้าไฟ -จูงศพเวียนซ้าย 3 รอบ	-
-	การล้างหน้าศพ	-
-	การทอดผ้าบังสุกุล	-
-	การฃาปนกิจศพหรือการเผาศพ -สวดหน้าไฟ(พระอภิธรรม)	-
พิธีกรรมหลังตาย		
สิ่งที่หายไป	สิ่งที่ยังคงอยู่	สิ่งที่เพิ่มเข้ามา
-	เก็บอัฐิ (กระดูก)	-
-	การบำเพ็ญกุศลหลังการเผาศพ	-
-	การทำบุญ 7 วัน	-
-	การทำบุญ 50 วัน	-
-	การทำบุญ 100 วัน	-ทำบุญอุทิศ(บุญแจกข้าว)
-	-	-ทำบุญครบรอบวันตาย

ที่มา : พุทธสร์ เรื่องสมบัติ (2561)

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมศพในชุมชนเมือง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพในชุมชนเมือง อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยได้นำผลการศึกษาค้นคว้าที่ได้จากการวิเคราะห์ สังเคราะห์ โดยนำมาสรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ดังนี้

5.1 สรุปผล

การเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพในชุมชนเมือง มีพัฒนาการปรับเปลี่ยนตั้งแต่ พ.ศ. 2545 ด้วยเงื่อนไขทางสังคมที่เป็นปัจจัยภายในเข้าสู่พัฒนาการด้านระบบความคิด ความเชื่อ วัฒนธรรม ที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิต และปัจจัยภายนอกที่บ่งถึงวิถีการดำเนินชีวิตของกลุ่มคนในชุมชนที่เป็นระบบ สังคม เศรษฐกิจ การเมืองท้องถิ่น และค่านิยมที่รับเข้ามาจากชุมชนอื่นเป็นความหลากหลาย ทางวัฒนธรรม สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

5.1.1 การเปลี่ยนแปลงด้วยปัจจัยภายใน

5.1.1.1 ด้านความคิด สภาพปัจจุบันในการประกอบพิธีกรรมงานศพเริ่มตั้งแต่การตั้งศพ บำเพ็ญกุศลจนถึงการฃาปนกิจหรือการเผาในการตั้งศพบำเพ็ญกุศลได้มีการปรับเปลี่ยนสถานที่ ในการประกอบพิธีกรรมจากเดิมจัดงานที่บ้านของผู้ตายให้นำมาจัดที่วัดหรือศาสนสถานแทน เป็นการเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ตามสภาพการณ์ เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 ส่งผล กระทั่งส่วนดีและส่วนเสียเพราะเมื่อนำศพมาจัดประกอบพิธีกรรมที่วัดด้วยบริเวณพื้นที่ย่อมมี ข้อปฏิบัติและระเบียบที่เป็นข้อห้ามมากขึ้นระบบความคิดของกลุ่มคนในชุมชนเมืองยังสื่อสะท้อน ให้เห็นได้ในด้านการประกอบพิธีกรรมงานศพด้วยการแสดงออกผ่านการกระทำเพราะบางกลุ่มมี ระบบคิดแบบอนุรักษ์นิยมยังมีข้อเสนอให้ปฏิบัติตามขั้นตอนพิธีกรรมแบบเดิม คือ ให้มีการนอน เฝ้าศพ ให้มีการเล่นการพนันเพื่อเฝ้าศพ ให้มีเครื่องดื่มที่เป็นแอลกอฮอล์ บางกลุ่มคิดแบบสมัยนิยมก็ ปฏิบัติตามรูปแบบที่ทางวัดได้แนะนำในการเปลี่ยนแปลง คือ ห้ามมิให้นอนเฝ้าศพ ห้ามเล่นการพนัน ทุกชนิด ห้ามนำเครื่องดื่มแอลกอฮอล์เข้ามาในพื้นที่วัด ข้อห้ามเหล่านี้เป็นผลส่วนดีในการบำเพ็ญกุศล ที่ไม่ทำให้เกิดความวุ่นวายแต่ในส่วนของผลเสีย คือ การช่วยเหลือกันในด้านสิ่งของที่เป็นเครื่องอุปโภค บริโภคไม่ได้นำมาช่วยกันเหมือนครั้งเก่าซึ่งเป็นหน้าที่ของเจ้าภาพที่ต้องจัดซื้อจัดหาเองตั้งแต่การประกอบ

หีบไม้ใส่ศพจนถึงเรื่องอาหาร หวาน คาวและสิ่งอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องและขั้นตอนพิธีกรรมบางอย่างก็ถูกลดทอนลงโดยการบูรณาการแบบร่วมสมัย กล่าวคือ มีการยกเลิกขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมศพบางอย่างออกเพิ่มขั้นตอนใหม่เป็นการทดแทน เช่น ไม่เอาเงินใส่ปากศพแต่เอาเงินใส่ในหีบศพแทนไม้ใส่เสื้อผ้ากลับด้านแต่แต่งชุดที่สวยงามตามที่ผู้ตายชอบที่สุด(เมื่อครั้งมีชีวิตอยู่) ไม่มีมัดตราสังที่คอมือ และเท้า แต่ใช้ด้ายสามสีคือ แดง ขาว ดำ วางลงในหีบไม้แทน แม้จะส่งผลกระทบต่อด้านลบบ้างเป็นบางส่วนแต่การเปลี่ยนแปลงด้านความคิดนี้ทำให้เกิดพัฒนาการด้านระบบความคิดในรูปแบบสร้างแนวคิด เสริมวิถีคิดสำหรับการประกอบพิธีกรรมงานศพในชุมชนเมือง

5.1.1.2 ด้านความเชื่อ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตตั้งแต่เกิดจนถึงตายเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเพราะรากฐานของความคิดในการสะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบพิธีกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นนั้นมาจากระบบความเชื่อที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากผู้คนรุ่นเก่าในชุมชน แม้จะเกิดขึ้นจำเพาะเป็นปัจเจกบุคคลก็ตามแต่ในมิติของกลุ่มคนในชุมชนย่อมมีความเชื่อที่คล้ายคลึงกันเป็นส่วนใหญ่ จะมีผิดแปลกแหวกแนวไปบ้างเป็นส่วนหนึ่งเท่านั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นการถ่ายทอดระบบความเชื่อที่เป็นมรดกทางภูมิปัญญาก็ว่าได้ พิธีกรรมงานศพเป็นพิธีกรรมที่ว่าด้วยเรื่องบุญ บาป และผี รวมถึงศาสนาที่เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจเพราะผู้คนในชุมชนเมืองใช้ชีวิตแบบผสมผสานคือ ใช้พิธีกรรมในการดำเนินชีวิตลักษณะพราหมณ์ ผี พุทธ แม้กาลเวลาจะล่วงมาแล้วตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันกลุ่มผู้คนในชุมชนเมืองยังมีความเชื่อเรื่องผี เชื่อว่าวิญญาณผีนั้นมีจริง ในที่นี้คือผีบรรพบุรุษ ผีญาติ ซึ่งผีเหล่านี้มีความสัมพันธ์กับชีวิต ครอบครัว และความเป็นอยู่ของผู้ที่ยังอยู่เบื้องหลัง ผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงจากสายเลือด การประกอบพิธีกรรมงานศพจึงจำเป็นและสำคัญที่จะต้องทำให้ดีที่สุดเพื่อให้เกิดเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่ยายที่สุดดังกล่าวมาแล้วนั้น การเปลี่ยนแปลงในด้านความเชื่อนี้ไม่มีผลต่อผู้คนในชุมชนมากเท่าใดเพราะกลุ่มผู้คนเหล่านี้ยังมีความเชื่อแบบเดิมอย่างฝังลึกในความรู้สึกและจิตใจสำนึกในการแสดงออกผ่านพฤติกรรม เมื่อความเชื่อเดิมได้ฝังแน่นยังลึกจึงจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบในการถ่ายทอดให้กลุ่มผู้คนได้มีวิถีเชื่อแบบบูรณาการ คือ ยึดโครงสร้างเดิมของระบบความเชื่อแต่เสริมหลักการใหม่เข้ามาให้สอดคล้องในพิธีกรรมงานศพด้วยการอธิบายความเดิมและสร้างเสริมวิถีประกอบแบบใหม่ ในขั้นตอนพิธีกรรมอื่นๆ ยังมีการนำมาใช้ประกอบพิธี เช่น การขอขมาศพก่อนบรรจุลงหีบ การเบิกโลงก่อนบรรจุศพลงหีบ การรดน้ำศพที่ปรับเปลี่ยนมาจากการอาบน้ำศพ การนำเงินใส่หีบศพที่ปรับเปลี่ยนมาจากการนำเงินใส่ปากศพ เหล่านี้เป็นต้น ถือเป็นกระบวนการสร้างวิธีการทางความเชื่อในชุดรูปแบบใหม่จึงกล่าวได้โดยรวมว่าในความเชื่อนี้แม้จะเป็นความเชื่อเฉพาะตัวบุคคลหรือการสร้างความเชื่อตามวาทกรรมก็ตามมีจุดประสงค์ในการสร้างบรรทัดฐานในชุมชนให้เกิดเป็นระเบียบที่ยึดถือปฏิบัติร่วมกัน

5.1.1.3 ด้านวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิต ชุมชนปัจฉิมทัศน์ถือเป็นชุมชนเมืองในปัจจุบันเป็นชุมชนที่พัฒนามาจากชุมชนดั้งเดิมด้วยวัฒนธรรมในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ยังมีวิถีชีวิต

ในการปฏิบัติตามจารีตเก่าตาม ฮีต 12 แม้บางฮีตจะมีการนำมารวมเข้ากันให้เป็นพิธีเดียว ต่างแต่พิธีกรรมงานศพได้มีการสร้างรูปแบบขึ้นใหม่ในด้านวัฒนธรรมซึ่งในบางส่วนก็ยังคงรักษาโครงสร้างขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมงานศพไว้ ส่วนหนึ่งพิธีกรรมงานศพที่ชุมชนปัจฉิมทัศน์ได้นำวัฒนธรรมรากฐานเดิมมาผสมผสานกับวัฒนธรรมร่วมเกิดเป็นรูปแบบหลังสมัยใหม่ในลักษณะการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมสู่การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมซึ่งทำให้มองได้สองมิติคือ มิติที่หนึ่งเป็นเรื่องราวของการสืบทอดความเชื่อเดิมที่มีต่อกลุ่มคนในชุมชนส่งผ่านวัฒนธรรม มิติที่สองเป็นเรื่องของการตีความหมายจากวัฒนธรรมเดิมให้เกิดเป็นการเปลี่ยนแปลงในยุคหลังสมัยใหม่ซึ่งอาจตีความหมายจากทัศนคติส่วนตัวจากการรับเอาวัฒนธรรมร่วมเข้ามาปรับใช้ เพราะในการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องด้วยชีวิตต้องมีเหตุและผลเข้ามาประกอบสนับสนุนให้เกิดความน่าเชื่อถือหรืออาจเรียกว่าให้ตอบโจทย์กับเรื่องราวที่เกิดขึ้น โดยพื้นฐานระบบความคิด ความเชื่อ ด้านวัฒนธรรมของมนุษย์ย่อมมีการคิดวิเคราะห์ แยกแยะ ในสภาพเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น ทั้งนี้จากสภาพการณ์ย่อมมีการปรับแนวคิดด้านวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่และบริบทของพิธีกรรมเพื่อที่จะให้เกิดโลกทัศน์ทางชีวิตทัศน์อย่างสมเหตุสมผล กระบวนการด้านวัฒนธรรมจึงมีผลต่อวิถีชีวิตของกลุ่มคนในชุมชนมาก เพราะชุดรูปแบบวัฒนธรรมเดิมในการประกอบพิธีกรรมงานศพมีการประกอบพิธีกรรมในการบำเพ็ญกุศลที่บ้านและเผาศพที่กองฟอน (เชิงตะกอน) จนพัฒนามาสู่การนำศพมาตั้งบำเพ็ญกุศลที่วัดหรือศาสนสถานและนำศพเผาในเตาเผาที่ฌาปนสถาน (เมรุ) เมื่อการปรับเปลี่ยนชุดรูปแบบของพิธีกรรมให้เป็นวิธีแบบร่วมสมัยจึงมีผลต่อวิถีชีวิตของกลุ่มคนในชุมชน ในช่วงแรกปี พ.ศ. 2545-2546 เกิดวิถีดัดตนอนุรักษนิยมที่ยังไม่นำศพมาตั้งบำเพ็ญกุศลเท่าที่ควรแต่หลังจากนั้นผู้คนในชุมชนก็ได้วิถีดัดตนรูปแบบใหม่จากการอธิบายความของพิธีกรรมงานศพที่ชัดเจนขึ้นด้วยหลักการ “งานศพปลอดอบายมุข ปลอดเหล้า เข้าสู่กุศลธรรม” ซึ่งได้รับอิทธิพลจากวัดชลประทานรังสฤษฎ์ ตำบลบางตลาด อำเภอบางบาล จังหวัดนนทบุรี ของหลวงพ่อบุญญานันทะภิกขุที่แนะนำให้จัดพิธีกรรมงานศพในรูปแบบประหยัดเน้นประโยชน์ ลักษณะเช่นนี้เกิดขึ้นในรูปแบบการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจึงเป็นที่ยอมรับและนำศพมาตั้งบำเพ็ญกุศลที่วัดมากขึ้น แม้การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจะลดทอนความสำคัญของนัยแห่งการสอนปริศนาธรรมผ่านภูมิปัญญาในขั้นตอนพิธีกรรมดั้งเดิมลงไป การปรับเปลี่ยนในพิธีกรรมจึงค่อยๆ ผสมผสานกับวัฒนธรรมเดิม

เมื่อความหลากหลายด้านวัฒนธรรมนำมาสู่กระบวนการประกอบพิธีกรรมงานศพเป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ส่วนหนึ่งก็กระทบกับความรู้สึกของผู้คนในชุมชน เพราะผู้ที่มีแนวคิดอนุรักษนิยมก็อยากให้พิธีกรรมงานศพมีพิธีการแบบวัฒนธรรมเดิมแต่อีกส่วนหนึ่งก็อำนวยความสะดวกให้กับสมาชิกในชุมชนในคราวบเจอวิฤติแห่งชีวิตในวาระสุดท้าย ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมทำให้การประกอบพิธีกรรมงานศพในบริบทของชุมชนเมืองเกิดความลงตัวในหลายๆ ด้าน กล่าวคือ ด้านเวลาที่สามารถกำหนดขั้นตอนแต่ละช่วงได้ให้พอดี ด้านรายจ่าย

ในเรื่องเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ไม่สิ้นเปลืองในส่วนนี้ ด้านอบายมุขที่เป็นข้อห้ามมิให้เกิดขึ้นในงานบำเพ็ญกุศล ด้านสถานที่ตั้งตัวอาคารที่เป็นศาลาบำเพ็ญกุศลและบริเวณพื้นที่โดยรอบสามารถรองรับแขกผู้มาร่วมงานได้ ด้านขั้นตอนพิธีกรรมบางอย่างที่ใช้เวลายืดเยื้อก็ถูกตัดออกและมีการเพิ่มบางขั้นตอนเข้ามาแทนที่ซึ่งเป็นการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเชิงการให้แนวคิดและวิถีคิดจากหลักคิดของการบำเพ็ญกุศลที่ได้จัดขึ้น ความลงตัวในสิ่งที่ยกกล่าวมาแล้วนั้นถูกสร้างประกอบด้วยวิธีการในขั้นตอนรูปแบบหลังสมัยใหม่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้คนในชุมชนได้

5.1.2 การเปลี่ยนแปลงด้วยปัจจัยภายนอก

5.1.2.1 ด้านสังคม ยุคปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ววิวัฒนาการด้านการปรับเปลี่ยนสิ่งต่างๆ ก็เปลี่ยนไปด้วย บริบทพื้นที่ในชุมชนเมืองจึงถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของสังคม ซึ่งในการดำเนินชีวิตยังต้องมีการนำรูปแบบพิธีกรรมต่างๆ มาใช้ให้สอดคล้องและเชื่อมโยงกัน แม้ชุดรูปแบบพิธีกรรมในปัจจุบันจะเป็นการบูรณาการให้เข้ากับวิถีชีวิตจริงความเป็นชุมชนจึงยังคงมีให้เห็นในลักษณะวิถีคิด วิถีทำ โดยเฉพาะพิธีกรรมงานศพที่ถือว่าเกี่ยวข้องกับชีวิตทั้งผู้อยู่และผู้ตาย กล่าวคือผู้มีชีวิตอยู่เป็นผู้กระทำให้ผู้ตายด้วยการสื่อสารผ่านพิธีกรรม ในอดีตงานศพเป็นงานที่สร้างความผูกพันระหว่างครอบครัว เครือญาติ เพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมงาน วัด ชุมชน ด้วยวิธีพึ่งพาซึ่งกันและกัน ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน ปัจจุบันความผูกพันเหล่านั้นก็ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไปเป็นความสัมพันธ์ที่มีลักษณะเป็นทางการมากขึ้น อาจเป็นเพราะระบบคิดของผู้คนในชุมชนต้องดิ้นรนแข่งกับเวลา การประกอบพิธีกรรมก็กำหนดเวลาที่ชัดเจนและเป็นทางการ แม้ในการประกอบพิธีกรรมนั้นจะใช้วัดเป็นจุดศูนย์กลางในการประสานความสัมพันธ์ก็ตาม เมื่อแผนพัฒนาบ้านเมืองเข้ามามีส่วนจัดการอาณาเขตพื้นที่ให้เป็นที่เมืองอย่างสมบูรณ์ โครงสร้างของชุมชนก็เปลี่ยนไป บางชุมชนตั้งอยู่ติดกันก็ถูกแบ่งออกตามเขตการปกครองโดยใช้ถนนเป็นเส้นหลักในการแยกอาณาเขต ความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติก็ทำให้เห็นห่างไปตามสภาพการณ์ การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของคนในชุมชนส่งผลต่อการจัดงานศพที่เป็นแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญในลักษณะเป็นความสัมพันธ์ที่เป็นทางการมากขึ้น เจ้าภาพต้องมีกำหนดการที่แน่นอน มีการส่งการ์ดเชิญญาติพี่น้องอย่างเป็นทางการ

ปัจจัยที่หนุนเนื่องของสังคมเกิดความเปลี่ยนแปลงปลุกย่อยที่จำแนกได้ คือ ด้านประชากร เมื่อมีประชากรในอัตราที่เพิ่มขึ้นการปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดพิธีกรรมงานศพแบบประยุกต์สู่การเปลี่ยนแปลงขั้นตอนพิธีกรรมเพื่อตอบสนองต่อความต้องการ ความสะดวก ของผู้คนในชุมชนให้สอดคล้องกับเวลาซึ่งยึดรูปแบบเวลาราชการเป็นหลัก ด้านการเข้าสู่สังคมเมือง ช่วงเวลา ก่อนปี พ.ศ. 2545 การประกอบพิธีกรรมงานศพของชุมชนปัจฉิมทัศน์เป็นลักษณะดั้งเดิมที่นิยมนำศพตั้งบำเพ็ญกุศลที่บ้าน การเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพนี้เริ่มปรับใช้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 เป็นต้นมา จึงเกิดเป็นผลในการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ชุมชนเมืองที่สามารถมองได้ 3 เหตุผลตามนัย คือ 1) เพราะความต้องการ

ของคนในสังคมเปลี่ยนไปใช้เวลาในการประกอบพิธีกรรมที่เหมาะสม เช่น ไม่มีขั้นตอนยุ่งยาก ไม่สลับซับซ้อน 2) เพราะไม่สามารถตอบสนองความต้องการของสังคมได้ เช่น ด้านพื้นที่ ด้านความสะดวก และด้านสถานที่ 3) เพราะการเปิดรับเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาใช้ในชีวิตประจำ เช่น การใช้เครื่องมือสื่อสารที่ทันสมัย โทรศัพท์มือถือ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น ด้านการศึกษา กระบวนการเรียนรู้ในพิธีกรรมที่ถ่ายทอดสู่การปฏิบัติเกิดขึ้นจากการศึกษาซึ่งเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมและเป็นการสร้างภูมิปัญญาให้แก่สังคมเป็นรากฐานและเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และจริยธรรมของกลุ่มผู้คนในชุมชน แม้ระบบการศึกษาสมัยใหม่มุ่งเน้นแต่วิชาการที่เป็นวัฒนธรรมตะวันตก ส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมเดิมบางส่วนแต่สามารถนำมาใช้ได้ผลจริงในการดำเนินชีวิตประจำวันที่ต้องแข่งกับเวลาในกรณีการจัดการพิธีกรรมงานศพให้ลงตัว

5.1.2.2 ด้านเศรษฐกิจ ปัจจุบันระบบเศรษฐกิจมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพบริบทพื้นที่โดยเฉพาะสังคมเมืองหรือกึ่งเมือง ส่งผลต่อความเป็นอยู่ในการดำเนินชีวิตของผู้คนในการจัดพิธีกรรมงานศพ เศรษฐกิจจึงเป็นตัวแปรที่สำคัญทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพราะเป็นระบบที่ต้องพึ่งพาทุนนิยมเป็นหลัก เนื่องจากสังคมเมืองหรือกึ่งเมือง ปฏิสัมพันธ์ของญาติพี่น้องมีลักษณะเป็นทางการและปัจเจกมากขึ้น การช่วยเหลือกันด้วยแรงงานจึงหายไป เหลือเพียงการช่วยเหลือด้วยเงินเป็นหลัก เพราะการจัดงานศพทุกขั้นตอนต้องจ่ายเงินในการใช้จ่ายจัดซื้อจัดหาอุปกรณ์เครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับพิธีการแทบทั้งหมด เดิมการประกอบพิธีกรรมงานศพมีการช่วยเหลือ อนุเคราะห์ สงเคราะห์ ซึ่งกันและกันจากเพื่อนร่วมชุมชน แต่ด้วยบริบทสภาพชุมชนในปัจจุบันมีลักษณะเป็นปัจเจกมากขึ้น ผู้คนมีลักษณะเป็นคนเมือง มีวิถีแบบทำงานรับจ้างเพื่อหาเงินมาใช้จ่ายในครอบครัว วิถีชีวิตจึงไม่เอื้อต่อการช่วยเหลือซึ่งกันและกันดังเก่าเพราะชุมชนปัจเจกทัศน์ได้ถูกแยกเขตการปกครองออกจากพื้นที่ชุมชนอื่นในเขตเทศบาลเมืองมหาสารคามให้เป็นส่วนประกอบหนึ่งในชุมชนเมืองที่มีผู้นำชุมชนเป็นผู้ปกครองเขตแต่ละชุมชน

ด้วยระบบเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไปของชุมชนเมืององค์ประกอบย่อยๆ ของการเปลี่ยนแปลงนั้นสามารถยกประกอบได้ชัดเจนคือ ด้านการประกอบอาชีพ ซึ่งพื้นที่โดยรอบของกลุ่มผู้คนในชุมชนนี้มีความเป็นเมืองและติดศูนย์ราชการหลายแห่ง เช่น สำนักงานสำนักงานทางหลวงมหาสารคาม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม (มมส. เก่า) โรงพยาบาลสุทธาเวช (คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม) ในการประกอบอาชีพของกลุ่มผู้คนก็หลากหลายแต่ส่วนมากมีอาชีพค้าขายเป็นหลัก พื้นที่ในการประกอบกิจการของผู้คนในชุมชนนี้เป็นร้านขายของชำในชุมชนและขายอาหารสำเร็จรูปที่ตั้งอยู่บริเวณตลาดห้าแยก มมส. เก่า ซึ่งสภาพบริเวณพื้นที่นี้เป็นเขตติดต่อกันระหว่างชุมชนปัจเจกทัศน์ 2 และชุมชนคริสต์วิสัย โดยมีถนนเป็นเส้นแบ่งอาณาเขต เมื่ออาชีพหลักมีการค้าขายเกิดเป็นผลลัพธ์สร้างรายได้จากการประกอบอาชีพจึงถือเป็นส่วนสำคัญในสภาพชุมชน การประกอบพิธีกรรมงานศพจึงมีการเปลี่ยนแปลงไปด้วยการเคลื่อนตัวทางเศรษฐกิจนี้ หากมีการเปรียบเทียบระหว่างพิธีกรรมงานศพแบบเก่ากับพิธีกรรมงานศพ

แบบบูรณาการในเรื่องค่าใช้จ่ายก็ย่อมมีผลกระทบตามมา กล่าวคือ ในรูปแบบเดิมอาจไม่มีค่าใช้จ่ายที่สิ้นเปลืองในเรื่องเครื่องอุปโภค บริโภค เพราะมีการนำมาช่วยเหลือซึ่งกันและกันแต่ก็สิ้นเปลืองในเรื่องเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ผสมไว้รับรองแขกที่มาร่วมงานเพราะนำศพตั้งบำเพ็ญกุศลที่บ้าน ส่วนรูปแบบพิธีกรรมงานศพแบบบูรณาการแนะนำให้นำศพมาตั้งบำเพ็ญกุศลที่วัด ไม่สิ้นเปลืองกับเครื่องดื่มรับรองแขกแต่สิ้นเปลืองกับการจัดหาเครื่องอุปโภค บริโภค และสิ่งของอำนวยความสะดวกอื่นๆ ที่เจ้าภาพต้องมีการจัดซื้อจัดหาตามความเหมาะสมเพราะพิธีการที่เจ้าภาพจัดขึ้นเพื่อต้องการแสดงให้เห็นถึงสถานภาพและฐานะทางสังคมจึงจำเป็นต้องจัดรูปแบบเช่นนี้ทำให้การเปลี่ยนแปลงขั้นตอนบางอย่างในพิธีกรรมงานศพเกิดขึ้นที่ต้องให้มีความสอดคล้องกับฐานะหน้าที่การงานและรายได้ของเจ้าภาพไปด้วย จึงอาจกล่าวได้ว่าระบบเศรษฐกิจจากการประกอบอาชีพรวมถึงรายได้มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพิธีกรรมงานศพด้วยวิธีการแบบทุนนิยมและบริโภคนิยมในชุมชนเมือง

5.1.2.3 ด้านการเมือง เดิมชาวบ้านและชาวดังจะทำงานร่วมกันในฐานะเป็นผู้มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนาทุกอย่าง แต่เนื่องจากปัจจุบัน วัดซึ่งเป็นศูนย์กลางได้ถูกแยกออกจากชุมชนในฐานะเป็นส่วนราชการตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พระสงฆ์ในฐานะเป็นข้าราชการของรัฐ เจ้าอาวาสได้กลายเป็นเจ้าของผู้จัดการวัดตามอำนาจและหน้าที่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (พรบ.) 2505 แก้ไข 2535 มีอำนาจในการจัดการวัดอย่างเบ็ดเสร็จ ทำให้การมีส่วนร่วมของชาวบ้านลดน้อยลง ในฐานะเจ้าพนักงานของรัฐเจ้าอาวาสมักร่วมมือกับประธานชุมชนและนักการเมืองท้องถิ่น เข้ามาบริหารจัดการงานในวัดซึ่งต้องพึ่งพาการจัดการหลายอย่างจากนักการเมือง ทำให้วัดได้เปิดช่องให้กลุ่มการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการวัด ส่งผลให้กลุ่มคนเหล่านี้มีส่วนในการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพในชุมชนเมืองเป็นอย่างมาก โดยมีเจ้าอาวาสวัด ซึ่งมีอำนาจในการปกครองพื้นที่ในเขตศาสนสถานที่ยุคนในชุมชนประกอบพิธีกรรมต่างๆ ร่วมกันและให้คำแนะนำ รวมถึงสามารถออกระเบียบหรือข้อปฏิบัติต่างๆ ในขอบเขตของอำนาจตามกฎหมายได้ รวมถึงระเบียบหรือเงื่อนไขในการประกอบพิธีกรรมงานศพที่ทางวัดได้ทำเป็นลักษณะข้อปฏิบัติขึ้น เกิดจากอุดมคติของเจ้าอาวาสที่ได้รับการศึกษาและแบบแผนปฏิบัติมาจากส่วนกลาง ต้องการให้การจัดงานศพเป็นรูปแบบของชุมชนเมืองซึ่งสอดคล้องกับวิถีคนเมือง โดยมีผู้นำชุมชนและนักการเมืองท้องถิ่นและระดับประเทศให้การสนับสนุนและยอมรับในวิถีปฏิบัติดังกล่าว ประกอบกับผู้นำชุมชนหรือประธานชุมชนมีหน้าที่หลักในการปกครองประชากรในชุมชนของตนด้วยบทบาทและหน้าที่มีลักษณะเช่นเดียวกับผู้ใหญ่บ้านที่คอยประสานงานในพิธีกรรมต่างๆ ของชุมชนและรับแจ้งเหตุที่เกิดขึ้น ทั้งงานมงคลและงานอวมงคลเพื่อจุดหมายที่ติงตามต้นตอแบบแผนของชุมชน ส่วนนักการเมืองท้องถิ่นทำหน้าที่ประสานงานในเขตเทศบาลเมืองมหาสารคามให้ชุมชนอื่นได้รับทราบพิธีกรรมอันเกี่ยวเนื่องด้วยวิถีชีวิตของชุมชนทั้งงานบุญประเพณีและพิธีกรรมงานศพ เมื่อสมาชิกในครอบครัวได้สิ้นลมหายใจลงทั้งในกรณีสิ้นใจที่โรงพยาบาลและสิ้นใจอยู่บ้านลำดับแรกต้องแจ้งต่อประธานชุมชนภายใน 24 ชั่วโมง

ซึ่งไม่ต้องไปแจ้งที่เทศบาลเหมือนครั้งเก่า โดยประธานชุมชนจะรับแจ้งเหตุขึ้นและประสานงานกับนักการเมืองท้องถิ่นที่เรียกว่าสมาชิกสภาเทศบาล (ส.ท.) ให้นักการเมืองท้องถิ่นเป็นผู้แจ้งต่อเทศบาลเมืองมหาสารคามตามลำดับและแจ้งข่าวต่อสมาชิกสภาเทศบาลที่คุ้นเคยกันรวมถึงนายกเทศมนตรีมาร่วมบำเพ็ญกุศลและร่วมไว้อาลัยด้วยพวงหรีดดอกไม้สดและสิ่งของอื่นๆ ที่ทำขึ้นในการไว้อาลัยแทนดอกไม้สด เช่น พัดลม กระจกน้ำร้อนไฟฟ้า หม้อหุงข้าวไฟฟ้า เป็นต้น

บทบาทของผู้นำชุมชนและนักการเมืองท้องถิ่นอาจทำให้พิธีกรรมงานศพเปลี่ยนแปลงไปได้เป็นบางส่วนแต่การเปลี่ยนแปลงมาจากปัจจัยอื่นที่เห็นได้ชัดเจน คือ การยอมรับของผู้คนในชุมชนหรือเจ้าภาพที่ต้องการให้จัดพิธีกรรมงานศพในพื้นที่วัดด้วยเหตุผลที่สะดวกในการประกอบพิธีกรรม ซึ่งสามารถรองรับแขกผู้มาร่วมงานได้ดีทั้งข้าราชการ พ่อค้า และประชาชนในชุมชน จริจอยู่ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของชุมชนเมื่อย่อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เราอาจไม่มุ่งเน้นเอาวัตถุเป็นใหญ่ที่มาเป็นตัวกำหนดในการคิดที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องต่างๆ มาสู่ชุมชนเมือง แต่อาจมีการต่อยอดความคิดในด้านคุณธรรมมาเป็นหลักเพื่อเป็นการเสริมสร้างรูปแบบพิธีกรรมงานศพที่เป็นมาตรฐานด้วยความที่คิดสร้างสรรค์ ในการแสดงออกซึ่งบทบาทและหน้าที่ของผู้นำชุมชนและนักการเมืองท้องถิ่นนั้นต้องไม่ทำให้คนในชุมชนเมืองเกิดความขัดแย้งในการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพ เพื่อมุ่งเน้นให้ตระหนักถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นสูงสุดระหว่างผู้ตายและญาติของผู้ตายด้วย

5.1.2.4 ด้านค่านิยม ระบบค่านิยมจะมีลักษณะเฉพาะในแต่ละชุมชนและบางกลุ่มผู้คนก็มีค่านิยมที่คล้ายๆ กันแม้จะมีนิสัยใจคอที่แตกต่างกันออกไป สังคมสมัยใหม่มีวัฒนธรรมที่ร่วมสมัยไหลบ่าเข้ามาและการสื่อสารที่รวดเร็วทำให้ค่านิยมเหล่านั้นถูกควบคุมด้วยบรรทัดฐานทางสังคมที่สมาชิกพึงยึดถือร่วมกัน การเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพในชุมชนเมืองสาเหตุส่วนหนึ่งมาจาก ความคิด ความเชื่อ ศาสนา สังคม และวัฒนธรรมรวมถึงระบบเศรษฐกิจเข้ามาประกอบ สาเหตุเหล่านั้นทำให้เกิดค่านิยมใหม่ๆ ที่มีการคิดขึ้นจากทัศนคติและการไหลลื่นทางวัฒนธรรมสู่ระบบกระแสบริโภคนิยม ซึ่งเริ่มขึ้นปี พ.ศ. 2545 การปฏิบัติร่วมกันอย่างสืบเนื่องจนเกิดเป็นค่านิยมในชุมชนปัจฉิมทัศน์ซึ่งต่างจากเดิม การประกอบพิธีกรรมศพในชุมชนปัจฉิมทัศน์นั้น ได้มีการจัดแบบประเพณีเดิม คือ ให้มีการนอนเฝ้าศพ ให้มีการเลี้ยงรับรองแขกด้วยแอลกอฮอล์ ให้มีการเล่นการพนัน เป็นต้น เมื่อมองถึงคุณค่าที่จะเกิดขึ้นไม่สอดคล้องกับงานบำเพ็ญกุศลจึงได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบให้เป็นสากลมากขึ้น จึงไม่อาจปฏิเสธได้ว่าส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลมาจากส่วนกลางคือ วัดชลประทานรังสฤษฎ์ ของหลวงปู่ปัญญาันทะ ขั้นตอนพิธีกรรมบางอย่างได้มีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับบริบททางชุมชน เช่น การแสดงพระธรรมเทศนาก่อนสวดพระอภิธรรม การสวดพระอภิธรรมจบเดียว การงดให้นอนเฝ้าศพ เป็นต้น ด้วยเหตุผลที่ว่า ไม่ให้เกิดมีการพนันเกิดขึ้นในงาน ให้งานนั้นเป็นงานบำเพ็ญกุศลจริงๆ และป้องกันความเสียหายอันจะเกิดขึ้นตามภายหลัง ทั้งยังมีการเปลี่ยนแปลงการเชิญแขกที่มาร่วมงานจากการไปเชิญด้วยตนเองที่บ้านเป็นการเชิญด้วยบัตรเชิญ (การ์ด) และเริ่มปรับให้ทันสมัยมากขึ้นด้วยการเชิญ

หรือบอกข่าวเล่าแจ้งในระบบอินเทอร์เน็ตที่เรียกว่าโซเชียลเน็ตเวิร์ค เช่น เฟสบุ๊ก ไลน์ และช่องทางสื่อสารอื่นๆ ที่เป็นระบบอินเทอร์เน็ต สิ่งเหล่านี้เป็นวิวัฒนาการจากแนวคิดของมนุษย์ด้านเทคโนโลยี เรียกว่า โลกาภิวัตน์ ก่อให้เกิดผลดีและผลเสีย เพราะไม่ได้ก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าอย่างเดียว แต่ในอีกแง่หนึ่งทำให้เกิดความเสื่อมถอยตกต่ำทางด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม จากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทำให้กลุ่มผู้คนมีโลกส่วนตัวที่สูงขึ้นคืออยู่กับตัวเองมากขึ้น บางกิจกรรมที่เกี่ยวข้องไม่สนใจบุคคลที่อยู่รอบข้าง เช่น การรับประทานอาหารร่วมกัน ในครอบครัว การปลูกฝังจริยธรรมที่ต้งามในครอบครัว เป็นต้น

เมื่อความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมีความเจริญก้าวหน้าไปอย่างไม่หยุดนิ่งกระแสความเปลี่ยนแปลงจึงไหลลื่นเข้าสู่วิถีชีวิตของสังคมชนบทและชุมชนเมืองมากขึ้น กระแสโลกาภิวัตน์ จึงถูกนำมาใช้ในการเชิญมาร่วมงานศพและการบำเพ็ญกุศลศพ ส่วนที่ดีในช่องทางนี้สามารถสร้างคุณประโยชน์ในการติดต่อประสานงานได้รวดเร็ว ทั้งนี้การใช้โซเชียลเน็ตเวิร์คก็มีทั้งผลเสียเพราะหากไม่ยับยั้งชั่งใจในการใช้งานจะเกิดความหลงใหลในมายาคติจะทำให้หมกมุ่นอยู่กับสิ่งเหล่านั้นมากเกินไปจนเสียเวลาไปเปล่าๆ ในแต่ละวัน แต่ก็ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าการเติบโตอย่างรวดเร็วทางช่องทางสื่อสารนี้ เป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของผู้คนในชุมชนเมืองไปโดยค่านิยมที่รับเข้ามาปฏิบัติตามแบบอย่างกันซึ่งเป็นผลพวงสู่ประเพณีไปร่วมพิธีกรรมงานศพในปัจจุบัน เพราะการเชิญไปร่วมงานศพอาศัยช่องทางการส่งข้อมูลข่าวสารของงานไปทางระบบเทคโนโลยีนี้ ค่านิยมทางเทคโนโลยีในกระแสโลกาภิวัตน์ จึงเป็นส่วนหนึ่งในปัจจัยภายนอกที่เป็นเงื่อนไขทางสังคมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพิธีกรรมงานศพ เพราะด้วยภาระหน้าที่การงานและเรื่องของเวลาของผู้คนในชุมชนเมืองมีข้อจำกัด การปรับตัวจากขนบธรรมเนียมประเพณีแบบเก่าในเรื่องของค่านิยมจึงส่งผลสู่การเปลี่ยนแปลงในพิธีกรรมงานศพบุคปัจจุบันตามสภาพบริบทพื้นที่และเป็นปรากฏการณ์ด้านค่านิยมสมัยใหม่ที่เกิดขึ้นนี้

5.2 อภิปรายผล

การศึกษานี้ เป็นการศึกษาการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพในชุมชนเมือง อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยขออภิปรายผลการศึกษาตามที่ได้สรุปผล ดังนี้

5.2.1 การเปลี่ยนแปลงด้วยปัจจัยภายใน

5.2.1.1 ด้านความคิด ชุมชนเมืองในอดีตมีการจัดงานศพแบบพึ่งพาอาศัยกันช่วยเหลือกัน ในส่วนของงานทั้งหมด เช่น การประกอบหีบไม้ใส่ศพ การจัดเตรียมสถานที่ที่บ้านไว้บำเพ็ญกุศล การช่วยทำอาหาร การนำของเครื่องอุปโภค บริโภคมาสมทบกัน สิ่งเหล่านี้เป็นความคิดระบบเครือญาติที่ถือเอาผู้คนในชุมชนเป็นหลักเพราะความผูกพันในชุมชนเป็นเหมือนระบบห่วงโซ่ที่คล้องใจของผู้คนไว้ให้รวมกันหมายเอาว่าเป็นการทำบุญให้ผู้ตายจะทำให้วิญญาณผู้ตายได้รับความสุขในภพหน้าซึ่งมี

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องของจิรวรรณ ชัยจันดี (2524: 5-17) ได้ให้เหตุผลสนับสนุนเรื่องพิธีกับงานศพว่า เมื่อบุคคลในครอบครัวได้เสียชีวิตลงจะมีการจัดการศพในลักษณะพิธีกรรมที่เป็นประเพณีสืบเนื่องจากคนรุ่นเก่ามาจากคติ ความเชื่อ การจัดการงานศพนั้นเพื่อเป็นการเซ่นไหว้ผู้ตายให้ได้รับความสุขจากบุญที่ทำอุทิศให้และยังมีความเชื่อว่าเป็นการปัดรังควานป้องกันผีร้ายมาทำอันตรายในครอบครัวนั้นๆ การกำหนดบำเพ็ญกุศลศพไม่ได้กำหนดชัดเจนทั้งนี้ตามแต่ฐานะของเจ้าภาพ โดยลักษณะทั่วไปจะกำหนดสวดบำเพ็ญกุศลศพ 3 วัน การแสดงออกเช่นนี้สื่อนัยแห่งการให้กำลังใจญาติของผู้ตาย สอดคล้องกับเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมในงานศพของกาญจนา แก้วเทพ (2549: 54-60) ได้พูดถึงการสูญเสียจากสิ่งใดสิ่งหนึ่งและได้รับสิ่งอื่นเข้ามาทดแทนในลักษณะพิธีกรรม จำแนกออกเป็น 4 ส่วน คือ 1) สร้างความอบอุ่นทำให้เกิดความมั่นคงในจิตใจ 2) ปลอบขวัญจากเหตุการณ์ทำให้คลายกังวล 3) เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตจากการเปรียบเทียบกับสิ่งต่างๆ ที่ต้องพลัดพรากจากกันเสมอ และ 4) แสดงออกความรู้สึกร่วมกัน เมื่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งในชุมชนพบเหตุดีหรือร้าย ทุกคนรู้สึกได้ว่าเหมือนเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตัวเอง เอกสารที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้ยกมานี้ทำให้มองเห็นวิธีคิดเดิมผ่านระบบความคิดเดิมที่มีอยู่ในชุมชนเมืองแบบเก่า

ในปัจจุบันด้วยบริบทพื้นที่และแนวปฏิบัติในรูปแบบผสมผสานเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง ปี พ.ศ. 2545 การประกอบพิธีกรรมงานศพที่มีขั้นตอนตั้งแต่ตั้งบำเพ็ญกุศลจนถึงการเก็บอัฐิทำบุญ เป็นการสร้างแนวคิดและวิถีคิดรูปแบบใหม่ด้วยการให้นำศพมาตั้งบำเพ็ญกุศลที่วัดแทนการตั้งศพบำเพ็ญกุศลที่บ้านเพื่อจุดประสงค์หลักในการลด ละ เลิกอบายมุขและให้เป็นงานศพปลอดเหล้าปลอดอบายมุขทั้งยังเป็นการตอบเจตภัยในด้านสังคมของพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและให้ตอบสนองความต้องการของเจ้าภาพในการอำนวยความสะดวกแก่แขกผู้มาร่วมงาน เมื่อมีการปรับแนวคิดกระบวนการสร้างระเบียบในพิธีกรรมก็เกิดขึ้นตามด้วยซึ่งระเบียบพิธีกรรมที่ถือปฏิบัติหรือข้อบังคับนั้นทางวัดได้จัดวางโครงสร้างไว้ให้แบบเสร็จสรรพ สำหรับการประกอบพิธีสามารถแยกออกเป็นชุดแนวคิดของพิธีกรรมและงานศพให้เกิดเป็นพิธีกรรมงานศพ พิธีกรรมเหล่านี้มีลักษณะสอดคล้องกับเอกสารที่เกี่ยวข้องในพิธีกรรมของดนัย ไชยโยธา (2538: 23) กล่าวว่า การจัดงานศพมีพิธีกรรมที่แตกต่างกันในกระบวนการทำพิธีศพที่เป็นข้อปฏิบัติเกี่ยวกับพิธีกรรม โดยเริ่มตั้งแต่ก่อนตายจนถึงการเผาและหลังวันเผาเป็นการสื่อให้ทำความเข้าใจในขั้นตอนพิธีกรรมมีการจัดเตรียมเครื่องใช้ในพิธีกรรมอาจเริ่มตั้งแต่เครื่องนุ่งห่มให้ศพที่เจ้าภาพต้องตระเตรียมนอกจากนั้นยังรวมถึงมารยาทในการไปร่วมงานศพที่พึงปฏิบัติเพื่อความพร้อมในการจัดทำพิธีกรรมศพที่สอดคล้องกับกาญจนา แก้วเทพ (2549: 11-38) พิธีกรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญในการดำเนินกิจกรรมของประเพณีให้ เป็นไป โดยการวิเคราะห์คุณลักษณะของพิธีกรรมเพื่อได้รู้จักและเข้าใจในกิจกรรมของประเพณีนั้น ซึ่งสามารถแยกคุณลักษณะที่สำคัญ คือ 1) ประเภทของพิธีกรรม 2) ความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมกับบริบทชีวิตจริง 3) การตรวจสอบสภาพการปัจจุบันของพิธีกรรม 4) ผู้เกี่ยวข้องในพิธีกรรม 5) ระบบการ

แบ่งงานในพิธีกรรม 6) ช่วงเวลา 7) พื้นที่หรือสถานที่ 8) สิ่งของที่ใช้และเครื่องเช่นไหว้ในพิธี และ 9) อารมณ์และจังหวะของผู้คน กระบวนการเหล่านี้เป็นสิ่งละเอียดอ่อนซึ่งสอดคล้องกับเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมงานศพโดยธิดา โมสิกรัตน์ และจำนงค์ ทองประเสริฐ (2543: 38-39) ให้เหตุผลว่า พิธีกรรมศพเป็นการจัดการกระทำเฉพาะตัวบุคคลและภายในกลุ่มเล็กๆ ต่อมามีการจัดระเบียบให้เป็นเป็นเรื่องราวของส่วนรวม พิธีกรรมจึงเป็นประเพณีแบบมีส่วนร่วมผนวกเอาขั้นตอนพิธีกรรมมารวมไว้เป็นแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติของหมู่คณะ ซึ่งนิเทศ ดินณะกุล (2544: 3) ว่าแนวคิดของการเปลี่ยนแปลงรวมถึงปรากฏการณ์ทั้งหมดของสังคมต้องประกอบด้วยความรู้เกี่ยวกับที่มาหรือสถานที่ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะเป็นเปลี่ยนแปลงทางทัศนคติ (Attitudes) ความเชื่อ (Beliefs) ความปรารถนา (Aspirations) และแรงจูงใจ (Motivations) การเปลี่ยนแปลงนั้นจึงจะสมบูรณ์ วิธีคิดเหล่านี้เกิดขึ้นโดยการกระทำต่อกันระหว่างผู้ตายและผู้ยังมีชีวิตอยู่ในงานวิจัยของสมพิศ หงิมเพ็ง (2536: 38) เพื่อศึกษาความหมายและจุดมุ่งหมายโดยมองว่า โลกทัศน์ต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายของชาวบ้านสิมม อำเภอมือง จังหวัดนครราชสีมา มีจุดมุ่งหมายให้ทราบต่อขั้นตอนพิธีกรรมต่างๆ ในการสื่อสารสัญญาณของงานศพและทำให้ทราบถึงมุมมองต่อพิธีกรรม จึงเป็นโลกทัศน์ของมนุษย์ที่มีต่อมนุษย์ มนุษย์มีต่อธรรมชาติ และมนุษย์มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ในปัจจุบันพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพบริบทของสังคมและเศรษฐกิจ การจัดการพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายนั้นจึงมีปัจจัยหลักอยู่ที่สถานะภาพของผู้ตายและฐานะของเจ้าภาพ พิธีกรรมบางอย่างอาจถูกลดทอนลงหรือเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมเพื่อความสะดวกในการถือปฏิบัติของผู้คนในสังคม จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมและพิธีกรรมงานศพ รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้เห็นปรากฏการณ์ในการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในมิติของชุมชนเมือง

ด้วยความเปลี่ยนแปลงด้านความคิดที่เกิดขึ้นทำให้มองได้ 3 มิติซึ่งจำแนกได้คือ

- 1) เกิดจากบริบทพื้นที่ที่เป็นชุมชนเมืองทำให้การประกอบพิธีกรรมต้องปรับเปลี่ยนสู่สถานที่ที่สะดวกขึ้น สามารถตอบโจทย์ตามความต้องการของเจ้าภาพได้ 2) เกิดจากพัฒนาการด้านความคิดของผู้คนในชุมชนที่ไม่ได้เป็นระบบเครือญาติพึ่งพากันเหมือนเดิมแต่ในสภาพชีวิตจริงเป็นการกระทำลักษณะมนุษย์แสดงออกต่อกันและแสดงออกต่อสิ่งเหนือธรรมชาติเพื่อรักษาประเพณีไว้ให้คงอยู่ และ 3) เกิดจากขั้นตอนพิธีที่มีการปรับให้ร่วมสมัยตามทัศนคติและวิสัยทัศน์ของผู้นำแม้จะลดทอนขั้นตอนเดิมออกในบางส่วนแต่ก็เพิ่มบางขั้นตอนมาแทนที่ตามสภาพการณ์ในปัจจุบันให้สมบูรณ์มากที่สุด

5.2.1.2 ด้านความเชื่อ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องด้วยชีวิตตั้งแต่เกิดจนตายมีฐานรากมาจากความเชื่อเป็นพื้นฐานในการถ่ายทอดสู่การกระทำผ่านกระบวนการทางความคิด ความเชื่อจึงถือเป็นพื้นฐานในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งผู้คนในชุมชนเมืองมีความเชื่อแบบดั้งเดิมเป็นบรรทัดฐาน กล่าวคือ การประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องด้วยชีวิตต่างๆ ยึดถือเอาความเชื่อเดิมเป็นตัววัดความถูกต้องในการกระทำ ไม่ให้ผิดแปลกจากความเชื่อที่คนรุ่นเก่าได้ถ่ายทอดไว้ โดยนัยแห่งการตายด้านความเชื่อ

ก็แตกต่างกันออกไป หากตายตามธรรมชาติ คือ ป่วยตาย สิ้นอายุขัยตาย จะนิยมทำพิธีเผาศพ หลังจากตั้งบำเพ็ญกุศล แต่หากตายผิดธรรมชาติ คือ ตายแบบปัจจุบันทันด่วน เกิดอุบัติเหตุตาย จะไม่นิยมเผาจะมีการฝังโดยไม่ประกอบพิธีกรรมบำเพ็ญกุศลใช้เวลาในการฝัง 3 ปี จึงขุดอัฐิขึ้นมา บำเพ็ญกุศลแล้วจึงนำมาเผา เป็นลักษณะเดียวกันกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของสมบัติ ธมมานนโท (พระอธิการ) (2555: 42-44) ในการวิจัยพบว่า พิธีกรรมฝังศพของชาวบ้านเชียงใหม่มีพิธีกรรม ในการปฏิบัติที่ละเอียดอ่อนหลายขั้นตอนเป็นพิธีกรรมที่ผสมผสานระหว่างความเชื่อด้านพุทธ พราหมณ์ ผี และไสยศาสตร์ เข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งผู้ตายได้ตายแบบผิดปกติ เช่น ตายด้วยอุบัติเหตุ แขนงคอตาย ฟ้าผ่าตาย นอนไหลตาย ถูกปืนยิงตาย จมน้ำตาย เป็นต้น เรียกว่าตายท่าตายโหง มีความเชื่อว่าสำหรับคนที่ตายในลักษณะนี้ห้ามเผาเด็ดขาดต้องฝังอย่างเดียวหากเผาจะมีเหตุการณ์ ไม่ดีเกิดขึ้นแก่ญาติผู้ตายและชาวบ้านในหมู่บ้านจะทำให้เกิดความเดือดร้อน การนำไปฝังนั้น จะไม่ เก็บศพไว้ค้างคืนต้องรีบนำไปฝังในป่าช้าของค่านั่น หากตายตอนกลางคืนก็จะนำไปฝังตอนกลางคืน โดยชาวบ้านจะช่วยกันนำไปฝังไม่มีพระภิกษุนำหน้าไปและไม่มีพระภิกษุสวดมาติกาบังสุกุลให้หลังจากเสร็จพิธีฝังต้องรอไปอีก 3 ปีจึงจะขุดศพที่เหลือแต่อัฐิขึ้นมาทำการเผาแล้วจึงนำกระดูกหรืออัฐิ ไปประกอบพิธีบังสุกุลเพื่อเป็นการอุทิศส่วนกุศลส่งไปให้และแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทิตามคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา

สำหรับชุมชนเมืองการประกอบพิธีกรรมศพผู้คนที่ตายในชุมชนยังมีความเชื่อเรื่องผี เชื่อในเรื่องวิญญาณของผู้ที่ตายแล้วยังคงวนเวียนอยู่กับทายาทในตระกูลนั้นๆ แม้จะเป็นความเชื่อแบบโบราณ แต่ก็ยังมีให้เห็นด้วยการสื่อความหมายจากการแสดงออกในการประกอบพิธีกรรมซึ่งเป็นการเชื่อที่ฝังรากลึกของผู้นั้นในชุมชน การกระทำที่มีต่อผู้ตายด้วยการสื่อผ่านพิธีกรรมจึงถือเป็นแบบแผนที่ผู้นั้นในชุมชนถือปฏิบัติสืบต่อกันมา ซึ่งสอดคล้องกับเอกสารที่เกี่ยวข้องของจารุวรรณ ธรรมวัตร (2530: 189-190) กล่าวไว้ว่า พิธีกรรมในสังคมประกอบด้วยพิธีกรรมส่วนรวมและพิธีกรรมจำเพาะถิ่น ที่มีแบบแผนตามเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนั้นๆ ความแตกต่างที่เกิดขึ้นอาจเป็นผลจากสภาพปัญหาทางเศรษฐกิจ ภูมิศาสตร์และวัฒนธรรม พิธีกรรมจำเพาะถิ่น ได้แก่ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรม พิธีกรรมที่เกี่ยวกับรักษาโรคภัยไข้เจ็บตามภูมิปัญญาและพิธีกรรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเพื่อจุดมุ่งหมายให้เป็นที่ยึดเหนี่ยวและแก้ปัญหาชีวิตของคนในชุมชน ส่วนพิธีกรรมส่วนรวม ได้แก่ พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา และพิธีกรรมเกี่ยวเนื่องกับชีวิต เพื่อเป็นการสร้างกำลังใจให้มีความพร้อมต่อการดำเนินชีวิต พิธีกรรมทั้งสองส่วนมีความสัมพันธ์กับความเชื่อเพราะพิธีกรรมที่เกิดขึ้น ต้องมีความเชื่อความศรัทธาเป็นพื้นฐาน

เดิมการประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องด้วยชีวิตคือความตายมีคติที่ซับซ้อนให้เป็นข้อปฏิบัติ ที่ต้องยึดถือร่วมกัน หากนับตามขั้นตอนใช้ถึง 38 ประการ เริ่มตั้งแต่การบอกทางให้ผู้ที่ถูกปลี่ยนใจ ก่อนตายไปดี การเรียงลำดับการกระทำตอนตายจนถึงการเผาและพิธีกรรมหลังการตายที่ต้องกระทำ

ให้ถูกต้องตามขั้นตอนต่างๆ ซึ่งเชื่อมโยงกับแนวคิดของสวิง บุญเจิม (2539: 505-528) ได้กล่าวถึงความเชื่อว่าการตายเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องประสบพบเจอแม้จะมีฐานะที่แตกต่างกันก็ย่อมหลีกเลี่ยงไม่ได้ การตายจึงถือเป็นสิ่งสุดท้ายในชีวิตแต่ก่อนที่จะสิ้นใจการให้คนใกล้ชิดตายได้เตรียมตัว เตรียมใจ ด้วยการบอกทางที่เป็นกุศโลบายให้จดจำในจิตดวงสุดท้ายเพื่อไม่ให้จิตตกไปสู่ความหวงหาอาลัยกับผู้ที่อยู่เบื้องหลังแล้วให้จากไปอย่างสงบ การถือปฏิบัติต่อศพในขั้นตอนต่างๆ จึงเป็นวิธีการสอนธรรมะแก่คนเป็นที่สวดแทรกในขั้นตอนต่างๆ ถึง 38 ขั้นตอน ทั้งยังแนะนำในวันเผาศพว่าวันใดควรเผา และการอุปโลภณ์แก่เคล็ดในการเผาศพสำหรับการตายผิดธรรมชาติ คติความเชื่อเดิมนั้นบางชุมชนนิยมนำมายึดเป็นรูปแบบปฏิบัติในพิธีกรรมปัจจุบันจนครบแต่บางชุมชนก็ลดทอนลงตามความเหมาะสมของบริษัทพื้นที่ ขั้นตอนพิธีกรรมที่กล่าวนั้นรวมไปถึงวันเผาก็ถืออย่างเคร่งครัด เช่น ไม่เผาวันพระ ไม่เผาวันอังคาร ซึ่งสอดคล้องกับเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมงานศพของพหล แก้วเขียว (2545: 33) กล่าวไว้ว่า วันที่จะทำการประชุมเพลิงนั้นโบราณนิยมถือคติว่าข้างขึ้นให้เผาวันคี่ ข้างแรมให้เผาวันคู่ ห้ามเผาศพวันศุกร์ ถ้ามีพระในวันเสาร์ก็ห้ามเผาในวันอังคาร โดยนัยนี้ ข้างขึ้นวันคี่ ข้างแรมวันคู่ เป็นวันคนเผาผี ส่วนข้างขึ้นวันคู่ ข้างแรมวันคี่ เป็นวันผีเผาคน การยึดถือสืบเนื่องมานั้นบางแห่งก็ได้ผลดีบางแห่งก็ได้ผลร้ายขึ้นอยู่กับสภาพชุมชนด้วย ซึ่งสามารถเปรียบเทียบความเชื่อแบบเดิมจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมและพิธีกรรมงานศพตลอดถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ผู้วิจัยได้ยกขึ้นมาประกอบ

ปัจจุบันความเชื่อในด้านพิธีกรรมงานศพของผู้คนในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปในมิติของการคิด วิเคราะห์ แยกแยะ ในส่วนของพิธีกรรมที่มาจากความคิดร่วมสมัย ส่วนความเชื่อเรื่องวิญญาณหลังความตายยังคงมีลักษณะเช่นเดิมแต่ทางวัดได้มีการเพิ่มเติมในส่วนของการอธิบายความเชื่อให้เป็นรูปธรรมมากขึ้นซึ่งให้ตระหนักเน้นความเชื่อเรื่องกรรมที่เป็นผลแห่งการกระทำของลูกหลานในการแสดงออกต่อผู้ตายเป็นหลัก โดยการอธิบายความเชื่อเหล่านี้ให้เป็นที่สามารถนิกรภาพตามได้คือ การบูรณาการพิธีกรรมให้เป็นรูปแบบที่ชัดเจนมากขึ้นด้วยการปรับเปลี่ยนขั้นตอนให้เข้ากับสภาพของชุมชนเมืองโดยไม่หักล้างความเชื่อเดิม ด้วยการให้มีการแสดงพระธรรมเทศนาก่อนสวดพระอภิธรรมเป็นการสื่อนัยแห่งวิธีอธิบายความเชื่อตามมิติทางพระพุทธศาสนาที่เข้าใจเรื่องการทำต่อกัน ให้เข้าใจในเรื่องผลแห่งการกระทำ ให้เข้าใจเรื่องชีวิตหลังความตายตามคติทางพระพุทธศาสนา ไม่ให้มีความกลัวในเรื่องของวิญญาณเพราะสิ่งที่แสดงออกต่อผู้ตายนั้นเป็นกุศโลบายวิธีที่ผู้ตายพึงได้รับตามสมควร ลักษณะการตายของผู้คนในชุมชนเมืองก็มีการตายทั้งตายแบบธรรมชาติคือ ป่วยตาย ลี้ภัยตาย และตายแบบผิดธรรมชาติ คือ อุบัติเหตุให้ตาย ตายแบบปัจจุบันทันด่วนจะตายในลักษณะเช่นใดก็นิยมประกอบพิธีบำเพ็ญกุศลและเผาศพ หากจะมีความต่างในการประกอบพิธีกรรมก่อนเผาสำหรับผู้ตายแบบผิดธรรมชาติโดยใช้หลักการทางความเชื่อของคนรุ่นเก่าด้วยวิธีการทางกุศโลบาย คือ การให้พระไปปิตนทบาทศพที่จะทำการฝังมาทำการเผา ลักษณะเช่นนี้แม้จะ

เป็นการเปลี่ยนแปลงด้านความเชื่อในเรื่องการประกอบพิธีกรรมของคนตาย แต่ก็ใช้วิธีการอธิบายความให้สอดคล้องตามหลักของพระพุทธศาสนา จากแนวคิดของผู้คนในชุมชนสมัยใหม่ทำให้ความเชื่อในการฝังศพไม่มีอีกเป็นการนำศพมาเผาแทนที่เพราะบริบทพื้นที่ทางชุมชนด้วยส่วนหนึ่งที่ไม่สามารถจัดหาที่ฝังศพได้แม้จะตายผิดธรรมชาติก็ตามจึงทำให้การประกอบพิธีกรรมศพด้านความเชื่อทั้ง 2 กรณีปัจจุบันมีการเผาเหมือนกัน ซึ่งสอดคล้องกับเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมงานศพของปราณี วงษ์เทศ, (2534: 45) ที่อธิบายไว้ว่า พิธีกรรมงานศพในประเทศไทยโดยปรारภถึงความตายเหตุที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของคนในสังคมรวมถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ความรู้สึกของสมาชิกในสังคมและความเชื่อมโยงความเชื่อของมนุษย์กับวิญญาณผู้ตายซึ่งอาศัยพิธีกรรมเป็นสื่อติดต่อความสัมพันธ์กัน มีหลักฐานทางโบราณคดีที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องวิญญาณหลังความตายของมนุษย์ในประเทศไทยก่อนประวัติศาสตร์มีการขุดพบเครื่องเช่นเครื่องประดับในหลุมศพ บางศพก็มีเครื่องเช่นที่แตกต่างกันออกไป สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างในการแสดงออกต่อศพและความแตกต่างในด้านฐานะของคนตายในชุมชน เอกสารเกี่ยวข้องกัพิธีกรรมที่ได้ยกไว้นั้นทำให้มองเห็นปรากฏการณ์ในการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในปัจจุบันเป็นความเชื่อรูปแบบร่วมสมัยที่พัฒนาจากความเชื่อเดิม

ความเปลี่ยนแปลงด้านความเชื่อที่เกิดขึ้นเป็นมิติใหม่ในรูปแบบเก่าที่สามารถกล่าวโดยรวม คือ ด้านความเชื่อเรื่องวิญญาณหลังความตาย ผู้คนในชุมชนยังมีความเชื่อเหมือนดังเดิมเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษแล้วกระทำสิ่งดีๆ ที่เกิดเป็นกุศลเพื่ออุทิศส่วนบุญให้วิญญาณเหล่านั้น ส่วนด้านพิธีกรรมมีการปรับเปลี่ยนจากแนวคิดร่วมสมัยให้เกิดเป็นวิธีการเชื่อในรูปแบบสื่อความหมายตามหลักการทางพระพุทธศาสนา โดยยึดหลักกรรมเป็นที่ตั้ง แม้ลักษณะการตายจะมีทั้งตายดีและตายไม่ดีก็นิยมจัดตั้งบำเพ็ญกุศลและประกอบพิธีการเผาเหมือนกัน ทั้งนี้ไม่ใช่ว่าการหักล้างความคิดความเชื่อเดิมแต่เป็นการสร้างความเชื่อในชุดรูปแบบใหม่ในสภาพบริบทที่เปลี่ยนไปของชุมชนเมือง

5.2.1.3 ด้านวัฒนธรรม/วิถีชีวิต ชุมชนเมืองเป็นชุมชนที่ยึดแบบแผนในรูปแบบการประกอบพิธีกรรมทั้งพิธีกรรมตามจารีตและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องด้วยชีวิตในด้านพิธีกรรมตามจารีตมีการยึดโครงสร้างของ ฮีต 12 เป็นต้นแบบสำหรับการหลอมรวมศรัทธาของผู้คนในชุมชนให้เป็นวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม เช่น การทำบุญข้าวจี๋ บุญผะเหวด บุญก้อเจดีย์ทราย เป็นต้น แต่ก็มีมีการปรับรูปแบบบุญพิธีให้รวมกันบางเดือน คือ บุญข้าวจี๋รวมกันกับบุญผะเหวดในเดือนสี่ที่ให้เป็นการทำบุญ 3 วัน ส่วนพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องด้วยชีวิตคือ พิธีกรรมงานศพ แต่เดิมก่อนปี พ.ศ. 2545 มีการนำศพตั้งบำเพ็ญกุศลที่บ้านผู้ตาย วัฒนธรรมในการประกอบพิธียังยึดรูปแบบเดิมโดยวัฒนธรรมที่นิยมกระทำกันนั้นสามารถมองเห็นได้ชัดเจนคือ ไม่มีการแสดงพระธรรมเทศนาก่อนสวดพระอภิธรรม นิยมสวดมตีกาก่อนสวดพระอภิธรรม มีการนอนเฝ้าศพ เงินเฮือนดี เลี้ยงรับรองแขกทั้งอาหารและเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ ซึ่งวัฒนธรรมเหล่านี้เป็นการสื่อความหมายให้รู้ว่าเป็นเพื่อนเจ้าภาพและอยู่เป็นเพื่อนศพส่งผลต่อความรู้สึกของเจ้าภาพไม่ให้โดดเดี่ยวในคราวที่พบเจอการสูญเสีย

บุคคลในครอบครัวที่เป็นผลเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของผู้คนมีความผูกพันกลมเกลียวในชุมชน ซึ่งประชิด สุกฤษณ์พัฒน์ (2546: 61) กล่าวไว้ในเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมว่า พิธีกรรมมีบทบาทหลักต่อวิถีชีวิตในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ 5 ประการ คือ 1) เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ให้คลายความวิตกกังวลคราประสบชะตากรรมที่เกี่ยวข้องกับการตาย 2) เป็นเครื่องควบคุมพฤติกรรมทางสังคม โดยปฏิบัติตามตามขั้นตอนและความเชื่อทางศาสนาให้ปฏิบัติตนอย่างไร 3) เป็นสัญลักษณ์ชี้แนะให้เข้าถึงสาระของชีวิต เพราะงานศพซ่อนสาระทางปรัชญาชีวิตผ่านพิธีกรรม 4) เป็นเครื่องผูกพันให้เกิดความเป็นเอกภาพของคนในสังคม ซึ่งผู้เกี่ยวข้องทั้งหมดจะปฏิบัติตามครรลองและความเชื่ออย่างเป็นเอกภาพ 5) เป็นเครื่องผสมผสานความเชื่อที่หลากหลายเข้าด้วยกัน ท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม ทุกคนจะมีมติหนึ่งเดียวในพิธีกรรมของแต่ละศาสนา วัฒนธรรมลักษณะนี้เป็นประเพณีนิยมที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจะพบได้ในชุมชนชนบทและชุมชนกึ่งเมืองรวมถึงชุมชนเมืองบางพื้นที่ จากเอกสารพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องนี้จึงถือเป็นแบบแผนในการประกอบพิธีร่วมกันของผู้คนแต่เดิม

ปัจจุบันวัฒนธรรมด้านพิธีกรรมงานศพของชุมชนเมืองมีพัฒนาการด้านรูปแบบต่างๆ ให้ร่วมสมัยมากขึ้นซึ่งชุดรูปแบบร่วมสมัยนั้นเริ่มขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2545 โดยให้มีการนำศพมาตั้งบำเพ็ญกุศลที่วัด เพื่อความสะดวกของเจ้าภาพและแขกผู้มาร่วมงาน ในช่วงแรกปี พ.ศ. 2545-2546 เกิดวิธิตัดแนวอนุรักษนิยมของคนในชุมชนจึงยังไม่นำศพมาตั้งบำเพ็ญกุศลในวัดเท่าที่ควรแต่หลังจากนั้นผู้คนในชุมชนก็ได้วิธิตัดในรูปแบบใหม่จากการอธิบายความของพิธีกรรมงานศพที่ชัดเจนขึ้นด้วยหลักการ “งานศพปลอดดอกไม้ ปลอดเหล้า เข้าสู่กุศลธรรม” ในโอกาสที่ผู้คนในชุมชนมาร่วมประกอบบุญพิธีต่างๆ จากการแนะนำของเจ้าอาวาสและพระเจ้าหน้าที่ที่ดูแลงานส่วนการจัดการงานศพ ซึ่งวิธีการนี้ได้รับอิทธิพลจากวัดชลประทานรังสฤษดิ์ ตำบลบางตลาด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ของหลวงพ่อบุญญานันท์ทะกิกขุที่แนะนำให้จัดพิธีกรรมงานศพในรูปแบบประหยัดเน้นประโยชน์ โดยเจ้าอาวาสมีการปรับแนวคิดในด้านวัฒนธรรมเพื่อที่จะสร้างรูปแบบใหม่การจัดพิธีศพ

ลักษณะเช่นนี้เกิดขึ้นในรูปแบบการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม นักวิชาการด้านวัฒนธรรม ฐิติศักดิ์ เวชกามา (2553: 66-68) กล่าวถึงสาเหตุว่า การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมนี้เกิดขึ้นในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 โดยมีนักคิด 3 กลุ่ม ที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลง คือ 1) สำนักอังกฤษ ที่ปฏิเสธแนวคิดที่ว่าวัฒนธรรมเกิดขึ้นเองไม่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมซึ่งผู้คนทางชีวภาพพื้นฐานเหมือนกัน 2) สำนักเยอรมัน ที่มองว่ามนุษย์ส่วนใหญ่ในสังคมไม่ค่อยคิดสร้างสรรค์คิดค้นในสิ่งใหม่ๆ แต่มักลอกเลียนจากผู้อื่นเสมอ และ 3) สำนักอเมริกัน มองว่าจะแพร่กระจายจากจุดศูนย์กลางไปตามพื้นที่เท่าที่จะไปได้ การจัดพิธีกรรมงานศพจึงค่อยๆ ปรับเปลี่ยนให้เป็นรูปแบบที่ร่วมสมัยเพราะการไปร่วมงานศพในปัจจุบันนิยมไปในฐานะแขกร่วมงานและต้องมีการตั้งเชิญเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดจากการลอกเลียนแบบจากวัดชลประทานรังสฤษดิ์ที่ทำแล้วได้ผลจริงในการจัดพิธีกรรมศพ แต่ในบางส่วนก็ยังคงใช้รูปแบบวัฒนธรรมเดิม เช่น การเผาโดยใช้ถ่าน การหันศีรษะศพไปทาง

ทิศตะวันตก เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับอมรา พงศาพิชญ์ (2551: 32) ที่กล่าวถึงทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมว่า Franz Boas นักมานุษยวิทยาสมัยใหม่ชาวอเมริกันพูดถึง การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่มีลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมหนึ่งที่แพร่กระจายไปสู่อีกวัฒนธรรมหนึ่ง โดยปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมใหม่ที่เริ่มจากจุดศูนย์กลางของวัฒนธรรมหนึ่ง ขยายวงกว้างออกไปยังชุมชนอื่น ซึ่งการรับเอาวัฒนธรรมจากชุมชนอื่น ต้องสอดคล้องกับของเดิมที่มีอยู่แล้วค่อยๆ ปรับให้เข้ากันเป็นวัฒนธรรมร่วม ซึ่งฟรานซ์ โบแอส (Franz Boas, 1858-1942) ยังกล่าวอีกว่า หลักของการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมขึ้นอยู่กับปัจจัยที่ส่งผลคือ 1) ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ 2) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ และ 3) ปัจจัยทางสังคม) เมื่อปัจจัยเหล่านี้ส่งผลจากการแพร่กระจายสู่การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมที่แสดงออกในรูปแบบพิธีกรรมยิ่งโดยเฉพาะพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องด้วยชีวิตยิ่งทำให้เห็นได้ชัดเจนในการจัดรูปแบบสำหรับกลุ่มคนในชุมชน การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมนี้ อคิน รพีพัฒน์ (2551: 111-117) พูดถึงนักคิดที่สำคัญคือ Clifford Geertz (1926-2006) เป็นนักมานุษยวิทยาที่เสนอแนวคิดที่ว่า ความเชื่อและพิธีกรรมมีส่วนส่งเสริมสนับสนุนความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลและกลุ่มคนให้มีโลกทัศน์ที่เหมือนกันในการกระทำพิธีกรรมซึ่งส่วนหนึ่ง เป็นการสืบทอดจากของเดิมและอีกส่วนหนึ่งเป็นการตีความจากอัตวิสัย หรือทัศนะส่วนตัวที่แตกต่างออกไปจากเดิมให้เกิดเป็นรูปแบบของการเปลี่ยนแปลง จาก Clifford Geertz กล่าวทำให้สามารถมองเห็นรูปแบบพิธีกรรมงานศพในปัจจุบันได้ในลักษณะความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกันของผู้คนในชุมชนและวิถีชีวิตตามบริบทพื้นที่ ซึ่งมีแนวคิด ความเชื่อ และศาสนา เข้ามาเกี่ยวข้อง สอดคล้องกับงานวิจัยของฉวีวรรณ วงศ์ศรี (2555: 198-199) ที่ศึกษาการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพทำให้ทราบว่า การจัดพิธีกรรมศพในปัจจุบันเป็นพิธีที่เกี่ยวข้องกับสภาพจิตใจของบุคคลในครอบครัวหรือผู้ใกล้ชิด โดยรูปแบบเป็นวิธีการสื่อสารระหว่างคนกลุ่มใหญ่มุ่งเน้น เพื่อทำบุญอุทิศให้ผู้ตายเป็นหลัก ซึ่งในการประกอบพิธีกรรมนั้น ต้องมีเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานเกี่ยวกับศพ เพื่อไม่ให้เกิดความวุ่นวายสับสนในการปฏิบัติ เพราะถือเป็นชุมชนในเขตเมืองหลวงที่มีการเปลี่ยนแปลงในสังคมอย่างรวดเร็ว การจัดงานศพจึงเป็นไปด้วยความเร่งรีบและรวดเร็ว เนื่องจากปัญหาในการประกอบอาชีพในวันต่อวัน ดังนั้นในปัจจุบันทางคณะเจ้าภาพจึงหันมาเลือกใช้บริการเกี่ยวกับการจัดงานศพที่ทางวัดอำนวยความสะดวกให้ทางเลือกในการรับบริการจัดงานศพที่ทางวัดมี เพื่อเป็นการปฏิบัติตามหลักศาสนา พิธีกรรมให้ครบถ้วนทุกขั้นตอนและเพื่อความเรียบง่าย ประหยัดทั้งยังได้ประโยชน์ที่เหมาะสมในสภาวะการณ์และสถานะของเจ้าภาพ

ความเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปในปัจจุบันจึงเป็นการรับรับเอาวัฒนธรรมอื่นเข้ามาปรับใช้ลักษณะการยืมมาใช้หรือลอกเลียนแบบโดยผสมกับวัฒนธรรมเดิมที่ไม่ขัดต่อความรู้สึกของผู้คนในชุมชน ความหลากหลายด้านวัฒนธรรมนี้ทำให้การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อการประกอบพิธีกรรมในหลายๆ ขั้นตอนให้มีการปรับเปลี่ยนในส่วนที่เป็นขั้นตอนสำหรับ

ชุมชนเมือง ด้วยข้อจำกัดทางเวลา สถานที่ และรูปแบบพิธีกรรมจึงเกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในการจัดการพิธีกรรมงานศพสู่รูปแบบร่วมสมัย ส่วนหนึ่งเกิดจากแนวคิดของเจ้าอาวาสผู้ปกครองในวัดและอีกส่วนหนึ่งเกิดจากความขั้นตอนพิธีกรรมเก่ามีความล้าหลัง ยืดเยื้อ ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนเมืองที่ใช้เวลาในการทำกิจกรรมแบบเร่งรีบ จึงทำให้วัฒนธรรมแบบเก่าไม่ตอบโจทย์ในวิถีชีวิต ซึ่งการไปร่วมงานศพโดยส่วนมากในปัจจุบันมีการใช้การ์ดเชิญเป็นหลักในการสื่อสารต่างจากวัฒนธรรมเดิมที่แจ้งข่าวด้วยการบอกกล่าวด้วยปากของเจ้าภาพ จึงกล่าวได้ว่าการสร้างรูปแบบขึ้นใหม่ในด้านวัฒนธรรมนี้ เป็นการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่เกิดจากปัจจัยหลายประการ อันได้แก่ การติดต่อกับสังคมภายนอก โครงสร้างทางวัฒนธรรมดั้งเดิมของสังคม และพื้นฐานทางวัฒนธรรม ซึ่งในบางส่วนก็ยังคงรักษาโครงสร้างขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมงานศพไว้ และบางส่วนก็เปลี่ยนให้เข้ากับความไหลลื่นทางวัฒนธรรมซึ่งจะเป็นประโยชน์ที่นำไปสู่ผลของพิธีกรรมในอนาคตของชุมชนเมืองได้

5.2.2 การเปลี่ยนแปลงด้วยปัจจัยภายนอก

5.2.2.1 ด้านสังคม ชุมชนปัจเจกทัศน์ที่เป็นพื้นที่การวิจัยแต่เดิมเรียกคุ่มหนองข่าเป็นชุมชนท้องถิ่นในเขตเทศบาลเมืองมหาสารคามก่อนเป็นชุมชนเมืองมีรูปแบบวัฒนธรรมท้องถิ่นในการประกอบบุญประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ในอดีตก่อนปี พ.ศ. 2545 ชุมชนเมืองในสังคมมีการจัดงานศพแบบแนวคิดเดิมที่ประกอบขั้นตอนต่างๆ ตามหลักความเชื่อจากวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนท้องถิ่น กล่าวคือการบำเพ็ญกุศลศพที่บ้านคนตายถือคติว่าให้คนตายนอนที่บ้านตัวเองเป็นวาระสุดท้ายมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในทุกมิติทั้งการประกอบหีบใส่ศพ การช่วยทำอาหาร การจัดหาของใช้ในงานศพ และในวันเผาก็เผาบนกองฟอน (เชิงตะกอน) ที่ใช้ไม้พินเป็นเชื้อไฟ ซึ่งถือเป็นสังคมแบบเครือญาติ โดยมีปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ ลูกและหลาน มีความสัมพันธ์รวมกัน เป็นกลุ่มใหญ่แบบพึ่งพาอาศัยกัน เพราะงานศพเดิมนั้นเป็นเรื่องของญาติ มิตร ชุมชน ร่วมแรงร่วมใจกันประกอบขั้นตอนเหล่านั้น อีกทั้งมีการเปรียบเปรยขั้นตอนในเชิงสัญลักษณ์ของปรีศนาธรรมที่แฝงไว้ในหลักปฏิบัติตามขั้นตอนต่างๆ และนำวิธีปฏิบัติมาเป็นระเบียบแบบแผนในการทำพิธีศพ สิริคุตตภิกขุ (เสาร์ ชันธรักษา) (พระ) (2547: 43-49) ให้แนวคิดที่เชื่อมโยงในเรื่องนี้โดยกล่าวถึงนิมิตหรือเครื่องหมายในการประกอบพิธีกรรมตามคติโบราณนิยม หลักในการปฏิบัติเป็นคติความเชื่อที่แฝงไว้ด้วยปรีศนาธรรมต่างๆ จำแนกออกได้ถึง 36 ประการ ซึ่งเป็นการสอนคนที่มีชีวิตอยู่ให้เข้าใจในหลักความจริงของชีวิตที่แปรเปลี่ยนไป การประกอบพิธีศพในอดีตจึงนิยมกระทำตามคติ ความเชื่อนี้ให้เป็นหลักปฏิบัติที่สืบทอดต่อกันมาก่อนจะเปลี่ยนถ่ายสู่กระแสโลกาภิวัตน์ในรูปแบบของการจัดฝังเมืองให้เป็นรูปแบบชุมชนเมือง

ปัจจุบันชุมชนเมืองมีพัฒนาการจากชุมชนท้องถิ่นด้วยบริบทพื้นที่ทางหลักภูมิศาสตร์ของเมืองมหาสารคามและอัตราที่เพิ่มขึ้นของประชากรในชุมชนทำให้แผนผังพัฒนาโครงสร้าง

ความเป็นเมืองได้จัดรูปแบบเป็นระบบชุมชนซึ่งแบ่งออกเป็น 30 ชุมชนในเขตเทศบาลเมืองมหาสารคาม เมื่อปี พ.ศ. 2535 การประกอบพิธีศพในปัจจุบันเป็นลักษณะร่วมสมัยที่ไม่ยึดขั้นตอนเก่าตายตัวปรับเปลี่ยนในบางขั้นตอนให้กระชับในเรื่องของเวลา รูปแบบ และความเป็นสากล กล่าวคือ การกำหนดเวลาประกอบพิธีให้ชัดเจน การเรียงลำดับขั้นตอนพิธีกรรมให้ลงตัวกับช่วงเวลา ใช้แนวคิดของและหลักการพระพุทธศาสนาเข้าไปประยุกต์กับขั้นตอน การเตรียมที่ฌาปนสถาน (เมรุ) ไว้เผาแทนกองฟอน (เชิงตะกอน) รวมถึงมีการใช้เทคโนโลยีด้านการติดต่อสื่อสารในการแจ้งข่าว องค์กรประกอบที่สำคัญในการเปลี่ยนแปลงไปเกิดจากอัตราการเพิ่มของประชากรในชุมชนทำให้มีแนวคิดและวิถีคิดที่หลากหลายขึ้น การเข้าสู่สังคมเมืองทำให้มีการปรับแนวคิดและปรับวิถีคิดลักษณะของการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ความเป็นชุมชนเมืองโดยบริบทพื้นที่ทำให้ชุดความคิดจากการรับเอาวัฒนธรรมต่างๆ เพิ่มมิติที่หลากหลายขึ้นตามกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) และการศึกษาทำให้มีระบบการจัดการความคิดในสภาวะที่รับมา ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมและสร้างภูมิปัญญาให้แก่สังคมในรูปแบบใหม่ เพื่อเป็นรากฐานและเครื่องมือในการพัฒนาชุดความคิดของกลุ่มคนในชุมชนนั้น เรียกว่า พิธีกรรมงานศพ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพรชัย ต่านวิวัฒน์ (2549: 1) อธิบายความหมายโลกาภิวัตน์ว่า การติดต่อสื่อสารกัน สถานการณ์นั้นๆ เพื่อให้เกิดเป็นการรับรู้แล้วไหลเวียนข้อมูลข่าวสาร และวัฒนธรรม ตามสภาพการณ์ของโลกไปอย่างไหลลื่น ซึ่งการติดต่อสื่อสารนั้นลดความได้เปรียบเสียเปรียบทางการรับรู้ข้อมูลที่ได้รับ การประกอบพิธีกรรมงานศพรูปแบบใหม่จึงไม่อาจปฏิเสธในการอาศัยเทคโนโลยีในการติดต่อสื่อสารเพื่อความสะดวกและสามารถส่งข้อมูล ข่าวสารให้ทันเหตุการณ์แม้การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมความคิดและระบบเทคโนโลยีที่เข้ามามีส่วนสำคัญจะเกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันแต่ความต้องการของเจ้าภาพในการจัดพิธีศพก็ปรารถนาส่งผลให้ถึงผู้ตายตามคติเดิม ทำให้แนวคิดโลกาภิวัตน์ของพิชาภ พันธ์แพ (2552: 2) มองภาพในสังคมว่า การกระทำด้วยคติ ความเชื่อนั้นตามกระแสที่เปลี่ยนแปลงนี้นำไปสู่การแสวงหาหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจตามความคิด ความเชื่อ และพฤติกรรมของตนที่ได้ประสบกับเหตุการณ์ต่างๆ เพื่อให้ชีวิตสามารถดำรงอยู่ได้และเข้ากับยุคโลกาภิวัตน์ เช่น ความเชื่อด้านโหราศาสตร์ ชีวิตหลังความตาย และวิญญาณ เป็นต้น จากแนวคิดที่ยกมานี้ทำให้มองภาพในการจัดงานศพปัจจุบันเรียกว่าพิธีกรรมงานศพ แตกต่างไปจากอดีตมากเพราะชุดรูปแบบความคิด มุมมอง วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนได้เปลี่ยนไป

สังคมในปัจจุบันที่ประกอบด้วยชุมชนเมืองในเขตเทศบาลเมืองมหาสารคาม มีการเปลี่ยนแปลงในการประกอบพิธีกรรมงานศพเกิดจากปัจจัยที่ส่งผลทำให้มีความเปลี่ยนแปลงที่กล่าวนี้ โดยจำแนกประเด็นหลักที่เป็นส่วนสำคัญประกอบ คือ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของประชากร ความจำเป็นทางสังคม การเข้าสู่เมือง การเป็นเมือง และการศึกษาซึ่งส่งผลต่อพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องด้วยชีวิตโดยเฉพาะพิธีกรรมงานศพที่เชื่อมโยงกับสภาพ

ภูมิศาสตร์ แนวคิด และวัฒนธรรมรวมถึงวิถีชีวิต ทำให้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมในลักษณะไม่หยุดนิ่ง ไม่คงที่ตลอดเวลาตามปัจจัยข้างต้นที่กล่าวมาแล้วนั้น

5.2.2.2 ด้านเศรษฐกิจ ชุมชนเมืองเดิมมีการประกอบอาชีพเกษตรกรรม การจัดพิธีกรรมศพ จึงเป็นรูปแบบการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการใช้ที่เกี่ยวกับกับพิธีศพ ส่วนหนึ่งมีการช่วยกันประกอบ เช่น โรงศพ และอีกส่วนหนึ่งเป็นของที่นำมาจากญาติมารวมกันทำให้ไม่สิ้นเปลืองในการใช้เงินซื้อ แต่มีการตั้งศพบำเพ็ญกุศลที่บ้านสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายในเรื่องของอาหารและเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ นำมารับรองแขกที่มาร่วมงาน ระบบเศรษฐกิจยังเป็นรูปแบบเดิมยังไม่มีแบบทุนนิยมเข้ามามีบทบาทมาก จริยอยู่การใช้จ่ายในเรื่องของปลีกย่อยที่เกี่ยวข้องกับงานศพเป็นหน้าที่ของเจ้าภาพแต่ก็เชื่อว่า เจ้าภาพจะต้องจัดซื้อจัดจ้างทุกอย่าง กล่าวคือ การประกอบอาหารเลี้ยงแขกที่ซื้อเฉพาะวัตถุดิบมา ประกอบโดยไม่ได้จ้างค่าแรงในการทำ การตกแต่งหีบศพที่เจ้าภาพจัดซื้อเฉพาะส่วนดอกไม้ แล้วมาช่วยกันประดับตกแต่งให้สวยงาม การเชิญแขกมาร่วมงานที่เจ้าภาพไปเชิญด้วยตัวเอง ไม่นิยมพิมพ์การ์ดเชิญ จึงกล่าวโดยรวมว่าระบบเศรษฐกิจในอดีตนั้นจึงยังเป็นการหมุนเวียนภายใน โดยไม่มีการจัดซื้อจัดจ้างเข้ามามีความสำคัญมากทำให้ลดรายจ่ายของเจ้าภาพลงในบางส่วน

ปัจจุบันการจัดงานศพเป็นเรื่องใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับตำแหน่งหน้าที่ รายได้ อาชีพ ทั้งของผู้ตายและญาติตามสภาพสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นรูปแบบสมัยใหม่โลกาภิวัตน์ จึงเรียกพิธีกรรมการตาย ที่เกี่ยวเนื่องด้วยชีวิตนี้ว่า พิธีกรรมงานศพ จากแนวคิดของนฤมล รอดเนียม (2550: 5) พูดถึงโลกาภิวัตน์ (Globalization) ว่า กระแสของโลกาภิวัตน์พยายามที่จะเชื่อมโลกให้เป็นหนึ่งเดียวกันทั้งด้านความคิด มุมมอง และการกระทำ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ย่อมมีผลกระทบต่อการเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา วัฒนธรรม และวิถีชีวิต โลกาภิวัตน์จึงเป็นวาทกรรมการพัฒนา (development discourse) อันใหม่ล่าสุดต่อเนื่องมาจากคำว่า การพัฒนา ความเจริญ และการทำให้ทันสมัย ที่ประเทศกลุ่มตะวันตกผู้นำระบบ เศรษฐกิจแบบทุนนิยมและวัฒนธรรมแบบบริโภคนิยมนำมาใช้สังคม จากแนวคิดนี้ทำให้เกิดมุมมอง การดำเนินชีวิตของผู้คนในชุมชนปัจฉิมทัศน์ในบริบทชุมชนเมือง ที่มีการเปลี่ยนแปลงในการประกอบ อาชีพระบบการหมุนเวียนของอาชีพและรายได้ก็มีการปรับเปลี่ยนไปด้วย เพราะอาชีพของผู้คน ในชุมชนส่วนมากประกอบอาชีพค้าขายเป็นหลัก รองลงมาก็รับราชการ ผู้คนในสังคมโลกาภิวัตน์ ปรับตัวเข้ากับความเป็นไปของสังคมโลกที่รับเอาวัฒนธรรมต่างถิ่น โดยเฉพาะ วัฒนธรรมที่ถูกสร้างขึ้นจากรัฐส่วนกลางในฐานะเป็นวัฒนธรรมที่รัฐรับรองว่าเป็นมาตรฐาน วัฒนธรรมการจัดงานศพก็เช่นเดียวกัน มีการปรับไปตามกระแสโลกไร้พรมแดนด้วยการนำศพมาตั้ง บำเพ็ญกุศลที่วัด เพื่อความสะดวกของเจ้าภาพเองและแขกผู้มาร่วมงาน แต่ส่งผลกระทบต่อมา ในการช่วยเหลือกันเหมือนก่อนตามวิถีชีวิตชุมชนก็ได้จางหายไปด้วยเพราะเจ้าภาพต้องจัดหาของใช้ ในพิธีศพต่างๆ อย่างกลายเป็นการพึ่งพาระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม สอดคล้องกับเอกสารที่เกี่ยวข้อง พิธีกรรมศพของสุเมธ ต้นสกุล (2536: 18-19) รูปแบบของพิธีศพได้เปลี่ยนแปลงไปนับตั้งแต่

มีการปฏิรูปเศรษฐกิจและการเมือง โดยเฉพาะสังคมไทยในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งระบบเศรษฐกิจได้เปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบบทุนนิยมแบบตะวันตกมากขึ้น โดยการเปลี่ยนแปลงนี้นำไปสู่ความเชื่อที่ว่า การจัดงานศพเป็นพิธีการที่เจ้าภาพจัดขึ้น เพื่อต้องการแสดงให้เห็นถึงสถานภาพและความมีหน้ามีตาทางสังคมโดยได้ให้เหตุผลไว้ 3 ประการ คือ 1) ผู้คนมีรายได้เพิ่มขึ้นในชนชั้นกลางสามารถจัดงานศพให้หรูหราได้ ในขณะที่เจ้าภาพยากจนจัดงานศพแบบประหยัดในค่าใช้จ่าย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงฐานะของเจ้าภาพ 2) เจ้าภาพร่ำรวยสามารถได้กำไรจากการจัดงานศพ เนื่องจากแขกผู้มาร่วมงานเป็นผู้มีฐานะเสมอกันหรือสูงกว่าจะร่วมทำบุญกับเจ้าภาพมาก ซึ่งเงินที่ร่วมทำบุญจากแขกเจ้าภาพอาจนำมาสร้างถาวรวัตถุ เพื่อเป็นอนุสรณ์ให้ผู้มีพระคุณสร้างความมีหน้ามีตาทางสังคมให้เจ้าภาพนั้นๆ และ 3) เป็นค่านิยมในการเลียนแบบวัฒนธรรม การจัดงานศพของชนชั้นสูงซึ่งมีความเชื่อว่าการเลียนแบบกิจกรรมของชนชั้นสูงจะสามารถสร้างชื่อเสียงและเกียรติยศให้แก่ตนเองและวงศ์ตระกูล ได้แก่ การทำบุญครบ 7 วัน 50 วัน 100 วัน หรือการทำบุญหน้าศพทุกๆ วัน นับจากวันมรณะไปจนครบ 7 วัน ซึ่งแต่เดิมการบำเพ็ญกุศลของประเพณีไทยมักจะสวดเพียง 3 วัน

เชื่อมโยงกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2553: 1) ที่กล่าวถึงความเป็นสมัยใหม่ของระบบเศรษฐกิจว่า การที่ชนชั้นนำของไทยต้องการให้ประเทศไทยเข้าสู่การเป็นสมัยใหม่ แต่การเป็นสมัยใหม่ของไทยนั้นมีลักษณะพิเศษ คือ การเป็นสมัยใหม่ทางเศรษฐกิจที่รับเทคโนโลยีและระบบทุนนิยม โดยเฉพาะทุนนิยมการค้ารับจากตะวันตกแต่ยังรักษารัฐและวัฒนธรรมแบบจารีตของไทยโบราณเป็นเช่นนี้ตั้งแต่เปิดประเทศในราวช่วงกลางศตวรรษที่ 19 จนถึงปัจจุบัน ลักษณะนี้คือ ทิศทางประเทศไทยในพัฒนาการเศรษฐกิจสังคมโลก คือ การเป็นสมัยใหม่ของไทย สำหรับการประกอบพิธีกรรมงานศพ โดยการจัดซื้อจัดจ้างนั้นเจ้าภาพถือเอาระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมนี้เข้ามาปรับใช้ให้มีบทบาทสำคัญ ผนวกกับความเร่งรีบในการประกอบอาชีพทำให้ผู้คนให้ความสำคัญกับระบบเศรษฐกิจแบบนี้แม้จะมีค่าใช้จ่ายที่เพิ่มขึ้นก็ตาม การจัดหาของใช้ต้องจัดซื้อจัดจ้างเริ่มตั้งแต่หีบใส่ศพ การประดับตกแต่งโลงศพและฌาปนสถาน การประกอบอาหารเลี้ยงรับรองแขก การเช่าเต็นท์และโต๊ะอาหารเลี้ยงแขก การจัดหาของชำร่วยแจกในงาน การนำพวงหรีดร่วมไว้อาลัย การมอบทุนสาธารณสงเคราะห์ (ในวันเผาศพ) ซึ่งสิ่งเหล่านี้ต้องอาศัยเงินเป็นตัวแปรสำคัญในการใช้จ่าย ซึ่งถือเป็นแนวคิดเดียวกันกับเอกสารที่เกี่ยวข้องในพิธีกรรมงานศพของอารดา ฉิมมาศ (2550: 1) ว่า ปัจจุบันธุรกิจรับจัดงานศพออนไลน์มีการแพร่กระจาย เมื่อมีผู้เสียชีวิตลงสิ่งสำคัญที่ต้องดำเนินการต่อไปคือ การประกอบพิธีกรรมทางศาสนาซึ่งแตกต่างกันไป งานศพเป็นพิธีกรรมที่มีขั้นตอนยุ่งยากซับซ้อน ญาติมิตรของผู้เสียชีวิตอาจไม่มีความสะดวกที่จะดำเนินการได้เองทั้งหมดประกอบกับเจ้าภาพอาจไม่มีความรู้ความเข้าใจเพียงพอในการดำเนินงานตามขั้นตอนต่างๆ ได้ การนำกระบวนการด้านความรู้ความเข้าใจด้านการจัดพิธีกรรมผสมผสานกับการนำเทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัยมาประยุกต์ใช้สามารถจัดรูปแบบการให้บริการและขนาดของพิธีกรรมได้ตามวัตถุประสงค์ของลูกค้าหรือ

เจ้าภาพ ซึ่งมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของจรัญ จิตตส่วโร (พระมหา) (2553: ก-ข) กล่าวไว้ลักษณะเดียวกันว่า จากเดิมงานศพเป็นของญาติ มิตร หมู่บ้านและชุมชน ปัจจุบันทั้งหมดกลายเป็นงานศพของธุรกิจ ขยายโรงศพ ขยายปราสาทศพ ขยายพวงหรีด ธุรกิจของกลุ่มฌาปนกิจสงเคราะห์และกิจกรรม ซื้อขายการจัดพิธีกรรมเพื่อตอบโจทยความต้องการของเจ้าภาพได้ ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจระบบทุนนิยมยังประกอบไปด้วยภาคอุตสาหกรรมการค้า เพื่อตอบสนองความต้องการของคนในชุมชน ซึ่งมีแนวคิดด้านกระแสโลกาภิวัตน์ที่ส่งผลต่อเศรษฐกิจของมานิตดา ชาญไชย (2554: 1) ที่ส่วนเชื่อมโยงกล่าวว่า รัฐให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจภาคอุตสาหกรรมมากกว่าภาคการเกษตร ระบบเศรษฐกิจของประเทศจึงเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อยังชีพมาเป็นการผลิตเพื่อการค้าเป็นผลทำให้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอันสืบเนื่องมาจากระบบเศรษฐกิจ การหันมาพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นหลักทำให้สังคมเกษตรกรรมจำนวนมากในประเทศไทยล่มสลาย เกษตรกรขายที่ดินและเดินทางเข้าสู่เมืองมากขึ้น ในฐานะแรงงานรับจ้างราคาถูกเกิดช่องว่างทางสังคมมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ยังเป็นการรับเอาแบบแผนการใช้ชีวิตแบบทุนนิยมและบริโภคนิยมเข้ามาใช้ชีวิตมากขึ้น ในการประกอบพิธีกรรมงานศพ เช่นเดียวกับงานวิจัยของทอโท กัสปะ (พระ) (2551: ค-ง) กล่าวว่า การปรับเปลี่ยนพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายมีการปรับเปลี่ยนด้านองค์ประกอบ เพื่อเกิดความสะดวกในการจัดหา เช่น เครื่องประกอบ พิธีบูชา บวงสรวง บางอย่างเคยผลิตใช้เองก็หาซื้อตามตลาดมาใช้ทดแทน ซึ่งการจัดหานี้ต้องใช้ระบบทุนนิยมเป็นหลัก จากแนวคิดเอกสารที่เกี่ยวข้อง และงานวิจัยได้ยกมานี้ทำให้มองภาพในการจัดงานศพปัจจุบันทำให้มองเห็นถึงมิติการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจภาคอุตสาหกรรมและภาคการเกษตรของชุมชนเมืองได้อย่างชัดเจน เพราะชุมชนปัจฉิมทัศน์เป็นชุมชนเมืองที่พัฒนามาจากชุมชนท้องถิ่น การประกอบอาชีพและรายได้ก็ถูกปรับเปลี่ยนไปด้วยเช่นกัน เมื่อความเปลี่ยนแปลงเข้ามามีส่วนสำคัญในแนวคิดและความทันสมัย

เศรษฐกิจในปัจจุบันต่างจากระบบเดิมอย่างมากซึ่งส่วนหนึ่งเกิดจากบริบทพื้นที่ตำแหน่งหน้าที่ การประกอบอาชีพและรายได้ของผู้คนในชุมชนทำให้เปลี่ยนแปลงไปตามปรากฏการณ์ของสังคมเป็นระบบทุนนิยมที่นำมาปรับใช้ตามวัฒนธรรมบริโภคนิยมซึ่งเป็นการตอบสนองความต้องการของเจ้าภาพและผู้คนในชุมชนด้านการประกอบพิธีกรรมงานศพ เพราะเป็นการอำนวยความสะดวกในพิธีกรรมให้แล้วเสร็จอย่างครบครันแต่ก็ส่งผลกระทบต่อเรื่องค่าใช้จ่ายที่เพิ่มมากขึ้นจากเดิม เพราะเป็นการจัดหาจากเจ้าภาพด้วยการจัดซื้อจัดจ้างในทุกๆ ส่วนของพิธีกรรม จึงกล่าวได้ว่ามีทั้งผลส่วนดีและส่วนเสียรวมกันในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่กล่าวมาแล้วนี้

5.2.2.3 ด้านการเมือง พิธีกรรมงานศพในชุมชนเมืองที่เป็นระบบการปกครองแบบการเมืองท้องถิ่นส่วนภูมิภาค แต่เดิมก่อนปี พ.ศ. 2545 มีการจัดพิธีกรรมศพแบบเรียบง่ายที่ยังเป็นรูปแบบเดิม กล่าวคือ นิยมจัดตั้งศพบำเพ็ญกุศลที่บ้านของผู้ตายเป็นหลัก 3 วันจึงนำมาประกอบพิธีฌาปนกิจที่วัดแล้วกลับไปทำบุญที่บ้านเจ้าภาพซึ่งมีผู้นำชุมชนเป็นผู้นำด้านการประกอบพิธี รวมถึง

ประสานงานและให้คำปรึกษาในรูปแบบของงานเพื่อความเรียบร้อย สอดคล้องกับงานวิจัยของ บุญจันทร์ อ้นไฮ (พระอธิการ) (2553: ค-ง) กล่าวถึงการแสดงความสัมพันธ์ในชีวิตของผู้คนในชุมชนที่มีการถ่ายทอด สั่งสม ปรับปรุงสู่การเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมงานศพซึ่งสามารถจำแนกประเด็นหลักๆ ได้ คือ ด้านความเชื่อเกี่ยวกับการจัดงานศพ ด้านพิธีกรรมเกี่ยวกับการจัดงานศพ ด้านรูปแบบการจัดงานศพ ส่วนบทบาทหน้าที่ของสมาชิกสภาเทศบาลยังไม่มีความโดดเด่นเท่าที่ควรจะไปเป็นแขกที่ถูกเชิญไปในฉาปนกิจเท่านั้น ผู้นำชุมชนจึงถือว่ามืบทบาทที่สำคัญมากกว่าสมาชิกสภาเทศบาล ในการกระทำกิจกรรมต่างๆ ในพิธีงานศพเพราะผู้นำคือผู้ประสานงานช่วยให้คนในชุมชนทั้งหลาย รวมกันเพื่อไปสู่จุดหมายที่ตั้งตามต้นติแบบแผนของชุมชน

นับจากปี พ.ศ. 2545 จนถึงปัจจุบันการจัดพิธีกรรมงานศพมีความเกี่ยวข้องกับ การเมืองท้องถิ่นเพราะชุมชนเมืองเป็นอีกส่วนหนึ่งในสังคมที่มีรูปแบบการปกครองเป็นระบบกระจาย อำนาจแบบย่อย กล่าวคือ มีการแบ่งเป็นเขตปกครองในส่วนต่างๆ จากส่วนเล็กสุดของเมืองเรียกว่า ชุมชน ซึ่งต้องมีประธานชุมชนหรือผู้นำชุมชนสู่การปกครองของเทศบาลที่ทุกๆ ชุมชนต้องขึ้นต่อ ส่วนปกครองนี้และต้องมีสมาชิกสภาเทศบาล (ส.ท.) ดูแลแต่ละเขตชุมชนในพื้นที่ของตนแล้วขึ้นตรง ต่อนายกเทศมนตรีซึ่งเป็นผู้บริหารหลักของเทศบาลซึ่งตำแหน่งหน้าที่เหล่านี้มีความเชื่อมโยง ในการติดต่อประสานงานกันโดยแจ้งการตายกับผู้นำชุมชนภายใน 24 ชั่วโมง จากนั้นผู้นำชุมชน จะติดต่อประสานงานกับสมาชิกสภาเทศบาลตามเขตของตนให้แจ้งต่อเทศบาล แม้ประเพณีการร่วม ไว้อาลัยที่นิยมคือการนำพวงหรีดดอกไม้สดมามอบให้เจ้าภาพรวมถึงบริจาคเงินในการดเชิญนั้น ร่วมทำบุญกับเจ้าภาพและในการมาร่วมพิธีกรรมงานศพในวันฉาปนกิจ (เผา) ทั้งผู้นำชุมชนและ สมาชิกสภาเทศบาลก็มาในฐานะแขกที่ได้รับเชิญจากการ์ดเชิญ ซึ่งบทบาทในการให้คำแนะนำ และปรึกษาเรื่องขั้นตอนพิธีกรรมต่างๆ ผู้นำชุมชนไม่ได้ให้คำปรึกษาเหมือนดังเก่าโดยมอบให้พระ เจ้าหน้าที่และเจ้าหน้าที่ทางวัดที่รับผิดชอบส่วนนี้แนะนำแทน การปรับเปลี่ยนในการประสานงาน ต่างๆ นี้เป็นไปตามกระแสโลกาภิวัตน์สู่การเปลี่ยนแปลง ซึ่งมานิตดา ชาญไชย (2554: 1) ได้กล่าว แนวคิดการเปลี่ยนแปลงด้านการเมืองท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ว่า ถ้าพูดถึงการเมืองผู้คนส่วนใหญ่ มักจะนึกถึงประชาธิปไตยเป็นหลักเพราะประชาธิปไตยนี้เป็นการยอมรับจากผู้คนส่วนใหญ่ นอกนั้น ยังมีส่วนที่เกี่ยวข้องอีกคือ ตำแหน่งหน้าที่และเศรษฐกิจในสังคมทำให้ระบบทุนนิยมเป็นสิ่งชอบธรรม โดยการแสดงออกในการร่วมงานศพของกลุ่มคนเหล่านี้ ในขณะที่เดียวกันความเจริญที่เกิดขึ้นก็ทำให้ รูปแบบพิธีกรรมต่างๆ เสื่อมถอยลงจากวัฒนธรรมเดิมเพราะผู้คนเน้นเสรีภาพในการประกอบธุรกิจ ทั้งยังมีการเชิญนักการเมืองท้องถิ่นมาเป็นเกียรติในงานเพื่อความเป็นหน้าตาทางสังคมของเจ้าภาพ ซึ่งสอดคล้องกับวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (2559: 167) กล่าวว่า เศรษฐกิจและการเมือง เป็นส่วนหนึ่งของโลกาภิวัตน์ที่เป็นคำศัพท์เฉพาะที่บัญญัติขึ้นเพื่อตอบสนองปรากฏการณ์ทางสังคม โดยมีผลสะท้อนให้สามารถรับรู้และมีความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นลักษณะการแพร่กระจายออกไปจากจุดหนึ่ง

ไปสู่จุดหนึ่ง ทั้งนี้ สุภาวดี ขุนทองจันทร์ (2559: 161-168) ยังกล่าวสนับสนุนว่า ผลสะท้อนที่เกิดจากความเปลี่ยนแปลงนั้นย่อมมีสิ่งแวดล้อมในด้านทรัพยากรมนุษย์และวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น ทำให้ส่งผลอย่างรวดเร็วต่อส่วนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย จากแนวคิดนี้สามารถมองการเมืองในการมีส่วนร่วมต่างๆ ของพิธีกรรมงานศพได้ว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องด้วยชีวิตตั้งแต่เกิดจนถึงตาย ซึ่งมุมมองในการเกี่ยวข้องนั้นเป็นผลจากการแสดงออกโดยตรงจากระบบการเมืองเพราะผู้นำชุมชนและนักการเมืองท้องถิ่นถือเป็นผู้มีบทบาททางสังคม

ระบบการเมืองปัจจุบันในชุมชนเมืองแม้จะเป็นการเมืองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชนและนักการเมืองท้องถิ่นถือเป็นผู้มีบทบาทที่สำคัญในการประสานงานพิธีกรรมงานศพของชุมชนเมืองให้เข้าไปในทิศทางเดียวกันของชุมชน ด้วยบทบาทเหล่านี้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคม เพราะส่วนหนึ่งเกิดจากทัศนคติที่เป็นปัจเจกบุคคลและส่วนหนึ่งเกิดจากตำแหน่งหน้าที่ของบุคคลเหล่านั้นเพื่อให้เจ้าภาพหรือผู้ตายได้รับเกียรติและมีหน้าตาทางสังคม ทั้งนี้เจ้าภาพก็ยังคงมีความพอใจที่การเมืองส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบำเพ็ญกุศลและตอบสนองความต้องการทั้งทางด้านพิธีกรรมและทางด้านที่เกี่ยวข้องกับส่วนราชการหรือทางด้านหน้าที่การงานของผู้ตาย

5.2.2.4 ค่านิยม การประกอบพิธีกรรมงานศพแต่เดิมมีการจัดพิธีตามต้นตอแบบแผนที่เป็นประเพณีสืบทอดมา ขั้นตอนต่างๆ เป็นไปตามโครงสร้างเดิมที่เริ่มตั้งแต่พิธีกรรมก่อนตายโดยบอกทางดีแก่ผู้ที่ใกล้ตายให้ตายอย่างสงบ พิธีกรรมตอนตายโดยจัดตั้งศพบำเพ็ญกุศลที่บ้านของผู้ตายที่เป็นการจัดงานที่บ้าน 3 วัน และสวดพระอภิธรรมวันละ 3 จบตามประเพณีนิยมจนถึงการนำศพมาฉาปนกิจ (เผา) และพิธีกรรมหลังตายโดยการทำบุญฉลองอัฐิแล้วเก็บอัฐิไว้ทำบุญตามประเพณี สิ่งเหล่านี้เป็นการแสดงออกด้านวัฒนธรรมการทำพิธีศพที่มีผลเชื่อมโยงกับค่านิยมในชุมชนเพื่อให้เป็นแบบแผนที่ต้องกระทำร่วมกัน ถาวร ดำเนตร (2545: 122) กล่าวไว้ในเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมงานศพว่า พิธีกรรมเป็นวัฒนธรรมที่คนในสังคมสร้างขึ้นจนเกิดเป็นค่านิยมเพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงทางจิตใจ มีความหวังในความเชื่อว่าพิธีกรรมจะนำไปสู่ผลที่คาดหวังทำให้อยู่เย็นเป็นสุข เพราะพิธีกรรมมีความสัมพันธ์กับชีวิตและมีความเชื่อเป็นพื้นฐาน ซึ่งความเชื่อนั้นได้รับการสืบทอดมาจากประเพณีดั้งเดิมกลายเป็นแบบแผนในการกระทำจนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่ยอมรับร่วมกัน แบ่งได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ พิธีกรรมส่วนบุคคลและพิธีกรรมส่วนรวมของชุมชน จากเอกสารที่เกี่ยวข้องนี้ทำให้มองเห็นถึงค่านิยมแบบดั้งเดิมของชุมชนที่เป็นไปลักษณะอนุรักษนิยมใช้รูปแบบเก่า

ปัจจุบันค่านิยมในการประกอบพิธีกรรมศพได้ถูกปรับเปลี่ยนไปในรูปแบบการบูรณาการเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 เป็นต้นมา ตั้งแต่พิธีกรรมก่อนตายด้วยการบอกทางดีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนามุ่งเน้นให้จิตสงบก่อนสิ้นลมทั้งผู้ใกล้ตายอยู่ที่บ้านและโรงพยาบาล พิธีกรรมตอนตายด้วยการไปรับศพที่โรงพยาบาล (กรณีและผู้ตายสิ้นใจที่โรงพยาบาล) แล้วนำศพมาตั้งศพบำเพ็ญกุศลที่วัดแทนที่บ้าน ปรับเปลี่ยนขั้นตอนการทำศพก่อนบรรจุลงหีบ ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมงานศพ

ที่เพิ่มการแสดงพระธรรมเทศนา 1 กัณฑ์ (ใช้เวลาประมาณ 20 นาที) ก่อนสวดพระอภิธรรม การสวดพระอภิธรรมเพียงจบเดียวรวมถึงทอดผ้าบังสุกุลที่ไม่จำเป็นต้องทอดตามอายุและประกอบพิธีฌาปนกิจ (เผา) ทั้งศพที่ตายดีและตายผิดธรรมชาติ พิธีกรรมหลังตายด้วยการทำบุญฉลองอัฐิ เรียกว่า สัตตมวาร บางเจ้าภาพมีการทำบุญแจกข้าว (บุญอุทิศ) ในวันนั้น ซึ่งทั้ง 3 ชั้นตอนหลักๆ นี้ เป็นโครงสร้างในการประกอบพิธีกรรมงานศพ เมื่อความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมีความเจริญก้าวหน้าไปอย่างไม่หยุดนิ่งกระแสความเปลี่ยนแปลงจึงไหลลื่นเข้าสู่วิถีชีวิตของสังคมชนบทและชุมชนเมืองมากขึ้น

กระแสโลกาภิวัตน์ด้านค่านิยมจึงถูกนำมาใช้ในการเชิญมาร่วมงานศพและการบำเพ็ญกุศลศพ ส่วนหนึ่งเกิดจากสภาพบริบทพื้นที่และการรับเอาวัฒนธรรมใหม่ๆ เข้ามาปรับใช้ เกิดเป็นค่านิยมในรูปแบบใหม่ในชุมชนเมืองที่มีระบบความเชื่อจากสมาชิกในชุมชนเห็นร่วมกันว่าดีหรือไม่ดี ซึ่งเจ้าภาพมองว่าการนำศพมาจัดประกอบพิธีกรรมมีความสะดวกในหลายๆ ด้าน ซึ่งสุริชัย หวันแก้ว (2547: 157-158) กล่าวในกระแสโลกาภิวัตน์ว่า การเปลี่ยนแปลงในด้านที่เกิดขึ้นในด้านต่างๆ มนุษย์ประดิษฐ์และสร้างขึ้นโดยการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านค่านิยม บรรทัดฐานและระบบสัญลักษณ์ต่างๆ ในสังคมนั้นๆ ที่แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ 1) การเปลี่ยนแปลงจากภายในที่คิดค้นกระบวนการใหม่ในสังคม และ 2) การเปลี่ยนแปลงจากภายนอกที่นำเทคโนโลยีมาปรับใช้ จากทฤษฎีของสุริชัยเชื่อมโยงกับพิธีกรรมงานศพในปัจจุบันโดยมีการนำเทคโนโลยีมาปรับใช้ทั้งในการเชิญแขกมาร่วมงาน ทั้งการแจ้งข่าวการตายและการจัดรูปแบบ สอดคล้องกับแนวคิดจากสำนักงานที่ปรึกษาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีประจำสถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงบรัสเซลส์ (2559: 2) กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงด้านค่านิยมส่งผลต่อสังคมอย่างรวดเร็วและส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเชื่อของคนไทย ถึงแม้ว่าวัฒนธรรมของแต่ละชนชาติคล้ายคลึงหรือแตกต่างกันในแต่ละภูมิภาคของโลก ความแตกต่างนี้ก็ก่อให้เกิดทั้งโอกาสและอุปสรรคในการติดต่อสื่อสารด้วยเช่นกัน ในส่วนของทรงคุณ จันทจร (2553: 64-70) กล่าวในลักษณะคล้ายกันของวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อค่านิยมว่า กลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมคล้ายกันจะมีความสนิทสนมกันมีสัญลักษณ์ในการติดต่อกันทางวัฒนธรรมเกิดเป็นการแพร่กระจายจากจุดศูนย์กลางไปอีกจุดหนึ่ง จำแนกองค์ประกอบหลักๆ ได้ 3 ด้าน คือ 1) ลักษณะทางวัฒนธรรม (Cultural Trait) 2) หน่วยรวมวัฒนธรรม (Cultural Complex) และ 3) เขตวัฒนธรรม (Cultural Area) จึงกล่าวได้ว่าการเปลี่ยนแปลงค่านิยมในการจัดพิธีกรรมงานศพ เริ่มจากวัฒนธรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงไป ส่วนหนึ่งเพราะชุมชนมีความเป็นเมืองจึงทำให้แนวคิดด้านค่านิยมที่ตอบสนองความสะดวกสบายเป็นที่ต้องการของเจ้าภาพ เช่นเดียวกับงานวิจัยของพิพัฒน์พงษ์ ฐานวุฑโฒ (ใจกว้าง) (พระอธิการ) (2555: 35-39) กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงการจัดงานศพของชาวพุทธว่า พิธีกรรมของชาวบ้านถูกกระบวนการขัดเกลาทางสังคมจัดให้มีระเบียบแบบแผนให้เป็นมาตรฐานอย่างเดียวกัน สาเหตุมาจากการที่คนในชุมชนเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวมากขึ้น

วิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้เกิดค่านิยมแบบใหม่ที่คำนึงถึงความสะอาดสบายมากกว่าความสามัคคี ส่วนในระดับชุมชนก็มีระบบการรวมกลุ่มเพื่อการจัดสรรผลประโยชน์จากการตายทำให้เกิดเงิน ทุนหมุนเวียนกับระบบการศึกษาที่เจริญขึ้นของพระสงฆ์รวมทั้งบทบาทของผู้นำชุมชนอันมีปัจจัย ทางการเมืองเป็นเบื้องหลังและค่านิยมของเจ้าภาพงานศพที่ต้องการความทัดเทียมกับผู้อื่น จึงส่งผล ต่อความเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายตามประสบการณ์ที่ได้รับมาของผู้ที่มีหน้าที่ชี้นำชุมชน นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยภายนอกที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมต่างท้องถิ่นและด้วยกระแสของโลกยุคทุนนิยม ที่ทำให้เกิดระบบเศรษฐกิจแบบตัวแทนล้วนแต่เป็นสาเหตุทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงการจัดพิธีศพ ทั้งสิ้น จากแนวคิด เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนี้ สามารถมองค่านิยมของผู้คนในชุมชนเมือง ได้ในรูปแบบของการแพร่กระจายสู่การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมจนเกิดเป็นค่านิยมใหม่ๆ ในความสะอาดสบายของบริบทพื้นที่ ขั้นตอนพิธีรวมถึงให้เท่าเทียมผู้อื่นในด้านสังคม

ความเปลี่ยนแปลงด้านค่านิยมนี้ส่งผลให้วิถีชีวิตมีความเปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน ถือเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่ผู้คนในชุมชนรับเอาค่านิยมใหม่ๆ เข้ามาปรับใช้ให้สอดคล้องกับ กระบวนการด้านการประกอบพิธีกรรมงานศพ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้เป็นผลมาจากการรับเอา ความเชื่อในรูปแบบใหม่ๆ ที่มีแนวคิดว่าทันสมัยในกระแสโลกาภิวัตน์สามารถส่งข่าวสาร ข้อมูล ได้อย่างรวดเร็ว การนำเทคโนโลยีเหล่านี้มาปรับใช้เป็นค่านิยมมีทั้งผลดีและผลเสียตามมา ผลดีที่ได้ ประโยชน์คือ การส่งข่าวสารได้อย่างรวดเร็ว สามารถทำให้รับรู้ทันเหตุการณ์ ส่วนผลเสียคือ การลบล้าง ค่านิยมเก่าที่ทำให้ความสัมพันธ์ในชุมชนมีความเห็นห่างออกไป เพราะแขกที่มาร่วมงานส่วนมาก จะมาด้วยการดูเชิงบ้าง การติดต่อสื่อสารด้วยอินเทอร์เน็ตบ้าง สิ่งเหล่านี้เป็นการสร้างชุดรูปแบบ ความเชื่อด้านค่านิยมให้ทัดเทียมกับผู้อื่นจนทำให้วิธีการจัดพิธีกรรมงานศพเป็นรูปแบบใหม่ในชุมชนเมือง

5.3 ข้อเสนอแนะ

การศึกษาผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะที่สามารถจำแนกออกได้ 2 ประการ ดังนี้

5.3.1 ข้อเสนอแนะที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้

การศึกษาวิจัยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพในชุมชนเมือง อำเภอเมือง มหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม ผู้วิจัยมีประเด็นในการนำไปใช้ประโยชน์ที่จักเสนอแนะ ดังนี้

5.3.1.1 การเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพ เป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องด้วยชีวิต ขั้นตอน พิธีกรรมมีการผสมผสานกับวัฒนธรรมร่วมที่สามารถใช้ได้กับชุมชนเมืองและชุมชนท้องถิ่น

5.3.1.2 กระบวนการในขั้นตอนต่างๆ ของพิธีกรรมงานศพ สามารถนำไปปรับ ประยุกต์และบูรณาการได้ตามสภาพบริบทพื้นที่ที่นำไปใช้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยภายในและปัจจัย ภายนอกของผู้คนในชุมชนนั้น

5.3.1.3 ชุดรูปแบบที่นำเสนอเป็นการสร้างความสะดวกสบายให้แก่เจ้าภาพ และข้อจำกัดด้านเวลา สถานที่ ของผู้คนในบริบทพื้นที่ชุมชนเมือง

5.3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการทำงานวิจัยครั้งต่อไป

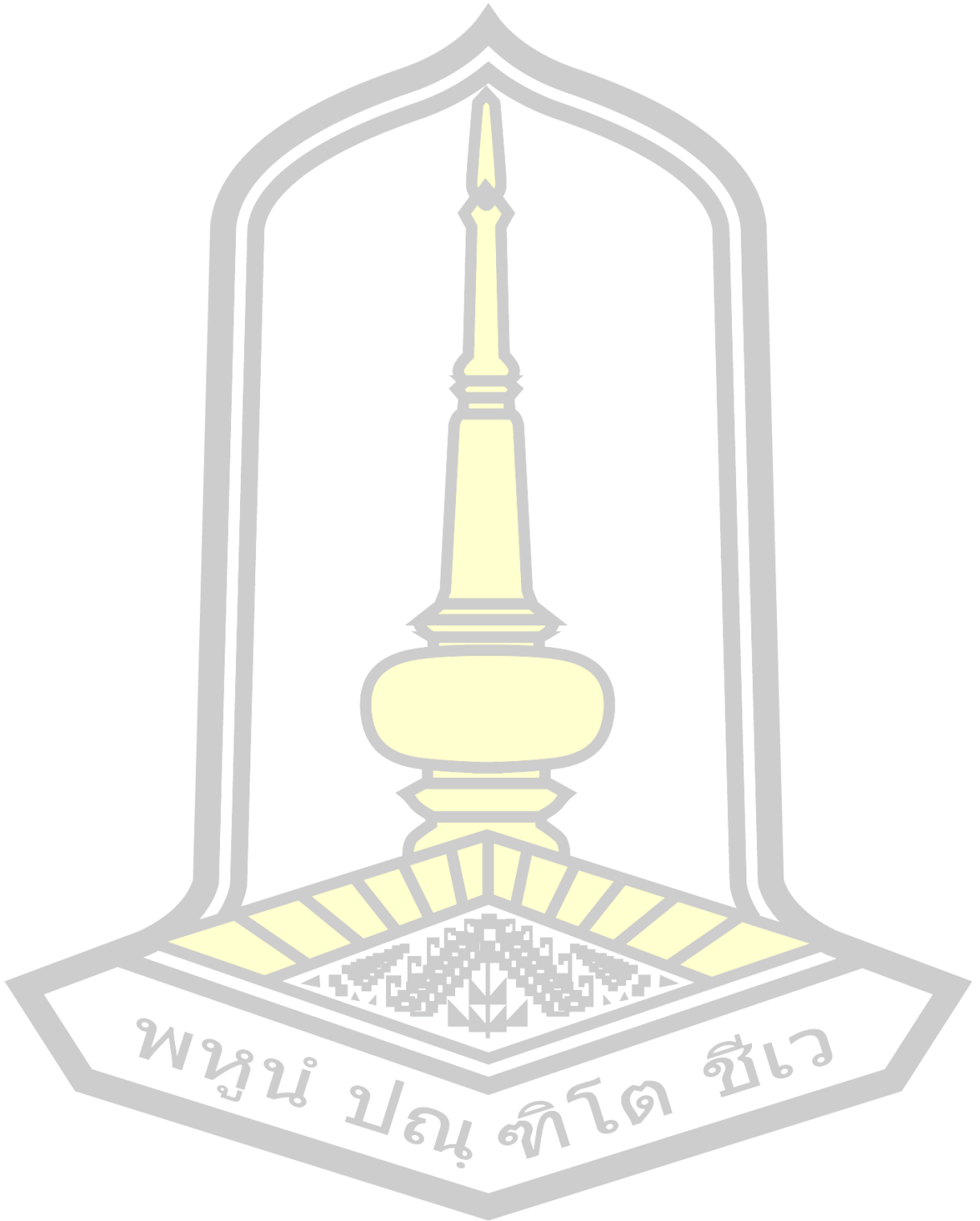
การศึกษาการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพในชุมชนเมือง อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม มีขอบเขตพื้นที่วิจัยในชุมชนปัจฉิมทัศน์เท่านั้น ซึ่งผู้วิจัยถือเป็นตัวแทนชุมชนเมืองในเขตเทศบาลเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม ยังมีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบพิธีกรรมงานศพและประเด็นที่น่าสนใจอื่นๆ ที่สามารถนำมาเป็นประเด็นในการศึกษาวิจัยต่อไปได้ ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะประเด็นที่น่าสนใจเพิ่มเติม ดังนี้

5.3.2.1 การศึกษาเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพในชุมชนเมืองกับชุมชนท้องถิ่นของสังคมไทย

5.3.2.2 ธุรกิจเกี่ยวกับงานศพในชุมชนเมือง

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กนกศักดิ์ ดวงแก้วเรือน และคณะ. (2552). *การจัดงานศพด้วยความพอเพียงของชาวบ้านตำบลแม่ทา อำเภอมะเอน จังหวัดเชียงใหม่*. รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นฉบับสมบูรณ์โครงการ กรุงเทพฯ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- กาญจนา แก้วเทพ. (2549a). *พิธีกรรมสี่อประเพณี*. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2549b). *สี่พันบ้านขานรับงานสุภาพ*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กานต์ทิศา สีหมากสุก. (2558). *วิเคราะห์ปัจจัย การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อ ในพิธีกรรมของไทยทรงดำ : กรณีศึกษาเขตตำบลหนองปรัง อำเภอยาย้อย จังหวัดเพชรบูรณ์*. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา.
- จรัญ จิตตสัโร (พระมหา). (2553). *การศึกษาแนวความคิดความเชื่อเชิงวัฒนธรรมในการสร้างปราสาทศพ ของชาวพุทธล้านนา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธธรรมมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2530). *คติชาวบ้าน*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (มหาสารคาม).
- จีรวรรณ ชัยจันดี. (2524). *ประเพณีเกี่ยวกับการตาย*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ฉวีวรรณ วงศ์ศรี. (2555). *การเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมงานศพ*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2553). *การเป็นสมัยใหม่กับแนวคิดชุมชน*. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์.
- ชรินทร์ สันประเสริฐ. (2540). *จรรยาบรรณหมอพื้นบ้าน*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- ชาคริต อนันทรวัน. (2538). *จรรยาบรรณหมอพื้นบ้าน*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- ฐิติศักดิ์ เวชกามา. (2553). *แนวคิด ทฤษฎี วัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สถาบันวิจัยศิลปะ และวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- दनัย ไชโยธธา. (2538). *ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ : โอเอสพริ้นติ้งเฮาส์.
- ถาวร ดำเนตร. (2545). *คติความเชื่อในประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าจอมปากช่องภูเวียง*. กรุงเทพฯ : คลังนานาวิทยา.

- ถาวร ดำเนตร. (2545). *คติความเชื่อในประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับเจ้าจอมปากช่องภูเวียง อำเภอกุเวียง จังหวัดขอนแก่น*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ทรงคุณ จันทจร. (2553). *การวิจัยเชิงคุณภาพทางวัฒนธรรมชั้นสูง*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ทอไท กัสปะ (พระ). (2551). *พิธีกรรมเกี่ยวกับการตาย ของชาวอำเภอยะยี่ จังหวัดขอนแก่น*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- เทพศักดิ์ บุญรัตน์. (2554). *ทิศทางและแนวโน้มของการบริการสาธารณะ*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ธิดา โมสิกรัตน์ และจำนงค์ ทองประเสริฐ. (2543). ประเพณีของสังคมไทย วารสารพัฒนาการเรียนการสอน. *วารสารมหาวิทยาลัยรังสิต*, 24 (1), 10-11.
- ธีระพงษ์ มิไธสง. (2550). *การปรับเปลี่ยนพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อการปฏิบัติที่เหมาะสม : กรณีศึกษาการจัดงานศพชุมชนบ้านท่าขอนยาง ตำบลท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม*. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- นฤมล รอดเนียม. (2550). *การศึกษาในโลกโลกาภิวัตน์*. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีและสื่อสาร มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- นิเทศ ดินณะกุล. (2544). *นิเทศ ดินณะกุล. (2544). การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิเทศ ดินณะกุล. (2549). *การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ : แอ็คทีฟพริ้นท์.
- นียบรรณ วรณศิริ. (2550). *มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม : แนวคิด ทฤษฎี ความเป็นมา และสาระสำคัญด้านมานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- นียบรรณ วรณศิริ. (2550). *มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ : ธนาเพรส.
- บุญจันทร์ อันไฮ (พระอธิการ). (2553). *ความเชื่อ พิธีกรรม และรูปแบบการจัดงานศพโดยชุมชนมีส่วนร่วมที่มีผลต่อเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม จังหวัดนครราชสีมา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ประชิด สกณะพัฒน์. (2546). *วัฒนธรรมพื้นบ้านและประเพณีไทย*. กรุงเทพฯ : ภูมิปัญญา.
- ปราณี วงษ์เทศ. (2534). *พิธีกรรมเกี่ยวกับการตายในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป.
- ปัญญานันท์ภิกขุ. (2540). *พระพุทธศาสนาที่แท้*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศูนย์สืบทอดอายุพระพุทธศาสนา.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2542). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*.

กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ราชบัณฑิตยสถาน.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2542). *ภูมิทัศน์วัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์

กรมศิลปากร.

พรชัย ด่านวิวัฒน์. (2549). *โลกาภิวัตน์*. กรุงเทพฯ : ที คิว พี.

พหล แก้วเขียว. (2545). *ฅวปนกิจ*. กรุงเทพฯ : สหธรรมิก.

พิชามภ พันธุ์แพ. (2552). *ผู้นำกับการจัดการการเปลี่ยนแปลง*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พิพัฒน์พงษ์ ฐานวุฒโฒ (ใจกว้าง) (พระอธิการ). (2555). *ศึกษาความเปลี่ยนแปลงการจัดงานศพของชาวพุทธ กรณีศึกษาบ้านหมูน ตำบลนาปรัง อำเภอบึง จังหวัดพะเยา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มานิตตา ชาญไชย. (2554). การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจในยุคโลกาภิวัตน์. *จุฬาลงกรณ์วารสาร*, 23 (90), 37-72.

เมธี พิริยการนนท์. (2556). *การศึกษาวิวัฒนาการของเมืองกับความสัมพันธ์ด้านมิติทางประวัติศาสตร์กรณีศึกษา : เทศบาลเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม*. มหาสารคาม : สำนักพิมพ์คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ผังเมืองและนฤมิตศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

เมธี พิริยการนนท์. (2558). กระบวนการสร้าง จินตภาพ อัตลักษณ์ ชุมชน เมืองมหาสารคาม. *วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่*, 7(4), 124-174.

ยูคีโอะ ฮายาชิ. (2554). *พุทธศาสนาเชิงปฏิบัติของคนไทยอีสาน : ศาสนาในความเป็นภูมิภาค (แปลโดย พินิจ ลาภธนานนท์)*. กรุงเทพฯ : แอคทีฟ พรินท์.

เรณุการ์ ทองคำรอด. (2553). *การปรับตัวต่อความสูญเสียและความโศกเศร้า*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. (2559). การเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารเทศบาลในยุคโลกาภิวัตน์ ตำบลในเขตอำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 35(2), 261-273.

ศรีเลา เกษพรหม. (2544). *ประเพณีชีวิตคนเมือง*. เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สมบัติ ธรรมนูญโท (พระอธิการ). (2555). *พิธีกรรมฝังศพของชาวบ้านเชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สมพิศ หงิมเพ็ง. (2536). *โลกทัศน์ต่อพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายของชาวบ้านลุ่ม อำเภอมือง จังหวัดนครราชสีมา*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สวิง บุญเจิม. (2539). *ตำรามรดกอีสานหรือมูลมังอีสาน*. กรุงเทพฯ : มรดกอีสาน.

สวิง บุญเจิม. (2539). *ตำรายาสุนไพรอีสาน*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สวิง บุญเจิม. (2539). *มรดกอีสาน*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์กรมศิลปากร.

สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2540). *ธรรมเนียมความนิยมการจัดพิธีกรรมงานศพ ในท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

สำนักงานที่ปรึกษาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีประจำสถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงบรัสเซลส์. (2559). บทความด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ. *วารสารวิทย์ปริทัศน์ กรุงบรัสเซลส์*, 8(1), 164-186.

สิริคุตตภิกขุ (เสาร์ ชันธรักษา) (พระ). (2547). *หลักเทศน์ เกิดแก่เจ็บตาย*. กรุงเทพฯ : คลังนานา.

สิริสุตาภิมณฑ (พระครู). (2545). *กะโลง*. ลำพูน : สำนักพิมพ์สภาวัฒนธรรมจังหวัดลำพูน.

สุนันท์ เพชรเลื่อน. (2544). *มรดกไทยอีสาน ฉบับสมบูรณ์*. ขอนแก่น : ขอนแก่นคลังนานาธรรม.

สุภางค์ จันทวานิช. (2555). *ทฤษฎีสังคมวิทยา*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุภาวดี ขุนทองจันทร์. (2559). *การบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างบูรณาการ*. กรุงเทพฯ : ซีเอ็ดดูเคชั่น.

สุเมธ ต้นสกุล. (2536). *รูปแบบของพิธีกรรมงานศพ*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุรพร เสียนสลาย. (2554). *การบริหารการดำเนินงานบริการสาธารณะ*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา.

สุริชัย หวันแก้ว. (2547). *การพัฒนาที่ยั่งยืนในกระแสโลกาภิวัตน์กับทิศทางประเทศไทย*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศูนย์ศึกษาการพัฒนาสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุวัฒน์ จันทรวงศ์. (2547). *แก่นพุทธธรรม*. กรุงเทพฯ : ตถาตา พับลิเคชั่น.

เสฐียร โกเศศ. (2539). *ประเพณีเนื่องในการตาย*. กรุงเทพฯ : สยาม.

เสฐียร โกเศศ. (2515). *เมืองสวรรค์และมีสาางเทวดา*. กรุงเทพฯ : บรรณาการ.

อคิน รพีพัฒน์. (2551). *ทฤษฎีวัฒนธรรมของเกย์รซ์*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศูนย์มานุษยวิทยา สิริรินธร. (องค์การมหาชน).

อคิน รพีพัฒน์. (2551). *วัฒนธรรมคือความหมาย : ทฤษฎีและวิธีการของคลิฟฟอร์ด เกย์รซ์*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศูนย์มานุษยวิทยา สิริรินธร (องค์การมหาชน).

อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ. (2544). *งานพระราชทานเพลิงศพ*. มหาสารคาม :

อภิชาติการพิมพ์.

อภิญญาวัฒน์ โพธิ์सान. (2551). *พุทธศาสน์แนวปฏิบัติเพื่อชีวิต*. กรุงเทพฯ : ที คิว พี.

อมรา พงศาพิชญ์. (2543). *ความหลากหลายทางวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อมรา พงศาพิชญ์. (2551). *วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อารดา นิมมากร. (2550). ธุรกิจรับจัดงานศพออนไลน์. *วารสารราชภัฏพระนคร*, 13 (1), 354–368.

Clifford Geertz. (1973). *The Religion of Java*. Chicago : University Chicago Press.

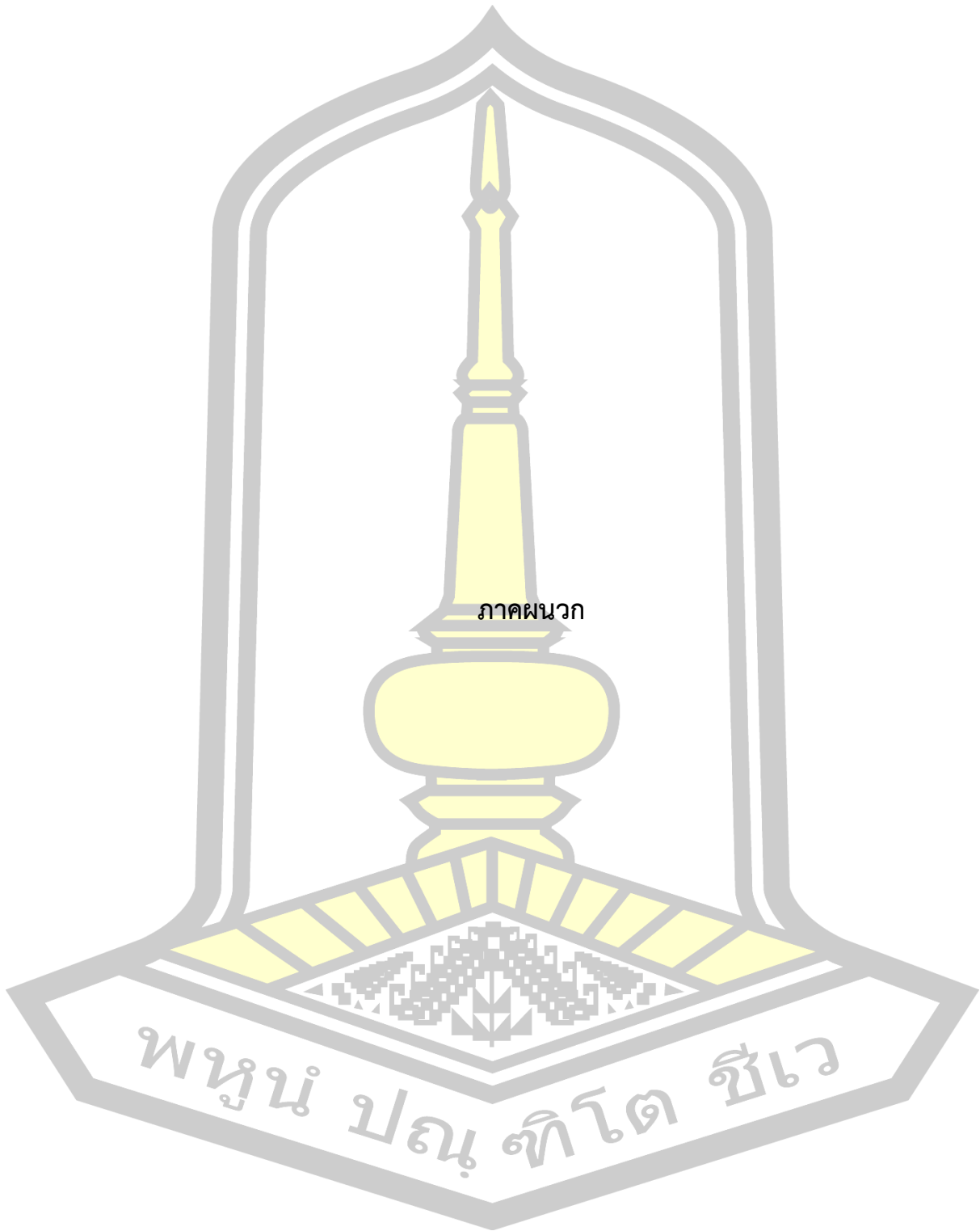
Franz Boas. (1858-1942). *Cultural diffusion theory*. Syracuse : Syracuse University Press.

Kroeber. (1952). *Understanding and Managing The human side of work*. Perntice-Hall,

Inc.

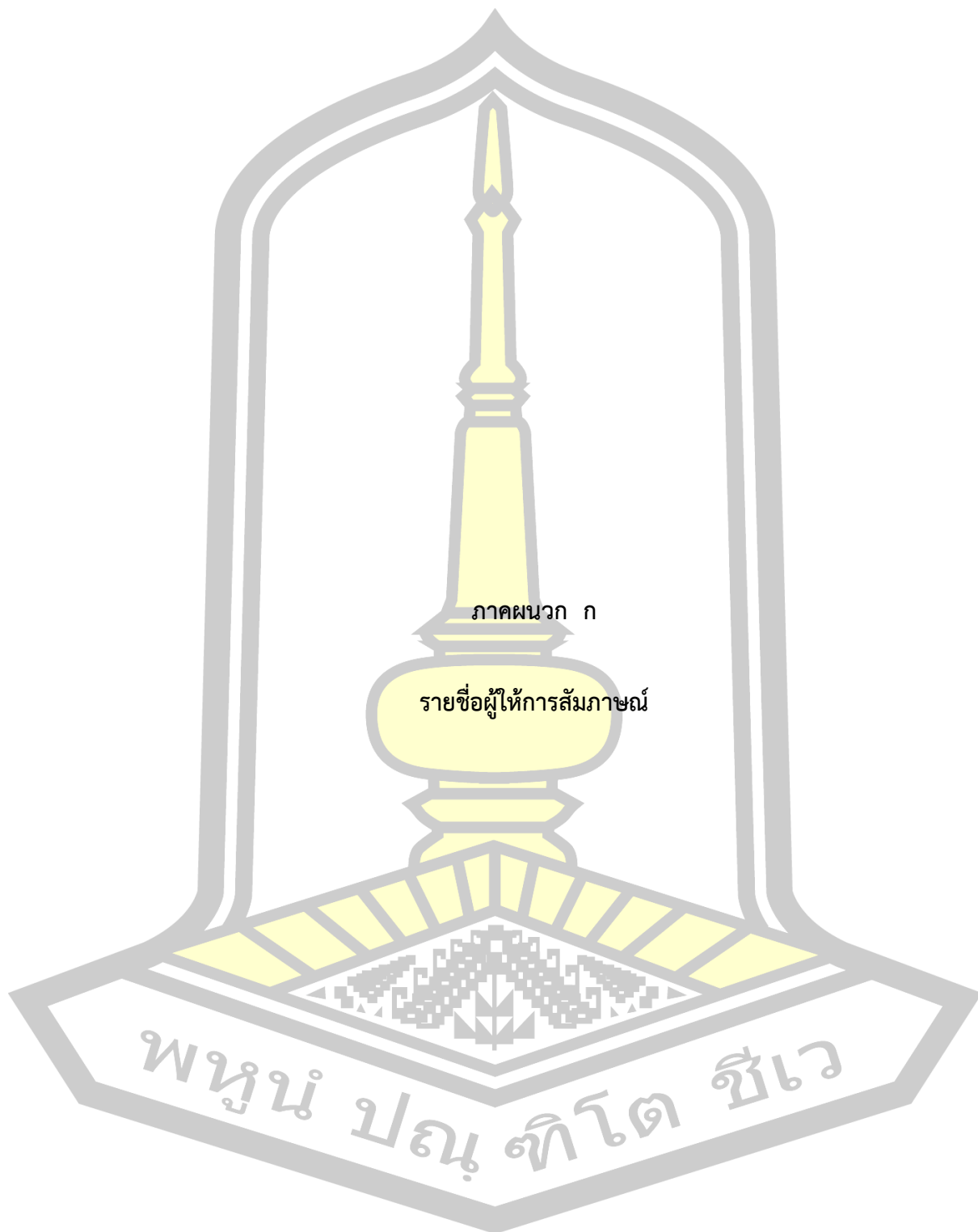

ภาคผนวก

พหุมนุ ปณุ ทิโต ชีเว

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

- คมคาย อุตรพิมพ์ (ดร.). (22 มิถุนายน 2560). สัมภาษณ์. นายกองค้การบริหารส่วนจังหวัด. ที่เลขที่ 197 ถนนนครสวรรค์ ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม.
- จีระพรรณ สุขศรีงาม (รศ.). (31 กรกฎาคม 2560). สัมภาษณ์. คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ที่เลขที่ 197 ถนนนครสวรรค์ ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม.
- ชวน จันทร์เจริญ. (10 มีนาคม 2561). สัมภาษณ์. ประธานชุมชนศรีมหาสารคาม. ที่เลขที่ 3 ถนนริมคลองสมถวิล 19 ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม.
- ชวนพิศ อรรถชาติศรี. (18 พฤษภาคม 2561). สัมภาษณ์. ประธานชุมชนตักศิลา. ที่เลขที่ 197 ถนนนครสวรรค์ ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม.
- ชัยวุฒิ เศวต. (24 กรกฎาคม 2561). สัมภาษณ์. มัคนายกวัดปัจฉิมทัศน์. ที่บ้านเลขที่ 187 ถนนนครสวรรค์ ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม.
- แดง วงษ์พิลาศ. (20 มิถุนายน 2561). สัมภาษณ์. ประธานชุมชนศรีสวัสดิ์ 3. ที่เลขที่ 35 ถนนธรรมวงศ์สวัสดิ์ ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม.
- ทวีศิลป์ โพธิ์ศรี. (17 พฤศจิกายน 2560). สัมภาษณ์. ประธานชุมชนปัจฉิมทัศน์ 2. ที่บ้านเลขที่ 15 ซอยนครสวรรค์ 20 ถนนนครสวรรค์ ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม.
- ทิพย์วิภา นาราจจรูญทรัพย์. (18 กันยายน 2560). สัมภาษณ์. ข้าราชการบำนาญ ชุมชนปัจฉิมทัศน์ 2. ที่บ้านเลขที่ 14 ถนนนครสวรรค์ ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม.
- ธีระพงษ์ มีไธสง (ผศ.ดร.). (22 ตุลาคม 2561). สัมภาษณ์. คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ที่เลขที่ 197 ถนนนครสวรรค์ ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม.
- นิลารรณ ศรีเกษ. (28 พฤษภาคม 2560). สัมภาษณ์. แม่ค้าตลาดห้าแยก มมส. ที่ร้านขายอาหารตลาดห้าแยก ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม.
- บุญเรือง แสนผุ. (17 กันยายน 2560). สัมภาษณ์. สมาชิกสภาเทศบาลเขต 1. ที่บ้านเลขที่ 79 ถนนฉิมพลีเจริญ ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม.
- บุญเรือง แสนผุ. (27 กรกฎาคม 2561). สัมภาษณ์. สมาชิกสภาเทศบาลเขต 1. ที่บ้านเลขที่ 79 ถนนฉิมพลีเจริญ ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม.

- บุญเลี้ยง อันทรินทร์. (14 มีนาคม 2560). สัมภาษณ์. ทายิกาชุมชนธัญญาวาส 4. ที่บ้านเลขที่ 108 ถนนเฉลิมพระเกียรติ ร.9 ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม.
- บุญเลี้ยง อันทรินทร์. (20 ตุลาคม 2561). สัมภาษณ์. ทายิกาชุมชนธัญญาวาส 4. ที่บ้านเลขที่ 108 ถนนเฉลิมพระเกียรติ ร.9 ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม.
- เบญจมาศ ศรีเกษ. (14 พฤศจิกายน 2560). สัมภาษณ์. ประธานชุมชนปัจฉิมทัศน์ 1. ที่บ้านเลขที่ 18 ถนนฉิมพลีเจริญ ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม.
- เบญจมาศ ศรีเกษ. (20 มีนาคม 2561). สัมภาษณ์. ประธานชุมชนปัจฉิมทัศน์ 1. ที่บ้านเลขที่ 18 ถนนฉิมพลีเจริญ ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม.
- ปวิวัติ ดาหาญ. (10 กุมภาพันธ์ 2561). สัมภาษณ์. ประธานชุมชนธัญญาวาส 4. ที่เลขที่ 299 ถนนนครสวรรค์ ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม.
- ประภัสสร บุขหมั่น (ผศ.ดร.). (27 กรกฎาคม 2560). สัมภาษณ์. คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ที่เลขที่ 197 ถนนนครสวรรค์ ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม.
- ประเสริฐพร ฐิตีสิริ. (พระมหา). (9 ธันวาคม 2560). สัมภาษณ์. เจ้าอาวาสวัดปัจฉิมทัศน์. ที่เลขที่ 197 ถนนนครสวรรค์ ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม.
- ปิ่น พรรณะ. (10 มกราคม 2561). สัมภาษณ์. ประชาชนชุมชนปัจฉิมทัศน์ 1. ที่บ้านเลขที่ 124 ถนนฉิมพลีเจริญ ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม.
- ปิ่น พรรณะ. (18 เมษายน 2560). สัมภาษณ์. ประชาชนชุมชนปัจฉิมทัศน์ 1. ที่บ้านเลขที่ 124 ถนนฉิมพลีเจริญ ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม.
- เพ็ญศรี บุชาพันธุ์. (9 มกราคม 2561). สัมภาษณ์. แม่ค้าชุมชนปัจฉิมทัศน์ 2. ที่บ้านเลขที่ 105 ถนนนครสวรรค์ 18 ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม.
- ภูมิพัฒน์ นาราชจรรยาทรัพย์. (18 กันยายน 2560). สัมภาษณ์. ช่างราชการบ้านฉิม ชุมชนปัจฉิมทัศน์ 2. ที่บ้านเลขที่ 14 ถนนนครสวรรค์ ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม.
- ภูมิพัฒน์ นาราชจรรยาทรัพย์. (20 กรกฎาคม 2561). สัมภาษณ์. ช่างราชการบ้านฉิม ชุมชนปัจฉิมทัศน์ 2. ที่บ้านเลขที่ 14 ถนนนครสวรรค์ ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม.
- มีนา แสงฉายา. (15 ตุลาคม 2560). สัมภาษณ์. ทายิกาชุมชนปัจฉิมทัศน์ 1. ที่บ้านเลขที่ 90 ถนนฉิมพลีเจริญ ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม.

ยวนใจ มาลี. (10 มกราคม 2561). สัมภาษณ์. ทายิกาชุมชนปัจฉิมทัศน์ 2. ที่บ้านเลขที่ 5/1

ถนนนครสวรรค์ 18/1 ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม.

เยาวภา พงษ์พยัคฆ์. (18 ตุลาคม 2561). สัมภาษณ์. แม่ค้าร้านของชำชุมชนปัจฉิมทัศน์ 1.

ที่บ้านเลขที่ 90 ถนนฉิมพลีเจริญ ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม.

รพีพรรณ บงสีดา. (15 มีนาคม 2561). สัมภาษณ์. ประธานชุมชนศรีสวัสดิ์ 1. ที่เลขที่ 35

ถนนธรรมวงศ์สวัสดิ์ ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม.

ละม้าย ฤทธิโคตร. (14 สิงหาคม 2560). สัมภาษณ์. ปราชญ์ชุมชนปัจฉิมทัศน์ 2. ที่บ้านเลขที่ 67

ถนนนครสวรรค์ ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม.

ละออ เสวด. (12 สิงหาคม 2561). สัมภาษณ์. ข้าราชการบำนาญ ชุมชนปัจฉิมทัศน์ 1. ที่บ้านเลขที่ 187

ถนนนครสวรรค์ ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม.

ละเอียด มั่นหนัก. (10 กุมภาพันธ์ 2560). สัมภาษณ์. ข้าราชการชำนาญการพิเศษแขวงทางหลวง

มหาสารคาม. ที่เลขที่ 197 ถนนนครสวรรค์ ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม

จังหวัดมหาสารคาม.

วิรัช แสนบุ. (12 มกราคม 2561). สัมภาษณ์. สัปเหร่อวัดปัจฉิมทัศน์. ที่บ้านเลขที่ 24

ถนนฉิมพลีเจริญ ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม.

ศรีมหาชาภิมณฑ. (พระครู). (19 สิงหาคม 2560). สัมภาษณ์. เจ้าอาวาสวัดปัจฉิมทัศน์. ที่เลขที่ 197

ถนนนครสวรรค์ ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม.

ศรีมหาชาภิมณฑ. (พระครู). (8 มกราคม 2561). สัมภาษณ์. เจ้าอาวาสวัดปัจฉิมทัศน์. ที่เลขที่ 197

ถนนนครสวรรค์ ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม.

ศิริลักษณ์ ยาสมร. (15 มีนาคม 2561). สัมภาษณ์. รองผู้อำนวยการแขวงทางหลวงมหาสารคาม.

ที่เลขที่ 197 ถนนนครสวรรค์ ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม.

สมบุญ สุกทโท. (พระ). (9 ธันวาคม 2560). สัมภาษณ์. วัดปัจฉิมทัศน์. ที่เลขที่ 197 ถนนนครสวรรค์

ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม.

สมาน แสนผุ. (15 สิงหาคม 2560). สัมภาษณ์. ทายิกาชุมชนปัจฉิมทัศน์ 1. ที่บ้านเลขที่ 24

ถนนฉิมพลีเจริญ ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม.

สำราญ กางสำโรง. (15 มีนาคม 2561). สัมภาษณ์. ประธานชุมชนศรีสวัสดิ์ 2. ที่เลขที่ 35

ถนนธรรมวงศ์สวัสดิ์ ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม.

สุข ธรรมพิชัย. (20 พฤษภาคม 2561). สัมภาษณ์. ประธานชุมชนเครือข่าย 2. ที่วัดเครือข่ายสุทธาวาส
ถนนแจ้งสนิท ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม.

สุป็น วิสัยสุทธิ. (10 มกราคม 2561). สัมภาษณ์. พ่อค้าชุมชนปัจฉิมทัศน์ 1. ที่บ้านเลขที่ 65
ถนนนิมพิลใจริญ ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม.

สุภาณี มาลี. (10 มกราคม 2561). สัมภาษณ์. ทายิกา วัดปัจฉิมทัศน์ 2. ที่บ้านเลขที่ 4
ถนนนครสวรรค์ 18/1 ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม.

หนูพุด ม่วงพล. (9 มกราคม 2561). สัมภาษณ์. ทายิกา วัดปัจฉิมทัศน์ 2. ที่บ้านเลขที่ 8
ถนนนครสวรรค์ 18/1 ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม.

อรกานต์ แวงวรรณ (ผศ.). (13 สิงหาคม 2560). สัมภาษณ์. ข้าราชการบำนาญ ชุมชนธัญญาวาส 3.
ที่เลขที่ 197 ถนนนครสวรรค์ ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม.

อรกานต์ แวงวรรณ (ผศ.). (5 กันยายน 2561). สัมภาษณ์. ข้าราชการบำนาญ ชุมชนธัญญาวาส 3.
ที่เลขที่ 197 ถนนนครสวรรค์ ตำบลตลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ	พระมหาพฤทธิสภ์ เรืองสมบัติ
วันเกิด	วันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2520
สถานที่เกิด	บ้านเลขที่ 97 หมู่ที่ 2 ตำบลลาดพัฒนา อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม รหัสไปรษณีย์ 44000
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	วัดทรงธรรม เลขที่ 202 หมู่ที่ 4 บ้านหนองกระรอก ตำบลแวงใหญ่ อำเภอแวงใหญ่ จังหวัดขอนแก่น รหัสไปรษณีย์ 40330
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	เจ้าคณะตำบลแวงใหญ่ ตำบลแวงใหญ่ อำเภอแวงใหญ่ จังหวัดขอนแก่น รหัสไปรษณีย์ 40330
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	วัดทรงธรรม เลขที่ 202 หมู่ที่ 4 บ้านหนองกระรอก ตำบลแวงใหญ่ อำเภอแวงใหญ่ จังหวัดขอนแก่น รหัสไปรษณีย์ 40330
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2535 มัธยมศึกษาตอนต้น ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) ตำบลลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม พ.ศ. 2554 หลักสูตรประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดอภิสีรินทร์ ตำบลลาด อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม พ.ศ. 2559 ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาวิชาพระพุทธศาสนา (เกียรตินิยมอันดับ 2) คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2563 ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม) สาขาวิชาศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

พ.น.น. ป.น. ส.ก.โต ชี.เว